Báló András

Az agrár-környezetvédelem mint a regionális integráció mélységének indikátora: összehasonlító vizsgálat az Európai Unióban, valamint Latin-Amerika és a Karib-térség integrációs rendszereiben

Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudományi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Szabó Mátyás

© Báló András

Budapesti Corvinus Egyetem

Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudományi Doktori Iskola

Az agrár-környezetvédelem mint a regionális integráció mélységének indikátora: összehasonlító vizsgálat az Európai Unióban, valamint Latin-Amerika és a Karib-térség integrációs rendszereiben

Doktori értekezés

Készítette: Báló András

Budapest, 2026. március

Tartalom

Bevezetés 10

1.1. A kutatás indokoltsága és aktualitása, térbeli, időbeli lehatárolása..... 13

1.2. Kutatási probléma és célkitűzések 15

1.3. Kutatási kérdések és hipotézisek..... 17

1.4. Módszertan és forrásbázis 20

2. Elméleti és fogalmi keret, irodalmi áttekintés 28

2.1. Regionalizmus és más integrációs elméletek 30

2.1.1. A „regionális" fogalmának operacionalizálódása a vizsgált szakirodalomban..... 30

2.1.2. A klasszikus nemzetközi kapcsolatok elmélet regionális integráció fogalma a vizsgált szakirodalomban 31

2.1.3. Regionalizmus az EU-n túl: nemzetköziesített kormányzási eszközök..... 32

2.1.4. Szintézis és kutatási rés: regionális integrációs elmélet vs. kormányzás-központú „regionális" politikai elemzés 32

2.2. Agrárpolitikai és környezetpolitikai integráció nemzetközi szinten, az integrációs rendszerekben 33

2.2.1 Környezetvédelmi Politikai Integráció (EPI) és szektorközi integráció, mint domináns fogalmi keretek..... 33

2.2.2. Eszközrendszerek: agrár-környezetgazdálkodási programok, együttműködésen alapuló kormányzás és térbeli koordináció 34

2.2.3. Nemzetközi szakpolitikai integráció az eszközök nemzetközi átvételén keresztül: ökoszisztéma-szolgáltatásokért járó kifizetések (PES), ökoszisztéma-szolgáltatások és globális kormányzási mintázatok 35

2.2.4. Szintézis és kutatási rés: korlátozott számú elemzés az Európai Unió és Latin-Amerika közötti régióközi integráció kapcsán..... 36

2.3. Agrárpolitika és környezetpolitika kapcsolódása: a fenntartható agrárfejlődés elméleti megközelítései 37

2.3.1 Integráció mint válasz az agrár-környezeti konfliktusokra: intenzifikáció, területi változások és tartósan negatív indikátorok..... 37

2.3.2 A tudás, az innováció és a társadalmi kapcsolatrendszerek közvetítő szerepe..... 38

2.3.3 Versengő elméleti értelmezések: intézményi tervezési pragmatizmus vs. politikai-gazdaságtani kritika..... 38

2.3.4 Szakpolitikai koherencia az agrár-környezeti szektorhatárokon túl. 39

2.4. Az agrár-környezetvédelmi politika fogalma, fő dimenziói és indikátorai 40

2.4.1 A vizsgált szakirodalom fogalmi íve: a környezet mezőgazdaságba történő integrálásától az eszközalapú kormányzásig..... 40

2.4.2 Az agrár-környezeti szakpolitika elméleti kulcsdimenziói a vizsgált szakirodalomban ... 41
2.4.3 A vizsgált szakirodalom által tárgyalt főbb szakpolitikai eszközök. 43
2.4.4. Kiemelt indikátorok és értékelési megközelítések – valamint azok korlátai ... 45
2.4.5 Következtetések és feltárt kutatási rés ... 45
3. Intézményi és környezeti kontextus: az EU KAP és a latin-amerikai integrációs rendszerek áttekintése, környezeti kihívások, a mezőgazdaság szerepe ... 47
3.1. EU közös agrárpolitika (KAP) környezeti dimenziói – történeti fejlődés, jelenlegi pillérek ... 47
3.1.1. A KAP történeti fejlődése – a kezdetektől a környezetvédelmi pillérekig ... 47
3.1.2. Az 1992-es, 2003-as és 2013-as reformok környezeti hatásai ... 49
3.1.3. A jelenlegi KAP (2023-2027) agrár-környezetvédelmi eszközei ... 56
3.2. A latin-amerikai integrációs rendszerek áttekintése ... 62
3.2.1. A latin-amerikai regionalizmus történeti fejlődése ... 62
3.2.2. A latin-amerikai és az európai integrációs rendszerek közötti főbb különbségek ... 66
3.3. A mezőgazdaság szerepe Latin-Amerikában és a Karib-térségben: gazdasági és társadalmi kontextus ... 68
3.4. Környezeti kihívások Latin-Amerikában és a Karib-térségben: erdőirtás, talajdegradáció, vízhasználat, biodiverzitás-veszteség ... 71
4. Latin-amerikai integrációs rendszerek agrár-környezetvédelmi politikái (egyenként) ... 78
4.1. A Dél-amerikai Közös Piac agrár-környezetvédelmi intézkedései ... 78
4.1.1. A Dél-Amerikai Közös Piac kialakulásának főbb mozzanatai ... 78
4.1.2. A Dél-amerikai Közös Piac célkitűzései ... 81
4.1.3. A Dél-amerikai Közös Piac fő döntéshozó testületei ... 81
4.1.4. Agrár-környezetvédelem a Dél-amerikai Közös Piac Keretében ... 88
4.2. Andok Közösség (CAN) politikái ... 92
4.2.1. Az Andok Közösség létrejötte ... 92
4.2.2. Az Andoki Közös Agrárpolitika célkitűzései ... 94
4.2.3. Az AKAP fő döntéshozó testületei ... 94
4.2.4. Az AKAP fő eszközei ... 96
4.2.5. Agrár-környezetvédelem az AKAP keretében ... 98
4.3. A Közép-amerikai Integrációs Rendszer (SICA) fenntartható mezőgazdasági kezdeményezései ... 99
4.3.1. A Közép-amerikai Integrációs Rendszer létrejötte ... 99

4.3.2. A Közép-amerikai Integrációs Rendszer célkitűzései 101
4.3.3. A Közép-amerikai Integrációs Rendszer fő döntéshozó testületei 102
4.3.4. A Közép-amerikai Integrációs Rendszer fő eszközei 109
4.3.5. Agrár-környezetvédelem a Közép-amerikai Integrációs Rendszer keretében 111
4.4. A Karib-tengeri Közösség keretrendszere 122
4.4.1. A Karib-tengeri Közösség létrejötte 122
4.4.2. A Karib-tengeri Közösség célkitűzései 123
4.4.3. A Karib-tengeri Közösség fő döntéshozó testületei 123
4.4.4. A Karib-tengeri Közösség fő eszközei 129
4.4.5. Agrár-környezetvédelem a Karib-tengeri Közösség keretében 131
5. Az agrár-környezetvédelmi teljesítmény indikátor-alapú kvantitatív összehasonlító elemzése az Európai Unió és a latin-amerikai integrációs rendszerek esetében 138
5.1. A tematikus összevetés szerepe a disszertáció kutatási logikájában 138
5.2. Az alkalmazott agrár-környezetvédelmi mutatók koncepcionális értelmezése 140
5.3. Agrárszennyezési dimenzió: inputintenzitás és környezeti terhelés 141
5.4. Természeti erőforrások dimenziója: föld- és vízhasználat 144
5.5. Biodiverzitási dimenzió: védett területek 148
5.6. Kibocsátási dimenzió: agrár-eredetű ÜHG-k aránya 151
5.7. Politikai input dimenzió: agrár célú közkiadások és környezeti hatékonyság 154
5.8. A mutatórendszer és a szakértői interjúk kapcsolata 157
6. Az agrár-környezetvédelmi politika összehasonlító elemzése szakértői interjúk alapján 158
6.1. A szakértői interjúk szerepe az összehasonlító elemzési keretben 158
6.2. Az agrár-környezetvédelem politikai kontextusa 160
6.3. Az agrár-környezetvédelem társadalmi és fogyasztói elfogadottsága 162
6.4. A címkézési és minősítési rendszerek szerepe a fogyasztói magatartásban és az agrár-környezetvédelemben 164
6.5. Az agrár-környezetvédelmi előírások és a versenyképesség kapcsolata 166
6.6. Szabadkereskedelmi megállapodások hatása az agrártermelésre és -kereskedelemre 168
6.8. Fizetőképes kereslet és piaci szegmentáció Latin-Amerikában 169
6.9. Összegzés: konvergenciák és törésvonalak az EU, és a vizsgált latin-amerikai integrációs szervezetek között 170
7. Esettanulmányok 172

7.1. EU: Spanyolország agrár-környezetvédelmi politikája 173
7.1.1. Helyzetkép 173
7.1.2. Környezeti kontextus 176
7.1.3. Jogszabályi környezet 177
7.2. MERCOSUR: Argentína agrár-környezetvédelmi intézkedései 181
7.2.1. Helyzetkép 181
7.2.2. Környezeti kontextus 185
7.2.3. Jogszabályi környezet 188
7.2.4. Intézményi háttér 191
7.3. Andok Közösség: Kolumbia agrár-környezetvédelmi politikája 192
7.3.1. Helyzetkép 192
7.3.2. Környezeti kontextus 193
7.3.3. Jogszabályi és programstruktúra 195
7.3.4. Konkrét agrár-környezetgazdálkodási eszközök 200
7.4. SICA: Panama agrár-környezetvédelmi intézkedései 203
7.4.1. Helyzetkép 203
7.4.2. Környezeti kontextus 204
7.4.3. Jogszabályi környezet 205
7.4.4. Intézményi háttér és programstruktúra 209
7.5. CARICOM: Belize agrár-környezetvédelmi politikája 213
7.5.1. Helyzetkép 213
7.5.2. Környezeti kontextus 216
7.5.3. Jogszabályi és programstruktúra 217
7.5.4. Konkrét agrár-környezetgazdálkodási eszközök 219
8. Következtetések és ajánlások 221
8.1. A kutatási kérdésekre adott válaszok 221
8.2. A hipotézisek vizsgálata 223
8.3. Elméleti hozzájárulás: a politikai transzfer működése az agrár-környezetpolitika területén EU vs Latin-Amerika és Karib-térség kontextusban 227
8.4. Gyakorlati implikációk: regionális együttműködés, fenntartható fejlődés, EU vs Latin-Amerika és Karib-térség kapcsolatok 230
8.5. Az EU és a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek közötti együttműködés lehetőségei 231
8.6. További kutatási irányok 232
9. Irodalomjegyzék 234

Ábrák és táblázatok jegyzéke

1. ábra: Szisztematikus irodalomkeresés a PRISMA flow diagram alapján (saját szerkesztés) 25
2. ábra: A SICA éghajlatváltozással kapcsolatos regionális tervezési eszközeinek listája és azok érvényességi ideje (forrás: SE-CAC, 2017, p. 27.)..... 115
3. ábra: A vizsgált integrációs rendszerek műtrágya használata 2002-2023 között tonnában kifejezve (forrás: FAO, saját szerkesztés) 142
4. ábra: A vizsgált integrációs rendszerek növényvédőszer használata 1990-2023 között tonnában kifejezve (forrás: FAO, saját szerkesztés) 142
5. ábra: A vizsgált integrációs rendszerek erdőterülete 1990-2025 között 1000 hektárban kifejezve (forrás: FAO, saját szerkesztés)..... 145
6. ábra: A vizsgált integrációs rendszerek nettó erdőkonverziója 1990-2025 között 1000 hektárban kifejezve (forrás: FAO, saját szerkesztés) 146
7. ábra: Mezőgazdasági vízfelhasználás aránya a teljes vízfelhasználásban a vizsgált integrációs rendszerekben 1990-2022 között %-ban kifejezve (forrás: FAO, saját szerkesztés) 146
8. ábra: Védett területek aránya a teljes területhez viszonyítva a vizsgált integrációs rendszerekben 2013-2024 között %-ban kifejezve (forrás: IBAT Alliance, saját szerkesztés) 149
9. ábra: A vizsgált integrációs rendszerek átlagos agrár-eredetű ÜHG-kibocsátása 1990-2022 között MtCO2e egyenértékben kifejezve (forrás: Climate Watch, saját szerkesztés) 152
10. ábra: Agrár célú kormányzati kiadások a teljes kiadás arányában a vizsgált integrációs rendszerekben 2001-2023 között %-ban kifejezve (forrás: FAO, saját szerkesztés) 154
11. ábra: A vizsgált integrációs rendszerek egységnyi mezőgazdasági termelési értékre jutó ÜHG-kibocsátása 1990-2022 között kg/Int$-ban kifejezve (forrás: FAO, saját szerkesztés) 155

1. táblázat: Módszertani áttekintés (saját szerkesztés) 21
2. táblázat: Hipotézisvizsgálat (saját szerkesztés) 225

Bevezetés

A mezőgazdaság és a környezetvédelem kapcsolata az elmúlt évtizedekben a nemzetközi és regionális szakpolitikai viták egyik fő kérdésévé vált. A világnépesség gyarapodása okán folyamatosan nő a globális élelmiszer-kereslet, ami a mezőgazdasági termelés intenzifikációjához és végső soron a természeti erőforrásokra helyeződő nyomás erősödéséhez vezet. Ezzel párhuzamosan a klímaváltozás közvetlen és közvetett hatásai – különösen az időjárási szélsőségek gyakoribbá válása, a vízkészletek egyenlőtlenné válása, a talajdegradáció és a biodiverzitás csökkenése – negatívan befolyásolják a mezőgazdasági termelést és sok helyen bizonytalanná teszik annak hosszú távú fenntarthatóságát. A fentiek okán a mezőgazdaság nem csupán a környezeti problémák kiváltójaként, hanem azok elszenvedőjeként is megjelenik a szakpolitikai diskurzusokban. E kihívások egyre kevésbé kezelhetők kizárólag a szűk, nemzeti keretek között. A mezőgazdasági piacok globalizációja, az agrártermékekkel folytatott nemzetközi kereskedelem növekvő jelentősége, valamint a környezeti problémák határokon átnyúló jellege egyaránt szükségessé teszik a regionális és nemzetközi szintű szakpolitikai koordinációt.

Mindezek nyomán a regionális integrációs rendszerek az agrár-környezetvédelmi kormányzás egyre fontosabb szereplőivé válnak, jóllehet ennek intézményesültsége, a végrehajtási kapacitás szintje integrációnként jelentős eltéréseket mutat.

Az Európai Unió közös agrárpolitikája (KAP) a világ egyik legkorábban és legnagyobb mértékben intézményesült regionális agrárpolitikája, melynek történeti fejlődése során a mezőgazdasági és környezetvédelmi célok fokozatosan össze is kapcsolódtak. Az 1990-es évektől kezdődően a KAP reformjai keretében egyre hangsúlyosabban jelentek meg a környezetvédelmi és fenntarthatósági szempontok, úgy mint az agrár-környezetgazdálkodási intézkedések, a kondicionalitási rendszer és a vidékfejlesztési politika különböző környezetvédelemmel kapcsolatos elemei. Fejlődése során a KAP egy szakpolitikai

eszközrendszerből, olyan intézményesített modellé vált, amely referenciapontként szolgál más regionális integrációs rendszerek számára is.

Ezzel párhuzamosan Latin-Amerikában és a Karib-térségben is több regionális integrációs rendszer – így a Dél-amerikai Közös Piac (MERCOSUR), az Andok Közösség (CAN), a Közép-amerikai Integrációs Rendszer (SICA) és a Karib-tengeri Közösség (CARICOM) – alakult ki és kezdett el foglalkozni a mezőgazdaság fenntarthatóságának és környezeti hatásainak kérdésével. Ezek az integrációs rendszerek azonban eltérő történeti fejlődési pályák, és gazdasági, politikai prioritások mentén jöttek létre, ami az agrár-környezetvédelmi politikák intézményesültségében is jelentős különbségeket hozott magával. A mezőgazdaság számos latin-amerikai és karibi országban továbbra is meghatározó exportágazat, ami sajátos feszültséget eredményez a gazdasági növekedési célok és a környezeti fenntarthatósággal kapcsolatos követelmények, elvárások között.

Megítélésünk szerint az agrár-környezetvédelmi politika különösen alkalmas elemzési keretet biztosít a regionális integrációs folyamatok előrehaladottságának összehasonlító vizsgálatára, várható jövőbeli mintázatainak előrejelzésére. E szakpolitika ugyanis miközben erőteljesen érinti a tagállami szuverenitás és gazdasági érdekek kérdését, közös normák kialakítását, intézményi koordinációt és végrehajtási kapacitást egyaránt igényel.

Az Európai Unió és a latin-amerikai, karibi integrációs rendszerek fent leírt módon történő összehasonlítása ily módon lehetővé teszi annak bemutatását is, hogy miképpen valósul meg a KAP mintaszerepéből adódó politikai transzfer, adaptáció és intézményesülés eltérő fejlettségű és kormányzási kapacitású régiókban, és ezek milyen következményekkel járnak az adott régionális integrációk agrár-környezetvédelmi politikáinak tényleges működésére nézve.

A témaválasztást több, egymással összefüggő szakmai és kutatási szempont indokolta. A szerző 2016 és 2018 között a Földművelésügyi Minisztérium – később Agrárminisztérium – Nemzetközi Kapcsolatok Főosztályán nemzetközi referensként dolgozott, ahol munkája során az Európai Unió agrárpolitikájának nemzetközi dimenzióit, valamint az EU külkapcsolatait érintő agrárpolitikai kérdéseket egyaránt megismerhette. Karrierjét ezt követően, 2018 és 2020 között a Miniszterelnökség – később az Igazságügyi Minisztérium – égisze alatt működő Európai Uniós Ügyekért Felelős Államtitkárságon gazdaságpolitikai referensként folytatta. A fenti szakmai tapasztalatok kulcsszerepet játszottak abban, hogy a szerző érdeklődése az agrárpolitika, a környezetvédelem és a regionális integrációs folyamatok kapcsolatának vizsgálata felé fordult. A kutatási téma megválasztását döntő mértékben befolyásolta a Budapesti Corvinus Egyetem regionális és környezeti gazdaságtan mesterképzése is, amelyet a szerző levelező tagozaton, az egyetem Székesfehérvári Campusán 2018 és 2020 között végzett el. A képzés zárásaképpen készített szakdolgozat – Olcsó húsnak híg a leve? Az Európai Unió és a Dél-amerikai Közös Piac agrár-környezetvédelmi modellje az EU-Mercosur szabadkereskedelmi megállapodás tükrében –a jelen disszertáció „előfutára" volt. A dolgozat a 2021-es Országos Tudományos Diákköri Konferencia Agrártudományi Szekciójának Agrárgazdaságtani tagozatán II. helyezést ért el. Jelen értekezés részben e kutatást fejleszti tovább, bővíti annak tematikáját, földrajzi fókuszát, módszertani elemeit. A témaválasztást tovább erősítette a szerző Latin-Amerika és Karib-térség iránti személyes szakmai érdeklődése. A mesterképzés idején ösztöndíjasként Argentínában és Uruguayban, a doktori képzés alatt pedig Peruban tett tanulmányutakat, amelyek során lehetősége nyílt a térség agrár- és környezetpolitikai kérdéseinek első kézből történő megismerésére is. Az ekkor készített szakértői interjúk a disszertáció empirikus forrásbázisának is részét képezik (ld. 6. fejezet). A kutatást elősegítette továbbá a spanyol nyelv ismerete is, amelyből a szerző felsőfokú komplex nyelvvizsgával rendelkezik, és amely lehetővé tette a spanyol nyelvű szakirodalom és intézményi dokumentumok szélesebb körű feldolgozását, interjúk spanyol nyelven történő elkészítését.

A kutatási téma kiválasztásának hátterében azonban személyes motivációk is álltak. A szerző gyermekkorát a Budapesthez közeli Solymáron töltötte, ahol a természeti környezet közelsége korán felkeltette érdeklődését a természet és a táj iránt. Gyermekkorában a családdal többször ellátogatott a nyaranta megrendezett, helyi traktoros találkozóra, ahol lehetőség nyílt találkozni gazdálkodókkal és helyi termelőkkel. Mindig is tisztelettel és megbecsüléssel tekintett e rendkívül közvetlen, barátságos, ugyanakkor kiemelkedő vállalkozói kedvvel megáldott emberekre. A beszélgetések nyomán azonban csakhamar ráébredt, a nagyfokú önállóság, vállalkozói szabadság komoly kockázatokkal is jár, és e termelők mindennapjait, ahogy az agráriumból élő lakosság helyzetét bárhol a világon, a klímaváltozás, a természeti környezet változása alapvetően befolyásolja. A szerző környezetvédelem iránti érdeklődése azóta is meghatározó maradt, és az utóbbi években egyre inkább összekapcsolódott a fenntartható, egészség- és klímatudatos élelmiszertermelés és -fogyasztás kérdéseivel. E személyes érdeklődés is hozzájárult tehát ahhoz, hogy a szerző kutatásának középpontjába az agrárpolitika és a környezetvédelem kapcsolata került.

1.1. A kutatás indokoltsága és aktualitása, térbeli, időbeli lehatárolása

A kutatás fontosságát több, egymással összefüggő globális és regionális folyamat is alátámasztja. A 21. században a mezőgazdaság társadalmi, gazdasági és környezeti funkciókat egyaránt betölt, és egyre gyakrabban kerül a fenntarthatósági viták kereszttüzébe is. A klímaváltozás hatásai közvetlenül érintik a mezőgazdasági termelést, ugyanakkor maga az agrárszektor is jelentős környezeti terhelést jelent. E kettősség gyakran szinte feloldhatatlan vitákhoz vezet, hiszen a szakpolitikának egyszerre kell biztosítania az élelmiszer-ellátást, a vidéki térségek gazdasági életképességét és a természeti erőforrások megőrzését. A mezőgazdasági piacok nemzetköziesedése, a globális értékláncok kialakulása, valamint a környezeti problémák határokon átnyúló jellege a szakpolitikai koordináció regionális, szupranacionális szintre emelkedését tette szükségessé.

A regionális integrációs szervezetek ily módon már nem csupán a gazdasági együttműködés kereteit adták meg, hanem egyre inkább olyan kormányzási szintté váltak, ahol a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos normák, eszközök és intézmények is kialakíthatóak.

Ahogy fentebb is kiemeltük, e kontextusban az Európai Unió közös agrárpolitikája egyfajta referenciaponttá vált. A KAP az 1960-as évektől kezdve egy termelésorientált támogatási rendszerből fokozatosan egy olyan komplex, többcélú szakpolitikai keretté vált, amelyben a környezetvédelmi és klímavédelmi szempontok ma már meghatározó szerepet töltenek be. A KAP reformjai – különösen az 1992-es, 2003-as, 2013-as és a 2021-2027-es időszakot érintő változások – jól példázzák, hogy miként épülhetnek be környezeti célok egy erősen intézményesült, alapvetően termelésfokuszú, teljesítményorientált regionális agrárpolitikába.

Latin-Amerikában és a Karib-térségben ezzel párhuzamosan a regionalizmus más történeti és politikai ívet írt le. A régió integrációs rendszerei eltérő mértékben és eszközökkel törekedtek a mezőgazdaság és a környezetvédelem összehangolására, miközben az exportorientált gazdasági modellekben az agrárszektor továbbra is kulcsszerepet játszik.

A disszertáció indokoltságát az adja, hogy a két szóban forgó régió – az EU, valamint Latin-Amerika és a Karib-térség – közötti összehasonlítás lehetővé teszi annak vizsgálatát, hogy a környezeti szempontok meghonosítása az agrárpolitikában milyen intézményi, pénzügyi, gazdasági, társadalmi és egyéb feltételek mellett valósulhat meg regionális szinten. Noha a regionális szint vizsgálata más módokon is lehetséges – például egyetlen integrációs rendszer mélyebb esettanulmányán, országok közötti összehasonlításon vagy globális agrárpolitikai trendek elemzésén keresztül –, és e módszertani lehetőségek egyes részelemeit jelen értekezés alkalmazza is, a különböző intézményi fejlettségű integrációs rendszerek összevetése kiváltképp alkalmas annak feltárására, hogy regionális szinten az agrár-környezetvédelmi szempontok milyen feltételek mellett jelennek meg, és öltenek

intézményesült formát. A kutatás aktualitását az Európai Unió és Latin-Amerika közötti politikai és gazdasági kapcsolatok elmélyülése, kiváltképp az EU-MERCOSUR megállapodás körüli viták adják. E viták rámutattak arra, hogy az agrár-környezetvédelmi standardok nem pusztán belső szakpolitikai kérdések, hanem a régiók közötti kapcsolatok egyik meghatározó dimenziójává is válhatnak. A fenntarthatósági elvárások, az erdőirtással kapcsolatos aggályok és az eltérő szabályozási modellekből fakadó konfliktusok mind olyan tényezők, amelyek indokolttá teszik az agrár-környezetvédelmi politikák integrációs szintű vizsgálatát.

A disszertáció térbeli lehatárolása az Európai Unióra, valamint négy latin-amerikai és karibi integrációs rendszerre – a Dél-amerikai Közös Piacra, az Andok Közösségre, a Közép-amerikai Integrációs Rendszerre és a Karib-tengeri Közösségre – terjed ki. E szervezetek kiválasztását az indokolja, hogy általuk szinte teljes egészében lefedhető a világ két jelentős geopolitikai régiója, és miközben valamennyi vizsgált szervezet rendelkezik intézményesített agrárpolitikai együttműködéssel, az egyes integrációk előrehaladottsága, az integrációk szintjén meghozott döntések jogi kötelezőereje és a végrehajtási kapacitás jelentős különbségeket mutat.

A disszertáció időben alapvetően az 1990-es évektől napjainkig terjedő időszakot öleli fel, amely egybeesik a KAP környezeti dimenziójának megerősödésével és a latin-amerikai regionalizmus új szakaszával. E lehatárolást azonban rugalmasan kezeltük, így a teljes kép érdekében a 3.1. alfejezet, a 4. és a 7. fejezet kronológiai áttekintései ennél korábbi eseményeket is tartalmaznak, az 5. fejezet statisztikai vizsgálódásai pedig a szükséges adatok hiánya okán egyes esetekben csak későbbi évektől indulnak.

1.2. Kutatási probléma és célkitűzések

A disszertáció központi kutatási problémája annak feltárása, hogy az agrár-környezetvédelmi politika milyen módon tükrözi a regionális integrációs szervezetek integrációs szintjét, döntéshozatali

mechanizmusait és kormányzási kapacitását. Tudományos konszenzus, és az EU-MERCOSUR szabadkereskedelmi tárgyalások empirikus tapasztalatai is azt mutatják, hogy az agrár-környezetvédelem olyan összetett szakpolitikai terület, amely egyszerre érinti a gazdasági versenyképesség, a környezeti fenntarthatóság és a társadalmi elfogadottság kérdéseit. A különböző szakpolitikai célok közötti feszültségek nem pusztán technikai jellegűek, hanem komoly politikai kompromisszumokat igényelnek, ami az agrár-környezetvédelmi politikát kiváltképp alkalmassá teszi regionális integrációk tényleges előrehaladottságának és működésének összehasonlító vizsgálatára. Az egyes integrációs rendszerek agrár-környezetvédelmi politikáinak komparatív elemzéséhez elengedhetetlen bemutatni, hogy a regionális integrációs szervezetek mennyiben képesek túllépni a pusztán deklaratív együttműködés szintjén, és valódi, intézményesített szakpolitikai koordinációt megvalósítani.

Ahogy az Európai Unió példája is mutatja, ahol a közös normák kialakítása, az intézményi keretek létrehozása és a végrehajtási mechanizmusok működtetése sikeres, ott a regionális integráció már nem csupán gazdasági együttműködést takar, hanem egyfajta szupranacionális kormányzási struktúraként is megjelenik (ld. ún. spillover-hatás). Ezzel szemben az agrár-környezetvédelmi politika széttagoltsága, gyenge intézményesültsége az integrációs folyamatok korlátait, belső feszültségeit jelzi.

A kutatási probléma megfogalmazásakor a disszertáció tudatosan elkerüli azt a normatív feltételezést, amely az Európai Unió modelljét automatikusan követendő példaként kezeli. Ehelyett az EU agrár-környezetvédelmi politikája csak referenciapontként jelenik meg, amelyhez viszonyítva az egyes latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek szakpolitikáinak alakulása vizsgálható. E megközelítés révén elemezhető, hogy a latin-amerikai és karibi integrációs szervezetek milyen mértékben és módon képesek közös normák kialakítására, intézményesítésére és végrehajtására olyan területeken, ahol a nemzeti

szuverenitás, a gazdasági érdekek és a politikai autonómia hagyományosan meghatározóak. Az értekezés az Európai Unió, valamint a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek közötti hasonlóságokat és különbségeket nem pusztán modellkövetésként-modellátvételként kívánja értelmezni.

A kutatás célja annak bemutatása is, hogy az EU-ban kialakult agrár-környezetvédelmi normák, eszközök és diskurzusok milyen csatornákon keresztül jelennek meg Latin-Amerikában és Karib-térségben, és ezek a megjelenési formák mennyiben tekinthetők közvetlen politikai transzfernek, egyfajta szakpolitikai tanulási folyamatnak vagy kényszerű adaptációnak. E megközelítés révén világossá válik az is, hogy a regionális sajátosságok miként alakítják a fenti folymatokat. A kutatás általános célkitűzése ugyanakkor annak elemzése is, hogy a vizsgálatba vont latin-amerikai és karibi integrációs rendszerekben az agrár-környezetvédelem milyen politikai, társadalmi, gazdasági súllyal bír, és ez mennyiben hasonlítható az Európai Unióban jellemzőhöz.

A doktori értekezés célul tűzi ki, hogy kvantitatív és kvalitatív adatokra támaszkodva árnyalja a latin-amerikai és karibi regionalizmusról alkotott képet. A kutatás nem feltételez egységes, régión átívelő fejlődési pályát, hanem kifejezetten törekszik az egyes integrációs rendszerek közötti különbségek feltárására is. Ennek érdekében a disszertáció célul tűzi annak bemutatását is, hogy az agrár-környezetvédelmi politikák milyen mértékben maradnak nemzeti hatáskörben, mely részterületeken jelennek meg regionális szintű koordinációs törekvések, és ezek milyen intézményesültségi szintet, milyen fokú működőképességet érnek el.

1.3. Kutatási kérdések és hipotézisek

A disszertáció kutatási kérdései, hipotézisei szorosan kapcsolódnak a fenti problémameghatározáshoz és célkitűzésekhez, lényegében azok logikus továbbgondolását jelentik. A kutatás nem pusztán egyetlen, lineáris oksági összefüggést kíván igazolni: fő törekvése, hogy feltárja az agrár-

környezetvédelmi politikák regionális szintű alakulásának főbb mintázatait, sajátosságait, törésvonalait.

A latin-amerikai és karibi regionális integrációs folyamatok eltérő politikai, gazdasági és társadalmi környezetben zajlanak, ami e folyamatok többdimenziós, kvantitatív és kvalitatív analízisét teszi szükségessé.

A kutatás tehát nem egyetlen modell érvényességét kívánja bizonyítani, hanem azt próbálja meg feltérképezi, hogy az agrár-környezetvédelmi politika miként alakul különböző integrációs keretek között, és annak intézményesülését, végrehajtását, működőképességét milyen tényezők befolyásolják. A kutatási kérdések oly módon kerültek kidolgozásra, hogy egyszerre kerüljön összehasonlításra az Európai Unió, valamint a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek, és felmérésre az egyes latin-amerikai és karibi szervezetek közötti hasonlóságok és különbözőségek.

A fentiek alapján jelen doktori értekezés az alábbi fő kutatási kérdésekre keresi a választ:

1. **Milyen intézményi és jogi formában jelennek meg az agrár-környezetvédelmi intézkedések a vizsgált latin-amerikai és karibi integrációs rendszerekben?**

2. **Milyen mértékben alakultak ki közös célok, eszközök és végrehajtási mechanizmusok, és ezek a nemzeti szakpolitikák laza koordinációjához képest mennyiben tekinthetők valódi, regionális szintű politikáknak?**

3. **Milyen hasonlóságok és különbözőségek figyelhetők meg az Európai Unió közös agrárpolitikájának agrár-környezetvédelmi intézkedései és a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek gyakorlatai között, különös tekintettel az intézményesültség, a jogi kötelezőerő és a végrehajtási kapacitás szintjére?**

4. **Milyen mértékben jelent az Európai Unió agrár-környezetvédelmi politikája referenciakeretet/követendő modellt a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek számára?**

5. **Milyen formákat ölt a politikai transzfer a két globális régió vonatkozásában, mennyire képesek a latin-amerikai és karibi integrációs szervezetek autonóm szakpolitikai megoldások kialakítására?**

A fenti kutatási kérdésekhez kapcsolódóan az alábbi hipotézisek kerültek rögzítésre:

A. **Normatív transzfer hipotézis**, mely azt feltételezi, hogy az Európai Unió által kialakított agrár-környezetvédelmi normák, célkitűzések és szakpolitikai diskurzus kimutatható hatást gyakorolnak a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek agrár-környezetvédelmi politikáira. E hatás azonban elsősorban deklaratív és kommunikációs szinten jelenik meg, míg a jogilag kötelező erejű szabályozás és a végrehajtás szintjén csak korlátozottabb mértékű konvergencia figyelhető meg.

B. **Institucionális fragmentáció hipotézis**, mely szerint a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerekben az agrár-környezetvédelmi intézkedések intézményesültsége kevésbé koherens, mint az Európai Unióban. Az integrációs rendszerek intézményeinek korlátozott hatásköre, a konszenzuson alapuló döntéshozatal és a végrehajtási mechanizmusok gyengesége miatt az agrár-környezetvédelmi politika jelentős mértékben nemzeti hatáskörben marad, ami gátolja a valóban közös regionális politikák kialakulását.

C. **Gazdasági prioritások dominanciája hipotézis**, mely abból indul ki, hogy a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek agrárpolitikájában továbbra is dominálnak a termelékenység, az export és a versenyképesség növelésével kapcsolatos célok. E prioritások gyakran háttérbe szorítják a környezetvédelmi szempontokat, különösen akkor, amikor a környezeti intézkedések rövid távon költségnövekedést vagy versenyhátrányt eredményezhetnek az agrárszektor számára.

D. **Adaptációs hipotézis**, mely azt vélelmezi, hogy a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek nem mechanikusan veszik át az Európai Unió agrár-környezetvédelmi megoldásait. Az EU-ból származó normák és eszközök a helyi társadalmi, gazdasági és ökológiai feltételekhez igazítva jelennek meg, ami sajátos, régiónként és integrációs rendszerenként eltérő szakpolitikai megoldásokat eredményez.

E. **Aszimmetrikus fejlődés hipotézis**, mely alapján az EU-tól eltérően Latin-Amerikában és a Karib-térségben nem beszélhetünk egységes, regionális szintű agrár-környezetvédelmi modellről. A vizsgált integrációs rendszerek között jelentős különbségek figyelhetők meg az agrár-környezetvédelmi eszközök intézményesültsége, a szakpolitikai prioritások és a végrehajtási mechanizmusok tekintetében. Ennek következtében az agrár-környezetvédelmi intézkedések fejlődése elsősorban nemzeti szinten, eltérő ütemben és eltérő szakpolitikai keretek között valósul meg.

1.4. Módszertan és forrásbázis

A disszertáció az agrár-környezetvédelmi politikák régióközi és integráció szintű összehasonlító elemzéséhez több módszert kombináló, vegyes kutatási módszertant (mixed-methods approach) alkalmaz. A kutatás ötvözi a kvalitatív és kvantitatív módszereket, és figyelembe veszi a vizsgált szakpolitikai terület összetettségét, továbbá az Európai Unió, valamint a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek közötti intézményi és fejlettségi különbségeket. A fenti módszertan célja, hogy a vizsgálódásban ne váljon dominánssá egyetlen elemzési perspektíva sem, hanem az eltérő analitikai megközelítésekből származó eredmények mindenkor kiegészítsék, verifikálják vagy cáfolják egymást és az egyes integrációs rendszerek agrár-környezetvédelmi politikáinak intézményi, gazdasági és környezeti dimenziói többféle empirikus perspektívából kerüljenek vizsgálatra. Az eltérő módszerek kombinációja lehetővé teszi az agrár-környezetvédelmi politikák többdimenziós vizsgálatát, valamint csökkenti az egyes módszerekből fakadó torzítások hatását.

Módszer	Kutatási cél	Fő adatforrások	Elemzés típusa	Fő korlát
Strukturált irodalmi áttekintés (PRISMA)	A tudományos diskurzus és az elméleti keret feltárása	Web of Science, Scopus	kvalitatív	angol nyelvű publikációk dominanciája
Dokumentumelemzés	Intézményi és jogi keretek vizsgálata	jogszabályok, stratégiák, intézményi dokumentumok	kvalitatív	a tényleges implementáció korlátozottan látható
Kvantitatív indikátorelemzés	Agrár-környezeti teljesítmény összehasonlítása	FAO, Climate Watch, AQUASTAT stb.	kvantitatív, idősoros és keresztmetszeti	adat-elérhetőségi és összehasonlíthatósági korlátok
Félig strukturált interjúk	Szakpolitikai értelmezések és tapasztalatok feltárása	szakértők, döntéshozók	kvalitatív	szubjektivitás
Esettanulmány-módszer	Nemzeti szintű szakpolitikai gyakorlat bemutatása	nemzeti dokumentumok, szakirodalom	kvalitatív összehasonlító	korlátozott általánosíthatóság

1. táblázat: Módszertani áttekintés (saját szerkesztés)

A kutatás első módszertani pillérét a strukturált irodalmi áttekintés jelenti. Ennek célja a releváns tudományos diskurzus feltérképezése, valamint a kutatás elméleti és fogalmi keretének megalapozása. A szakirodalom feltárása a Web of Science és a Scopus tudományos adatbázisokban végzett kulcsszavas keresésekre épült. A források kiválasztása során a PRISMA-módszertan iránymutatásait követtük. A

PRISMA-alapú strukturált irodalmi áttekintés alkalmazása a fenntartható mezőgazdaság, az agrárpolitika és a környezetpolitika kutatásában széles körben elterjedt. A módszert számos tanulmány alkalmazta például az agrárpolitikák értékelési módszereinek vizsgálatára (vö. Bastidas-Orrego et al., 2023), a fenntartható mezőgazdaság indikátorainak rendszerezésére (vö. Bathaei-Štreimikienė, 2023), a digitális mezőgazdaság környezeti hatásainak elemzésére (vö. Huck et al., 2024), valamint a klímaadaptív mezőgazdasági gyakorlatok feltérképezésére (vö. Nassary, 2025). A PRISMA-módszertan a szakirodalom szűrését reprodukálhatóvá, az irodalmi áttekintést átláthatóvá teszi. A módszertan előnye, hogy szisztematikus módon azonosítja a kutatás szempontjából releváns publikációkat. Korlátot jelent ugyanakkor az angol nyelvű cikkek, tanulmányok dominanciája a vizsgálatba vont adatbázisokban. E korlát kezelésére a disszertáció későbbi fejezetei (ld. 3., 4., 7. fejezetek) már olyan adatbázisokkal (ld. Google Scholar) dolgoznak, melyek jóval több regionális, spanyol nyelvű szakirodalmat vonnak be.

A jelen disszertációban is alkalmazott PRISMA-módszer[1] világos keretet ad az irodalomkeresés, -szűrés és -kiválasztás lépéseinek dokumentálásához. A PRISMA-módszert az elmúlt években egyre szélesebb körben alkalmazzák a társadalomtudományokban és a környezetpolitikai kutatásokban is, különösen olyan témák esetében, ahol nagyszámú, heterogén empirikus tanulmány áll rendelkezésre.

A szisztematikus irodalomkutatás két nemzetközileg is elismert multidiszciplináris adatbázisra, a Web of Science (WoS) és a Scopus platformok. E két adatbázis együttes használata biztosította, hogy az elemzés látókörébe az agrár-környezetvédelmi politikákhoz kapcsolódó releváns publikációk minél teljesebb köre kerüljön.

A keresőkifejezések kialakítása során a kutatás központi fogalmai – agrár-környezetvédelmi politika, ökoszisztéma-szolgáltatásokért járó kifizetések, szakpolitikai integráció, irányítás és regionális megközelítések

[1] *Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses*

– kombinációi kerültek alkalmazásra. A keresés nem csupán kulcsszavakra, hanem a címre, absztraktra és kulcsszómezőre is kiterjedt.

A Web of Science-ben 2025. december 17-én az alábbi kódolással szűrtünk a releváns szakirodalomra:

TOPIC *("agri-environmental policy" OR "agri-environmental measures" OR "agri-environmental schemes" OR "payments for ecosystem services")*

AND

TOPIC *(policy AND (regional OR governance OR integration))*

A találatok Excel-fájlba történő mentését követően a gyűjtőmunka 2025. december 20-án a Scopus adatbázisban folytatódott, ahol a mesterséges intelligánciát segítségül hívó, ún. *AI Query Builder* funkció bekapcsolása után az *Article title, Abstract, Keywords* elnevezésű keresőmezőbe a következő kód került:

TITLE-ABS-KEY ("agri-environmental policy" OR "agri-environmental measures" OR "agri-environmental schemes" OR "payments for ecosystem services") AND TITLE-ABS-KEY (policy AND (regional OR governance OR integration))

A mesterséges intelligencia a *Generate query* opció kiválasztása után a kódot az alábbiak szerint módosította:

TITLE-ABS-KEY (("agri-environmental policy" OR "agri-environmental measures" OR "agri-environmental schemes" OR "payments for ecosystem services") AND (policy AND (regional OR governance OR integration)))

A kezdeti keresések a két adatbázisban összesen 1110 db találatot eredményeztek (374 db-ot a WoS, 736 db-ot pedig a Scopus adatbázisban), így a találatok megfelelő szűkítése érdekében egy többlépcsős, szigorú szűrési folyamatra volt szükség.

A fent említett PRISMA-módszer logikáját követve a szűrés több egymásra épülő lépésben zajlott. Első lépésben a két adatbázisból leszűrt

találati lista egyesítésre, majd 239 db duplikátum eltávolításra került. Mindezek nyomán 871 db írás maradt a találati listán. Ezt követően, második lépésként egy időbeli szűrés történt: a listából eltávolításra kerültek a disszertáció szempontjából elavultnak ítélt, 2015 előtti publikációk (333 db), melynek nyomán 538 db találat maradt a táblázatban.

Harmadik lépésben a találatok dokumentumtípus szerint osztályozásra, majd a következő kategóriájú írások kizárásra kerültek:

- Konferenciaközlemény (*Conference paper*)
- Adatközlemény (*Data paper*)
- Szerkesztői anyag (*Editorial Material*)
- Jegyzet (*Note*)
- Konferenciakiadványban megjelent tanulmány (*Proceedings paper*)
- Áttekintés (*Review*)
- Rövid felmérés (*Short survey*)

A fenti szűrés célja az volt, hogy a disszertáció tudományosan jól megalapozott cikkekre, könyvekre, ne pedig egyszerű konferenciaközleményekre, szerkesztői anyagokra, rövid, áttekintő jellegű tanulmányokra épüljön. A találatok PRISMA-módszer szerinti szűkítésének egyes lépéseit az alábbi, 1. ábra mutatja be.

Negyedik lépésként egy cím- és absztraktszintű szűrésre került sor, melynek során átmentek a rostán:

- a kifejezetten agrár-környezetvédelmi politikákkal vagy PES rendszerekkel foglalkozó írások,
- a címük alapján latin-amerikai és karibi fókuszú, ill. a disszertáció 7. fejezetében tárgyalt országok vonatkozásában megjelent dokumentumok,

- a regionális, intézményi vagy irányítási megközelítéseket vizsgáló írások,
- a szakpolitikai integráció, koherencia vagy a többszintű kormányzás kérdését érintő művek.

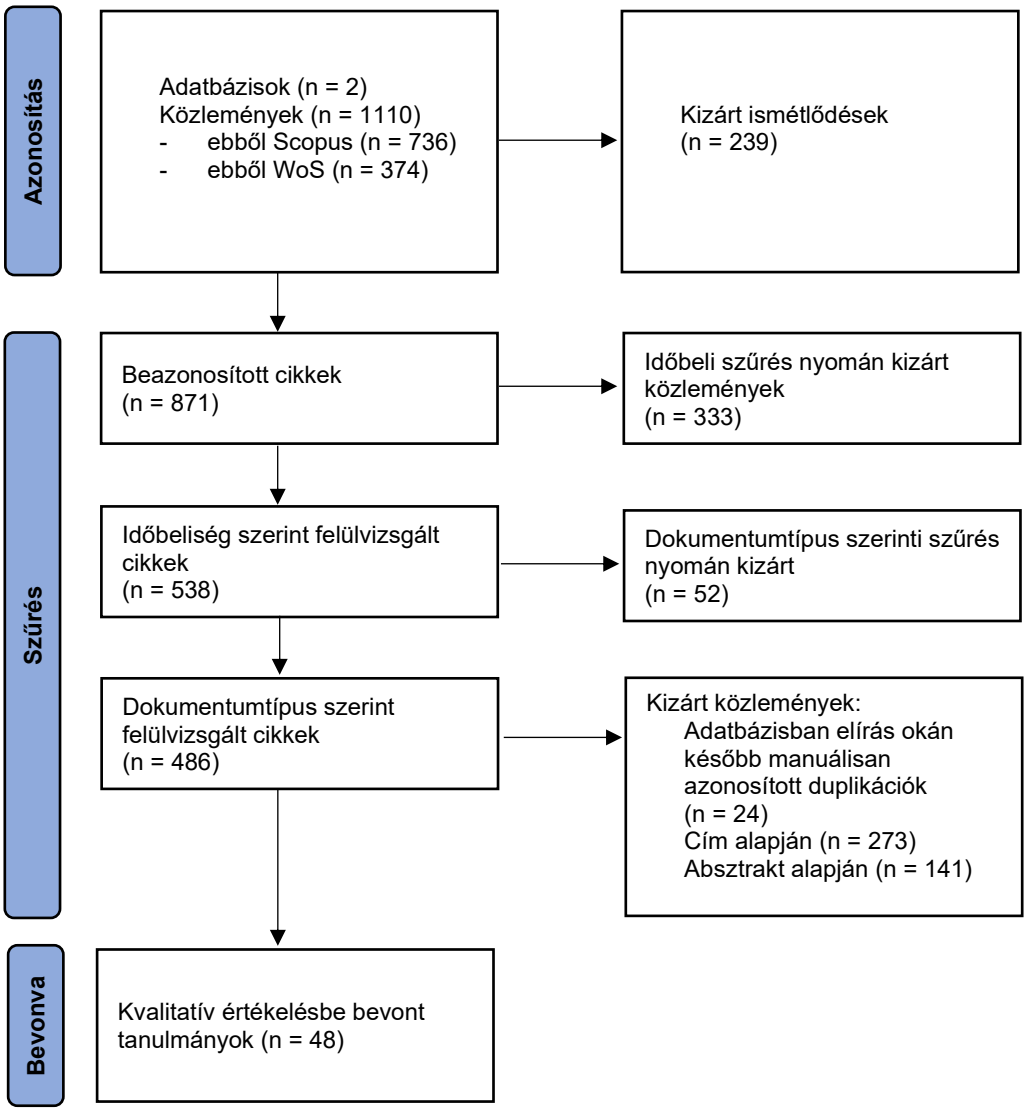

1. ábra: Szisztematikus irodalomkeresés a PRISMA flow diagram alapján (saját szerkesztés)

Az erősen szűk tematikájú (például egyetlen egy ökoszisztéma-szolgáltatás típusra koncentráló), illetve kizárólag technikai vagy végrehajtási részletekre fókuszáló tanulmányok kizárásra kerültek. Tekintettel arra, hogy az adatbázisokban történt elírások okán, a korábban

a duplikációk felfedésére alkalmazott feltételes formázás során az Excel-táblázat 24 db duplikációt nem azonosított, és nem jelölt piros háttérrel, ezek most manuálisan a negyedik lépéssel párhuzamosan kerültek törlésre. A bentmaradó 462 db találatból cím alapján 273 db írás került kizárásra, majd az így létrejövő 189 db-os listából az absztrakt alapján 48 db dokumentum került végül letöltésre és áttekintésre (ld. 2. fejezet).

Dokumentumelemzés adja a disszertáció második módszertani elemét. A közpolitikai és intézményi keretek vizsgálatának ugyanis ez az egyik legelterjedtebb módszere. A dokumentumelemzés elsődleges forrásai a jogszabályok, államközi megállapodások, szakpolitikai stratégiák, programdokumentumok és intézményi jelentések voltak. E forrásbázist tudományos publikációk és szakpolitikai elemzések egészítették ki. A dokumentumelemzés révén megismerhetővé váltak az egyes integrációs rendszerek agrár-környezetvédelmi politikái mögött álló intézményi és szabályozási keretek. A módszer egyik korlátja, hogy elsősorban a formális szabályozási kereteket ragadja meg, és a szakpolitikák gyakorlati működésének, eredményességének feltárásához nem igazán nyújt kapaszkodót. E hiányosságot az értekezés más módszerekkel, az interjúkkal és kvantitatív elemzéssel ellensúlyozza.

A disszertációban kvantitatív indikátoralapú összehasonlító elemzés adja a kutatás harmadik metodológiai pillérét. E módszertani megoldás az agrár-környezetvédelmi teljesítmény integrációk közötti, összehasonlító mérését szolgálja. A kvantitatív indikátor-alapú összehasonlító elemzés alkalmazása a mezőgazdaság és fenntarthatóság értékelésének gyakori eleme. Valizadeh és Hayati (2021) multivariáns statisztikai módszerekkel fejlesztték és validáltak egy mezőgazdasági fenntarthatósági indexet az iráni búzatermesztésre, Soulé et al. (2021) pedig metodológiai áttekintést is adnak a mezőgazdasági rendszerek környezeti fenntarthatóságának indikátorok alapján történő vizsgálatához. Gharsallah et al. (2021) egy olyan módszertani áttekintést ad, amely az indikátorok szerepét és típusait elemzi a fenntartható mezőgazdasági termelési rendszerek, a cikkben a rizstermesztés, értékelésében. Jelen

értekezés tematikus indikátorok mentén tekinti át az agrárszektor környezeti hatásait és a szakpolitikai beavatkozások jellemzőit. Az agrárszennyezés dimenzióját a műtrágya- és peszticid-felhasználás mutatói, a természeti erőforrások használatát az erdőborítottság változása és a mezőgazdasági vízfelhasználás aránya, míg a biodiverzitás dimenzióját a védett területek aránya illusztrálja. A kibocsátási dimenzió az agráreredetű üvegházhatású gázkibocsátások arányára, míg a politikai input vizsgálata a mezőgazdasági szektorhoz kapcsolódó közkiadások és az egységnyi mezőgazdasági termelési értékre jutó üvegházhatású gázkibocsátás indikátorára épül. A kvantitatív elemzés idősoros és keresztmetszeti, integrációk közötti összehasonlítást végez. Elsősorban az adatok elérhetősége és összehasonlíthatósága jelenti a módszer korlátját, ezt a szerző egységes nemzetközi adatforrások alkalmazásával és a mutatók gondos kiválasztásával kezeli.

A kutatás negyedik módszertani pillére félig strukturált szakértői interjúk alkalmazása. Az interjúkkal a szerző az agrár-környezetvédelmi politikák gyakorlati működését és szakpolitikai értelmezéseit kívánja feltárni. A megszólaltatott szereplők között döntéshozók, szakértők és intézményi képviselők egyaránt szerepelnek. A félig strukturált interjúk során a kutatás részben előre meghatározott kérdések mentén gyűjtött információkat, de időt és teret hagyott az interjúalanyok egyéb kapcsolódó szakmai tapasztalatainak és impulzusainak meghallgatására is. Kockázatot itt a szakértői vélemények szubjektivitása és az interjúalanyok korlátozott száma, eltérő felkészültsége jelentett. A fenti probléma kezelése érdekében az interjúk nem önálló bizonyítékként, hanem csupán a dokumentumelemzés és a kvantitatív elemzés eredményeinek kiegészítéseként, azok árnyalására kerülnek felhasználásra. A közös vonások és eltérések jobb azonosítása érdekében az interjúk eredményeinek bemutatásakor szándékosan nem integrációs rendszerek szerint vagy országonkénti bontásban, hanem tematikus dimenziók mentén strukturáljuk az összehasonlítást.

A kutatás végül esettanulmány-módszert alkalmaz az agrár-környezetvédelmi politikák konkrét, nemzeti szintű implementációjának bemutatására. Az esettanulmányok révén megvizsgáljuk, hogy az integrációs szinten megfogalmazott szakpolitikai célok az egyes tagállamok agrárpolitikájában pontosan milyen intézményi formában, pénzügyi ösztönzőként, vagy egyéb módon jelennek meg. Az Európai Unió esetében Spanyolország került kiválasztásra mint olyan tagállam, amelyet egyszerre jelentős mezőgazdasági szektor, érzékeny környezeti adottságok és aktív, kiterjedt latin-amerikai és karibi kapcsolatok jellemeznek. A latin-amerikai és karibi térségben az esettanulmányok Argentína (MERCOSUR), Kolumbia (CAN), Panama (SICA) és Belize (CARICOM) példáján keresztül mutatják be az egyes integrációs rendszerek agrár-környezetvédelmi politikáinak tagállami szintű végrehajtását. Az esettanulmányokhoz kiválasztott országok meghatározása tudatos választás eredménye volt. A kiválasztás elsődleges szempontja az volt, hogy minden vizsgált regionális integrációs rendszerhez tartozzon legalább egy olyan ország, amely alkalmas az adott integráció agrár-környezetvédelmi megközelítésének szemléltetésére. Az egyes államok vizsgálatba vonásában további szempont volt, hogy azok eltérő gazdasági, földrajzi adottságokkal, birtokszerkezettel rendelkezzenek. A választott országok között nagy mezőgazdasági exportőrök és kisebb gazdaságok, mediterrán, trópusi és hegyvidéki országok egyaránt szerepelnek. A szelekció során fontos szempont volt az is, hogy az adott országok agrárpolitikája és környezetvédelmi szabályozása megfelelően dokumentált legyen, azaz álljanak rendelkezésre az összehasonlító elemzést lehetővé tevő szakpolitikai dokumentumok, statisztikai adatok és szakértői források is.

2. Elméleti és fogalmi keret, irodalmi áttekintés

Az agrár-környezetvédelmi politikák az elmúlt évtizedekben az európai és globális szakpolitikai diskurzus meghatározó elemeivé váltak. Az éghajlatváltozás, a biodiverzitás-csökkenés, a talaj- és vízszennyezés, valamint az élelmiszer-ellátási rendszerek fenntarthatóságával kapcsolatos

kihívások egyre inkább ráirányítják a figyelmet az agrárszektor környezeti teljesítményére és annak irányítási kereteire.

Az agrár-környezetvédelmi intézkedések (a vonatkozó nemzetközi szakirodalomban legtöbbször *agri-environmental measures, agri-environmental schemes*), illetve az ökoszisztéma-szolgáltatásokért járó kifizetések (*payments for ecosystem services, PES*) olyan szakpolitikai eszközökként jelentek meg, amelyek a környezetbarát termelés ösztönzése által kívánják kezelni a mezőgazdasági termelés környezeti externáliáit. E szakpolitikai eszközök azonban nem elszigetelten működnek: az összetett intézményi, irányítási és területi kontextusok alapvetően befolyásolják tervezésüket, végrehajtásukat és ezáltal hatékonyságukat. A vizsgált szakirodalom tehát az agrár-környezetvédelmi politikákat nem pusztán egyedi programokként, hanem politikai eszközrendszerek (*policy mixek*), többszintű irányítási struktúrák és területi (regionális) sajátosságok által jellemzett folyamatokként írja le. A releváns empirikus és elméleti kutatások mindazonáltal igencsak széttöredezettek: eltérő tudományterületekhez, módszertani hagyományokhoz és földrajzi kontextusokhoz kapcsolódnak.

A fentiek okán jelen doktori disszertáció szisztematikus módon térképezi fel az agrár-környezetvédelmi politikákhoz kapcsolódó azon szakirodalmat, amely az irányítás (*governance*), a regionális megközelítések, valamint a szakpolitikai integráció és koherencia kérdéseire fókuszál. Az áttekintés különös figyelmet fordít a szereplők közötti kapcsolatokra, intézményesülési mechanizmusokra, valamint azokra a jelenségekre, amelyek a szakpolitikai célok gyakorlatba történő hiányos, nem megfelelő átültetése mögött állnak állnak. Az agrár-környezetvédelmi politikák átfogó és torzításmentes megértéséhez önmagában egy narratív irodalomáttekintés nem lenne elegendő. A szakirodalom szűréséhez a PRISMA-módszert használtuk az 1.4 fejezetben ismertetett módon.

2.1. Regionalizmus és más integrációs elméletek

2.1.1. A „regionális” fogalmának operacionalizálódása a vizsgált szakirodalomban

A vizsgált szakirodalomban a „regionalizmus” leginkább az Európai Unió, mint többszintű kormányzási rendszer példáján keresztül jelenik meg. Itt a mezőgazdasági és környezetvédelmi célokat szupranacionális keretek között határozzák meg, majd ezeket nemzeti és szubnacionális szinten adaptálják, és végrehajtják (Öhlund et al., 2015).

Ebben az értelemben a vizsgált források a „régiót” kevésbé a nemzetközi kapcsolatok elméletének tárgyaként, sokkal inkább egy olyan politikai, intézményesítettségi skála egyik lépcsőfokaként kezelik, ahol az ágazatokon átívelő koordináció már konkrét eszközök és végrehajtási intézkedések (pl. agrár-környezetvédelmi programok, térbeli koordináció és tájgazdálkodás) révén történik (ibid.). Az Európai Unió „Farmtól a villáig”-stratégiájával kapcsolatos előkészítő munka például kifejezetten az ágazatokon átívelő politikai integráció problémájaként keretezte a végrehajtás kihívásait. Míg korábban éppenhogy a mélyebb integráció kezdődött történelmileg környezetvédelmi politikai integrációként, az újabb stratégiákban már fordított a tendencia és a meglévő integráció kerül kiterjesztésre a környezetvédelemhez kapcsolódó újabb és újabb témakörökre (ibid.). Öhlund et al. (2015) munkájában például Svédország és Lengyelország összehasonlító elemzése rávilágított arra, hogy az EU-s keretrendszerek folyamatos kölcsönhatásban állnak a hazai közigazgatási hagyományokkal, ami többszintű végrehajtási dinamikákat eredményez. E többszintű interakciók és a kölcsönös függőség pedig igencsak befolyásolják, hogy az „integráció” a gyakorlatban végül megvalósul-e.

Más források operatív értelemben „regionális koordinációról” beszéltek, mely lényegében az agrár-környezetvédelmi gazdálkodás gazdaságok és joghatóságok közötti, térbeli koordinációjának szükségessége. Ez nem pusztán egységes szabályok, hanem egymással összhangban álló irányítási megállapodások eredménye is. Ebből a nézőpontból a regionalizmust az olyan végrehajtási architektúrák (pl. társulások és csoportos szerződések) jelentik, amelyek a földrajzi

értelemben vett területeken átívelően kapcsolják össze a konkrét környezeti célokat (például a Natura 2000-rel kapcsolatos gazdálkodást és monitoringot) az alkalmazott mezőgazdasági földgazdálkodási gyakorlatokkal. A „regionális” integrációt e források alapvetően irányítási és koordinációs kihívásként, nem pedig értelmezik átgyűrűző hatások, alkudozás vagy identitásformálás által vezérelt folyamatként kezelik, ahogy teszi azt például a klasszikus nemzetközi kapcsolatok elmélet is (ibid.).

2.1.2. A klasszikus nemzetközi kapcsolatok elmélet regionális integráció fogalma a vizsgált szakirodalomban

Bár jelen disszertáció feladata lenne a regionalizmus vizsgálata olyan klasszikus nemzetközi kapcsolatok elméletek mentén, mint a neofunkcionalizmus és a kormányköziség, az áttekintett szakirodalomban e nézőpontok nem kerültek kifejtésre. Az EU-ra fókuszáló tanulmányokban használt központi elméleti megközelítések a szakpolitikai integrációt, az ágazatközi koordinációt és a többszintű végrehajtást tárgyalták, és nem a neofunkcionalista átgyűrűző mechanizmusokból, kormányközi preferencia-alku modellekből indultak ki (ibid.). Még azokban a forrásokban is, ahol az empirikus környezet eredendően „regionális integráció” (az EU), az analitikai hangsúly az eszköztervezésre, az irányítási megállapodásokra és a szintek és ágazatok közötti végrehajtási interakciókra, nem pedig magára az integrációelméletre helyeződött (ibid.).

Hasonlóképpen, a szakirodalom olyan nézőpontokon keresztül sem vizsgálja érdemi módon a latin-amerikai és karibi regionális integrációt, mint például a poszthegemón regionalizmus. Ehelyett a regionális integráció elemzése elsősorban a nemzeti (vagy szubnacionális) környezetvédelmi irányítási és politikai eszközökön – különösen az ökoszisztéma-szolgáltatásokért járó kifizetéseken keresztül Costa Rica és Nicaragua esetében, valamint a szakpolitikai összehangolási vitákon keresztül Kolumbia tekintetében – jelenik meg, anélkül, hogy a vizsgált

szakirodalom a regionális szervezetekre mint egyfajta integrációs projektekre összpontosítana (Duarte et al., 2021).

2.1.3. Regionalizmus az EU-n túl: nemzetköziesített kormányzási eszközök

A szakirodalom a legközvetlenebbül az EU-n túli szupranacionális dinamikákkal, az irányítási eszközök nemzetközi fogalmával és az azzal kapcsolatos viták vizsgálatával foglalkozik (Sattler et al., 2023). A vizsgált források ezen túlmenően rávilágítanak a mélyebb társadalmi-mérnöki eredményekkel és a territorializáció folyamataival kapcsolatos aggodalmakra is (ibid.).

Kapcsolódó kritikák szerint az ökoszisztéma-szolgáltatásokra vonatkozó megközelítések retorikailag elválhatnak a növekedés és a fogyasztás korábbi kritikáitól, és ehelyett a természetvédelmi diskurzus neoklasszikus keretezéséhez igazodhatnak. Ezek a perspektívák mindazonáltal csak közvetve relevánsak a „regionalizmus" szempontjából: csak és amennyiben azt sugallják, hogy a határokon átívelő folyamatok nem a konkrét regionális integrációs intézmények, hanem csupán szakpolitikai modellek és piacorientált eszközök sablonos jelenségei (ibid.).

2.1.4. Szintézis és kutatási rés: regionális integrációs elmélet vs. kormányzás-központú „regionális" politikai elemzés

Összefoglalva tehát megállapítható, hogy a vizsgált szakirodalom a regionális léptéket alapvetően valamiféle kormányzás-központú nézőpontból próbálja megérteni, és ebben az EU egyfajta strukturált színtérként jelenik meg.

A fentiek nyomán a latin-amerikai és karibi eseteket a források túlnyomórészt ugyancsak eszközközpontú és episztemikus/politikai kritikákon keresztül vizsgálják, nem pedig regionális integrációs keretek között. A vizsgált források a regionalizmust empirikusan pusztán

többszintű politikai gyakorlatként kezelik, ahelyett, hogy a nemzetközi kapcsolatok elmélete mentén integrációs folyamatként teoretizálnák. (Öhlund et al., 2015).

A disszertáció egyik kulcsfontosságú hozzáadott értéke tehát, hogy pótolja a korábban bemutatott PRISMA-módszer révén strukturáltan szelektált szakirodalmon belül belüli hiátust, azaz fogalmi hidat teremt (i) a nemzetközi kapcsolatok regionális integrációs elmélete és (ii) az agrár-környezetvédelmi politikai integráció között.

2.2. Agrárpolitikai és környezetpolitikai integráció nemzetközi szinten, az integrációs rendszerekben

2.2.1 Környezetvédelmi Politikai Integráció (EPI) és szektorközi integráció, mint domináns fogalmi keretek

A Környezetvédelmi Politikai Integráció (EPI) és a tágabb, ágazatokon átívelő szakpolitikai integráció adja a domináns fogalmi keretet annak megértéséhez, hogy a mezőgazdasági és környezetvédelmi célok hogyan egyeztethetők össze regionális (nemzetek feletti) szinten (ibid.). A „Farmtól a villáig"-stratégiai fókuszú elemzések egyértelműen kimondják, hogy a „szakpolitikai integráció elérése" kihívást jelent a tagállami központi végrehajtás számára. A „Farmtól a villáig"-stratégia esete ugyanakkor jól példázza, hogy a kortárs integrációs programok túlléphetnek a klasszikus EPI-n azáltal, hogy az integrációt nem csak az éghajlatváltozással kapcsolatos szempontokra, hanem más, átfogó területekre is kiterjesztik, ezáltal fokozva az integrációs folyamatok összetettségét (ibid).

Svédország és Lengyelország összehasonlítása megerősíti azt az előfeltevést, hogy a szakpolitikai integráció nem értelmezhető kizárólag az uniós szintű keretrendszerek ismerete alapján, mivel a tagállami kormányzási hagyományok és adminisztratív stílusok igencsak meghatározzák az integráció megértését, operacionalizálását és adaptálását. E kontextusban a regionális szintű integráció egy többszintű végrehajtási problémát jelent, amelyet olyan komplex, kölcsönös

függőségi problémák jellemeznek, mint az ökoszisztéma-szolgáltatások térbeli és közigazgatási határokon átnyúló jellege.

A vizsgálatba vont szakirodalom tehát összességében egy végrehajtás-központú nézet köré szerveződik: az integráció az eltérő léptékek, ill. különböző joghatóságok közötti interakciókból eredő változó eredmény (ibid.).

2.2.2. Eszközrendszerek: agrár-környezetgazdálkodási programok, együttműködésen alapuló kormányzás és térbeli koordináció

Az egyes szintek között tehát a szakpolitikai eszközök és a végrehajtási intézményi megoldások jelentenek konkrét közvetítő mechanizmusokat, végső soron ezek révén valósul meg a mezőgazdaság és a környezetvédelem integrációja. A térben összehangolt agrár-környezetgazdálkodásra irányuló együttműködés jól szemlélteti, miként tehető operatívvá az integráció és kapcsolhatók össze a gazdálkodók, a természetvédelmi célok és a területi koordináció igényei.

A vizsgált szakirodalom rámutat az egyéni agrár-környezetgazdálkodási programokra épülő, szerződéses stratégiák dominanciájára, ugyanakkor dokumentálja az olyan kiegészítő megoldásokat is, mint a természetvédelmi megállapodások, valamint az egyesületek szerepét a védett területekhez kapcsolódó kezelési, monitoring- és jelentéstételi feladatok végrehajtásában. E szerzők szerint az integráció nem kizárólag a makroszintű szakpolitikai tervezéstől, hanem részben a mezoszintű szervezeti kapacitásoktól és koordinációs mechanizmusoktól is függ (Westerink et al., 2017).

A hollandiai tájgazdálkodás elemzése tovább árnyalta az „integráció” fogalmát azáltal, hogy ráirányította a figyelmet a politikai konfliktusokra, valamint arra a lehetőségre, hogy az „alulról jövő” integráció egyszerre képes elmélyíteni az ágazatok (mezőgazdaság, természetvédelem, vízgazdálkodás) közötti összekapcsolódást, és egyidejűleg kiszorítani vagy ideiglenesen kezelhetővé tenni azokat a

konfliktusokat, amelyek más kormányzási szinteken és ágazatok között amúgy újra és újra felszínre kerülnek.

Míg tehát a stratégiaorientált megközelítések a szakpolitikai integrációt olyan kormányzási ideálként értelmezik, amely eszköz- és stratégiaalkotáson keresztül valósítható meg (Öhlund et al., 2015), addig a tájgazdálkodási perspektíva szerint az integráció eleve politikai természetű, vitatott folyamat, amely bár felold egyes helyi konfliktusokat, új, szinteken átívelő feszültségeket is generálhat.

2.2.3. Nemzetközi szakpolitikai integráció az eszközök nemzetközi átvételén keresztül: ökoszisztéma-szolgáltatásokért járó kifizetések (PES), ökoszisztéma-szolgáltatások és globális kormányzási mintázatok

Az Európai Unión túl a vizsgált szakirodalom elsősorban a piaci logikájú környezeti szakpolitikai eszközök – különösen a PES – nemzetközi terjedésével és helyi beágyazódásával foglalkozik, nem pedig az integrált regionális agrár-környezeti rendszerek létrehozásával.

Barton et al. (2017) egy Costa Rica-i PES-program intézményi elemzése során kifejezetten amellett érvel, hogy a PES-t nem érdemes önálló gazdasági eszközként értelmezni. A cikk szerint ugyanis a PES inkább egyfajta szakpolitikai eszközkombináció (*policy mix*), és a szerzők bemutatják, hogy az Intézményi Elemzés és Fejlesztés (IAD) keretrendszerének alkalmazásával miként elemezhetők a program tervezési jellemzői. Az írás egy kormányzás-analitikai megközelítéssel járul hozzá a nemzetközi szakpolitikai integráció értelmezéséhez, rávilágítva arra, hogy az „integráció” nem kizárólag átfogó, egységes szakpolitikai keretrendszereken keresztül valósulhat meg, hanem az egyes eszközök (például a PES és a kölcsönös megfeleltetés) és azok intézményi szabályainak kölcsönhatásain keresztül is (ibid.).

A vizsgált szakirodalom ugyanakkor arra is rámutat, hogy a PES-megállapodások alapvetően olyan, társadalmi és kulturális konstrukciók, amelyek tágabb történeti-térbeli dinamikákba ágyazódva jönnek létre és maradnak fenn. A szakirodalom ezzel összhangban hangsúlyozza, hogy a

hatékonyság és méltányosság közötti kompromisszumok, a tárgyalásos részvételi formák, valamint a hatalmi egyenlőtlenségek egyaránt, akár negatív irányban is alakíthatják a PES-eredményeit. Az ökoszisztéma-szolgáltatásokra épülő megközelítések kritikája mindemellett arra is figyelmeztet, hogy a „szolgáltatás”-nyelvezet a természetvédelemben pusztán retorikai eszközzé is válhat, érintetlenül hagyva az erőforrás-elosztás alapvető kérdéseit. E munkák, pl. Sattler et al. (2023) a nemzetközi szintű „integrációt” egyszerre intézményi tervezési kihívásként és vitatott politikai-gazdasági folyamatként jelenítik meg.

2.2.4. Szintézis és kutatási rés: korlátozott számú elemzés az Európai Unió és Latin-Amerika közötti régióközi integráció kapcsán

A vizsgált szakirodalomban az EU-val kapcsolatos esettanulmányok elsősorban az EPI-re, a stratégiák végrehajtására, az együttműködésen alapuló kormányzásra és a helyi adaptációra fókuszálnak (pl. Svédország/Lengyelország; Hollandia; az agrár-környezetvédelmi intézkedések végrehajtási architektúrái), ezzel szemben a latin-amerikai esettanulmányok a PES intézményi tervezésére (Costa Rica; Nicaragua), valamint az erdőirtás elleni küzdelemhez kapcsolódó szakpolitikák összehangolásának kérdéseire (Kolumbia) helyezik a hangsúlyt (Öhlund et al., 2015; Duarte et al., 2021).

A vizsgált szakirodalom egyik tanulmánya sem végez olyan strukturált, az EU, valamint Latin-Amerika és a Karib-térség közötti összehasonlító elemzést az agrár-környezeti szakpolitikai integrációval kapcsolatban, amely egy közös összehasonlító keretben kapcsolná össze az EU többszintű EPI-dinamikáit, a politikai-gazdasági kritikával, ill. az eszközök nemzetközi átvételének kérdéskörével Latin-Amerikában és a Karib-térségben (Öhlund et al., 2015; Sattler et al., 2023). Ez egy kulcsfontosságú hiányosság: a vizsgált szakirodalom igencsak gazdag, de regionálisan szeparált empirikus és elméleti írásokat tartalmaz (ibid.).

2.3. Agrárpolitika és környezetpolitika kapcsolódása: a fenntartható agrárfejlődés elméleti megközelítései

2.3.1 Integráció mint válasz az agrár-környezeti konfliktusokra: intenzifikáció, területi változások és tartósan negatív indikátorok

A vizsgált szakirodalom egyik központi témája, hogy a mezőgazdasági és a környezetvédelmi szakpolitikák kapcsolatát egy tartós feszültség határozza meg: a mezőgazdasági modernizáció és intenzifikáció nyomása olyan környezeti kihívásokat generál, amelyeket a szakpolitikai beavatkozások (például a KAP-reformok, kondicionalitási rendszerek, valamint az agrár-környezetgazdálkodási intézkedések) nem feltétlenül tudtak érdemben visszafordítani.

Egy spanyol áttekintés kifejezetten az intenzifikációval, majd a föld magára hagyásával kapcsolatos történeti örökségen keresztül értelmezi a jelenkori kihívásokat, és nyomon követi a környezeti és területi szempontok és eszközök (pl. kölcsönös megfeleltetés) fokozatos integrációját az Európai Unió Közös Agrárpolitikájába (Oñate et al., 2023). Fontos következtetése e munkának, hogy a KAP-reformok nem ellensúlyozták az intenzifikáció hatásait, mely a kulcsfontosságú agrár-környezeti indikátorok tükrében súlyosan kedvezőtlen tendenciákat váltott ki a vizsgált időszakban. A cikk megerősít egy olyan álláspontot, amely több más, az EU-s adaptációra fókuszáló tanulmányban is megjelenik: a környezeti szempontok formális integrálása a mezőgazdasági szakpolitikába önmagában nem garantál környezeti javulást, különösen akkor, ha nem kerülnek kezelésre megfelelőképpen a különböző szintek, joghatóságok közötti kölcsönhatások és az ökoszisztéma-szolgáltatások egymásra utaltsága. A mezőgazdasági és környezetpolitika közötti kapcsolat nemcsak a célok összehangolásáról szól, hanem a vitatott értékek, a térbeli kompromisszumok és az ágazatok és szintek közötti irányítási hatáskörök folyamatos újratárgyalásáról is.

2.3.2 A tudás, az innováció és a társadalmi kapcsolatrendszerek közvetítő szerepe

A vizsgált szakirodalom arra is rámutat, hogy a mezőgazdaság és a környezet kapcsolatát nem kizárólag szakpolitikai eszközök alakítják, hanem a társadalmi dinamikák, ismeretanyag is. A karibi kisbirtokos mezőgazdasági közösségekkel kapcsolatos kutatások a társadalmi tőkét (beleértve a bizalmat, a gazdálkodók közötti interakciót és a tudáscserét) hangsúlyozzák, mint a tudásáramlás és az innovációs feltételek alakításában meghatározó tényezőt (Saint-Ville et al., 2016). A fenti megállapítások elméleti szempontból relevánsak a fenntartható mezőgazdasági fejlődés számára, mivel számos agrár-környezetvédelmi eszköz a gazdálkodók viselkedésváltozásától, tanulásától és befogadásától függ.

Hasonlóképpen, az együttműködésen alapuló kormányzási megközelítések is abból indulnak ki, hogy a térben koherens agrár-környezetgazdálkodás koordinációja és megvalósítása közvetítő szervezetekre és kollektív cselekvési kapacitásokra támaszkodik, amelyek összekapcsolják a gazdálkodókat a természetvédelmi célokkal és a monitoring követelményekkel. E tanulmányok fő konklúziója: a szakpolitikai integráció és a fenntarthatósági átmenet sikeréhez elengedhetetlen a társadalmi tőke és a mezoszintű koordináció, és nem elegendő pusztán a makroszintű szakpolitikai tervezés.

2.3.3 Versengő elméleti értelmezések: intézményi tervezési pragmatizmus vs. politikai-gazdaságtani kritika

A vizsgált szakirodalmon belül az egyik legfontosabb kérdés, hogy a piacorientált, ökoszisztéma-szolgáltatás-alapú megközelítések valódi, pragmatikus fenntarthatósági eszközöknek tekinthetők-e, vagy azok csupán a neoliberális kormányzás részei. Az egyik oldalon az intézményi elemzési és fejlesztési keretrendszert alkalmazó institucionalista kutatások a PES-t olyan szakpolitikai eszközkombinációként (*policy mix*) értelmezik, amelynek hatékonysága a szabálykonfigurációktól és a

szakpolitikai eszközök közötti kölcsönhatásoktól függ. A másik oldalon, a PES-sel foglalkozó, tervezésorientált írások az agrár-környezetvédelmi rendszerek tervezésében a közös ökológiai tudás kialakításának, az önkéntes részvétel és a tárgyalásos folyamatok biztosításának, valamint a hatékonyság és méltányosság közötti viszony tudatos kezelésének fontosságát hangsúlyozzák. Az episztemikus elemzések hozzáteszik, hogy a PES nem pusztán technikai eszköz: jelentése és működése kulturálisan és történetileg meghatározott intézményi megállapodásoktól függ.

Megjegyzendő viszont, hogy – amint azt a 2.2.3 pontban is kifejtettük – a kritikai szakirodalom figyelmeztet: a „szolgáltatás”-nyelvezet a természetvédelemben olyan pusztán retorikai eszközzé válhat, amely a neoklasszikus közgazdasági paradigmákba ágyazódva, érintetlenül hagyhatja az erőforrás-elosztás alapvető kérdéseit.

Mindez egy központi ellentmondást eredményez: ugyanazon eszközcsoportot (ökoszisztéma-szolgáltatások / PES) egyrészt intézményi tervezési problémaként kezelik, amely szabályalapú finomítással és szakpolitikai eszközkombinációkkal kezelhető, másrészt pedig olyan politikai-gazdasági projektként is értelmezik, amely potenciálisan kizsákmányoló hatásokkal járhat. A vizsgált szakirodalom nem oldja fel ezt az ellentmondást; ehelyett csupán azt mondja ki, hogy szükség van egy olyan elemzési keretre, amely képes az eszközszintű tervezési döntéseket a tágabb politikai-gazdasági és episztemikus dinamikákkal összekapcsolni (Sattler et al., 2023).

2.3.4 Szakpolitikai koherencia az agrár-környezeti szektorhatárokon túl

A mezőgazdasági és környezetvédelmi szakpolitika közötti kapcsolat tovább bonyolódik, ha a környezetvédelmi eredményeket a mezőgazdaságon kívüli olyan szakpolitikai területek befolyásolják, melyek szélesebb körű politikai összehangolást igényelnek (Duarte et al., 2021). Egy kolumbiai szakpolitikai elemzés a kokatermesztéshez kapcsolódó erdőirtás kapcsán amellett érvel, hogy a kábítószer-politikát olyan „alternatív fejlesztési” megközelítéseken keresztül kell átalakítani,

amelyek környezeti dimenziókat, így például agrárerdészeti stratégiákat és a PES-típusú eszközöket is magukban foglalnak (ibid.).

Ez a megközelítés kiterjeszti az integráció fogalmi logikáját: a környezeti célok megvalósulása több szakpolitikai rendszer – például a kábítószer-politika, a vidékfejlesztés és az erdőgazdálkodás – együttműködésétől is függhet, nem csupán a mezőgazdasági és környezetvédelmi tárcák kooperációjától (ibid.). Ez összecseng azokkal a kritikákkal, amelyek szerint a környezetvédelmi eszközök összekapcsolódhatnak az állami területrendezési és a biztonságpolitikai napirendek logikáival, és így e területek koherens kezelése akár fenntarthatósági célokat is (Sattler et al., 2023; Duarte et al., 2021).

2.4. Az agrár-környezetvédelmi politika fogalma, fő dimenziói és indikátorai

2.4.1 A vizsgált szakirodalom fogalmi íve: a környezet mezőgazdaságba történő integrálásától az eszközalapú kormányzásig

A vizsgált szakirodalomban az „agrár-környezetvédelmi szakpolitika” nem egyetlen, egységes definícióként jelenik meg, hanem következetesen olyan eszközegyütteseken keresztül kerül operacionalizálásra, amelyek célja a környezeti szempontok beépítése a mezőgazdasági földhasználatba és a vidékfejlesztésbe (Öhlund et al., 2015). Az uniós kontextusban ez az operacionalizálás elsősorban a Közös Agrárpolitikához kapcsolódó eszközökön, mint például a kölcsönös megfeleltetés, keresztül valósul meg. Az integráció mindeközben olyan kormányzási kihívásként is megjelenik, amely (az EPI-n túlmutató) ágazatközi koordinációt igényel, valamint többszintű adaptációt és végrehajtást feltételez (ibid.).

Ezzel párhuzamosan a vizsgált szakirodalom az agrár-környezetvédelmi szakpolitikát az ökoszisztéma-szolgáltatások és a PES-megközelítések felől is értelmezi. Ezek a földhasználathoz kötődő környezeti szolgáltatások ösztönzésére törekednek, és azokat nem elszigetelt „kifizetésekként”, hanem intézményi szabályrendszerekként és

szakpolitikai eszközkombinációkként kell vizsgálnunk. Az ökoszisztéma-szolgáltatás-alapú megközelítéseket mindazonáltal – amint azt a 2.2.3 és 2.3.3 alfejezetekben is kifejtettük – azzal a kritikával illetik, hogy olyan, pusztán retorikai eszközökké redukálódhatnak, amelyek nem foglalkoznak a mögöttes politikai-gazdasági hajtóerőkkel (Sattler et al., 2023). Ennek megfelelően a vizsgált szakirodalomban az agrár-környezetvédelmi szakpolitika fogalma egyszerre foglalja magában (i) az ágazati integrációt szolgáló eszközöket (KAP, stratégiák, AES[2]-koordináció), (ii) az ökoszisztéma-szolgáltatásokra épülő ösztönző mechanizmusokat (PES), valamint (iii) azokat a kritikai megközelítéseket, amelyek e mechanizmusok politikai-gazdasági és episztemikus alapjait bírálják és gondolják újra (Öhlund et al., 2015; Sattler et al., 2023).

2.4.2 Az agrár-környezeti szakpolitika elméleti kulcsdimenziói a vizsgált szakirodalomban

(a) Irányítás és lépték (többszintű végrehajtás; térbeli koordináció)

Az ökológiai folyamatok térbeli kiterjedése határokon átnyúló kölcsönös függéseket hoz létre, ami megnehezítik a végrehajtást. A svéd-lengyel összehasonlítás kiemeli a nemzeti és uniós szintek közötti kölcsönhatások megértésének szükségességét. A térbeli koordinációval kapcsolatos kutatások mindemellett azt is kimondják, hogy az agrár-környezetvédelmi eredmények elérése az együttműködési megállapodásoktól és a közvetítő szervezetektől függ, ill. attól, hogy ezek képesek-e megszervezni és összehangolni az irányítást, ill. ellátni a természetvédelmi célokhoz kapcsolódó monitoring/jelentéstételi funkciókat.

(b) Eszköztervezés és intézményi szabályok (szerződések, kondicionalitás, szakpolitikai eszközkombinációk)

A második dimenzió az eszközök intézményi architektúrájára vonatkozik: az agrár-környezetvédelmi szakpolitika szabályokon, szerződéseken és eszközkombinációkon keresztül valósul meg. Amint azt a 2.2.3

[2] Agri-environment schemes – agrárkörnyezetvédelmi programok

alfejezetben kifejtettük, egy Costa Rica-i vonatkozású elemzés rögzítette, hogy a PES-t szakpolitikai eszközkombinációként (*policy mix*) kell értelmezni. Az EU-hoz kapcsolódó agrár-környezetvédelmi szakpolitikai eszközök közé tartozik a kondicionalitás, amely a közpénzekhez való hozzáférést környezeti követelményekhez kötik. A végrehajtás szintjén az eszközök alkalmazása egyéni szerződések és kollektív vagy közvetítői megoldásokon keresztül egyaránt megvalósulhat.

(c) Tudás, episztemika és társadalmi legitimitás

A harmadik dimenzió az episztemikus keretezés és a társadalmi beágyazottság. Egy nicaraguai vonatkozású elemzés amellett érvelt, hogy valamennyi PES-mechanizmust annak társadalmi és kulturális környezetét figyelembe véve kell megalkotni és fenntartani: a tágabb értelemben vett történeti–térbeli dinamikákba ágyazva, ami erősíti az eszköz legitimitását. A kistermelő közösségekben végzett társadalmi tőkével kapcsolatos kutatások rámutattak arra, hogy a bizalom és a tudáscsere miként alakítja az innovációs folyamatokat és az eszközök átvételét. E tanulmányok szerint a viselkedésváltozásra építő agrár-környezetvédelmi szakpolitikák eredményessége nagymértékben függ a társadalmi kapcsolatoktól és a tanulási folyamatoktól. A PES-vonatkozású szakirodalom hangsúlyozza továbbá a közös ökológiai tudás kialakításának és a tárgyalásos részvétel fontosságát, ugyancsak összekapcsolva a szakpolitikai eszközök hatékonyságát az episztemikus és társadalmi feltételekkel.

(d) Elosztási hatások, hatalom és politikai gazdaságtan

A negyedik dimenzió az elosztási kérdésekkel és a hatalmi viszonyokkal kapcsolatos. A PES-tervezéssel foglalkozó elemzések hangsúlyozzák, hogy az egyes programok átalakíthatják – és esetenként megerősíthetik – a meglévő hatalmi struktúrákat és egyenlőtlenségeket, ami méltányossági kérdéseket vethet fel még akkor is, ha a hatékonysági célok élveznek elsőbbséget. Ahogy a 2.3.4. pontban is láttuk, a kritikai politikai ökológia tovább erősíti ezt az aggodalmat mikor megjegyzi, a környezetvédelmi eszközök összekapcsolódhatnak az állami területrendezési és a

biztonságpolitikai napirendek logikáival (Sattler et al., 2023; Duarte et al., 2021).

A vizsgált szakirodalom az agrár-környezetvédelmi szakpolitikát egyszerre technikai–intézményi és politikai–gazdasági jelenségként pozícionálja, amelynek hatalmi következményeit nem szabad adottnak tekinteni, hanem minden esetben felül kell vizsgálni (Sattler et al., 2023).

2.4.3 A vizsgált szakirodalom által tárgyalt főbb szakpolitikai eszközök

1. **A KAP-hoz kapcsolódó kondicionalitás és agrár-környezetgazdálkodási intézkedések**
   A 2.3.1 alfejezetben is említett spanyol áttekintő tanulmány a KAP központi eszközeiként azonosítja a kondicionalitást (kölcsönös megfeleltetés) és az agrár-környezetvédelmi intézkedéseket, amelyeken keresztül a környezetvédelmi integráció megvalósul, ugyanakkor rámutat arra is, hogy e reformok nem voltak képesek megfelelőképpen ellensúlyozni a mezőgazdasági intenzifikáció hatásait, ez pedig a negatív agrár-környezeti indikátorok alapján is világosan látható. A svéd-lengyel összehasonlítás ezeket az eszközöket a többszintű irányítási dinamikák kontextusába helyezi, kiemelve az ökoszisztéma-szolgáltatások fontosságát valamennyi egymással interakcióba lépő szinten átívelően.
2. **Együttműködésen alapuló irányítás a térben egységesen koordinált agrár-környezetvédelemben**
   A fenti, földhasználati politikáról is szóló spanyol tanulmány olyan irányítási megoldásokat is dokumentál, amelyek kiegészítik az egyes AES-eszközöket, így többek között foglalkozik például a Natura 2000 programmal, annak monitoringjával, továbbá a jelentéstételt támogató közvetítő szervezetekkel, valamint azokkal a szervezetekkel, amelyek konkrét gazdálkodói csoportokat szerződtetnek agrár-környezetvédelmi gyakorlatok folytatására.
3. **Tájgazdálkodási kezdeményezések, alulról jövő integráció**
   A hollandiai esettanulmány bemutat egy olyan kezdeményezést,

amely a mezőgazdasági termelés és a környezetvédelem összehangolását az uniós és nemzeti szakpolitikáknál átfogóbban, mélyebben célozza, oly módon, hogy kiemelten figyelembe veszi a vízgazdálkodási és urbanisztikai szempontokat is. E kezdeményezés egy további eszközcsoportot képvisel: a helyalapú irányítási kezdeményezések rendszerét, amelyek a formális szakpolitikai programok mellett, azokkal párhuzamosan működnek. A kezdeményezés újrarendezi a mezőgazdaság és a környezetvédelmi irányítás viszonyát, és segít áthidalni az egyes irányítási szintek közötti esetleges konfliktusokat.

4. **Ökoszisztéma-szolgáltatásokért nyújtott kifizetések (PES)**
   A tervezésre fókuszáló kutatások hangsúlyozzák a hatékonyság és a méltányosság közötti feszültségeket, a hatalmi viszonyokból fakadó egyenlőtlenségeket. A nicaraguai elemzés kiemeli a PES társadalmilag konstruált jellegét és történeti-kulturális beágyazottságát. A kritikai szakirodalom a PES és más globálisan terjesztett eszközök strukturális hasonlóságait emeli ki (Sattler et al., 2023). E munkák hangsúlyozzák, hogy a PES alapvetően egy politikailag vitatott irányítási modell.
5. **Ágazatközi szakpolitikai összehangolási megközelítések környezeti dimenziókkal**
   A kolumbiai elemzés a drogellenes- és a környezetvédelmi politikák összehangolását javasolja olyan alternatív fejlesztési programokon keresztül, amelyek agrárerdészetet, erdőgazdálkodási stratégiákat és PES-típusú elemeket is magukban foglalnak (Duarte et al., 2021). A munka hangsúlyozza, hogy a környezetvédelem eredményessége a mezőgazdaságon kívüli szakpolitikai rendszerek integrációjától is függhet (ibid.), összhangban azokkal a kritikákkal, amelyek szerint a környezetvédelmi eszközök akár az állami területrendezési és a biztonságpolitikai napirendek logikáival is összekapcsolódhatnak (Sattler et al., 2023).

2.4.4. Kiemelt indikátorok és értékelési megközelítések – valamint azok korlátai

Oñate et al., 2023 hosszabb időtávon elemzi a fő agrár-környezetvédelmi indikátorokat, és a kedvezőtlen tendenciákat az intenzifikációval, valamint a KAP-reformok korlátozott ellensúlyozó hatásával hozza összefüggésbe. A tanulmány ezáltal az indikátorokat az agrár-környezetvédelmi szakpolitika teljesítményének empirikus értékelési alapjaként kezeli. Kiemeli a monitoring és a jelentéstétel szerepét a végrehajtásban (például a Natura 2000 programhoz kapcsolódóan), rávilágítva arra, hogy a teljesítményértékelés nem kizárólag utólagos mérőszámokon alapul, hanem az együttműködésen alapuló irányítási rendszerekbe ágyazódik. A vizsgált szakirodalom ugyanakkor nem szolgáltat elegendő bizonyítékkal egy olyan egységes, régiók közötti (EU, valamint Latin-Amerika és a Karib-térség) indikátorrendszer meglétére, amely az eltérő irányítási rendszerek dacára, harmonizált mérőszámok alkalmazásával tenné lehetővé az agrár-környezetvédelmi teljesítmény összehasonlítását.

2.4.5 Következtetések és feltárt kutatási rés

Konvergencia. A vizsgált szakirodalom egyetért abban, hogy az agrár-környezetvédelmi politikát legjobban a következőképpen lehet elemezni: (i) a többszintű kormányzás és végrehajtás, (ii) az eszközkombinációk és szabályrendszerek (kondicionalitás, AES-architektúrák, PES-eszközök), valamint (iii) a tudás, a bizalom és a koordinációs kapacitások által formált, társadalmilag beágyazott folyamatok mentén.

Divergencia / ellentmondás. Tartós ellentmondás figyelhető meg ugyanakkor az intézményi tervezésre fókuszáló megközelítések és a kritikai megközelítések között, amelyek ugyanezeket az eszközöket a neoliberális környezetgazdálkodás elemeiként kezelik, és a hatalmi aszimmetriák kockázataira hívják fel a figyelmet (Sattler et al., 2023). E megközelítések tovább árnyalják az „integráció” fogalmát azáltal, hogy rámutatnak: a mélyebb integráció nem feltétlenül számolja fel a

konfliktusokat, hanem azokat gyakran csupán elmozdítja az egyes irányítási szintek között (Öhlund et al., 2015).

Kulcsfontosságú kutatási rés. A vizsgált szakirodalom empirikusan gazdag, ugyanakkor regionálisan szétszabdalt: az uniós tanulmányok az EPI-re és az ágazatközi integrációra, a KAP-hoz kapcsolódó adaptációs folyamatokra és a térbeli koordinációra összpontosítanak, míg a latin-amerikai és karibi kutatások elsősorban a PES intézményi tervezését és az ágazatközi szakpolitikai koordinációt (például a kokatermesztéshez kapcsolódó erdőirtás kapcsán) elemzik (Öhlund et al., 2015; Duarte et al., 2021). A szakirodalomban tehát nem található olyan, kifejezetten összehasonlító EU, valamint Latin-Amerika és a Karib-térség közti elemzési keret, amely egyszerre vizsgálná:

- az EU többszintű EPI-dinamikáit és a KAP-eszközök végrehajtási sajátosságait (Öhlund et al., 2015)
- a latin-amerikai PES-megközelítések politikai-gazdasági kritikáját (Sattler et al., 2023), valamint
- a közös értékelési indikátorokat vagy összehasonlító teljesítménymérő mutatókat.

E hiány elméleti és empirikus értelemben egyaránt központi jelentőségű, mely kutatási rést jelen disszertáció úgy kívánja belölteni, hogy mindeközben szilárdan a szakirodalom által a korábbi pontokban bemutatott elméleti építőelemekre támaszkodik (EPI / ágazatközi integráció; intézményi szabályelemzés; politikai-gazdasági kritika; stb.) (Öhlund et al., 2015; Sattler et al., 2023).

3. Intézményi és környezeti kontextus: az EU KAP és a latin-amerikai integrációs rendszerek áttekintése, környezeti kihívások, a mezőgazdaság szerepe

3.1. EU közös agrárpolitika (KAP) környezeti dimenziói – történeti fejlődés, jelenlegi pillérek

3.1.1. A KAP történeti fejlődése – a kezdetektől a környezetvédelmi pillérekig

A Közös Agrárpolitika (KAP) jelentőségét jól jelzi, hogy annak kialakításáról már az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó Római Szerződés (1957) is rendelkezett (Váradi, 2016). A közös piac megteremtése, a négy szabadság érvényesülése és a gazdasági integráció olyan további elemei, mint a közös valuta mellett a KAP az európai integráció egyik meghatározó szakpolitikai újításának tekinthető. Létrehozásának hátterében elsősorban a második világháborút követő időszak élelmezésbiztonsági kihívásai álltak. A háborús pusztítás következtében a mezőgazdasági termelés jelentős károkat szenvedett, ami számos országban tartós élelmiszerhiányhoz vezetett (Yamaç és Acar, 2009 in Benevento, 2017). Az alapító tagállamok e problémák kezelésére, valamint a mezőgazdasági piacok stabilizálása és a termelők jövedelmi helyzetének javítása érdekében hozták létre a Közös Agrárpolitikát, amely 1962-ben kezdte meg működését (Benevento, 2017). Az ekkor létrehozott Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garanciaalap (EMOGA) a mezőgazdasági termelők érdekvédelmét és a piaci intervenciós intézkedések finanszírozását szolgálta (Gorcheva, 2016).

A Római Szerződés 39. cikke határozta meg a Közös Agrárpolitika alapvető célrendszerét. A KAP elsődleges céljai közé tartozott a mezőgazdasági termelékenység növelése a termelési szerkezet modernizációján keresztül, a mezőgazdaságból élő népesség méltányos jövedelmi helyzetének biztosítása, valamint a mezőgazdasági piacok stabilizálása. E célokkal összefüggésben a politika további törekvése az élelmiszer-ellátás biztonságának megteremtése, illetve a fogyasztók számára elfogadható árszint fenntartása volt (Brady et al., 2017, p. 20.).

A Közös Agrárpolitika fejlődése e célkitűzések súlypontjának időbeli eltolódásai szerint szakaszokra bontható.

Az 1962 és 1984 közötti időszak a Közös Agrárpolitika kialakulásának és intézményi megszilárdulásának szakasza. E periódusban jött létre a Közös Agrárpiac (1967), amelynek keretében a tagállamok fokozatosan liberalizálták az agrártermékek belső kereskedelmét, lebontották a vámokat és a mennyiségi korlátozásokat (Váradi, 2016). A szakpolitika eszközrendszerét ebben az időszakban elsősorban az ártámogatások és a piaci intervenciók jellemezték, amelyek célja a mezőgazdasági termelékenység növelése és a piac stabilizálása volt. A KAP működését ekkor erőteljes protekcionista szemlélet határozta meg. A politika egyidejűleg törekedett az európai piaci igények kielégítésére, a mezőgazdasági szektor versenyképességének erősítésére és az agrárpiacok stabilizálására, miközben a gazdálkodók számára méltányos jövedelmet, a fogyasztók számára pedig kiszámítható és elfogadható árszintet kívánt biztosítani (Gorcheva, 2016).

Az alkalmazott piaci intervenciós és ártámogatási mechanizmusok a hetvenes és nyolcvanas évekre egyre súlyosabb piaci zavarokhoz és túltermeléshez vezettek. A mezőgazdasági kínálat tartósan meghaladta a belső keresletet, ami jelentős készletfelhalmozódást eredményezett. Ennek következtében a szakpolitikai prioritások fokozatosan a termelés visszafogása, valamint a termelés, a kereskedelem és a fogyasztás közötti koordináció erősítése felé tolódtak el. E reformfolyamat egyik kulcsfontosságú lépése a tejkvótarendszer 1984-es bevezetése (Tejreform) volt, amely a tejtermelés korlátozásával kívánta kezelni a túltermelési válságot. A Tejreform és az 1992-es MacSharry-reformok közötti időszakot a szakirodalom gyakran a „feleslegek időszakaként" írja le, mivel a korábbi termelésösztönző politika olyan mértékű túltermelést eredményezett, amelyet az Európai Gazdasági Közösség belső piaca már nem volt képes felszívni (Gorcheva, 2016, p. 7.). Az ártámogatások következtében az európai agrártermékek nemzetközi versenyképessége is romlott, ami további szakpolitikai beavatkozásokat tett szükségessé. Az EGK ennek nyomán restriktív intézkedéseket vezetett be. Rögzített tejkvótákat alkalmazott, korlátozta a művelésbe vonható szántóterületek

nagyságát, valamint limitálta az állatállomány azon részét, amely után a termelők támogatásra voltak jogosultak. A kvóták túllépését pénzügyi szankciókkal büntették. E lépések ugyan hozzájárultak a kínálat mérsékléséhez, azonban a termelők részéről jelentős ellenállást váltottak ki, ami végső soron a Közös Agrárpolitika újbóli átfogó reformjához vezetett. Az 1992-es reformok keretében megjelent a közvetlen jövedelemtámogatások rendszere, amely a pénzügyi támogatásokat fokozatosan a hatékonyabb gazdálkodáshoz kötötte, miközben az agrárexport ösztönzését célzó intézkedések is bevezetésre kerültek (Gorcheva, 2016).

3.1.2. Az 1992-es, 2003-as és 2013-as reformok környezeti hatásai

Az 1992 és 2003 közötti időszak a Közös Agrárpolitika reformfolyamatának meghatározó szakasza volt, amely során a szakpolitikai eszközrendszer jelentős átalakuláson ment keresztül. E periódusban a KAP továbbra is a mezőgazdasági szektor termelékenységének és versenyképességének erősítésére törekedett, ugyanakkor az – Gorcheva (2016) megfogalmazásában – a „szabályozási mechanizmusok minőségi változásának" időszaka is volt. A reformok elindításában kulcsszerepet játszott Ray MacSharry agrárbiztos (Európai Bizottság), aki a tartós túltermelés csökkentése érdekében korlátozó intézkedéseket vezetett be. Reformjainak egyik legfontosabb eleme a termelés és a támogatások fokozatos szétválasztása volt, amely a támogatási rendszer szerkezeti átalakítását eredményezte (Váradi, 2016). Az ártámogatások dominanciáját ebben az időszakban fokozatosan felváltotta a közvetlen jövedelemtámogatások rendszere, amelynek célja az agrárpiacok stabilizálása, a mezőgazdasági termelés diverzifikációjának ösztönzése, valamint a költségvetési kiadások mérséklése volt (Gorcheva, 2016). Az ártámogatás eszköze ma már csupán rendkívüli helyzetek – például piaci válságok vagy természeti katasztrófák – esetén maradt alkalmazásban (Európai Bizottság, 2013 in Benevento, 2017). A jövedelemtámogatások ugyanakkor a gazdaságok számára egyfajta „biztonsági hálóként" működtek, elősegítve a technológiai modernizációt, a termelési kapacitások bővítését és a foglalkoztatás

fenntartását (Yamaç és Acar, 2009 in Benevento, 2017). A KAP, azon belül is főképp a közvetlen támogatások révén tudta elkerülni a szektor a teljes összeomlást a 2008-as gazdasági világválság során (Dragoi és Bâlgăr 2013). A Közös Agrárpolitika ma is meghatározó kétpilléres struktúrája az Agenda 2000 reformcsomag keretében, 1999-ben került bevezetésre. A rendszer első pillére elsősorban a piachoz kapcsolódó kiadásokra és a közvetlen támogatásokra koncentrált, míg a második pillér a vidékfejlesztési intézkedésekre helyezte a hangsúlyt. Mindkét pillér önálló célrendszerrel és költségvetési forrásokkal rendelkezett (Benevento, 2017). A reformok további célja az volt, hogy csökkenjen az európai és a nemzetközi agrártermékek árai közötti különbség. E folyamatot erősítették a Kereskedelmi Világszervezet égisze alatt létrejött, 1995-ben hatályba lépett kereskedelmi megállapodások is, amelyek az exporttámogatások fokozatos korlátozását tették szükségessé (GIZ, 2013 in Gorcheva, 2016).

A 2003 és 2013 közötti időszak a támogatási rendszer átalakításának, egyszerűsítésének kora volt. A reformfolyamatot a környezeti és társadalmi elvárások erősödése motiválta. A szakpolitika céljai közé tartozott a támogatási mechanizmusok egyszerűsítése és hatékonyabbá tétele, valamint a környezetkímélő gazdálkodási technológiák elterjedésének ösztönzése. A mezőgazdasági termelők számára egyre szélesebb körű követelményrendszer került meghatározásra, amely a környezetvédelem, az élelmiszerbiztonság, a növény-egészségügy és az állatjólét területére egyaránt kiterjedt. A reformok egyik meghatározó eleme az első pillér támogatási struktúrájának átalakítása volt. A döntéshozók fokozatosan leépítették a termeléshez kötött támogatások rendszerét, és bevezették az egységes, a kibocsátás volumenétől elválasztott támogatási formát, az ún. *Single Payment Scheme*-et (Váradi, 2016). Ezzel párhuzamosan a második pillér a mezőgazdaság és az erdészet versenyképességének javítására, a környezet- és tájvédelem előmozdítására, a vidéki életminőség fejlesztésére, valamint a vidéki gazdaság diverzifikációjára koncentrált (Wilkinson és Baldock, 2003 in Gorcheva, 2016). A 2008-as „állapotfelmérés” (*health check*) újabb lendületet adott a KAP egyszerűsítésének és áramvonalasításának. A reformintézkedések célja a

támogatási rendszer rugalmasabbá tétele, valamint a mezőgazdasági termelők kockázatkezelési lehetőségeinek bővítése volt. Ennek részeként olyan eszközök kerültek bevezetésre, amelyek a piaci ingadozások, a természeti katasztrófák és a klímaváltozás negatív hatásainak mérséklését szolgálták. A reformfolyamat végül a végrehajtási mechanizmusok technikai és adminisztratív egyszerűsítésével zárult, amely növelte a szakpolitika működési hatékonyságát (Gorcheva, 2016).

A 2014-2020 közötti programozási időszak a Közös Agrárpolitika további reformját hozta. A közvetlen kifizetések struktúrájában több, a tagállamok számára kötelező elem jelent meg, így az alaptámogatás, a zöld komponens, a nemzeti tartalék, valamint a fiatal gazdálkodók támogatása. Emellett a tagállamok bizonyos intézkedéseket választható jelleggel alkalmazhattak, például a termeléshez kötött támogatásokat vagy a természeti hátrányokkal küzdő területek számára nyújtott kifizetéseket (Váradi, 2016). A reformok egyik fontos eleme a kisebb gazdaságok támogatási rendszerének egyszerűsítése volt. Az új *Basic Payment Scheme* keretében a kisgazdaságok egyszerűsített módon igényelhettek – jellemzően 500 és 1000 euró közötti – egyösszegű támogatást, amely a közvetlen kifizetések több formáját egyesítette. A zöldítéshez kapcsolódó követelmények a környezeti célok fokozódó jelentőségére utalnak, míg a fiatal gazdálkodók számára nyújtott támogatások a mezőgazdasági népesség elöregedésének kezelését célozták. E támogatási forma a nemzeti keret legfeljebb 2%-áig volt alkalmazható, és a 40 év alatti, gazdálkodói tevékenységüket legfeljebb öt éve megkezdő termelők számára biztosított jövedelemkiegészítést (Váradi, 2016). A reformcsomag további újítása volt az „aktív gazdálkodó” fogalmának bevezetése, amelynek célja a támogatások célzottabb felhasználása volt. Ennek értelmében közvetlen támogatásban csak azok a szereplők részesülhettek, akik tényleges mezőgazdasági tevékenységet folytattak, így például nagy földtulajdonnal rendelkező, de termelési tevékenységet nem végző vállalkozások – köztük repülőterek – nem voltak jogosultak támogatásra (Váradi, 2016). A 2014-2020-as reformok a tagállamok számára nagyobb rugalmasságot is biztosítottak a források felhasználásában. Lehetővé vált, hogy az első és a második pillér között a rendelkezésre álló keretek meghatározott részét

átcsoportosítsák, különösen azon országok esetében, ahol a közvetlen kifizetések szintje elmaradt az uniós átlagtól. A vidékfejlesztési politika területén jelentős változást hozott, hogy annak végrehajtását már nemcsak a KAP keretein belül, hanem az európai strukturális és beruházási alapokkal (ESIF) összehangoltan kellett megvalósítani. A reformfolyamat komplexitását jól jelzi, hogy az új szabályozási keretről szóló tárgyalások már 2011-ben megkezdődtek, ugyanakkor a politikai megállapodás csak 2013 végén született meg (Váradi, 2016).

A „zöldítés" (*greening*) kérdése hosszú időn keresztül a Közös Agrárpolitikáról folytatott szakpolitikai diskurzus egyik központi elemét képezte. A környezeti szempontok erőteljesebb beépítése nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az agrárpolitika az Európai Unió pénzügyi keretein belül továbbra is jelentős költségvetési forrásokat tudjon kivívni. A zöldítés ugyanis hozzájárult a közpénzek felhasználásának társadalmi legitimitásához. A mezőgazdaság és az erdőgazdálkodás kulcsszerepet játszik a környezetgazdálkodásban, többek között a tájhasználat alakulásában, a biológiai sokféleség megőrzésében, valamint a vízgazdálkodással és az éghajlati kockázatok kezelésével összefüggő folyamatokban. Ugyanakkor a mezőgazdasági termelés számos környezeti problémához is hozzájárulhat, így például a talajerózióhoz, a vízkészletek túlhasználatához vagy szennyezéséhez, illetve az élőhelyek és a biodiverzitás visszaszorulásához (Matthews, 2013). A környezetvédelmi szempontok a mezőgazdasági szabályozásban alapvetően két módon jelentek meg. Egyrészt a mezőgazdaságtól független, ágazatközi környezetvédelmi jogalkotás révén, amelynek egyik példája a Nitrát Irányelv keretében bevezetett trágyázási szabályozás, illetve a magas természeti értékű élőhelyeken folytatott mezőgazdasági tevékenységek kompenzációs alapú korlátozása (Matthews, 2013). Másrészt a környezeti célok közvetlenül a Közös Agrárpolitika eszközrendszerébe is beépültek, például a kölcsönös megfeleltetés követelményein keresztül az első pillér közvetlen kifizetéseihez kapcsolódva, illetve az önkéntes agrár-környezetgazdálkodási intézkedések (*agri-environment measures – AEM*) finanszírozása révén a vidékfejlesztési politika keretében. Jelen disszertáció elsősorban a Közös Agrárpolitika agrár-környezetvédelmi

szabályozásának vizsgálatára koncentrál. Az Európai Unió teljes környezetvédelmi joganyagának elemzése meghaladná a kutatás terjedelmi és módszertani kereteit, és önálló vizsgálat tárgyát képezhetné.

Az intenzív mezőgazdasági termelés káros környezeti hatásait a Közös Agrárpolitika már az 1980-as évek elejétől kezdődően felismerte és fokozatosan beépítette szakpolitikai megfontolásaiba (Hodge et al., 2015, in Brady et al., 2017). A KAP fejlődése során a szakpolitika szempontjai a szűken vett agrártermelési céloktól fokozatosan a vidéki térségek összetettebb fejlesztési kérdései felé tolódtak el. Ezzel párhuzamosan az Európai Unió bővítése következtében a mezőgazdasági termelési rendszerek és a vidéki gazdaságok szerkezete egyre változatosabbá vált. Mindezen változások ellenére a Római Szerződés 39. cikkében rögzített alapvető célkitűzések formálisan változatlanok maradtak. Az új környezeti és gazdasági kihívásokra reagálva a 2013-as reform során az Európai Bizottság három, a politika jövőbeli irányát meghatározó hosszú távú célt fogalmazott meg: az életképes élelmiszer-termelés biztosítását, a természeti erőforrások fenntartható kezelésének és a klímavédelmi szempontok integrálását, valamint a kiegyensúlyozott területi fejlődés előmozdítását (Brady et al., 2017, p. 20.). A hosszú távú célkitűzések kijelölése során az Európai Bizottság több, egymással összefüggő gazdasági, környezeti és területi kihívást azonosított. Ezek közé tartozott a mezőgazdasági termelékenység növekedési ütemének lassulása, a biológiai sokféleség csökkenése, valamint a vidéki térségek demográfiai csökkenése. A Bizottság hangsúlyozta, hogy a szakpolitikai eszközrendszer hatékonyságának növelése elengedhetetlen a változó környezeti és piaci feltételekhez való alkalmazkodás érdekében. Ennek megfelelően a 2014-2020-as reformfolyamat során a Közös Agrárpolitika középpontjába a mezőgazdaság versenyképességének erősítése és a környezeti fenntarthatóság követelményeinek fokozott érvényesítése került (Európai Bizottság, 2010 in Brady et al., 2017, p. 21.).

A 2014-2020-as reformfolyamat a Közös Agrárpolitika környezeti dimenziójának további megerősítését eredményezte. A környezetvédelmi szempontok mindkét pillérben, a közvetlen kifizetések feltételrendszerében, és a vidékfejlesztési intézkedések célkitűzéseiben és

eszközeiben egyaránt megjelentek. A közvetlen támogatások igénybevételének fontos eleme a kölcsönös megfeleltetés (*cross-compliance*) követelményeinek teljesítése volt. Bár e feltételek nem minősültek formális jogosultsági kritériumnak, megsértésük pénzügyi szankciókat vont maga után, így azok a támogatásokhoz való hozzáférést ténylegesen is befolyásolták.

A kölcsönös megfeleltetés két fő komponensből állt. Egyrészt a gazdálkodóknak meg kellett felelniük a Jogszabályban Foglalt Gazdálkodási Követelmények (*Statutory Management Requirements – SMRs*) előírásainak, amelyek többek között környezetvédelmi, közegészségügyi és állategészségügyi szabályokat tartalmaztak. Másrészt a mezőgazdasági területeket Jó Mezőgazdasági és Ökológiai Állapotban (*Good Agricultural and Environmental Condition – GAEC*) kellett fenntartaniuk (Brady et al., 2017, p. 23.). A GAEC-előírások alapvetően a talajvédelemre, a talaj szervesanyag-tartalmának és szerkezetének megőrzésére, az élőhelyek degradációjának megelőzésére, valamint a vízgazdálkodás fenntarthatóbb gyakorlatára vonatkoztak.

Az SMR- és GAEC-követelményeken túl a környezeti szempontok a közvetlen kifizetések rendszerében a környezetbarátabb gazdálkodási gyakorlatokat ösztönző úgynevezett zöldítési támogatások (*greening payments*) révén közvetlenül is megjelentek (Brady et al., 2017, p. 24.). A zöldítési komponens a 2013-as reform keretében került bevezetésre mint a közvetlen támogatások kötelező eleme. Szűkebb értelemben e támogatás nem tekinthető önálló, új kifizetési formának, sokkal inkább a támogatási rendszerhez kapcsolódó új feltételrendszernek, amely 2015-től a közvetlen kifizetésekre rendelkezésre álló nemzeti boríték mintegy 30%-ára vonatkozott (az Európai Parlament és a Tanács 1307/2013/EU rendelete in Brady et al., 2017). A zöldítési előírások célja az volt, hogy a mezőgazdasági termelés során szélesebb körben érvényesüljenek a globális éghajlatvédelem, a környezetmegőrzés, a talajvédelem, valamint különösen a biológiai sokféleség megőrzése szempontjából kedvező gazdálkodási gyakorlatok. Az Európai Parlament és a Tanács 1307/2013/EU rendelete a zöldítési komponens keretében három kiemelt zöldítési kötelezettséget határozott meg. Ezek közé tartozott az állandó

gyepterületek[3] fenntartása, a növénytermesztés diverzifikációjának[4] biztosítása, valamint az úgynevezett ökológiai jelentőségű területek[5] kijelölése és megőrzése (Was et al., 2014, p. 1.).

Az állandó gyepterületek olyan, a tagállamok által környezetvédelmi szempontból érzékenynek minősített területek, amelyek megőrzése, különösen a tőzeges és vizes élőhelyek esetében, kiemelt jelentőséggel bír. Az állandó gyepterületekre vonatkozó szabályozás értelmében a tagállamok kötelesek voltak biztosítani, hogy az állandó gyepterületek aránya a bejelentett teljes mezőgazdasági területhez viszonyítva a 2015-ben meghatározott referenciaértékhez képest ne csökkenjen 5%-nál nagyobb mértékben (1307/2013/EU rendelet in Was et al., 2014, p. 1.).

A növénytermesztés diverzifikációjára vonatkozó előírások értelmében *„Amennyiben a mezőgazdasági termelő szántóterületének mérete 10 és 30 hektár között van, és amennyiben annak nem az egészén termeszt az év, illetve a növénytermesztési ciklus jelentős részében víz alatt fekvő növényeket, akkor a mezőgazdasági termelőnek e szántóterületen legalább két különböző növénykultúrát kell termesztenie. A fő növénykultúra a szántóterület legfeljebb 75 %-át foglalhatja el."* (1307/2013/EU rendelet 44. cikk (1)) A 30 hektárnál nagyobb szántóterülettel rendelkező gazdaságok esetében a diverzifikációs követelmények szigorúbbak voltak. *„Amennyiben a mezőgazdasági termelő szántóterülete 30 hektár fölötti méretű, és amennyiben annak nem az egészén termeszt az év, illetve a növénytermesztési ciklus jelentős részében víz alatt fekvő növényeket, akkor a mezőgazdasági termelőnek e szántóterületen legalább három különböző növénykultúrát kell termesztenie. A fő növénykultúra nem teheti ki a szántóterület több, mint 75 %-át, továbbá a két fő növénykultúra együttesen nem teheti ki a szántóterület több, mint 95 %-át."* (1307/2013/EU rendelet 44. cikk (1)) A szabályozás alól tehát összességében csak a 10 hektár alatti gazdaságok mentesültek.

[3] permanent grassland
[4] crop diversification
[5] ecological focus areas

Az ökológiai jelentőségű területek kijelölése a zöldítési követelmények harmadik elemét képezte. E kategóriába olyan *parlagon hagyott területek, tájképi elemek, teraszok, védelmi sávok, erdősített területek és agrár-erdészeti területek* tartoztak, melyek célja *a mezőgazdasági üzemek biológiai sokféleségének megőrzése és javítása.* (1307/2013/EU rendelet (44)) A szabályozás értelmében a 15 hektárnál nagyobb szántóterülettel rendelkező gazdaságok kötelesek voltak bejelentett szántóterületük legalább 5%-át ökológiai jelentőségű területként fenntartani (1307/2013/EU rendelet).

3.1.3. A jelenlegi KAP (2023-2027) agrár-környezetvédelmi eszközei

Az Európai Parlament és a Tanács hosszas tárgyalásokat követően végül 2021. december 2-án fogadta el a Közös Agrárpolitika 2023-2027-es programozási időszakra vonatkozó reformját. A reformcsomag három egymáshoz kapcsolódó rendeletből áll: a KAP Stratégiai Tervrendeletből[6], a Horizontális rendeletből[7], valamint a közös piacszervezésről szóló rendeletből[8] (Röder et al., 2024, p. 1.). A reform egyik kulcsfontosságú célja most is az agrárszektor környezeti és klímateljesítményének javítása volt. A környezet- és klímavédelem súlyának növekedését az is jelzi, hogy a KAP kilenc egyedi célkitűzéséből három közvetlenül e területekre irányul: a klímaváltozás mérséklésére és az alkalmazkodásra, a természeti erőforrások – különösen a víz, a talaj és a levegő – fenntartható kezelésére, valamint a biodiverzitás, az ökoszisztéma-szolgáltatások, az élőhelyek és

[6] Regulation (EU) 2021/2115 of the European Parliament and of the Council of 2 December 2021 establishing rules on support for strategic plans to be drawn up by Member States under the common agricultural policy (CAP Strategic Plans) and financed by the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF) and by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and repealing Regulations (EU) No 1305/2013 and (EU) No 1307/2013: Reg (EU) 2021/2115.

[7] Regulation (EU) 2021/2116 of the European Parliament and of the Council of 2 December 2021 on the financing, management and monitoring of the common agricultural policy and repealing Regulation (EU) No 1306/2013: Reg (EU) 2021/2116.

[8] Regulation (EU) 2021/2117 of the European Parliament and of the Council of 2 December 2021 Amending Regulations (EU) No 1308/2013 establishing a common organisation of the markets in agricultural products, (EU) No 1151/2012 on quality schemes for agricultural products and foodstuffs, (EU) No 251/2014 on the definition, description, presentation, labelling and the protection of geographical indications of aromatised wine products and (EU) No 228/2013 laying down specific measures for agriculture in the outermost regions of the Union.

a tájak védelmére. (Runge, 2025, p. 3.; Európai Bizottság, 2019, p. 2.). A szabályozás előírja, hogy a tagállamoknak a korábbi időszakhoz képest nagyobb mértékben kell hozzájárulniuk a környezeti és klímacélok eléréséhez, miközben az Európai Bizottság célkitűzése szerint a KAP teljes költségvetésének mintegy 40%-a szolgálja majd a klímavédelmi célokat (Röder et al., 2024, p. 1.). A reform szorosan kapcsolódik az Európai Zöld Megállapodás, valamint a „Termőföldtől az asztalig" és a Biodiverzitási Stratégiák céljaihoz, amelyek többek között a növényvédő szerek használatának csökkentését és az ökológiai gazdálkodás arányának növelését irányozzák elő (ibid.). A konkrét célértékek meghatározása pedig csak jogilag kötelező uniós aktusok alapján történhet. A reformot „igazságosabb, zöldebb és rugalmasabb" KAP-ként mutatták be (EC, 2021a in Röder et al., 2024, p. 2.), azonban több elemzés is kétségét fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy a magasabb környezeti ambíciók ténylegesen megvalósulnak-e (Guyomard et al., 2023; Matthews, 2021; Röder, 2021; Pe'er et al., 2022; Grethe et al., 2019; Runge et al., 2021; Nemcová et al., 2022; Metta and Lakner, 2021; Heyl et al., 2021; Becker, Grajewski and Rehburg, 2022; Pe'er et al., 2019 in Röder et al., 2024, p. 2.).

A 2023-tól alkalmazott Közös Agrárpolitika központi eleme az új végrehajtási modell, amely a szakpolitikai eszközök kialakításában jelentősen növeli a tagállamok mozgásterét és felelősségét. A tagállamoknak a KAP-célok teljesüléséért egy komplex indikátorrendszer alapján kell elszámolniuk, miközben a programozási megközelítés az első pillérre is kiterjedt. A stratégiai tervek elkészítése több egymást követő lépésből áll, például SWOT-elemzésből, szükségletfelmérésből, beavatkozási stratégia kidolgozásából, célértékek meghatározásából, eszközválasztásból, pénzügyi tervezésből és az irányítási rendszer kialakításából. Ez a folyamat a legtöbb tagállam számára új szervezeti és szakmai kihívásokat jelentett, és helyzetüket a szűk határidők és a szabályozási bizonytalanságok csak még tovább nehezítették. Az első és a második pillér közös programozása különösen azokban a tagállamokban okozott nehézséget, ahol erősek a regionális hatáskörök. A többszintű kormányzási struktúrák a környezeti ambíciók csökkenéséhez is vezethettek. Ugyanakkor pozitív fejlemény, hogy a stratégiai tervek

kialakításakor a tagállamoknak figyelembe kell venniük a fenntartható fejlődési célokat és a Párizsi Megállapodás követelményeit is (Röder et al., 2024, p. 2.). Az új szabályozási keret nagyobb rugalmasságot biztosít a tagállamok számára az egyes beavatkozások tartalmának, jogosultsági feltételeinek és finanszírozási szintjeinek meghatározásában, így a Bizottság jóváhagyási folyamata kulcsfontosságú irányítási eszközzé vált a környezeti célok érvényesítése szempontjából (ibid.). A stratégiai tervek értékelése során a Bizottság különösen a beavatkozási logika és az indikátorokhoz való hozzárendelés megalapozottságát figyelte, miközben a környezetvédelmi intézkedések tényleges hatékonyságának vizsgálata sok esetben korlátozott maradt. A jóváhagyási eljárás ugyanakkor nem volt teljes mértékben áttekinthető, mivel a minimális teljesítési küszöbértékek nem kerültek meghatározásra, és a folyamat végső soron politikai tárgyalások eredménye volt (Röder et al., 2024, p. 3.).

Az indikátorrendszer a megfelelés-központú megközelítésről az eredményorientált végrehajtásra való áttérés kulcseleme. Bár az indikátorok szerkezete csak korlátozott mértékben változott a korábbi időszakhoz képest, stratégiai jelentőségük jelentősen megnőtt, különösen az output-indikátorok esetében, amelyek teljesítése az uniós finanszírozás feltételévé vált. Ez a tagállamokat arra ösztönözheti, hogy a környezeti ambíciókat alacsonyabb szintűre tervezzék, illetve olyan intézkedéseket részesítsenek előnyben, amelyek esetében nagyobb a részvétel valószínűsége. A hatásindikátorok alkalmazása ugyanakkor továbbra is korlátozott, mivel a tagállamoknak nem kell konkrét célértékeket meghatározniuk ezekhez. A Bizottság ennek ellenére nagyobb hangsúlyt helyez az evidencia-alapú tervezésre és az indikátorokhoz kapcsolódó környezeti célok igazolására, miközben a tényleges környezeti eredmények csak a KAP későbbi értékelési folyamata során lesznek megítélhetőek (ibid.). A Számvevőszék 2024-es megállapítása szerint az új zöld architektúra ugyan lehetővé tesz magasabb ambíciószintet, a tényleges eredmények azonban attól függnek, hogy a tagállamok miként ültetik át azt stratégiai terveikbe, illetve milyen mértékben vesznek részt a gazdálkodók az önkéntes rendszerekben (European Court of Auditors, 2024 in Runge, 2025, p. 2.).

A környezeti célokra allokált források mennyisége fontos mutatója annak, hogy az új KAP pontosan milyen súllyal is kezeli a környezetvédelmet. A 2014-2022 közötti időszakban a közvetlen kifizetések 30%-át a zöldítési támogatás tette ki, amelyet az új KAP megszüntetett, és annak feltételeit a megerősített kondicionalitási rendszerbe integrálta, miközben kötelezővé tette, hogy az első pillér forrásainak legalább 25%-át ökorendszerekre fordítsák. A második pillérben a környezet- és klímacélokra elkülönített források aránya 30%-ról 35%-ra nőtt, bár ebbe az állatjóléti intézkedések is beletartoznak. Az új szabályozás további pénzügyi rugalmasságot biztosít a tagállamok számára az első és a második pillér közötti forrásáthelyezésre, ami befolyásolja a környezeti célokra jutó kiadások arányát, és összességében a vidékfejlesztési kiadások nettó növekedését eredményezte (Röder et al., 2024, pp. 3-4.). A társfinanszírozási arányok módosítása szintén ösztönözheti a környezetvédelmi beavatkozások priorizálását, ugyanakkor az agrár-innovációs rendszerek és együttműködések uniós támogatásának csökkenése negatívan hathat a környezeti teljesítmény javítására. Az első pillér ökorendszereinek és a második pillér környezetvédelmi forrásainak erősebb elkülönítése további lépést jelent a KAP kifizetések környezeti célok felé történő átcsoportosításában. A stratégiai tervek alapján a környezetre és klímára fordított források aránya a korábbi 11%-ról mintegy 29%-ra emelkedik, ami éves szinten több mint 10 milliárd eurós növekedést jelent, bár a tagállamok között jelentős eltérések mutatkoznak. A klímacélokra vonatkozó 40%-os kiadási cél teljesítését egy módosított módszertan alapján mérik, amely egyes intézkedéseket teljes mértékben, másokat részben vesz figyelembe, ugyanakkor e rendszer megalapozottságát több kritika is érte (ECA, 2022 in Röder et al., 2024, p. 4.).

A Stratégiai Tervrendeletben a környezeti célok elérésének központi eszköze az úgynevezett „zöld architektúra”, amely három területalapú elemből áll: a megerősített kondicionalitásból[9], az ökorendszerekből és az agrár-környezetvédelmi és éghajlatvédelmi

[9] eco-schemes

intézkedésekből[10]. A zöld architektúra szűk értelemben vett elemei tehát a kötelező környezeti kondicionalitás, az első pillérből finanszírozott ökorendszerek, valamint a második pillérből támogatott agrár-környezetvédelmi és éghajlatvédelmi kötelezettségvállalások (Runge, 2025, p. 3.). A megerősített feltételesség a korábbi kölcsönös megfeleltetési és zöldítési követelményeket váltja fel, új Jogszabályban Foglalt Gazdálkodási Követelményekkel és új Jó Mezőgazdasági és Ökológiai Állapotra vonatkozó előírásokkal kiegészítve (Röder et al., 2024, p. 6.). A Bizottság hangsúlyozta, hogy az új kondicionalitási rendszer a korábbi cross-compliance és greening elemeit egyesíti és egyszerűsíti, miközben új standardokat és megerősített meglévő előírásokat vezet be (Európai Bizottság, 2019, p. 6.). Az állandó gyepterületek védelme továbbra is fontos elem marad, azonban az új referenciaév (2018) további gyepterületek feltörését is lehetővé teszi. A szerves talajok védelme külön előírásként jelenik meg, de a tagállamok többsége halasztási lehetőséggel élt. A vetésváltásra vonatkozó szabályozás környezeti szempontból ambiciózusabb a korábbi diverzifikációs követelménynél, míg a biodiverzitás szempontjából különösen fontos GAEC 8, mely a gazdaságok szintjén minimum 4%-ban határozza meg a nem termelő területek arányát (Röder et al., 2024, p. 6.). Új elemként jelenik meg a Víz Keretirányelv és a növényvédő szerek fenntartható használatára vonatkozó szabályozás beépítése is.

Az ökorendszerek az első pillér új eszközeként jelennek meg, és egyéves, az éghajlat, a környezet, az állatjólét és az antimikrobiális rezisztencia elleni fellépés szempontjából kedvező intézkedéseket tartalmaznak. A gazdálkodók számára önkéntesek, a tagállamok számára azonban kötelezően felkínálandóak. A rendelet nem határoz meg konkrét környezeti ambíciószintet vagy közös európai intézkedéslistát, így a tagállamok gyengébb hatékonyságú intézkedéseket is választhatnak. Az ökorendszerek az első pillérből, az Európai Mezőgazdasági Garanciaalapból finanszírozott eszközök, és csak aktív gazdálkodók vehetik igénybe őket, ezzel szemben a második pillér agrár-

[10] Agri-environment-climate Measures

környezetvédelmi és éghajlatvédelmi kötelezettségvállalásaiban más, tágabb értelemben vett földhasználók is részt vehetnek. (Runge, 2025, p. 3.). A kifizetések a felmerült többletköltségekre, jövedelemkiesésre, tranzakciós költségekre vagy a közvetlen támogatáson felüli többletkifizetésre is épülhetnek, ami a környezeti szolgáltatások költségeken túli kompenzációját is lehetővé teszi. Az Európai Bizottság szerint az ökorendszerek egyik sajátossága, hogy egyéves kötelezettségvállalásokra épülnek, ezért a gazdálkodók „próba jelleggel" is csatlakozhatnak hozzájuk, és a tagállamok akár belépő szintű rendszerként is használhatják őket a célzottabb második pilléres támogatások irányában (Európai Bizottság, 2019, p. 7.). A szabályozás ugyanakkor a tagállamokat arra ösztönözheti, hogy alacsony követelményeket állapítsanak meg annak érdekében, hogy az ökorendszerekre elkülönített költségvetést biztosan felhasználják (Röder et al., 2024, p. 7.). Az agrár-környezetvédelmi és éghajlatvédelmi intézkedések a második pillérben továbbra is fennmaradnak. A Stratégiai Tervrendelet e téren kevés változást hozott a korábbi vidékfejlesztési szabályozáshoz képest: a terület- vagy állatalapú támogatási formákat lényegében kezelési kötelezettségeken alapuló közös szabályozási keretbe vonta össze. Megszűnt a maximális támogatási összegek központi rögzítése, amit a tagállamok számára nagyobb mozgástér váltott fel. Ez lehetőséget ad arra, hogy intenzíven használt térségekben magasabb támogatási szinteket határozzanak meg, ugyanakkor arra is, hogy a környezeti szolgáltatásokhoz képest nem kellően indokolt prémiumokat állapítsanak meg (Röder et al., 2024, p. 8.). A második pillérben e kötelezettségvállalások jellemzően többéves, többnyire 5-7 éves szerződések formájában valósulnak meg, és az ökorendszerektől eltérően a fel nem használt források a programozási időszakon belül átvihetők (Runge, 2025, p. 3.).

A zöld architektúrán túl a Stratégiai Tervrendelet ugyanakkor további, a KAP környezeti teljesítményét potenciálisan javító módosításokat is bevezet. A mezőgazdasági tevékenység fogalmába immár kifejezetten beletartozik a közjavak nyújtása és a nem termelő területek fenntartása is, ami a környezetvédelem szempontjából kedvező

fejlemény (Röder et al., 2024, p. 8.). Az első pillérben támogatható földhasználati formák közé kifejezetten bekerültek az agrár-erdészeti rendszerek és a paludikultúrák. A tájképi elemek figyelembevétele is szélesebb körűvé vált, ami kiváltképp a biodiverzitás szempontjából pozitív fejlemény. A támogatásra jogosult gyepterületek, szántók és állandó növénykultúrák meghatározását a rendelet csak keretszinten adja meg, így a tagállamok számára tágabb mozgásteret hagy (ibid.). A termeléshez kötött támogatások, különösen a fehérjenövények támogatása, ugyancsak releváns környezeti hatással bírnak. A környezeti célú beruházási támogatások uniós társfinanszírozási aránya emelkedett, és a támogatható kedvezményezettek köre is bővült. Negatívum ugyanakkor, hogy az együttműködés támogatása csak új vagy új tevékenységet indító együttműködésekre terjed ki. Pozitív fejlemény ellenben, hogy a szaktanácsadási rendszereknek immár kötelezően ki kell térniük a környezeti kérdésekre, és a partnerségi elv alkalmazása során a környezetvédelmi és klímahatóságokat is kötelező bevonni a tervek előkészítésébe és a monitoringbizottságok munkájába, még ha a végrehajtási szakaszban a monitoringbizottságok szerepe alapvetően továbbra is véleményező jellegű marad (Röder et al., 2024, p. 9.). A Bizottság külön is kiemelte, hogy a megerősített *Farm Advisory Services* a szabályok hatékonyabb követését segítheti elő, míg a második pillérben a tudásépítés, innováció és együttműködés továbbra is a környezet- és klímavédelmi célokat támogató eszköztár része marad. (Európai Bizottság, 2019, 2. és p. 6.)

3.2. A latin-amerikai integrációs rendszerek áttekintése

3.2.1. A latin-amerikai regionalizmus történeti fejlődése

Henry Kissinger elhíresült kérdése, hogy mely telefonszámot tárcsázza, ha Európával szeretne beszélni, sokakat megnevettetett az európai integráció túlméretes, de politikai tekintéllyel korántsem rendelkező bürokráciáját látva. Latin-Amerikát illetően Kissinger kérdése még kevésbé lenne értelmes, mivel nemcsak a telefonszám, hanem úgymond a telefonközpont és a telefonos ügyintéző is hiányozna, mivel nincs olyan regionális

szervezet, amely felölelné valamennyi latin-amerikai államot (Malamud és Gardini, 2012, pp. 116-117.). Ehelyett számos egymással versengő, egymást átfedő regionális szervezet van jelen, amelyek különböző alrégiókat ölelnek fel. A szerzők különböző neveket adnak a regionális integrációk ilyetén burjánzásának, mint például *à la carte* regionalizmus (Quiliconi és Salgado Espinoza, 2017) vagy szegmentált regionalizmus (Malamud és Gardini, 2012). Egy másik tendencia, hogy a gazdasági integrációk földrajzilag szétszórtabbá válnak, és fő céljuk már nem az integráció, hanem az olyan nagyobb államok, mint Brazília vagy kisebb mértékben Mexikó dominanciájának kiterjesztése egy-egy általuk uralt együttműködés révén (ibid., p. 118.).

Ezek a tendenciák a második világháború utáni latin-amerikai regionalizmus három hullámának eredményei. Az első hullám során, az 1950-es évek és az 1980-as évek között, amelyet „régi regionalizmusnak" is neveznek (Quiliconi és Salgado Espinoza, 2017, p. 17.), a regionális kezdeményezések általában az importhelyettesítő iparosodáson áteső országokból származtak. Ezek az államok egy nagyobb, regionális szintű piacot kerestek, amely képes volt megvásárolni a hozzáadott értékkel bíró termékeiket. Ebben az időszakban tehát a regionális szervezetek létrehozásának fő motivációja alapvetően az iparosodás támogatása volt (ibid.).

A Szovjetunió összeomlását és a hidegháború végét követően, a második hullám idején, amelyet „nyílt regionalizmusnak" is neveznek (ibid.), ez a motiváció megváltozott, és az integrációs lépések mögötti fő gondolat a kereskedelem liberalizációja volt. Az export növelésén keresztül az akkori integrációs rendszerek, mint például a Dél-amerikai Közös Piac (MERCOSUR) és az Andok Közösség, a latin-amerikai államok jobb részvételét célozták meg a világgazdaságban. Ezeket a hagyományosan szubregionális kezdeményezéseket gyakran napirendváltás jellemezte, ami azt jelentette, hogy míg kezdetben fő fókuszuk a kereskedelem liberalizációja és a pénzügyi kérdések voltak, később politikai és társadalmi problémák felé is fordultak. E trendeket követve a Dél-amerikai Közös Piac például létrehozta a MERCOSUR

Szociális Intézetét[11], a Strukturális Konvergencia Alapot[12] és az Emberi Jogok Közpolitikájának Intézetét[13] (Quiliconi és Salgado Espinoza, 2017, p. 28.).

Az 1990-es évek végén és a 2000-es évek elején a régiók közötti kereskedelem szintje csökkenni kezdett, ami egy harmadik hullám kezdetét jelezve az integrációs tendenciák meghatározatlan új irányát eredményezte. Ezt az időszakot, melyet posztliberális vagy poszthegemón regionalizmusnak is neveznek (Legler, 2013; Riggirozzi és Tussie, 2012; Sanahuja, 2012 in Quiliconi és Salgado Espinoza, 2017, p. 18.), nagyszámú új észak-déli preferenciális kereskedelmi megállapodás jellemezte. A preferenciális kereskedelmi megállapodások fő célja az volt, hogy elmélyítsék azokat az exportorientált stratégiákat, amelyeket a latin-amerikai államok ezekben az években próbáltak meg bevezetni. A 2000-es években a regionális integrációk egyre szélesebb körben, a Csendes-óceáni Szövetséghez hasonlóan észak-déli irányban is kezdtek elterjedni.[14] Időrendi sorrendben a 2000 után létrejött új szervezetek a következők: a Bolivári Szövetség Amerika Népeiért (ALBA[15]) 2004-ben, a Dél-amerikai Nemzetek Uniója (UNASUR[16]) 2008-ban, a Latin-amerikai és Karibi Államok Közössége (CELAC[17]) 2010-ben, valamint a fent említett Csendes-óceáni Szövetség (AP[18]) 2012-ben. A kereskedelmi integrációs célok helyett ezeket az új szervezeteket inkább stratégiai és politikai célkitűzések jellemezték. Ez az új típusú multilaterális regionalizmus lehet globális, vagy regionális és szubregionális irányultságú is (Saltalamacchia Ziccardi, 2014, p. 4. in Quiliconi és Salgado Espinoza, 2017, p. 28.). Ezek az új típusú integrációs rendszerek többnyire politikai kérdéseken, a regionális összekapcsolódások elmélyítésén és az ágazati politikák, például a biztonság, a pénzügy, az infrastruktúra, az oktatás stb. terén folytatott együttműködésen dolgoznak (Sanahuja, 2010, Quiliconi és

[11] Instituto Social del MERCOSUR (ISM)
[12] Fondo para la Convergencia Estructural del MERCOSUR (FOCEM)
[13] Instituto de Políticas Públicas en Derechos Humanos del MERCOSUR (IPPDH)
[14] Quiliconi és Salgado Espinoza, 2017, 28. old.
[15] Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América
[16] Unión de Naciones Suramericanas
[17] Comunidad de Estados Latinoamericanos y Caribeños
[18] Alianza del Pacífico

Salgado Espinoza, 2017, p. 28.). Az így létrejövő, egymást átfedő politikai és gazdasági projektek jól tükrözik a régióban található domináns politikai eszméket, modelleket (Sanahuja, 2014, Quiliconi és Salgado Espinoza, 2017, pp. 28-29.).

Egyes szerzők, mint például Malamud és Gardini (2012), négy különböző hullámot azonosítanak, három különálló hullámra osztva Quiliconi és Salgado Espinoza (2017) második és harmadik hullámát. Malamud és Gardini (2012) szerint ugyanis a második világháborút követően a regionális szervezetek létrehozásához szükséges ösztönzés az Egyesült Nemzetek Szervezetének Latin-amerikai Gazdasági Bizottságától (ECLA[19]) származott, amelyet később Latin-amerikai és Karib-térségi Gazdasági Bizottságra (ECLAC[20]) neveztek át. Az eredetileg 1948-ban alapított szervezet központi célja a tagországok gazdasági együttműködésének előmozdítása és a regionális piacok kiépítése volt annak érdekében, hogy ezáltal is új exportlehetőségeket teremtsen az egyes tagállamok nemzetgazdaságai számára (Malamud és Gardini, 2012, pp. 118-119.).

A szerzők szerint az ECLAC létrehozása két regionális integrációs hullámot eredményezett: az egyik hullámhoz tartozott a Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulás (LAFTA[21]) és a Közép-amerikai Közös Piac (CACM[22], a Közép-amerikai Integrációs Rendszer elődje), a másikhoz pedig az Andok Paktum (később Andok Közösség), a Karib-tengeri Közösség (CARICOM) és a Dél-amerikai Közös Piac (MERCOSUR). Malamud és Gardini (2012) mindemellett megemlítik az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Megállapodást (NAFTA[23]) is, mely jóllehet az első regionális kezdeményezés, amely fejlett és fejlődő államokat (Kanada, Egyesült Államok és Mexikó) is magában foglalt, azonban az nem sorolható a latin-amerikai regionális szervezetek közé. A Malamud és Gardini (2012) által definiált negyedik hullám alapvetően megegyezik

[19] Economic Commission for Latin America
[20] Economic Commission for Latin America and the Caribbean
[21] Latin American Free Trade Association
[22] Central American Common Market
[23] North American Free Trade Agreement

Quiliconi és Salgado Espinoza (2017) harmadik hullámával, és olyan integrációs rendszereket tartalmaz, mint az UNASUR, az ALBA és az AP elődje a Csendes-óceáni Ív[24].

3.2.2. A latin-amerikai és az európai integrációs rendszerek közötti főbb különbségek

A latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek növekvő számossága igencsak megnehezíti összehasonlításukat az európai folyamatokkal. Malamud és Gardini (2012) az integrációkat *több, részben egymást metsző kör kombinációja*ként[25] értelmezik. Ernyőszervezetként említik az Európa Tanácsot, valamint a következő köröket: politikai integráció (EU), határ- és migrációs rendszer (schengeni övezet), valutaövezet (eurózóna). Európában az EU vált a kontinens regionális integrációjának vezető szervezetévé. Annak ellenére, hogy az 1960-as években az akkori Európai Gazdasági Közösségnek versenyeznie kellett az Európai Szabadkereskedelmi Térséggel (EFTA[26]), a Szovjetuniótól való félelem végül többé-kevésbé egy oldalra sodorta a két integrációs rendszerhez tartozó országokat. Ez a félelem olyan jelentős volt, hogy a két szervezet valójában nem is állt szemben egymással, és nem hozott létre olyan szakpolitikai megoldásokat, amelyek összeegyeztethetetlenek lettek volna egymással (Malamud és Gardini, 2012, p. 120.). Mindkét szervezet közös célkitűzése volt továbbá a régióban egy szabadkereskedelemre épülő kapitalista berendezkedés elérése.

Latin-Amerikában és a Karib-térségben ezzel szemben nincsen egy olyan közös politikai döntéshozatali platform, mint az Európai Unió. Számos párhuzamos kezdeményezés létezik egymás mellett, és egy új szervezet létrehozása gyakran pusztán azt a célt szolgálja, hogy az új tömörülés egyes országokat kizárva differenciálja magát más, korábbi hasonló szubregionális integrációs rendszerektől. Ebből a nézőpontból vizsgálva azt láthatjuk, hogy a latin-amerikai és karibi integrációk gyakran csupán a regionális konfliktusok megoldásának és az államközi

[24] Arco del Pacífico Latinoamericano
[25] *combination of several circles that intersects partially*
[26] European Free Trade Association

diplomáciai kapcsolatok normalizálásának eszközei (Malamud és Gardini, 2012, p. 121.). A latin-amerikai és karibi politikusok szemében az európai példa annyira meghatározó, hogy gyakorlatilag kizár minden olyan lépést, amely nem a további integráció irányába halad. Puntigliano és Briceño Ruiz (2013) *„A regionalizmus ellenálló képessége Latin-Amerikában és a Karib-térségben"*[27] c. kötete szintén kiemeli a regionalizmus koncepcióját, mint a latin-amerikai politikai gondolkodás sarokkövét. Dabène (2009) szerint a *politikai diskurzusban erős, gyengén megvalósított regionalizmus*[28] leginkább egy „kulturális identitástérnek" tekinthető, amelyet az *emancipáció iránti vágy*[29] hajt. Montecinos (1996) pedig még ennél is tovább ment, és kijelentette, hogy a latin-amerikai regionalizmus csupán egyfajta ceremoniális funkciót tölt be a diplomáciában.

Azt láthatjuk tehát, hogy Latin-Amerikában és a Karib-térségben jóllehet a regionális integrációs rendszerek száma nőtt, azonban ezek gyakran nem rendelkeznek valódi tartalommal. Malamud és Gardini (2012) ezt a jelenséget „régióinflációnak"[30] nevezik, míg Jenne és Urdinez (2017) deklaratív regionalizmusnak. A latin-amerikai regionalizmus egy másik, az európai tendenciáktól eltérő jellemzője a kizárólagosság hiánya, ami azt jelenti, hogy az országok sok esetben több integrációs rendszerhez, akár eltérő erősséggel (pl. az egyikhez rendes tagként, egy másikhoz társult tagként) is tartoznak, ami végső soron *kettős lojalitáshoz*[31] vagy akár *normaütközéshez*[32] is vezethet. Tussie (2009) szerint *„együtt létező és egymással versengő projektek"* vannak *„homályos határokkal"*[33],[34] míg Rojas Aravena (2013) az *„integrációs kezdeményezések túlkínálatáról"*[35] írt (159. old). Összességében Malamud és Gardini (2012) szerint a latin-amerikai regionalizmusok három legfontosabb jellemzője a következő:

[27] *Resilience of regionalism in Latin America and the Caribbean*
[28] *discourse-heavy regionalism-short-in-delivering*
[29] *quest for emancipation*
[30] *"region inflation"*
[31] *double loyalty*
[32] *norm conflict*
[33] *'coexisting and competing projects with fuzzy boundaries'*
[34] Tussie, 2009, 170. old.
[35] *'oversupply of integration initiatives'*

1. Az integrációs rendszerek és tagságuk sokfélesége és egymás melletti létezése megnehezíti egy minimális közös nevező elérését.
2. A nemzeti stratégiákat nehéz megfogalmazni a kormányközi elven alapuló regionális szervezeteken belül, ezért azok jobban ki vannak téve a nemzeti ingadozásoknak.
3. Az egyidejű tagság több szervezetben súrlódásokat teremt a regionális integrációs projektek között és azokon belül, a regionalizmus által elérni kívánt egység helyett megosztottságot szítva az egyes országok között.

A fent tárgyalt szerzők szerint a latin-amerikai integrációs rendszereknek három kérdésre kell választ kínálniuk: a követendő gazdasági és fejlődési út irányára, ill. a vezetés és az Egyesült Államokkal való kapcsolat kérdéskörére.

3.3. A mezőgazdaság szerepe Latin-Amerikában és a Karib-térségben: gazdasági és társadalmi kontextus

Latin-Amerikában és a Karib-térségben a lakosság megélhetése nagy mértékben függ a mezőgazdaságtól. Ez az ágazat foglalkoztatta ugyanis a lakosság több mint negyedét olyan országokban, mint Bolívia (28%), Ecuador (27%), Guatemala (29%), Honduras (32%), Haiti (50%), Guatemala (29%), Nicaragua (31%) és Peru (27%) (Világbank, 2019a in M. Behr, 2019. p. 1.). A régió több mint húsz országban a GDP több mint 5%-át teszi ki (Morris et al., 2020; World Bank, 2023 in Zarate et al., 2023. pp. 2-3.) és jelentősége csak még nagyobb, ha figyelembe vesszük az inputhoz kapcsolódó ágazatokat, ill. az outputhoz kötődő feldolgozást, szállítást és kiskereskedelmet.

Így például, míg a mezőgazdaság Chilében a GDP mindössze 3,8%-át teszi ki, az agrár-élelmiszeripari szektor GDP-n belüli összevont hozzáadottérték-aránya a becslések szerint eléri a 6,4%-ot (Foster és Valdés, 2015 in Zarate et al., 2023, p. 3.). A térség a világ egyik legnagyobb agrár-élelmiszeripari exportőre, kivitele a mezőgazdasági és halászati termékek globális exportjának körülbelül egynegyedét teszi ki (FAO és OECD, 2019 in Behr, 2019, p. 1.). A természeti erőforrások

bőségével, gazdag biológiai sokféleségével, rendkívül változatos termelési szerkezetével és a globális agrár-élelmiszeripari piacokba való integrációs potenciáljával a régió szerepe a világ többi részének mezőgazdasági és állati termékek szállítójaként várhatóan még tovább fog növekedni (ECLAC et al., 2017 in Behr, 2019, p. 1.). Az olyan termékek, mint a szójabab, a sertéshús, a marhahús, a kukorica, a baromfi, az állati takarmány, a cukor, a kávé, a gyümölcsök és a zöldségek Latin-Amerika és a Karib-térség mezőgazdasági ágazatának exportcikkei (OECD, 2019 in Zarate et al., 2023, p. 3.).

A föld nélküli vidéki lakosság és számos kisebb, önellátó gazdálkodó azonban nem tudott hasznot húzni mindebből. Ráadásul míg Chilében, Kolumbiában és Peruban a mezőgazdasági termelés hosszútávon alapvetően tartós növekedést mutat, a régió továbbra is komoly kihívásokkal néz szembe az éhezés megszüntetését, az élelmezésbiztonság elérését és a fenntartható mezőgazdaság előmozdítását célzó második Fenntartható Fejlődési Cél (SDG) teljesítése terén. Bár más régiókhoz képest alacsony, a térségben az alultápláltsági arányok emelkednek, és körülbelül 55 millió ember élelmezése súlyos bizonytalanságot mutat (FAO et al., 2018 in Behr, 2019, p. 1.).

A régió agrárriuma igencsak változatos: miközben Argentínában és Brazíliában elsősorban nagy, ipari méretű gazdaságok találhatóak, Latin-Amerikában és a Karib-térségben 15 millió családi és önellátó gazdaság is működik. Ezek körülbelül 400 millió hektárt foglalnak el (Behr, 2019, p. 3.). Kiemelkedő a térség hústermelése: bár a régió a világ népességének csupán 9%-át képviseli, a világ hús- és baromfitermelésének körülbelül egynegyedét adja (ECLAC et al., 2017 in Behr, 2019, p. 4.). A régióban a teljes mezőgazdasági terület 84,5%-án állattenyésztés zajlik, ami nagy szerepet tölthet be a lakosság széles rétegei, főképp a kisgazdálkodók életkörülményeinek javításában (ECLAC et al., 2017 Behr, 2019. p. 4.). 2004-2006-os árakon számolva Latin-Amerika bruttó mezőgazdasági termelése 1980 óta átlagosan évi 2,7-2,9 százalékos növekedési ütemmel 2013-ra 279 milliárd dollárra nőtt (FAO, 2018 in Andersson és Palacio, 2019, p. 4.; OECD, 2019 in Zarate et al., 2023, 3.). A 2003-2011-es

árupiaci fellendülés idején a fenti ütem 3,9 százalékra nőtt, ami ugyan meghaladta a világátlag 2,3 százalékát, de elmaradt a kínai agrárszektor 5 százalékos éves növekedésétől.

A régió mezőgazdasági termelésének 2003 és 2011 közötti közel 40 százalékos növekedése mögött (különösen a gabonafélék, olajos magvak termelése, ill. az állattenyésztés terén) az új külpiacokra lépés, a kereskedelmi partnerek bővülése, és a viszonylag stabil makrogazdasági feltételek általk (Borras Jr et al., 2016; Deininger és Byerlee, 2011 in Andersson és Palacio, 2019, p. 4.). A régió globális kereskedelemben való részesedése az 1990-es évekbeli körülbelül 8 százalékról 2016-ra 16 százalékra nőtt, mely nagymértékben Brazília globális mezőgazdasági termelésben betöltött növekvő szerepének is volt köszönhető (FAO, 2018 Andersson és Palacio, 2019, p. 4.). A vezető élelmiszer-exportőr Brazília (79,3 milliárd USD 2017-ben), Argentína (35,0 milliárd USD), Mexikó (32,5 milliárd USD), Chile (17 milliárd USD), Ecuador (10,4 milliárd USD) és Peru (8,8 milliárd USD) (OECD, 2019 in Zarate et al. 2023. p. 3.). Az elmúlt két évtizedben Latin-Amerika és a Karib-térség mezőgazdasági kereskedelmi többlete nőtt, 2017-ben elérte a 104,3 milliárd USD-t (OECD, 2019 in Zarate et al., 2023, p. 3.).

A latin-amerikai mezőgazdasági termelés történeti fejlődése alapvetően három alperiódusra bontható. Az első szakasz (1950-1973) az importhelyettesítő iparosítás időszaka volt. Ebben az időszakban az állami szerepvállalás erősödött, és a gazdaság alapvetően a belső piacra támaszkodott. A második időszak (1973-1993) az olajválság és az úgynevezett „elveszett évtized” korszaka volt, melyet gazdasági válság és lassú növekedés jellemzett. A harmadik szakasz 1993 után kezdődött. Ekkor a washingtoni konszenzushoz kötődő strukturális reformok, a kereskedelmi nyitás és Latin-Amerika újbóli bekapcsolódása a világgazdaságba új fejlődési modellt hozott, amelyet az ázsiai – különösen kínai – nyersanyag- és élelmiszerkereslet is élénkített (Martín-Retortillo et al., 2021, pp. 12-13.).

A 20. század második felében minden latin-amerikai országban jelentősen, éves átlagban közel 3%-kal nőtt a mezőgazdasági termelés (Martín-Retortillo et al., 2021. pp. 13-14.). A növekedés fő hajtóereje összességében a munkatermelékenység javulása volt, amely mintegy 80%-ban járult hozzá a kibocsátás bővüléséhez. A rendelkezésre álló munkaerő bővülése kisebb, de ugyancsak nem elhanyagolható szerepet játszott mindebben. Az egyes országok közül különösen Brazília emelkedik ki, ahol a mezőgazdaság mélyreható szerkezeti átalakuláson ment keresztül. Argentína és Uruguay viszont kivételt képeznek a fenti fejlődési modell alól, hiszen ezekben az országokban a magasabb induló fejlettségű gazdasági és demográfiai szerkezet okán a mezőgazdasági munkaerő számossága csökkent, így a termelés növekedése teljes egészében a termelékenység javulásából származott (Martín-Retortillo et al., 2021, p. 14.). Az egyes alperiódusok ugyancsak eltérő mintázatokat mutatnak. Az első szakaszban a gyors népességnövekedés és a gépesítés terjedése révén a munkaerő bővülése és a termelékenység növekedése közel azonos súllyal járultak hozzá a növekedéshez. A második időszakban a munkaerőbővülés szerepe visszaszorult, és ugyan országonként eltérő mértékben, de a termelékenységnövekedés vált meghatározó tényezővé. 1993 után viszont egységesebb kép rajzolódott ki: a termelés növekedése mögött szinte mindenhol a munkatermelékenység növekedése állt, miközben a mezőgazdasági munkaerő számossága több országban csökkent. Ez a fordulat ugyanakkor a bevezetett strukturális reformoknak, a mezőgazdaság exportorientáltsága erősödésének és a globális nyersanyagkereslet növekedésének is volt köszönhető (Martín-Retortillo et al., 2021, pp. 16-17.).

3.4. Környezeti kihívások Latin-Amerikában és a Karib-térségben: erdőirtás, talajdegradáció, vízhasználat, biodiverzitás-veszteség

A éghajlatváltozási előrejelzések Latin-Amerikában a hőmérséklet emelkedését és a talajnedvesség csökkenését vetítik előre. E jelenségek nyomán az Amazonas-régió keleti oldalán található trópusi esőerdőket fokozatosan szavannák válthatják fel (IPCC, 2007a; AGRIFOR, 2009 in

Jat el al., 2016, p. 12.). Az előrejelzések földrajzi elhelyezkedésük miatt a klímaváltozás szempontjából a közép-amerikai országokat és a kis szigetállamokat tekintik a régió legsebezhetőbb területeinek. Az Atlanti- és Csendes-óceán által körülvett földsáv rendkívüli mértékben kitett a szélsőséges éghajlati jelenségeknek, így például az intenzív esőzéseknek, hurrikánoknak (AGRIFOR, 2009 in Jat el al., 2016, p. 12.). A tengerszint emelkedése miatt ráadásul e terület az árvizeknek és a víztartó rétegek szikesedése kockázatának is jobban ki van téve.

Latin-Amerikában a tengerszint alapvetően a globális átlagos tengerszint-növekedésnek megfelelően változik, de regionális különbségek természetesen itt is megfigyelhetők. Részben az erősödő passzátszelek és a hideg víz feláramlása miatt az Atlanti-óceán partvidékén nagyobb, míg a Csendes-óceán déli partjain az átlag alatti emelkedés várható. A Karib-térség kontinentális partjain a tengerszint-emelkedés meghaladhatja a szigeteken várható mértéket, így az itt elhelyezkedő, alacsonyan fekvő part menti területek sérülékenysége jelentős (Reyer et al., 2015. p. 1606.). 1974 és 1998 között az Andok középső régiójában 0,34°C-os hőmérséklet-emelkedést figyeltek meg, ami az ugyanebben az időszakban mért átlagos globális felmelegedésnél 70%-kal magasabb érték volt (AGRIFOR, 2009 in Jat el al., 2016. p. 12.). A nyári hőmérséklet legerősebb növekedése Latin-Amerika és a Karib-térség trópusi vidékein várható, ahol egy új éghajlati rendszer van kialakulóban. A déli (Észak-Argentína) és északi (Mexikó) szubtrópusi régiókban ennél sokkal kevésbé hangsúlyos klimatikus eltolódás várható (Reyer et al., 2015. p. 1603.).

A térségben az elmúlt évtizedekben az IPCC[36] megállapításai szerint jelentős eltérések alakultak ki a csapadékeloszlásban, miközben az évszázad végére 1-4 °C-os átlagos felmelegedés várható (Jat el al., 2016. p. 25.). Az IPCC negyedik értékelő jelentése szerint mindennek a következménye lehet a fajok kihalásának felgyorsulása, az erdők szavannává alakulása, a vízhiány növekedése, egyes alapvető

[36] Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (Intergovernmental Panel on Climate Change)

növénykultúrák terméshozamainak csökkenése, valamint a szélsőséges időjárási események gyakoribbá válása is (ibid.). 2030-ra a régióban várhatóan önmagában a hőmérséklet-emelkedés átlagosan 3,3%-os egy főre jutó GDP-csökkenést fog okozni, ami egy hőmérséklet-emelkedés nélküli forgatókönyvhöz képest további 3,2 millió embert taszíthat szegénységbe (ECLAC, 2022a in de Miguel & Sánchez, 2023. p. 122.).

Latin-Amerikában és a Karib-térségben az éghajlatváltozás várhatóan tovább erősíti a már meglévő társadalmi és regionális különbségeket. Milliók élnek hurrikánok által fenyegetett területeken, ill. olyan alacsonyan fekvő partvidékeken vagy sűrűn lakott tengerparti zónákban, ahol különösen nagy a tengerszint-emelkedés, a viharhullámok és az áradások kockázata. A rossz infrastrukturális adottságú városi nyomornegyedek lakói, a szegényebb társadalmi csoportok, kiváltképp a nők és a gyermekek kiemelten veszélyeztetettek. A klímaváltozás hatásait a vidéki szegényréteg és az őslakos közösségek is igencsak megérzik, hiszen megélhetésük nagymértékben függ a természetes csapadékra épített kisüzemi mezőgazdaságtól és más természeti erőforrásoktól, miközben az infrastruktúrához, a technológiához és a politikai döntéshozatalhoz korlátozott a hozzáférésük, ez pedig gyengíti alkalmazkodóképességüket az éghajlatváltozás hatásaival szemben (Reyer et al., 2015, p. 1602.).

Latin-Amerika mind a csapadék, mind a felszíni és megújuló édesvíz nyomán bőséges vízkészletekkel rendelkezik, de a gyors népességnövekedés és az urbanizáció egyre inkább veszélyezteti az öntözésre rendelkezésre álló víz mennyiségét (Jat el al., 2016, p. 18.). Míg Latin-Amerika és a Karib-térség a világ megújuló vízkészleteinek mintegy 31%-ával rendelkezik, a globális népesség csupán 8,5%-a él e régióban. A vízkészletek azonban nagyon egyenlőtlenül oszlanak meg: több mint fele az Amazonas vízgyűjtőjéhez kötődik, és jelentős területi különbségek figyelhetők meg az egyes országok és alrégiók között is. Mivel a folyók vízhozama erősen függ az évszakos csapadékeloszlástól és ráadásul a vízfolyások jelentős része nemzetközi vízgyűjtő-területeket táplál, ez tovább bonyolítja a vízgazdálkodást (Jat el al., 2016, p. 19.). Sok térségben a bizonytalan csapadékeloszlás miatt kulcsfontosságú a felszín alatti víz,

valamint a gleccserekből és hótakaróból származó olvadékvíz (Vuille et al., 2008; Chevallier et al., 2011; Hirata és Conicelli, 2012 in Reyer et al., 2015, p. 1607.).

A klímaváltozás következtében több alrégióban – különösen Közép-Amerikában és az Andok trópusi térségében – csökkenő lefolyás és erősödő szezonális ingadozás várható (Juen et al., 2007; Baraer et al., 2012; Kinouchi et al., 2013 in Reyer et al., 2015, p. 1607.). Latin-Amerikában is a mezőgazdaság a legnagyobb édesvíz-felhasználó, de az öntözött területek bővülése az elmúlt évtizedekben lelassult, és a kapcsolódó beruházások is visszaestek. Bár a térségben – különösen Brazíliában és Mexikóban – jelentős a tározókapacitás, az öntözött területek aránya a teljes mezőgazdasági területhez képest továbbra is alacsony. A jövőbeni öntözésfejlesztés legfőbb korlátai a magas kezdeti beruházási költségek és az öntözés révén termeszthető növények várható piaci kilátásai (Jat el al., 2016. p. 20.).

A 21. század végére 2 °C-os globális felmelegedéssel számolva Latin-Amerikában a csapadék mennyiségében éves és évszakos bontásban egyaránt összességében mérsékelt (±10%) változások várhatóak. A változások irányát illetően az éghajlati modellek jelentős eltérést mutatnak, bár a számítások szerint egyes térségekben – különösen a déli szélesség 10° és 30° között – a csapadék mennyisége száraz évszakban 20-50%-kal is csökkenhet. 4 °C-os globális felmelegedéssel számolva azonban a modellek már más jövőképet mutatnak: a csendes-óceáni trópusi országokban (Peru, Ecuador, Kolumbia) és a Río de la Plata vízgyűjtőjén jelentős csapadéknövekedés, míg Patagóniában, a Karib-térségben, Közép-Amerikában és Közép-Brazíliában komoly szárazság valószínűsíthető. A száraz évszaki csapadék mennyiségében különösen Közép-Brazíliában várható erős visszaesés, és ennek nyomán a század végére az éves átlagos csapadékmennyiség is jelentősen csökkenthet (Reyer et al., 2015. p. 1604.).

Az 1950-es évek óta Dél-Amerikában egyértelműen nőtt mind a csapadék mennyisége, mind a szélsőséges csapadékmennyiséggel járó

időjárási események intenzitása. 4 °C-os globális felmelegedéssel számolva ezek az extrém időjárási események tovább fokozódnának és a korábban húszévente előforduló, szélsőséges napi csapadékkal járó időjárási események akár hatévente is jelentkeznének. Ezen események térbeli eloszlása ráadásul még egyenetlenebb lenne, és különösen súlyosan érintené Brazília egyes régióit, az argentin Pampák, valamint Ecuador, Peru és Kolumbia csendes-óceáni partvidékét, ahol az árvizek szempontjából kritikus többnapos intenzív esőzések is gyakoribbá válhatnak. A Karib-térségben, Közép-Amerikában, és az Amazonas déli részén mindeközben már most tapasztalható a száraz időszakok hosszabbodása, és az évszázad végére – a csapadékmennyiség csökkenése és a fokozódó párolgás miatt – Dél- és Közép-Amerika nagy részén, beleértve Brazília jelentős területeit és Mexikó északi régióit is, szélsőséges aszályok kialakulása várható, jóllehet ennek pontos mértéke ma még nehezen megbecsülhető (Reyer et al., 2015. p. 1605.).

Latin-Amerika és a Karib-térség a világ egyik legváltozatosabb növény- és állatvilágával rendelkező területe, mely biodiverzitás azonban komoly nyomás alatt áll: a becslések szerint a régióban a fajok száma 1970 óta 94%-al csökkent (WWF, 2022 in de Miguel és Sánchez, 2023, p. 122.), és a ma ismert vadonélő növény- és állatfajok 12%-a a kihalás szélén áll (Brooks et al., 2016 in Zarate et al., 2023, p. 3.). A régió adja a globális szárazföldi, édesvízi és tengeri biodiverzitás mintegy 60%-át (UNEP-WCMC, 2016 in Zarate et al., 2023, p. 3.). A térség biodiverzitásának másik fontos eleme az agrobiodiverzitás, mely azonban már erősen függ az emberi beavatkozástól, mezőgazdasági műveléstől, hasznosítástól (Bioversity International, 2017 in Zarate et al., 2023. p. 3.). Latin-Amerika és a Karib-térség a nagyfokú biodiverzitásának köszönhetően az agrár-élelmiszeripari innováció és a technológiafejlesztés központjává vált.

E biodiverzitás jövője szempontjából jelenleg az élőhelyek pusztulása, feldarabolódása és egyes fajok kereskedelmi célú kizsákmányolása magánál az éghajlatváltozásnál is nagyobb fenyegetést jelent, jóllehet a fajvesztésben a klímaváltozás előrehaladásával annak szerepe várhatóan egyre meghatározóbb lesz (e.g., Hof et al. 2011 in Reyer

et al., 2015, p. 1609.). Az előrejelzések szerint már 2 °C-os globális felmelegedés esetén is jelentős ökoszisztéma-változások következhetnek be, míg 3-4 °C-os felmelegedés esetén az élőhelyek Dél-Amerika nagy részén – különösen az Amazonas, a Cerrado és más kiemelt ökorégiók esetében – súlyosan sérülnének (Reyer et al., 2015, p. 1609.).

A biodiverzitás, a szénmegkötés szempontjából kiemelkedő fontosságú az Amazonas vidéke, de az erdőirtás, a talajromlás, az éghajlatváltozás miatti hatalmas szénkibocsátás, és a csökkenő evapotranszspiráció (Betts et al., 2004; Cox et al., 2004; Costa és Pires, 2010 in Reyer et al., 2015, p. 1609.) beláthatatlan következményekkel jár. Az extrém aszályok és erdőtüzek ráadásul tovább növelik az erdőpusztulás kockázatát, csökkentve az esőerdők szénelnyelő kapacitását (Brando et al., 2014 in Reyer et al., 2015, p. 1609.). A tüzek gyakoribbá válása különösen az Amazonas déli és délnyugati területein rontaná tovább a helyzetet, és bár a teljes erdőpusztulás valószínűsége az előrejelzési modellek szerint alacsony, az erdőpusztulás már most is jelentősen károsítja az ökoszisztéma-szolgáltatásokat és az itteni erdőkben élő közösségeket (Reyer et al., 2015, p. 1609.). 2016 óta 50 százalékkal növekedett az erdőirtás Brazília Amazonas és Cerrado régióiban (de Miguel és Sánchez, 2023, p. 122.).

A klímaváltozás mezőgazdaságra, vízkészletekre, erdőkre és biodiverzitásra gyakorolt hatásait Mexikóban is részletesen vizsgálják. Az előrejelzések szerint számos, az erdőgazdálkodás szempontjából fontos faj élőhelye itt is jelentősen beszűkülhet, a kukoricatermesztésre alkalmas területek csökkenni fognak, és egyes régiókban az állatok egészségét veszélyeztető hő- és páraterhelés nyomán az állattenyésztés is elveszítheti eltartóképességét. A halászatot az óceánok melegedése, a tengerszint-emelkedés és az extrém időjárás fenyegeti, a vízkészletek túlhasználata pedig tovább súlyosbíthatja a klímaváltozás hatásait (Jat el al., 2016, pp. 25-27.).

A fentieken túlmenően az éghajlatváltozás más latin-amerikai és karibi országokban is komoly kihívásokat jelent. Csökkentve a

terméshozamokat, veszélyeztetve a vízellátást Kolumbiában és Peruban az El Niño és La Niña jelenségek fokozzák az időjárási szélsőségeket. Közép-Amerikában, például El Salvadorban és Costa Ricában, pedig az aszályok, a ciklonok és a csapadék egyre kiszámíthatatlanabbá válása növeli az élelmezésbiztonsági kockázatokat. Brazíliában az Amazonas-vidék mezőgazdasági területté alakítása megváltoztatja a regionális klímát, csökkenti a csapadék mennyiségét, a trópusi ökoszisztémák ellenálló képességét, tovább erősítve az éghajlatváltozás negatív hatásait (Jat el al., 2016, pp. 28-29.).

A trópusi ciklonok jelentős gazdasági és társadalmi hatással vannak Latin-Amerikára és a Karib-térségre: egy-egy pusztítóbb trópusi ciklon átvonulása átlagosan közel 1%-os gazdasági visszaesést okoz. Az elmúlt évtizedekben az észak-atlanti térségben nőtt a ciklonok gyakorisága és azok intenzitása, aminek hátterében részben az éghajlatváltozás, részben a természetes éghajlati ingadozások álltak. Az előrejelzések alapján a ciklonok száma összességében ugyan nem változik jelentősen, ugyanakkor az átlagos erősségük és a legerősebb, 4-5. kategóriájú viharok gyakorisága jelentősen nőhet. A felmelegedő légkör ráadásul több nedvességet képes megtartani, ami a ciklonokhoz kapcsolódó esőzések intenzitásának fokozódását vetíti előre, az árvizek kockázatát is tovább növelve a térségben (Reyer et al., 2015, pp. 1605-1606.). Míg a Karib-térségben és Közép-Amerikában a viharhullámok és ciklonok okoznak súlyos áradásokat, addig az Andokban a gleccsertavak hirtelen kiürülése jelent a városokra nézve tartós veszélyt (Chevallier et al. 2011; Carey et al., 2012 in Reyer et al., 2015, p. 1607.). A trópusi Andokban 1980 óta a gleccserek legalább 30 százaléka eltűnt (de Miguel és Sánchez, 2023, p. 122.).

Latin-Amerikában az éghajlatváltozás mezőgazdasági terméshozamokra gyakorolt hatása jóllehet térségenként és növényenként is eltérő, de az előrejelzések többsége – különösen a búza, a szója és a kukorica esetében – összességében negatív hatásokat jelez (Fernandes et al., 2012 in Reyer et al., 2015, p. 1608.). Míg kávétermesztés várhatóan a magasabb tengerszint feletti területekre, a maiaktól eltérő régiókba

szorulhat vissza (Camargo, 2010; Laderach et al., 2011; Zullo et al., 2011 in Reyer et al., 2015, p. 1608.), addig a rizs és a cukornád hozamai több tanulmány szerint is növekedhetnek (Fernandes et al., 2012; Marin et al., 2012 in Reyer et al., 2015, p. 1608.). A kontinens nagy részét – Mexikó területének 33%-át; Peru, Paraguay és a Dominikai Köztársaság körülbelül 60%-át; Chile területének 79%-át – érinti a talajerózió (University of Chile, 2023 in de Miguel és Sánchez, 2023, p. 122.). A klímaváltozás mindemellett várhatóan az állatenyésztésre is hatással lesz, hiszen a felmelegedés a takarmány mennyiségét és minőségét is rontja, a hőstressz pedig közvetlenül csökkenti az állatok termelékenységét, étvágyát, és mindezek nyomán a tejhozamot és a szaporodási mutatókat is (Porter et al., 2014 in Reyer et al., 2015, p. 1608.). 1-2 °C-os felmelegedés esetén míg a szarvasmarha-, baromfi- és sertéstartás több országban stagnálhat vagy enyhén visszaeshet, addig a juhállomány akár növekedhet is, mivel ez a fajta jobban alkalmazkodik a melegebb és szárazabb körülményekhez (Seo et al., 2010 in Reyer et al., 2015, p. 1608.).

4. Latin-amerikai integrációs rendszerek agrár-környezetvédelmi politikái (egyenként)

4.1. A Dél-amerikai Közös Piac agrár-környezetvédelmi intézkedései

4.1.1. A Dél-Amerikai Közös Piac kialakulásának főbb mozzanatai

A Dél-amerikai Közös Piacot (MERCOSUR[37]) az Asunción Szerződés[38] aláírásával hozta létre Argentína, Brazília, Paraguay és Uruguay 1991. március 26-án. A négy ország még ugyanebben az évben, november 29-én Montevideóban aláírta a Kiegészítő Gazdasági Megállapodást[39], amelynek szövege nagymértékben hasonlított az Asunción Szerződés rendelkezéseihez. A megállapodás célja az volt, hogy a szerveződést a Latin-amerikai Integrációs Társulásba (ALADI[40]) történő regisztráció révén intézményes keretek közé helyezze (Segrelles Serrano, 2004, p.

[37] Mercado Común del Sur
[38] Tratado de Asunción
[39] Acuerdo de Complementación Económica
[40] Asociación Latinoamericana de Integración – ALADI

117.). A MERCOSUR jelenleg öt teljes jogú taggal rendelkezik – Argentína, Brazília, Paraguay, Uruguay és Venezuela –, valamint hét társult taggal, köztük Bolíviával, Chilével, Kolumbiával, Ecuadorral, Guyanával, Peruval és Suriname-mal. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy Venezuelát minden tagsághoz kapcsolódó joga és kötelezettsége alól felmentették, tagságát felfüggesztették, míg Bolívia csatlakozása folyamatban van (MERCOSUR, 2025).

A Dél-amerikai Közös Piac létrejötte nem tekinthető előzmény nélkülinek. A térség gazdasági integrációs törekvései már az ALADI 1960-as megalapításával megkezdődtek. A MERCOSUR létrehozásának folyamata ugyanakkor érdemi lendületet elsősorban az Argentína és Brazília között fokozatosan elmélyülő gazdasági, kereskedelmi és politikai együttműködés révén kapott. E két ország közötti együttműködés a regionális integráció motorjaként működött, és bizonyos értelemben a végső soron az EU-hoz vezető német-francia együttműködéshez hasonlítható.

Az integrációs folyamat szempontjából meghatározó jelentőségű mérföldkőnek tekinthetők az 1985 novemberében elért, az Iguazúi Nyilatkozatban[41] rögzített kétoldalú megállapodások. A két ország közötti együttműködés elmélyítését szolgálta továbbá az 1986 júliusában Buenos Airesben aláírt Integrációs és Gazdasági Együttműködési Program[42], amelynek keretében 24, különböző célkitűzéseket és szakpolitikai területeket érintő jegyzőkönyv került elfogadásra. A program rugalmas intézményi keretei révén 1988 februárjában, az Alvoradai Akta[43] aláírásával Uruguay is csatlakozott a folyamatban lévő integrációs együttműködéshez (Segrelles Serrano, 2004, p. 119.).

Argentína és Brazília között Uruguay csatlakozását megelőzően és azt követően is számos egyeztetésre és kétoldalú megállapodás megkötésére került sor. Ilyennek tekinthető például az 1987 júliusában, az argentinai Viedmában tartott találkozó, valamint az 1988 novemberében

[41] Declaración de Foz de Iguazú
[42] Programa de Integración y Cooperación Económica
[43] Acta de Alvorada

aláírt Integrációs, Együttműködési és Fejlesztési Szerződés[44]. Ez utóbbi dokumentumban a felek többek között a nukleáris együttműködés kialakításáról is megállapodtak, továbbá rögzítették, hogy bármely további ország csatlakozásához valamennyi tagállam egyetértése szükséges (Segrelles Serrano, 2004. pp. 119-120.).

Végül megemlíthető, hogy a MERCOSUR integrációs folyamatának előzményeként értelmezhető az Argentína és Uruguay között 1975-ben aláírt Argentin-Uruguayi Gazdasági Együttműködési Megállapodás (CAUCE[45]), valamint az Uruguay és Brazília által 1976-ban megkötött Kereskedelmi Terjeszkedésről Szóló Jegyzőkönyv (PEC[46]).

Összességében megállapítható, hogy mind a CAUCE, mind a PEC, valamint az Argentína és Brazília között létrejött további kétoldalú megállapodások meghatározó szerepet játszottak abban az integrációs folyamatban, amely végül a MERCOSUR létrehozásához vezetett. Az integráció előrehaladása ugyanakkor számos adminisztratív, bürokratikus, monetáris és kereskedelmi, valamint politikai-gazdasági jellegű nehézséggel és konfliktussal járt együtt. E kihívások részben abból is fakadtak, hogy a regionális együttműködésbe két kisebb állam, Paraguay és Uruguay is bekapcsolódott. Ezen országok a szervezet működése során gyakran érezhették úgy, hogy szerepük másodlagos, és a döntéshozatali folyamatokban korlátozott befolyással rendelkeznek, különösen az Argentína és Brazília által előzetesen kialakított álláspontokkal szemben (Quartino et al., 1992 in Segrelles Serrano, 2004, p. 121.). Az integráción belüli erőviszonyokat jól érzékelteti az a körülmény is, hogy Argentína korábban egy olyan belső piac létrehozásának lehetőségét is felvetette, amelyből Uruguay és Paraguay kimaradt volna.

[44] Tratado de Integración, Cooperación y Desarrollo
[45] Convenio Argentino-Uruguayo de Cooperación Económica
[46] Protocolo de Expansión Comercial

4.1.2. A Dél-amerikai Közös Piac célkitűzései

Az Asunción Szerződés megfogalmazása szerint a MERCOSUR alapvető célkitűzése, hogy *„kiterjessze az aktuális nemzeti piacok dimenzióit, mely alapfeltétele annak, hogy azok gazdasági fejlődési folyamata a társadalmi igazságosság mellett felgyorsulhasson”* (Tratado de Asunción in Segrelles Serrano, 2004, p. 121.). A környezet védelmének szempontja szintén megjelenik a szerződésben, amely kimondja, hogy e célt *„a rendelkezésre álló erőforrások leghatékonyabb felhasználása, a környezet megóvása, a fizikai összekapcsolások, a makrogazdasági politikák koordinációjának és a különböző gazdasági szektorok kiegészítő szerepének javítása által, a fokozatosság, a rugalmasság és az egyensúly elve alapján kell elérni”* (Tratado de Asunción in Segrelles Serrano, 2004, pp. 121-122.).

A felsorolt elvek arra utalnak, hogy a regionális integráció progresszív módon (fokozatosság) valósul meg, lehetőséget biztosítva a sajátos gazdasági és politikai körülményekhez igazodó változtatások bevezetésére (rugalmasság), miközben célja az integráció előnyeinek kiegyensúlyozott megosztása a tagállamok között (egyensúly). A szerződés értelmezése szerint a MERCOSUR létrehozása egyben válasz a globális gazdasági integráció erősödő folyamataira, és elősegíti a részes államok hatékonyabb nemzetközi beilleszkedését. A felek továbbá elismerték, hogy a szervezet megalapítása – összhangban a Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulást[47] felváltó ALADI-t létrehozó Montevideoi Szerződés célkitűzéseivel – Latin-Amerika integrációs folyamatának újabb lépcsőfokát jelenti (Segrelles Serrano, 2004).

4.1.3. A Dél-amerikai Közös Piac fő döntéshozó testületei

Jóllehet a Dél-amerikai Közös Piac létrehozásáról már az Asunción Szerződés rendelkezett, a szervezet intézményi struktúráját csak az Ouro Preto-i (Brazília) elnöki csúcstalálkozón határozták meg (Segrelles Serrano, 2004). Az agrárpolitika tekintetében az Asunción Szerződés mindössze annyit rögzített, hogy a MERCOSUR létrehozása – a

[47] Asociación Latinoamericana de Libre Comercio

tagállamok közötti versenyfeltételek biztosítása érdekében – az agrárpolitika mint szektoriális politika koordinációját is maga után vonja. Az agrárpolitikai döntéshozatal intézményi kereteit ezért elsősorban az Ouro Preto-i Jegyzőkönyv szabályozza, míg az Asunción Szerződés csupán a 8. számú Agrárpolitikai Munkacsoport[48] létrehozásáról rendelkezett. A jegyzőkönyv egyben a szervezetet a nemzetközi jog alanyaként jogi személyiséggel is felruházta, ami lehetővé tette, hogy a MERCOSUR egységes entitásként vehessen részt nemzetközi tárgyalásokon és kötelezettségvállalásokban.

A 8. számú Agrárpolitikai Munkacsoport létrehozását követően a Las Leñas-i (Argentína) csúcstalálkozón, 1992-ben egy újabb döntéshozatali struktúra, az Agrárminiszterek Ülése[49] is megalakult (González, 2013, p. 7.). A testület elsődleges feladata az egyes tagállamok agrárpolitikáinak harmonizációja, amely a később bemutatásra kerülő Közös Piac Tanácsa által megfogalmazott javaslatokon keresztül valósul meg. Bár a szervezetet már 1992-ben létrehozták, első ülésére csak 1994-ben került sor. Tagjait a tagállamok agrárminisztériumainak képviselői alkotják, a magánszektor képviselete a testületben nem jelenik meg. Az Agrárminiszterek Ülése nem rendelkezik formális döntéshozatali hatáskörrel, szerepe alapvetően konzultatív jellegű (González, 2013).

Az Asunción Szerződés aláírását követő, az Ouro Preto-i Jegyzőkönyv elfogadásáig tartó átmeneti időszakban a szerződés végrehajtásának biztosítása érdekében két további kormányközi, döntéshozatali jogkörrel felruházott intézmény jött létre: a Közös Piac Tanácsa (CMC[50]), valamint a Közös Piac Csoport (GMC[51]) (Segrelles Serrano, 2004, p. 123.). A többi munkacsoporthoz hasonlóan a korábban említett 8. számú Agrárpolitikai Munkacsoport is a GMC keretében működik. Működésének részletes szabályait a GMC Szabályzata –

[48] Jóllehet az Asunción Szerződés V. sz. melléklete szerint e munkacsoport elnevezése 8. sz. Agrárpolitikai Munkacsoport, a későbbi dokumentumokban 8. sz. Munkacsoport – Mezőgazdaság (*Subgrupo de Trabajo Nº 8 – Agricultura*) elnevezéssel szerepel, továbbá e néven említi a Közös Piac Csoportot (*Grupo Mercado Común*) újradefiniáló CMC Nº 12/12 sz. döntés is (GONZÁLEZ, 2013, 7. old.)

[49] Reunión de Ministros de Agricultura

[50] Consejo del Mercado Común

[51] Grupo Mercado Común

amelyről a CMC 04/91. számú döntése rendelkezik –, továbbá a GMC 20/95. számú határozata rögzíti, míg a munkarend alapvető kereteit a GMC 11/92. számú döntése határozta meg (González, 2013). A MERCOSUR legfőbb döntéshozó szerve a Közös Piac Tanácsa, amely a politikai irányvonalak meghatározásáért és a kitűzött célok megvalósításának biztosításáért felel a valódi közös piac létrehozása érdekében. A testület a tagállamok gazdasági és külügyekért felelős minisztereiből áll, és döntéseit jogalkotási jelleggel, úgynevezett határozatok[52] formájában hozza meg, amelyek valamennyi tagállam számára kötelező érvényűek (Segrelles Serrano, 2004, p. 123.).

A Közös Piac Csoport ezzel szemben alapvetően végrehajtó jellegű szervként működik, amely – az Európai Bizottsághoz hasonlóan – a szerződés[53] őre. Feladatai közé tartozik intézkedések kezdeményezése, munkaprogramok kidolgozása, valamint munkacsoportok létrehozása, továbbá a közös piac működésének folyamatos alakítása és koordinálása. A testület a tagállamok központi bankjainak képviselőiből, valamint a gazdasági és külügyekért felelős miniszterek delegáltjaiból áll, és tevékenysége során kötelező erejű határozatokat[54] (Resoluciones) fogad el. A GMC munkáját az Adminisztratív Titkárság[55] támogatja, amely többek között a MERCOSUR Hivatalos Közlönyének[56] kiadásáért és terjesztéséért felel, hasonló funkciót betöltve, mint az Európai Unió Hivatalos Lapja (Segrelles Serrano, 2004, p. 123.).

A GMC keretében működő munkacsoportok – így a 8. számú Munkacsoport is – technikai jellegű, konzultatív szervek, amelyek a Közös Piac Csoport intézkedéseinek végrehajtását segítik elő, ugyanakkor nem rendelkeznek önálló döntéshozatali hatáskörrel. Fő feladatuk, hogy a GMC számára az Asunción Szerződésben meghatározott célok elérése érdekében javaslatokat tegyenek a követendő szakpolitikai irányokra. A 8. számú Munkacsoport tevékenységi köre kiterjed többek között a mezőgazdasági és élelmiszeripari tevékenységek harmonizációjára,

[52] Decisiones
[53] Asunción Szerződés
[54] Resoluciones
[55] Secretaría Administrativa
[56] Boletín Oficial

szerkezeti átalakítására, az agrárpolitikák összehangolására[57], a MERCOSUR-szintű szektorális versenyképesség vizsgálatára, a mezőgazdasági termékek szabad áramlását akadályozó tényezők feltárására, a kis- és közepes termelők érdekeinek integrációs folyamatban történő megjelenítésére, továbbá a természeti erőforrások fenntartható használatának és a környezetvédelem agrárszektorbeli kérdéseinek kezelésére, valamint a mezőgazdasági vegyszerek regisztrációjára (González, 2013). A Munkacsoport belső felépítését – a többi munkacsoporthoz hasonlóan – a GMC Szabályzata határozza meg. A szervezetbe valamennyi tagállam egy nemzeti képviselőt delegál, akik lehetnek állami tisztviselők vagy autonóm, illetve decentralizált állami intézmények képviselői. A 8. számú Munkacsoport esetében e feladatot – az Agrárminiszterek Tanácsához hasonlóan – az egyes tagállamok agrárminisztériumainak képviselői látják el. Az ülések koordinációját a tagállamok képviselői ábécésorrendben váltakozva végzik. A hatékony működés elősegítése érdekében a szervezeten belül munkabizottságok és technikai fórumok jöttek létre. A 8. számú Munkacsoportban például állat- és növény-egészségügyi bizottságok működnek. A GMC Szabályzata lehetőséget biztosít arra is, hogy az üléseket előkészítő folyamatokban a magánszektor képviselői részt vegyenek, ugyanakkor szavazati jog kizárólag a tagállamok delegáltjait illeti meg. Megfigyelhető továbbá, hogy a 8. számú Munkacsoport és az Agrárminiszterek Tanácsának célkitűzései részben átfedik egymást, mivel mindkét intézmény a tagállami agrárpolitikák harmonizációjára törekszik (González, 2013).

Az átmeneti időszak az Ouro Preto-i Jegyzőkönyv 1994-es elfogadásáig tartott, amelynek eredményeként egy új döntéshozatali központ, a Kereskedelmi Bizottság[58] is létrejött. A testület kormányközi jellegű intézményként működik, és döntéseit javaslatok[59], illetve irányelvek[60] formájában hozza meg, amelyek közül az utóbbiak

[57] A harmonizációt illetően olyan változatos témák is napirendre kerülnek, mint a mezőgazdasági biztosítás, kockázat, inputanyagok és felszerelés, hitelek, társadalmi programok, vidéki oktatás, villamosítás, és termelési rendszerek (González, 2013).
[58] Comisión de Comercio
[59] Propuestas
[60] Directivas

valamennyi tagállam számára kötelező érvényűek. Az intézmény emellett támogatja a Közös Piac Csoport munkáját az egyes munkacsoportok és technikai bizottságok létrehozásában, valamint azok tevékenységének koordinációjában (Segrelles Serrano, 2004).

Az Ouro Preto-i Jegyzőkönyv két konzultatív jellegű intézmény létrehozásáról is rendelkezett. Ezek egyike a Parlamenti Vegyes Bizottság[61] (Comisión Parlamentaria Conjunta), amelynek elsődleges feladata a tagállami belső eljárások felgyorsítása annak érdekében, hogy a MERCOSUR szervei által elfogadott normák hatályba léphessenek, továbbá az integráció előmozdítása céljából hozzájárul a tagállami jogszabályok összehangolásához. A másik intézmény a Gazdasági-Társadalmi Konzultációs Fórum[62], amely a gazdasági és társadalmi érdekek artikulálását szolgáló platformként működik (Segrelles Serrano, 2004, pp. 123-124.).

Megállapítható tehát, hogy az agrárszektor szereplői által megfogalmazott igények jelentős részére sem az Asunción Szerződés, sem az Ouro Preto-i Jegyzőkönyv által kialakított intézményi struktúra nem reagált kellő mértékben. Bár a politikai döntéshozatal az exportvolumen növelését és az exportált termékek értékének emelkedését elsősorban nem a családi gazdaságoktól várta, az agrárszektor foglalkoztatási szerkezetében továbbra is ezek a kisebb léptékű vállalkozások játszanak meghatározó szerepet. A fenti hiányosságok kezelésére jött létre 2004-ben a Családi Mezőgazdasági Szakgyűlés (REAF[63]). A testület nemcsak az általa tárgyalt kérdések jellegében, hanem a működését meghatározó döntéshozatali mechanizmusok tekintetében is jelentős mértékben különbözik a korábban bemutatott intézményi erőközpontoktól (González, 2013). A REAF létrehozása mögött közel egy évtizeden át tartó együttműködési folyamat állt, amelyben társadalmi szervezetek, kormányzati szereplők, valamint nemzeti, regionális és nemzetközi intézmények egyaránt részt vettek. E folyamat során meghatározó szerepet játszott a brazil Agrárfejlesztési

[61] Comisión Parlamentaria Conjunta
[62] Foro Consultivo Económico-Social
[63] Reunión Especializada de Agricultura Familiar

Minisztérium és a Külügyminisztérium, amelyek a Közös Piac Csoport számára javaslatot tettek a REAF megalapítására, *„azzal a szándékkal, hogy a közpolitikák és a jövedelemtermelés megerősítése, a családi gazdálkodás termékei kereskedelmének megkönnyítése révén a családi termelést bevonják a regionális integráció folyamatába."*[64] A REAF létrehozásáról a Közös Piac Csoport 11/04. számú határozata rendelkezett. A többi szakgyűléshez hasonlóan a REAF szervezetileg közvetlenül a Közös Piac Csoporthoz kapcsolódik. Elsődleges feladata, hogy ajánlások formájában támogassa a GMC munkáját a regionális szakpolitikák alakításában. A testület – a többi szakgyűléshez és munkacsoporthoz hasonlóan – nem rendelkezik önálló döntéshozatali hatáskörrel, befolyását elsősorban tanácsadói funkcióján keresztül fejti ki (González, 2013). A szervezet működését – az Európai Unió gyakorlatához hasonlóan – a félévente, rotációs rendszerben változó soros elnökséget betöltő tagállam irányítja. Az elnökségi szemeszter rendszerint egy plenáris üléssel veszi kezdetét, amelynek során meghatározzák a következő időszak tevékenységének fő irányait, elfogadják az Éves Munkatervet[65], valamint megvitatják a GMC elé terjesztendő javaslatokat. A szakmai előkészítő munka technikai csoportok[66] keretében zajlik, amelyek feladata a munkaterv egyes elemeinek kidolgozása és nyomon követése. A technikai csoportok létrehozása a REAF aktuális szükségleteitől, valamint az integrációs folyamatba bevonni kívánt szakpolitikai témák jellegétől függ. Működésük fő kereteit a plenáris ülések során határozzák meg, ahol arról is döntés születik, hogy az ülések közötti időszakban végzett előkészítő tevékenységük mely kérdésekre összpontosítson. Ebben az értelemben a technikai csoportok előkészítő funkciót betöltő szervezeti egységek, amelyek munkájuk során a REAF keretében szervezett szemináriumok és műhelyek által megfogalmazott feladatokhoz igazodnak. E fórumok jelentik ugyanis azokat a tereket, ahol az érintett szereplők bizonyos

[64] *„con la intención de incluir a la producción familiar en el proceso de integración regional por medio del fortalecimiento de las políticas públicas y de la generación de renta por la facilitación del comercio de los productos de la agricultura familiar"* (REAF 2006:16 in González, 2013, 10. old.)
[65] Plan de trabajo anual
[66] Grupos Técnicos

mértékig befolyást gyakorolhatnak a döntéshozatali folyamatokra. A MERCOSUR más intézményeihez hasonlóan a REAF keretében működő szervezeti egységek is nemzeti szekciókba rendeződnek, így a kormányzati és társadalmi szereplők képviselői származási országuk szerint csoportosulnak. A társadalmi szervezetek részvétele különösen jelentős, mivel bár a delegációk munkáját a kormányzati képviselők koordinálják, a szakosodott regionális egyesületek tanácsadói minőségben bekapcsolódhatnak az ülések munkájába. A Közös Piac Csoport 11/04. számú határozatának 2. paragrafusa előírja, hogy a civil társadalom legfontosabb nemzeti szervezeteinek részvételét biztosítani kell a nemzeti szekciók keretében. González (2013) szerint bár e szervezeti felépítés valamennyi szakgyűlésre jellemző, a REAF esetében a társadalmi szervezetek ténylegesen is aktívan részt vesznek a munkában, és ezáltal befolyást gyakorolnak a döntéshozatali folyamat egyes szakaszaira. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a nemzeti szekciókban e szervezetek csupán tanácsadói minőségben vesznek részt a kormányzati delegációk mellett. Ennek következtében a REAF vagy a GMC keretében születő döntések meghozatalakor a végső szót az ülésen jelen lévő kormányzati képviselők mondják ki. További problémát jelent, hogy a társadalmi szervezetek – bár tevékenységi körük gyakran határokon átnyúló jellegű – szintén nemzeti szekciókba szerveződnek, ami bizonyos esetekben korlátozhatja az általuk képviselt témák és problémák regionális szintű kezelését. A REAF sajátossága nemcsak intézményi felépítésében, hanem az általa napirendre tűzött szakpolitikai kérdések jellegében is megmutatkozik, amelyek eltérnek a korábban domináns integrációs témáktól. A szakgyűlés tevékenysége kiterjed többek között a családi mezőgazdasághoz kapcsolódó közpolitikák megerősítésére, a családi gazdaságokból származó termékek kereskedelmének ösztönzésére, valamint a régió őshonos közösségeinek családi gazdálkodásából származó termékek piacra jutásának elősegítésére (GMC 11/04. sz. határozat, 1. paragrafus). González (2013) szerint bár a REAF nem rendelkezik formális döntéshozatali hatáskörrel, működése mégis hozzájárult ahhoz, hogy a családi mezőgazdaság a regionális közpolitikai gondolkodás fontos cselekvési keretévé váljon. A szervezet újszerűségét

nemcsak az általa tárgyalt témák, hanem a társadalmi szereplők szervezett és intézményes jelenléte is erősíti, ami a MERCOSUR integrációs struktúráján belül innovatív elemnek tekinthető.

4.1.4. Agrár-környezetvédelem a Dél-amerikai Közös Piac Keretében

A EU és a MERCOSUR környezetvédelmi politikái között lényeges különbség figyelhető meg. Míg az Európai Unióban a környezetvédelem horizontális célként jelenik meg, és követelményei valamennyi szakpolitikai területen érvényesülnek – így például az oktatáspolitikában, a kohéziós beruházások tervezésében vagy a Közös Agrárpolitika intézkedéseiben –, addig a MERCOSUR keretében a környezetvédelmi szabályozás jóval korlátozottabb jogi kötelezőerővel bír. López Ramírez et al. (2014) megállapítása szerint a MERCOSUR esetében a környezetvédelmi szempontok továbbra is alárendelődnek a kereskedelempolitikai prioritásoknak.

A MERCOSUR környezetvédelmi kérdésekkel foglalkozó intézménye az 1992-ben létrehozott Környezetvédelmi Szakgyűlés (REMA[67]), amelyből 1995-ben alakult meg a 6. számú Munkacsoport – Környezet[68] (Subgrupo de Trabajo No 6 – Medio Ambiente). Ez a szervezeti egység a korábban bemutatott Közös Piac Csoport (GMC) struktúrájába illeszkedett (Bianchet, 2005, p. 7.). A környezetvédelem ebben az időszakban nem tartozott a MERCOSUR prioritásai közé, amit jól jelez, hogy az Asunción Szerződés nem rendelkezett önálló környezetvédelmi munkacsoport létrehozásáról, és annak felállítására csak évekkel később került sor. Hasonlóképpen, az 1992-ben megalapított REMA is csupán létrejöttét követően, 1993 novemberében tartotta első ülését (Gligo, 1996, p. 56.). A REMA tevékenysége alapvetően arra irányult, hogy a tagállamok környezetvédelmi szabályozását olyan módon harmonizálja, amely egyidejűleg figyelembe veszi a kereskedelempolitikai szempontokat, és megakadályozza, hogy a környezetvédelmi feltételek nem vámjellegű kereskedelmi korlátozásokká

[67] Reunión Especializada de Medio Ambiente
[68] Subgrupo de Trabajo Nº 6 – Medio Ambiente

váljanak. Az ilyen jellegű korlátozások ugyanis torzíthatnák a tagállamok közötti, illetve az integráció és harmadik országok közötti versenyt (Torres és Díaz in López Ramírez et al., 2014; Gligo, 1996). E kettős funkció ugyanakkor belső feszültségeket eredményezett, és megnehezítette a környezetvédelmi koordinációt a többi munkacsoporttal való együttműködés során (Gligo, 1996).

A REMA jogutódjaként működő 6. számú Munkacsoport napirendjén többek között olyan kérdések szerepeltek, mint a versenyképesség és a környezetvédelem összefüggései, a nem vámjellegű korlátozások problematikája, a nemzetközi környezetvédelmi normák érvényesítése, a környezeti vészhelyzetek kezelése, a többi munkacsoport által kidolgozott környezetvédelmi javaslatok végrehajtása, egy lehetséges MERCOSUR-szintű környezetvédelmi jogi eszköz kidolgozása, a regionális környezeti információs rendszer kialakítása, valamint egy úgynevezett „zöld pecsét" bevezetésének lehetősége (Gligo, 1996, p. 57.). A munkacsoporton belül számos *ad hoc* jellegű szakmai egység is működik, amelyek különböző tematikus területekre fókuszálnak. Ezek közé tartozik többek között a Kémiai Anyagok és Termékek Környezeti Menedzsmentje[69], a MERCOSUR Környezeti Információs Rendszer[70], a Versenyképesség és Környezetvédelem[71], az Elsivatagosodás és Szárazság Elleni Küzdelem[72], a Környezeti Javak és Szolgáltatások[73], a Biodiverzitás[74], a Levegőminőség[75], a Vízkészletek[76], a Környezeti Hulladékgazdálkodás és Fogyasztás Utáni Felelősségvállalás[77], valamint a Klímaváltozás[78] témaköre (López Ramírez et al., 2014, p. 462.). A 6. számú Munkacsoport működésére szintén érvényesek az integrációs folyamatot általánosan meghatározó alapelvek, így különösen a fokozatosság, a rugalmasság és az egyensúly elve (Bianchet, 2005, p. 7.).

[69] Gestión Ambiental de Sustancias y Productos Químicos
[70] Sistema de Información Ambiental del Mercosur
[71] Competitividad y Medio Ambiente
[72] Lucha contra la Desertificación y la Sequía
[73] Bienes y Servicios Ambientales
[74] Biodiversidad
[75] Calidad de Aire
[76] Recursos Hídricos
[77] Gestión Ambiental de Residuos y Responsabilidad Post-consumo
[78] Cambio Climático

Emellett említést érdemel a *„Somos MERCOSUR”* elnevezésű kezdeményezés is, amely a régió társadalmi szervezeteinek együttműködését hivatott elősegíteni. A kezdeményezés célja a regionális integráció demokratikusabb működésének támogatása, az ökológiai szemlélet erősítése, valamint az aktív állampolgári részvétel ösztönzése (López Ramírez et al., 2014, p. 463.).

A Dél-amerikai Közös Piac tagállamaiban a környezetvédelem kérdésköre alapvetően az 1992-es riói környezetvédelmi csúcstalálkozót követően került a szakpolitikai figyelem középpontjába. Torres és Díaz (2011) szerint ugyanakkor *„a részes államok környezetvédelmi hatóságai nem integrálódnak. […] Az integráció továbbra is a kereskedelem alapján működik.”* (idézi López Ramírez et al., 2014, p. 461.). Noha a MERCOSUR-országok már 1998-tól megkezdték egy kiegészítő környezetvédelmi jegyzőkönyv[79] kidolgozását, a folyamat végül csak 2001-ben zárult le a Környezetvédelmi Keretmegállapodás[80] elfogadásával. Torres és Díaz (2011) értelmezése szerint azonban e keretmegállapodás inkább a politikai szándék deklarálásának tekinthető, mintsem tényleges szakpolitikai fordulópontnak, mivel az *„még arról sem tesz említést, hogy a célok elérését milyen módon kívánná elősegíteni, mellőz bármely utalást az alkalmazandó eljárásokra, egyértelmű, operatív eszközök nélkül pedig nyilván nem is lesznek ösztönző cselekvések”* (idézi López Ramírez et al., 2014, p. 461.).

A Keretmegállapodás preambuluma rögzíti, hogy a kereskedelem- és környezetpolitika egymást kiegészítő szakpolitikai területeknek tekintendők. A tagállamok megerősítették az 1992-es riói környezetvédelmi csúcstalálkozón tett nyilatkozataikat, és kötelezettséget vállaltak arra, hogy megvizsgálják, miként ruházhatók fel jogi eszközökkel a riói nyilatkozat azon elvei, amelyek más nemzetközi szerződésekben nem jelennek meg. Egyúttal kimondták, hogy a Keretmegállapodás végrehajtásának a környezet védelmére, valamint a rendelkezésre álló erőforrások hatékonyabb felhasználására kell

[79] Protocolo Adicional de Medio Ambiente
[80] Acuerdo Marco sobre Medio Ambiente

irányulnia. E célok elérését a szektorális politikák közötti koordináció révén, a fokozatosság, a rugalmasság és az egyensúly elvének figyelembevételével kívánták biztosítani. Ennek megfelelően a környezeti szempontok bizonyos mértékű integrálását tervezték a szektorális politikákba és a MERCOSUR döntéshozatali folyamataiba. A Keretmegállapodás ugyanakkor azt is rögzíti, hogy a fenntartható fejlődés előmozdítása nem történhet a javak és szolgáltatások blokkon belüli szabad mozgásának rovására. A tagállamok célként fogalmazták meg a környezeti problémák okainak és forrásainak integrált kezelését, amelybe a civil társadalom bevonását is szükségesnek tartották. Emellett gazdasági és szabályozási eszközök alkalmazásával kívánták ösztönözni a környezeti költségek internalizálását[81] (Acuerdo Marco sobre Medio Ambiente del Mercosur, I. fejezet). A Keretmegállapodás III. fejezete ezt követően elsősorban példálózó jelleggel sorol fel viszonylag „puha" környezetpolitikai eszközöket, amelyek közül egyik sem tekinthető közvetlenül agrár-környezetvédelmi jellegűnek, és léptékükben sem hasonlíthatók a Közös Agrárpolitikával foglalkozó 3.1. alfejezetben bemutatott intézkedésekhez. Ebből következően Torres és Díaz (2011) kritikai megállapításai e tekintetben megalapozottnak tekinthetők. Ugyanakkor fontos kiemelnünk, hogy a fenntartható mezőgazdaság[82] szerepel a Keretmegállapodás mellékletében felsorolt azon tematikus területek között, amelyek esetében a tagállamok – a MERCOSUR környezeti napirendjével összhangban – a jövőre nézve iránymutatások kidolgozását vetítették előre.

Összességében megállapítható, hogy a MERCOSUR környezetvédelmi intézkedései alapvetően a nemzeti környezetvédelmi szabályozások összevetésére, a közöttük fennálló különbségek és aszimmetriák feltárására, azok harmonizációjára, valamint a belső és külső versenyt torzító szabályok lebontására korlátozódnak. A MERCOSUR működésében a kereskedelem védelme sok esetben a környezeti szempontoknál is hangsúlyosabb szerepet kap. E megközelítésben

[81] Acuerdo Marco Sobre Medio Ambiente del Mercosur, Capítulo I.
[82] agropecuaria sustentable (4. b.)

egyaránt tükröződnek az importőrök félelmei a protekcionista jellegű politikáktól és szabályozásoktól, valamint az exportőrök aggodalmai a meg nem engedett versenyformák – például az ökológiai dömping – megjelenésével kapcsolatban (Gligo, 1996). E téren lényeges változást a Környezetvédelmi Keretmegállapodás sem eredményezett. Bár a dokumentum deklarált célja a környezetvédelmi szempontok integrálása a szektorális politikákba, továbbra is elsődleges jelentőséget tulajdonít a kereskedelempolitikai megfontolásoknak, valamint a javak és szolgáltatások integráción belüli szabad áramlása fenntartásának.

4.2. Andok Közösség (CAN) politikái

4.2.1. Az Andok Közösség létrejötte

Az Andok Közösség Bolívia, Ecuador, Kolumbia és Peru regionális integrációs szervezete, amely az együttműködésen keresztül a tagállamok kiegyensúlyozott fejlődésének előmozdítását tűzi ki célul. Az integráció folyamata az Andok Paktumként[83] is ismert Cartagenai Megállapodás[84] 1969. május 26-i aláírásával vette kezdetét. A kezdeti törekvések közé tartozott egy vámunió tíz éven belüli létrehozása (Quartino et al., 1992 in Segrelles Serrano, 2004, p. 121.).

Az Andok Közösség tagállamai több mint 100 millió lakost tömörítenek, és a dél-amerikai szubkontinens mintegy egynegyedét fedik le. A Cartagenai Megállapodás aláírásának célja az volt, hogy az integráció, valamint a gazdasági és társadalmi együttműködés erősítésén keresztül növelje a résztvevő országok lakosságának életszínvonalát.

Az Andok Közösség tagállamainak köre az integráció története során többször módosult: Venezuela 1973. február 13-án csatlakozott a szervezethez, majd 2006-ban kilépett, míg Chile 1976. október 30-án hagyta el az integrációt. Emellett a Dél-amerikai Közös Piac (MERCOSUR) tagállamai az Andok Tanácsának határozata alapján 2005. július 7-e óta az Andok Közösség társult tagjaivá váltak, míg

[83] Pacto Andino
[84] Acuerdo de Cartagena

Spanyolország és Marokkó megfigyelő státusszal rendelkeznek (Aguirre Ochoa, 2014, p. 3.; Cancillería de Colombia, 2022).

Az Andok Közösség integrációs folyamata több szakaszra osztható. A kezdetben befelé forduló, zárt integráció– amely a 70-es években domináns importhelyettesítési modellhez igazodott – a 80-as évek végére fokozatosan a nyílt regionalizmus irányába mozdult el. Az 1989-es galápagosi találkozón a részt vevő államok vezetői elfogadták az integráció új modelljét meghatározó stratégiai és munkatervet, amelynek keretében a tagországok lebontották egymás közötti vámtarifáikat, majd 1993-ban szabadkereskedelmi övezetet hoztak létre, biztosítva az áruk szabad mozgását. A liberalizáció a szolgáltatásokra – különösen a közlekedésre – is kiterjedt, ami jelentősen növelte a közösségen belüli kereskedelmet és a gazdasági együttműködés erősödésével új munkahelyek létrejöttét eredményezte (Aguirre Ochoa, 2014, p. 6.).

A világgazdaságban bekövetkező változások új kihívások elé állították a közösséget, ami a Cartagenai Megállapodás intézményi és szerkezeti reformját tette szükségessé. Ennek eredményeként a tagállamok aláírták a Trujillo-i[85] és a Sucre-i Jegyzőkönyvet[86]. A reformok nyomán az Andok Paktumot az 1997-ben létrehozott Andok Közösség[87] váltotta fel (ibid.). A 2007-es tarijai csúcstalálkozón[88] az államfők abban állapodtak meg, hogy előmozdítják az átfogó integrációt, amely a társadalmi, kulturális, gazdasági, politikai, környezeti és kereskedelmi szempontok kiegyensúlyozottabb figyelembevételét is magában foglalja (Aguirre Ochoa, 2014, p. 7.). Az Andok Közösség jelenlegi működését a 2010-ben elfogadott Irányadó Elvek[89], valamint a Stratégiai Menetrend[90] és annak Végrehajtási Terve[91] határozza meg.

[85] Protocolo Modificatorio del Acuerdo de Integración Subregional Andino, Protocolo de Trujillo
[86] Protocolo de Sucre
[87] Comunidad Andina
[88] XVII Reunión Ordinaria del Consejo Presidencial Andino
[89] Principios Orientadores
[90] Agenda Estratégica
[91] Plan de Implementación

4.2.2. Az Andoki Közös Agrárpolitika célkitűzései

Az Andoki Közös Agrárpolitika (a továbbiakban AKAP) célkitűzései közvetlenül kapcsolódnak az Andok Közösség általános céljaihoz. Mind az általános célkitűzéseket, mind az AKAP céljait a Cartagenai Megállapodás rögzíti. Az általános célok közé tartozik a tagállamok kiegyensúlyozott és harmonikus fejlődésének elősegítése méltányos feltételek mellett az integráció, valamint a gazdasági és társadalmi együttműködés révén; a gazdasági növekedés felgyorsítása és termelő munkahelyek teremtése a lakosság számára; a tagországok regionális integrációs folyamatban való részvételének erősítése a latin-amerikai közös piac fokozatos kialakítása érdekében; a külső sebezhetőség csökkentése és a nemzetközi gazdasági környezetben elfoglalt pozíciójuk javítása; továbbá a szubregionális szolidaritás erősítése és a fejlettségi különbségek mérséklése a tagállamok között (Comunidad Andina, 2021).

Amint azt korábban említettük, az AKAP célkitűzései szorosan kapcsolódnak az általános integrációs célokhoz (Cartagenai Megállapodás, IX. fejezet, 87. cikk). Ezek közé tartozik a vidéki népesség életszínvonalának javítása; a lakosság élelmezési és táplálkozási szükségleteinek nyomon követése annak érdekében, hogy a közösségen kívüli importtól való függőség a lehető legkisebb legyen; az andoki közös piac időben történő és megfelelő ellátásának biztosítása, valamint az élelmiszerhiány kockázatainak csökkentése; az alapvető élelmiszerek termelésének és a termelékenységi szint növelése; a termelés kiegészítése és regionális specializációja a termelési tényezők hatékonyabb kihasználása és a mezőgazdasági, illetve agráripari termékek cseréjének bővítése érdekében; továbbá az import regionális szintű helyettesítése, valamint az export diverzifikációja és növelése.

4.2.3. Az AKAP fő döntéshozó testületei

A Cartagenai Megállapodás értelmében az Andoki Közös Agrárpolitika döntéshozó szervei két csoportra oszthatók: egyrészt kormányközi

intézményekre – például az Andoki Elnöki Tanács[92] és az Andok Közösség Bizottsága[93] –, másrészt közösségi jellegű szervekre, mint az Andoki Parlament[94] és a Főtitkárság[95] (Aguirre Ochoa, 2014, p. 8.).

Az Andoki Elnöki Tanács az Andoki Integrációs Rendszer (SAI[96]) legfelsőbb szintű testülete, amely a politikai döntéshozatal irányvonalát határozza meg, és olyan iránymutatásokat ad ki, amelyeket az integráció intézményei hajtanak végre. Az Andok Közösség Bizottságát a tagállamok kormányainak egy-egy meghatalmazott képviselője alkotja. A Bizottság a SAI másik szabályozó szerveként határozatok[97] elfogadásával rendelkezik jogalkotási hatáskörrel, különösen a kereskedelem és a beruházások területén.

A közösségi intézmények közül az Andoki Parlament az Andoki Integrációs Rendszer legfőbb tanácskozó testülete, amely az Andok Közösség népeit képviseli, és tagjai általános és közvetlen választójog alapján kerülnek megválasztásra. A Parlament állandó székhelye Bogotában (Kolumbia) található. A Főtitkárság az Andok Közösség végrehajtó és technikai szerveként működik, és feladatait kizárólag az integráció érdekei mentén látja el. Székhelye Limában (Peru) van (ibid.).

A fent említett intézményeken túl az Andok Közösség két további, kifejezetten az AKAP-pal kapcsolatos kérdésekkel foglalkozó szervvel is rendelkezik: a Mezőgazdasági Miniszterek Tanácsával[98] és a Mezőgazdasági Tanáccsal[99]. A Mezőgazdasági Miniszterek Tanácsa az integráció koordináló, tanácsadó és konzultatív testülete, amely rendszeresen ülésezik a Mezőgazdasági Miniszterek Találkozója[100] keretében. A tagországok Mezőgazdasági Miniszterek Találkozója a Bizottság számára tanácsokat és ajánlásokat fogalmaz meg többek között

[92] Consejo Presidencial Andino
[93] Comisión de la Comunidad Andina
[94] Parlamento Andino
[95] Secretaría General
[96] Sistema Andino de Integración
[97] Decisiones
[98] Consejo de Ministros de Agricultura
[99] Consejo Agropecuario
[100] Reunión de Ministros de Agricultura

a mezőgazdasági ágazat integrált fejlesztésére irányuló regionális politika, a szakpolitikák harmonizációja és a nemzeti mezőgazdasági fejlesztési tervek koordinációja, a közös mezőgazdasági fejlesztési programok, közös marketingrendszerek és ellátási megállapodások, az agrárpolitika tervezése és végrehajtása, az exportösztönzés, az alkalmazott kutatás, a technikai és pénzügyi segítségnyújtás, valamint a növény- és állategészségügy kérdéseiben, továbbá a Cartagenai Megállapodás szabályainak és a Bizottság mezőgazdasági ágazatra vonatkozó határozatainak általános betartásával kapcsolatban (121. sz. határozat, 2. cikk).

A Bizottság 121. sz. határozatának 3. cikke értelmében a Mezőgazdasági Miniszterek Találkozója határozatok útján hozza meg döntéseit, és rendes körülmények között minden év negyedik negyedévében kerül összehívásra, míg rendkívüli ülésre a Bizottság, a Tanács vagy valamely tagállam kezdeményezésére, a többi országgal folytatott konzultációt követően kerülhet sor. A Mezőgazdasági Tanács feladata, hogy tanácsokkal lássa el a Cartagenai Megállapodás fő szerveit a nemzeti szakpolitikák harmonizációjával és összehangolásával, a megfelelő közös programok és intézkedések előkészítésével kapcsolatban, valamint elemezze a mezőgazdasági integráció előrehaladását (76. sz. határozat, 1. cikk). A testület évente két rendes ülést tart, amelyek közül az egyik elsődleges célja a mezőgazdasági miniszterek következő találkozójának előkészítése, ezért a Mezőgazdasági Tanács ülését a miniszteri találkozó előtt legalább két hónappal meg kell tartani (121. sz. határozat, 8. cikk).

4.2.4. Az AKAP fő eszközei

Az Andok Közösség három különböző eszközt hozott létre és fogadott el az AKAP célkitűzéseinek megvalósítása érdekében: az Andoki Ársávrendszert (SAFP[101]), amelyet a tagállamok az 1994. novemberi 371. sz. határozat nyomán vezettek be; az Andoki Mezőgazdasági Biztonsági

[101] Sistema Andino de Franjas de Precios

Rendszert (SASA[102]), amelyet a 2002. márciusi 515. sz. határozat hozott létre az állat- és növényegészség védelmét, valamint a mezőgazdasági termékek kereskedelmének elősegítését szolgáló elvek, kritériumok és eljárások meghatározására; továbbá egy olyan rendszert, amely mutatók és egyéb mechanizmusok alkalmazásával teszi lehetővé az Andok Közösség tagállamainak agrárágazati politikáinak nyomon követését (Otero, s/f; Briceño, 2000 in Anido, 2008, p. 24.).

Az SAFP célja a mezőgazdasági termékek egy meghatározott csoportja importköltségeinek stabilizálása, amelyek esetében a nemzetközi piacokon jelentős áringadozás tapasztalható. A stabilizáció úgy valósul meg, hogy a nemzetközi árak minimális szint alá csökkenése esetén az értékvám emelkedik, míg a sáv felső határát meghaladó árak esetében a vám nullára csökken. Az ársáv lényegében a vám változó tényezővé alakítását jelenti, amelyet automatikusan igazítanak a nemzetközi árak külső ingadozásainak ellensúlyozása érdekében (CAN, 2007e in ibid.).

A SASA pedig „(…) az egészségügyi és növény-egészségügyi szabványok harmonizálásáért; az állat- és növényegészségügyi helyzet javításáért; az emberi egészség javításához való hozzájárulásért; a növények, növényi termékek, szabályozott cikkek, valamint az állatok és termékeik kereskedelmének elősegítéséért; valamint az e területre vonatkozó szabályozások betartásának biztosításáért felelős elvek, elemek és intézmények összessége” (CAN, 2007f in Anido, 2008, p. 25.).

Végül az Andok Közösség tagállamainak mezőgazdasági ágazati politikáját nyomon követő rendszer a részes államok által alkalmazott különböző védelmi intézkedések monitorozását szolgálja. Ezt az úgynevezett mezőgazdasági támogatási mutatók és egyéb eszközök segítségével végzik, amelyek révén feltárhatóak a versenyfeltételek közötti eltérések, valamint kidolgozhatóak az ezek alapján megfogalmazható harmonizációs javaslatok (Világbank, 2007 in Anido, 2008, p. 27.).

[102] Sistema Andino de Seguridad Agropecuaria

4.2.5. Agrár-környezetvédelem az AKAP keretében

Az Andok Közösség az agrár-környezetvédelmi intézkedések terén hosszú múltra tekint vissza. A kérdéskör első és egyben mindmáig egyetlen átfogó szabályozása az 1983. július 25-én elfogadott 182. számú határozat, amely az Andoki „José Celestino Mutis" Mezőgazdasági, Élelmezésbiztonsági és Környezetvédelmi Rendszert[103] hozta létre. A határozat 15. cikke az agrár-környezetvédelem szempontjából öt fő célkitűzést rögzített: a talajok, erdők, valamint az állat- és növényvilág racionális használatát és kezelését; a folyómedrek és a környező erdők, legelők fenntartható hasznosítását; a talajvédelemhez és a megújuló természeti erőforrásokhoz kapcsolódó környezeti oktatási programok megvalósítását és a lakosság bevonását a természetvédelmi gyakorlatokba; a vízgyűjtő területek védelmét és fejlesztését szolgáló két- vagy többoldalú megállapodások ösztönzését, beleértve az erdősítési programokat; valamint a tengeri területek szennyezés elleni védelmét és biológiai erőforrásaik megőrzését szolgáló rendszerek és megállapodások kialakítását.

Az Andoki „José Celestino Mutis" Rendszert olyan intézkedések összességeként alakították ki, amelyek célja a tagállamok védelme az élelmiszerhiány kockázataival szemben, valamint a lakosság élelmezési és táplálkozási szükségleteinek kielégítése a termelés, a termelékenység és a technológiai fejlődés ösztönzésével, készletek létrehozásával, továbbá a kereskedelem és az élelmiszer-fogyasztás fejlesztésével. A 182. számú határozat 2. cikkében rögzített általános célkitűzések többsége ennek megfelelően a mezőgazdasági termeléshez, az élelmezésbiztonsághoz és a kereskedelemhez kapcsolódik.

A célkitűzések felsorolása mindössze egy olyan elemet tartalmaz, amely közvetlenül kapcsolódik az agrár-környezetvédelemhez. Az utolsó, l) pont célja „*„a hidrobiológiai, erdei és kapcsolódó természeti erőforrások felhasználására és megőrzésére irányuló politikák és közös*

[103] Sistema Andino „José Celestino Mutis" sobre agricultura, seguridad alimentaria y conservación del ambiente

fellépések előmozdítása”. Az Andok Közösség agrár-környezetvédelmi politikájának kidolgozásáért, valamint a rendszer végrehajtásáért a Mezőgazdasági Miniszterek Találkozója felel. A rendszerhez kapcsolódó konkrét intézkedések elfogadása érdekében a Bizottság rendkívüli üléseket hívhat össze a mezőgazdasági miniszterek – mint a tagállami kormányok által akkreditált képviselők – részvételével. A Cartagenai Megállapodás Tanácsa technikai támogatást biztosít, továbbá javaslatokat, tanulmányokat és értékeléseket terjeszt elő a rendszer fejlesztésének elősegítése érdekében. A Mezőgazdasági Tanács – amely a tagállamok agrárminisztériumainak magas rangú képviselőiből áll – tanácsokkal látja el a Cartagenai Megállapodás szerveit és a mezőgazdasági minisztereket a nemzeti politikák harmonizálásával és összehangolásával, valamint a mezőgazdasági ágazatban megvalósítandó programok és közös fellépések előkészítésével kapcsolatban, különös tekintettel az Andoki „José Celestino Mutis” Rendszerre. Emellett közreműködik a 182. számú határozat végrehajtásának és működésének értékelésében is. A tagállamok összehangolják a határozat végrehajtásával kapcsolatos tevékenységeiket.

4.3. A Közép-amerikai Integrációs Rendszer (SICA) fenntartható mezőgazdasági kezdeményezései

4.3.1. A Közép-amerikai Integrációs Rendszer létrejötte

1951. október 14-én a közép-amerikai országok külügyminisztereinek San Salvadorban tartott megbeszélései során került aláírásra a San Salvadori Charta, mely dokumentum életre hívta a Közép-amerikai Államok Szervezetét (ODECA[104]). A szervezet első székházának otthont adó ingatlant El Salvador kormánya ajánlotta fel, majd 1956-ban hivatalosan is rögzítették, hogy az ODECA San Salvador városában székel (SICA, 2025a).

Az ezt követő tíz évben az ODECA meghatározó szerepet töltött be a közép-amerikai országok integrációjának előmozdításában: élénk társadalmi, kormányzati vitákat indított el a régióban többek között olyan

[104] Organización de Estados Centroamericanos

alapvető kérdésekről, mint az oktatási programok, a vámeljárások összehangolása, a közlekedési táblák egységesítése. Az integráció ugyanakkor jelentős előrelépést hozott a szabadkereskedelem és a gazdasági együttműködés terén is, így aláírásra került a Szabadkereskedelemről és a Közép-amerikai Gazdasági Integrációról Szóló Többoldalú Szerződés (Tegucigalpa, 1958)[105], ill. a Közép-amerikai Gazdasági Integrációs Általános Szerződés (Managua, 1960)[106]. Ez utóbbi szerződés hozta magával többek között a Közép-amerikai Gazdasági Integrációs Bank[107] megalapítását (ibid.).

Az integráció további elmélyítése érdekében 1962-ben a közép-amerikai államok kormányai egy újabb alapvető szerződést, chartát írtak alá Panamavárosban.[108] A dokumentum alapvetően a régió integrációs folyamatának további megerősítését szolgálta. Az 1970-es és 80-as években a hidegháború Közép-Amerikát is megosztotta: társadalmi és politikai konfliktusok robbantak ki, aláásva az integrációs törekvéseket (ibid.). 1986-ban és 1987-ben Costa Rica, El Salvador, Guatemala, Honduras és Nicaragua államfői aláírták az Esquipulas I. és II. megállapodásokat[109]. Ezek a megállapodások jelentős mértékben hozzájárultak a közép-amerikai országok demokratizálódásához, a térség tartós és stabil békéjéhez, és új lendületet adtak a regionális integráció folyamatának is (ibid.). [110]

1991. december 13-án, a Közép-amerikai Elnökök XI. Találkozóján[111], amelyet Tegucigalpában, Honduras fővárosában tartottak, aláírták a Tegucigalpai Jegyzőkönyvet[112]. Ez a dokumentum – létrehozva a Közép-amerikai Integrációs Rendszert (SICA) – új, átfogó jogi és politikai keretet teremtett a térség számára. A Tegucigalpai

[105] Tratado Multilateral de Libre Comercio e Integración Económica Centroamericana
[106] Tratado General de Integración Económica Centroamericana
[107] Banco Centroamericano de Integración Económica
[108] Carta de la Organización de Estados Centroamericanos (ODECA)
[109] Acuerdos de Esquipulas
[110] https://www.sica.int/integracion/5datos (letöltés ideje: 2025. november 17.)
[111] XI Cumbre de Presidentes Centroamericanos
[112] Protocolo de Tegucigalpa

Jegyzőkönyv az Európai Unió 1967-es Egyesítési Szerződéséhez[113] hasonlatos, hiszen az – a gazdasági, társadalmi, kulturális, politikai és környezeti dimenziókat is beleértve – egységes szerkezetbe foglalta a közép-amerikai együttműködés valamennyi szintjét és területét. Jelen disszertáció a következő alfejezetekben a Tegucigalpai Jegyzőkönyv, ill. az 1993-as Közép-amerikai Gazdasági Integrációról Szóló Általános Szerződés Jegyzőkönyve (Guatemalavárosi Jegyzőkönyv)[114] alapján tárgyalja a SICA fő célkitűzéseit, döntéshozó testületeit, eszközeit.

4.3.2. A Közép-amerikai Integrációs Rendszer célkitűzései

A SICA küldetése öt pillérre épül: gazdasági integráció, társadalmi integráció, átfogó klímaváltozás-kezelés, demokratikus biztonság és a regionális intézmények megerősítése (SICA, 2025b).

Az integrációs szervezet célkitűzéseit a Tegucigalpai Jegyzőkönyv 3. cikkelye részletezi, melynek értelmében a közép-amerikai integrációs rendszer alapvető célja Közép-Amerika integrációjának megvalósítása, és ezáltal a *béke, a szabadság, a demokrácia és a fejlődés régiójának* létrehozása. Ezen fő célkitűzés elérése érdekében a Jegyzőkönyv 3. cikkelye az alábbi részcélokat határozza meg:

a) *A demokrácia megszilárdítása és intézményeinek megerősítése az általános, szabad és titkos választások alapján megválasztott kormányokra építve, az emberi jogok korlátlan tiszteletben tartása mellett.*
b) *Egy új regionális biztonsági modell létrehozása, amely az ésszerű hatalmi egyensúlyon, a polgári hatalom megerősítésén, a mélyszegénység leküzdésén, a fenntartható fejlődés előmozdításán, a környezet védelmén, valamint az erőszak, a korrupció, a terrorizmus, a kábítószer-kereskedelem és a fegyverkereskedelem felszámolásán alapul.*

[113] Treaty establishing a Single Council and a Single Commission of the European Communities
[114] Protocolo al Tratado General de Integración Económica Centroamericana, Guatemalaváros, 1993

c) *A szabadság széleskörű rendszerének előmozdítása, amely biztosítja az egyén és a társadalom egészének teljes és harmonikus fejlődését.*

d) *Egy regionális jóléti rendszer létrehozása Közép-Amerika népei számára, a gazdasági és társadalmi igazságossági elérése.*

e) *Gazdasági unió létrehozása és a közép-amerikai pénzügyi rendszer megerősítése.*

f) *A régió gazdasági tömbként történő megerősítése, annak a nemzetközi gazdaságba való sikeres integrálása érdekében.*

g) *Közép-Amerika önrendelkezésének megerősítése és külkapcsolatainak megszilárdítása egy olyan egyedülálló stratégia mentén, amely a régió egészének erősíti meg és terjeszti ki a jelenlétét a nemzetközi színtéren.*

h) *A tagállamok és a régió egésze fenntartható gazdasági, társadalmi, kulturális és politikai fejlődésének előmozdítása harmonikus és kiegyensúlyozott módon.*

i) *A környezet megőrzése, a természet tiszteletben tartása és a természettel való harmónia érdekében összehangolt intézkedések meghozatala, biztosítva a terület természeti erőforrásainak kiegyensúlyozott fejlődését és racionális kiaknázását a régióban egy új ökológiai rend megteremtése céljából.*

j) *A tagállamok közötti kölcsönös tiszteletén alapuló Közép-amerikai Integrációs Rendszer intézményi és jogi kereteinek létrehozása.*

4.3.3. A Közép-amerikai Integrációs Rendszer fő döntéshozó testületei

A Közép-amerikai Integrációs Rendszer négy fő intézménye a:

a) az **Elnökök Értekezlete**[115]

Az Elnökök Értekezlete a Közép-amerikai Integrációs Rendszer legfőbb szerve (Tegucigalpai Jegyzőkönyv, 13. cikk), mely a tagállamok alkotmányos elnökeiből áll. Főszabály szerint hathavonta ülésezik, de az elnökök döntése alapján rendkívüli ülés keretében is összeülhet. Az az

[115] Reunión de Presidentes

ország, amely az Értekezletnek otthont ad, az azt követő félévben Közép-Amerika Szóvivője[116] lesz (Tegucigalpai Jegyzőkönyv, 14. cikk). Az Elnökök Értekezlete felelős valamennyi, a demokrácia, a fejlődés, a szabadság, a béke és a biztonság terén elnöki szintű döntést igénylő regionális kérdés megvitatásáért (Tegucigalpai Jegyzőkönyv, 15. cikk). Az Elnökök Értekezlete hatáskörébe kiváltképp az alábbi kérdések tartoznak:

- A közép-amerikai politika meghatározása és irányítása; a regionális integráció alapelveinek kijelölése; valamint minden olyan rendelkezés megalkotása, amely biztosítja a térség szervei és intézményei tevékenységeinek összehangolását és harmonizációját, mandátumaik és döntéseik ellenőrzését, felügyeletét és nyomon követését.
- A tagállamok külpolitikájának összehangolása.
- A regionális identitás erősítése az egységes Közép-Amerika megteremtésének és megszilárdításának folyamatában.
- A 37. cikkben előírtaknak megfelelően, szükség esetén a Tegucigalpai Jegyzőkönyv módosításainak jóváhagyása.
- A Tegucigalpai Jegyzőkönyvben, valamint a Közép-amerikai Integrációs Rendszer jogi keretrendszerét alkotó egyéb megállapodásokban, egyezményekben és jegyzőkönyvekben foglalt kötelezettségek teljesítésének biztosítása.
- Döntéshozatal a csatlakozni kívánó új tagországok Közép-amerikai Integrációs Rendszerbe történő felvétele ügyében.

b) a **Miniszterek Tanácsa**[117]

A Miniszterek Tanácsa az illetékes ágazati miniszterekből áll, akiket kivételes esetben megfelelő felhatalmazással rendelkező miniszterhelyettes is képviselhet a testületben. Annak a tagállamnak az illetékes ágazati minisztere, amely az adott félévben – a Tegucigalpai

[116] Vocero de Centroamerica
[117] Consejo de Ministros

Jegyzőkönyv 14. cikkének megfelelően – Közép-Amerika Szóvivőjeként jár el, ugyanebben az időszakban elnökli a Miniszterek Tanácsa üléseit is.

A Miniszterek Tanácsa nyomon követi és biztosítja az Elnökök Értekezlete által az adott ágazatra vonatkozóan hozott döntések hatékony végrehajtását, valamint előkészíti az Értekezlet elő kerülő témákat. A tárgyalandó kérdések jellegétől függően a miniszterek ágazatközi üléseket is tarthatnak. A szerv fő koordináló szerve a Külügyminiszterek Tanácsa (Tegucigalpai Jegyzőkönyv, 16. cikk).

A **Külügyminiszterek Tanácsa** hatáskörébe tartoznak a demokratizálódási folyamat, a béketeremtés, a regionális biztonság és más politikai jellegű ügyek, valamint a potenciálisan nemzetközi hatással is bíró gazdasági, társadalmi és kultúrpolitikai döntések meghozatala, ill. intézkedések koordinálása, nyomon követése. A Külügyminiszterek Tanácsa hagyja jóvá a központi szervezet költségvetését, állítja össze az Elnökök Értekezlete számára készülő napirendet és készíti elő annak találkozóit. A Tanács képviseli a régiót a nemzetközi közösség előtt, hajtja végre az elnökök regionális nemzetközi politikára vonatkozó döntéseit, tesz javaslatot új tag felvételére a Közép-amerikai Integrációs Rendszerbe, és hoz döntést a megfigyelő országok felvételéről. A Külügyminiszterek Tanácsa felülvizsgálja a különböző miniszteri fórumok által előterjesztett javaslatokat, és azokat észrevételeivel és ajánlásaival együtt továbbítja az Elnökök Értekezlete irányába (Tegucigalpai Jegyzőkönyv, 17. cikk).

A **Gazdasági Integrációért és Regionális Fejlesztésért Felelős Miniszterek Tanácsa** hajtja végre az Elnökök Értekezlete gazdasági integrációra vonatkozó döntéseit. Feladata a régiós integráció gazdaságpolitikai előmozdítása (Tegucigalpai Jegyzőkönyv, 18. cikk).

Az **egyes ágazatokért felelős Miniszterek Tanácsai** a saját hatáskörükbe tartozó ügyek kezeléséért felelősek (Tegucigalpai Jegyzőkönyv, 19. cikk).

A **Külügyminiszterek és a Gazdasági Integrációért és Regionális Fejlesztésért Felelős Miniszterek ágazatközi ülése** feladata a régió nemzetközi gazdasági rendszerben történő aktív részvételére irányuló

regionális stratégia megalkotása, megtárgyalása és az Elnökök részére történő előterjesztése, továbbá annak összehangolt végrehajtása (Tegucigalpai Jegyzőkönyv, 20. cikk).

A Miniszterek Tanácsa határozatképes, ha valamennyi illetékes miniszter jelen van, vagy kivételes esetben, ha a hiányzókat megfelelő felhatalmazással rendelkező miniszterhelyettesek helyettesítik. A Miniszterek Tanácsában minden tagállam egy szavazattal rendelkezik. Az érdemi ügyekben a döntéseket konszenzussal kell meghozni. Ha kétség merül fel afelől, hogy egy kérdés érdemi vagy eljárási jellegű-e, azt többségi szavazással kell eldönteni. A Miniszterek Tanácsa rendes, ágazati vagy ágazatközi üléseit szükség szerint, illetve bármely tagja vagy az Elnökök Értekezlete kezdeményezésére hívja össze (Tegucigalpai Jegyzőkönyv, 21. cikk).

A 10. cikkben foglaltak sérelme nélkül a Tanácsok döntései minden tagállam számára kötelezőek, és végrehajtásuknak kizárólag tagállami jogszabályi rendelkezések szabhatnak akadályt. Ilyen esetben a Tanács – a szükséges technikai vizsgálatok elvégzését követően – újból megvizsgálja az ügyet, és szükség esetén a döntést hozzáigazítja az érintett tagállam jogrendszeréhez. A döntések mindazonáltal végrehajthatóak azokban a tagállamokban, amelyek kifogással nem éltek (Tegucigalpai Jegyzőkönyv, 22. cikk).

c) a **Végrehajtó Bizottság**[118]

A Végrehajtó Bizottság és a Főtitkárság a Közép-amerikai Integrációs Rendszer állandó szervei (Tegucigalpai Jegyzőkönyv, 23. cikk). A Végrehajtó Bizottság a tagállamok egy-egy képviselőjéből áll. Ezeket a képviselőket az államelnökök a külügyminisztereken keresztül nevezik ki.

A Végrehajtó Bizottság elnöke annak az államnak a képviselője, amely az Elnökök Értekezlete legutolsó rendes ülésének otthont adott (Közép-Amerika Szóvivője). A Bizottság rendes üléseit hetente,

[118] Comité Ejecutivo

rendkívüli üléseit pedig az elnök kezdeményezésére hívja össze. A Végrehajtó Bizottság hatáskörébe tartozik:

- az Elnökök Értekezlete ülésein hozott döntések hatékony végrehajtása a Főtitkárság közreműködésével;
- a Tegucigalpai Jegyzőkönyv, valamint az ahhoz kapcsolódó, ill. abból eredő normatív eszközök és jogi aktusok rendelkezéseinek érvényre juttatása;
- az ágazati politikák meghatározása, és összhangban az Elnöki Értekezletek által meghatározott általános irányelvekkel, ehhez kapcsolódóan – az elnökön keresztül – a Külügyminiszterek Tanácsa részére a szükséges javaslatok benyújtása;
- ugyancsak az elnökön keresztül, a Külügyminiszterek Tanácsa részére, költségvetési tervezet benyújtása a Közép-amerikai Integrációs Rendszer központi szervezete gazdálkodását illetően;
- javaslattétel a Külügyminiszterek Tanácsa részére a Közép-amerikai Integrációs Rendszer céljainak hatékony megvalósításához szükséges Titkárságok és más kisegítő szervek létrehozása ügyében, annak érdekében, hogy valamennyi érintett ágazat részt vehessen a régió átfogó fejlesztésében és a globális integrációs folyamatban;
- a Közép-amerikai Integrációs Rendszer titkárságai vagy más szervei által kidolgozott szabályzatok és eszközök jóváhagyása;
- a Főtitkárság és más titkárságok féléves tevékenységeit bemutató jelentések felülvizsgálata, majd ezek továbbítása – a vonatkozó Minisztertanácsok észrevételeivel és ajánlásaival együtt – a Külügyminiszterek Tanácsa felé;
- minden olyan egyéb feladat, amelyet a Tegucigalpai Jegyzőkönyv, valamint annak származékos vagy kiegészítő okmányai meghatároznak (Tegucigalpai Jegyzőkönyv, 24. cikk).

d) a **Főtitkárság**[119]

[119] Secretaría General

A Főtitkárságot az Elnökök Értekezlete által négyéves időtartamra kinevezett Főtitkár vezeti (Tegucigalpai Jegyzőkönyv, 25. cikk). A Főtitkár a Közép-amerikai Integrációs Rendszer legmagasabb rangú közigazgatási tisztviselője, ő látja el a Rendszer jogi képviseletét is. A Főtitkárnak valamely tagállam állampolgárának, valamint az integráció ügye iránt elkötelezettnek kell lennie, továbbá magas fokú pártatlansággal, függetlenséggel és integritással kell rendelkeznie.

A Főtitkár hatáskörei:

- a Tegucigalpai Jegyzőkönyv rendelkezéseivel összhangban, a Miniszterek Tanácsa megbízása alapján a Közép-amerikai Integrációs Rendszer képviselete a nemzetközi térben;
- az Elnökök Értekezlete, a Minisztertanácsok és a Végrehajtó Bizottság határozataiból eredő feladatok végrehajtása, végrehajtásának összehangolása;
- a Főtitkárság igazgatási szabályzatának és egyéb normatív eszközeinek előkészítése, valamint azok benyújtása a Végrehajtó Bizottság részére;
- az illetékes Minisztertanács előzetes jóváhagyásával, összhangban a Tegucigalpai Jegyzőkönyv elveivel és céljaival, a hatáskörébe tartozó nemzetközi okmányok előkészítése és aláírása;
- a Közép-amerikai Integrációs Rendszer hatékony működése és célkitűzéseinek elérése érdekében pénzügyi és technikai együttműködés kezdeményezése államokkal, államcsoportokkal, szervezetekkel és más nemzetközi szereplőkkel; e célból szerződések és megállapodások aláírása, adományok és egyéb rendkívüli hozzájárulások elfogadása;
- munkaprogram, éves jelentés és költségvetési tervezet előkészítése, és ezek benyújtása a Végrehajtó Bizottság részére;
- részvétel tanácskozási joggal a Közép-amerikai Integrációs Rendszer valamennyi szervezeti egységének ülésén; az Elnökök Értekezlete állandó titkársági feladatainak ellátása, és a szükséges titkársági, technikai és adminisztratív szolgáltatások biztosítása;

- felügyelet a Tegucigalpai Jegyzőkönyv és annak származékos vagy kiegészítő okmányai rendelkezéseinek végrehajtása felett, továbbá az Elnökök Értekezlete és a Miniszterek Tanácsa határozatai hatékony végrehajtásának biztosítása. E célból a Főtitkár szükség esetén vagy a Végrehajtó Bizottság utasítására találkozókat tarthat a végrehajtásban eljáró szervekkel és intézményekkel;
- a rendes költségvetéshez és – ha vannak – a rendkívüli költségvetési tételekhez nyújtott tagállami hozzájárulások kezelése;
- a vonatkozó szabályzatok alapján, a tagállamok állampolgárainak arányos képviseletére is figyelemmel, a Főtitkárság technikai és adminisztratív személyzetének kinevezése és felmentése;
- a Rendszer szerveinek figyelmeztetése minden olyan helyzetre, amely álláspontja szerint veszélyeztetheti a Rendszer céljainak vagy alapelveinek teljesülését, intézményi rendjének működését;
- minden egyéb feladat ellátása, amelyet a Tegucigalpai Jegyzőkönyv, felsőbb szervek, illetve származékos vagy kiegészítő eszközök számára meghatároznak (Tegucigalpai Jegyzőkönyv, 26. cikk).

A gazdasági ügyekkel foglalkozó szervezeti egység, a **Közép-amerikai Gazdasági Integrációról szóló Általános Szerződés Állandó Titkársága (SIECA)** a gazdasági szempontok harmonikus és kiegyensúlyozott, a politikai, társadalmi és kulturális dimenziókhoz, a közép-amerikai régió átfogó integrációjához illeszkedő fejlesztéséért felel és erről rendszeresen be is számol a Főtitkárságnak (Tegucigalpai Jegyzőkönyv, 28. cikk). A SIECA a nemzetközi jog szerinti jogi személyiséggel rendelkezik, és feladata a gazdasági alrendszer többi titkárságának tevékenységei közötti kapcsolattartás, továbbá az együttműködés összehangolása a SICA Főtitkárságával (Guatamalavárosi Jegyzőkönyv, 43. cikk). Gazdasági integrációs kérdésekben javaslattételi joggal rendelkezik (Guatamalavárosi Jegyzőkönyv, 44. cikk).

A SICA szervei továbbá:

A **Köztársasági Elnökhelyettesek és Elnöki Képviselők Értekezlete**[120], amely tanácsadó és konzultatív szervként működik. Az értekezletet főszabály szerint félévente tartják, de amennyiben az elnökhelyettesek szükségesnek ítélik, úgy rendkívüli ülést is tart. Határozatait konszenzussal hozza meg.

A **Közép-amerikai Parlament**[121] javaslattevő, elemző és ajánlásokat megfogalmazó szervként működik. Feladatait és hatásköreit az Alapító Szerződése és a hatályos Jegyzőkönyvek rögzítik.

A **Közép-amerikai Bíróság**[122] a Tegucigalpai Jegyzőkönyv, valamint annak kiegészítő okiratai és az azokból fakadó jogi aktusok értelmezése és végrehajtása során biztosítja a jog tiszteletben tartását.

A **Tanácsadó Bizottság**[123] a közép-amerikai országok gazdasági, munkaügyi, tudományos és más meghatározó társadalmi szektoraiból származó képviselőkből áll, és a térség gazdasági, társadalmi és kulturális életének, a közép-amerikai integráció előmozdítása iránt elkötelezett vezető szereplőit fogja össze. E Bizottság tanácsadó szerepet tölt be a Főtitkárság mellett (Tegucigalpai Jegyzőkönyv, 12. cik).

4.3.4. A Közép-amerikai Integrációs Rendszer fő eszközei

A Tegucigalpai Jegyzőkönyv 6. cikkelye szerint a tagállamok vállalják, hogy tartózkodnak olyan egyoldalú intézkedések bevezetésétől, melyek veszélyeztetnék az integrációs rendszer korábban ismertetett céljainak elérését, alapelveinek betartását.

A Jegyzőkönyv 7. cikkelye mindemellett létrehozott egy ún. előzetes konzultációs eljárást[124] is, melyet azokban az esetekben kell alkalmazni a tagállamok között, amikor a gazdasági kapcsolatokra vagy a régión kívüli közép-amerikai együttműködésre vonatkozóan előzetes iránymutatások nincsenek.

[120] Reunión de Vicepresidentes y Designados a la Presidencia de la República
[121] Parlamento Centroamericano
[122] Corte Centroamericana de Justicia
[123] Comité Consultivo
[124] Procedimiento de Consulta Previa

A SICA feladatainak ellátására és céljainak megvalósítására minden tagállamban és nemzetközi viszonylatban is jogképességgel bír, így jogosult ingó és ingatlan vagyon megszerzésére és elidegenítésére, szerződések és megállapodások kötésére, bíróság előtti megjelenésre, ill. bármely pénznemben pénzeszközök tartására, és átutalások teljesítésére is (Tegucigalpai Jegyzőkönyv, 30. cikk).

A Tegucigalpai Jegyzőkönyv céljaival és elveivel összhangban a Közép-amerikai Integrációs Rendszer a hatáskörébe tartozó ügyekben harmadik államokkal vagy szervezetekkel szerződéseket és megállapodásokat is köthet. Harmadik államokkal olyan ún. társulási megállapodásokat is köthet, melyek kölcsönös jogokat és kötelezettségeket állapítanak meg (Tegucigalpai Jegyzőkönyv, 31. cikk).

A Tegucigalpai Jegyzőkönyv rendelkezéseivel összhangban megkötött kiegészítő vagy származékos okmányok végrehajtási megállapodások révén lépnek hatályba (Tegucigalpai Jegyzőkönyv, 34. cikk).

A Tegucigalpai Jegyzőkönyv, valamint annak kiegészítő és származékos okmányai elsőbbséget élveznek minden olyan egyezménnyel, megállapodással vagy jegyzőkönyvvel szemben, amelyet a tagállamok a közép-amerikai integrációt érintő kérdésekben két- vagy többoldalúan kötöttek. Az ilyen két- vagy többoldalú egyezmények, megállapodások vagy szerződések rendelkezései mindazonáltal mindaddig hatályban maradnak, míg nem ütköznek a Tegucigalpai Jegyzőkönyvvel, valamint annak kiegészítő és származékos okmányaival, és nem akadályozzák azok céljainak és törekvéseinek megvalósítását (Tegucigalpai Jegyzőkönyv, 35. cikk).

A Guatemalavárosi Jegyzőkönyv 55. cikkelye értelmében a SICA Gazdasági Integrációs Alrendszerének közigazgatási aktusai határozatok, rendeletek, megállapodások és ajánlások lehetnek. A határozatok kötelező erejű aktusok. Határozatokat hoz például a Gazdasági Integrációért Felelős Miniszterek Tanácsa az Alrendszer belső ügyeivel, például a szervezeti egységek működésével vagy a gazdasági integráció intézményi

politikáinak nyomon követésével kapcsolatban. A rendeletek általános hatályúak, minden elemükben kötelezőek, és közvetlenül alkalmazandók valamennyi Részes Államban. A megállapodások ezzel szemben sajátos vagy egyedi jellegűek, és csak címzettjeik számára kötelezőek. Az ajánlások pedig a határozatok, rendeletek vagy megállapodások meghozatalának előkészítését szolgálják és olyan iránymutatásokat tartalmaznak, amelyek csak céljaik és alapelveik tekintetében kötelezőek (Guatemalavárosi Jegyzőkönyv, 55. cikk). Amennyiben bármelyik Részes Állam úgy ítéli meg, hogy a Guatemalavárosi Jegyzőkönyv, valamint annak kiegészítő és származékos okmányainak végrehajtása hátrányosan érinti gazdaságának bármely ágazatát, úgy a gazdasági integráció Végrehajtó Bizottságától a szóban forgó rendelkezés vagy rendelkezések alkalmazásának ideiglenes felfüggesztését kérheti. A Végrehajto Bizottság ekkor haladéktalanul megvizsgálja a felmerült helyzetet, és elutasítja vagy jóváhagyja az aktuális kérelmet. A kérelem jóváhagyása esetén meghatározza a szóban forgó szabály vagy szabályok felfüggesztésének időtartamát, valamint a kérelmező állam által, a helyzet megoldása érdekében megteendő intézkedéseket.

4.3.5. Agrár-környezetvédelem a Közép-amerikai Integrációs Rendszer keretében

Az 1993-as Közép-amerikai Gazdasági Integrációról Szóló Általános Szerződés Jegyzőkönyve[125] (Guatemalavárosi Jegyzőkönyv) célja a Közép-amerikai Gazdasági Unió létrehozása (Guatemalavárosi Jegyzőkönyv, 1. cikk). A Jegyzőkönyv létrehoz egy ún. Gazdasági Integrációs Alrendszert[126], melynek fő célja a közép-amerikai országok méltányos és fenntartható gazdasági és társadalmi fejlődése (Guatemalavárosi Jegyzőkönyv, 3. cikk). E Gazdasági Integrációs Alrendszer egyik részeleme a Közép-amerikai Szabadkereskedelmi Övezet[127], melynek megvalósítása érdekében a tagállamok megállapodtak

[125] Protocolo al Tratado General de Integración Económica Centroamericana
[126] Subsistema de Integración Económica
[127] Zona de Libre Comercio Centroamericana

abban, hogy fokozatosan felszámolnak az egyes tagállamok közötti kereskedelem útjában álló valamennyi vám- és nem vámjellegű akadályt, azaz eltörölnek valamennyi mennyiségi korlátozást és más azonos hatású intézkedést. A Részes Államokból származó áruk minden állam területén nemzeti elbánásban részesülnek, de biztonsági, rendészeti és egészségügyi intézkedések megtételére az egyes tagországok jogusultsága továbbra is fennmarad (Guatemalavárosi Jegyzőkönyv, 7. cikk). A Jegyzőkönyvben a Részes Államok ugyanakkor kötelezettséget vállaltak a támogatások és szubvenciók alkalmazását, a dömpinget, valamint minden egyéb tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatot tiltó közös kereskedelmi szabályok továbbfejlesztésére és aktualizálására is (Guatemalavárosi Jegyzőkönyv, 8. cikk).

Nem vállalták ugyanakkor egy, az euróhoz hasonló közös deviza bevezetését, de megállapodtak abban, hogy a régióban előmozdítják a devizaszabadságot és árfolyamaik stabilitását, valamint a nemzeti valuták szabad piacának működését (Guatemalavárosi Jegyzőkönyv, 9. cikk). A Részes Államok elkötelezték magukat a közép-amerikai importvámok fejlesztése mellett (Guatemalavárosi Jegyzőkönyv, 10. cikk) és vállalták külkereskedelmi kapcsolataik fokozatos és rugalmas összehangolását és harmonizációját (Guatemalavárosi Jegyzőkönyv, 11. cikk), továbbá nemzeti exportfejlesztési politikáik regionális szintű konvergenciájának és fokozatos harmonizációjának előmozdítását (Guatemalavárosi Jegyzőkönyv, 14. cikk).

A Jegyzőkönyv azonban ahogy az egymás közötti árucserére, úgy a harmadik országokkal folytatott kereskedelemre vonatkozóan sem tartalmaz átütő erejű vállalásokat. A Jegyzőköny ugyanis nem zárja ki, hogy a tagállamok egyoldalúan tárgyaljanak megállapodásokról harmadik országokkal is (Guatemalavárosi Jegyzőkönyv, 12. cikk). A tagállamok még vámunió létrehozására is csak fokozatosan és progresszíven, az erre a célra létrehozott és konszenzussal jóváhagyott programokra építve vállalkoztak (Guatemalavárosi Jegyzőkönyv, 15. cikk). Hasonló a helyzet a monetáris és pénzügyi integrációval, melynek megvalósítására a Részes Államok szintén csak fokozatosan, makrogazdasági politikáik —

különösen a monetáris és fiskális politikák — harmonizációja révén vállalkoztak (Guatemalavárosi Jegyzőkönyv, 19. cikk). Szemmel látható a Maastrichti Szerződés példája a Guatemalavárosi Jegyzőkönyv 18. cikkelye esetében, melyben a Részes Államok megállapodtak abban, hogy előmozdítják a munkaerő és a tőke szabad mozgását a régióban.

A Guatemalavárosi Jegyzőkönyv második fejezete az ágazati politikák fejlesztésével foglalkozik. A szervezet agrárpolitikájával, agrárkörnyezetvédelmével a dokumentum 21-23. és 26. cikkelyei foglalkoznak. A mezőgazdasági szektorban a Részes Államok egy olyan közép amerikai agrárpolitika fokoazos végrehajtására vállaltak kötelezettséget, amely a hatékonyság és a versenyképesség javítása érdekében előmozdítja a termelési rendszer modernizációját és átalakítását (Guatemalavárosi Jegyzőkönyv, 21. cikk). A Részes Államok mindazonáltal arra törekszenek, hogy a mezőgazdasági piaci árrendszer a termelés növelésére, a termelési hatékonyság javítására, a komparatív előnyök fejlesztésére, valamint a Részes Államok között az ellátásban fennálló komplementaritás erősítésére ösztönözzön (Guatemalavárosi Jegyzőkönyv, 22. cikk). Szükség esetén ugyanakkor a harmadik országok mezőgazdasági és kereskedelempolitikájából eredő tisztességtelen verseny hatásainak ellensúlyozására is intézkedéseket fogadhatnak el (Guatemalavárosi Jegyzőkönyv, 23. cikk). Végül, de nem utolsó sorban kötelezettséget vállaltak az emberi, állati és növényi egészség, a környezet és a biztonság védelméhez, valamint a minimális minőségi követelmények teljesítéséhez szükséges közös piaci szabványok és műszaki előírások elfogadására is (Guatemalavárosi Jegyzőkönyv, 26. cikk).

A Jegyzőkönyv harmadik fejezetének 32. cikkelye kiegészíti a fentieket. A szakasz értelmében ugyanis a Részes Államok a versenyképesség növelése érdekében az oktatás, a természeti erőforrások megőrzése, valamint a tudományos és technológiai ismeretek hasznosítása és alkalmazása révén, az emberi és természeti erőforrások jobb kihasználásán és hatékonyabb működtetésén alapuló összehangolt stratégiákat fogadnak el. A természeti erőforrások és a környezetvédelem ügyében a Részes Államok megállapodtak abban, hogy közös stratégiákat

dolgoznak ki a régió természeti örökségének értékelésére és védelmére, fenntartható fejlődési minták alkalmazására, a természeti erőforrások optimális és ésszerű felhasználására, a szennyezés ellenőrzésére és az ökológiai egyensúly helyreállítására. Ezt többek között a nemzeti környezetvédelmi jogszabályok regionális szintű fejlesztése és harmonizációja, valamint környezetvédelmi projektek finanszírozása és végrehajtása révén kívánják elérni.

A Jegyzőkönyv negyedik fejezete létrehozta a Közép-amerikai Mezőgazdasági Tanács Titkárságát[128], mely a mezőgazdaságért felelős ágazati miniszterek tanácsának támogató szerve, azaz egy dedikáltan agrárfókuszú, technikai adminisztratív szervezeti egység[129]. A Közép-amerikai Mezőgazdasági Tanácsot a tagországok mezőgazdasági miniszterei vagy illetékes hatóságaik vezetői alkotják. Feladatkörében eljárva javaslatokat tesz a mezőgazdasági, erdészeti és halászati ágazatokban szükséges intézkedésekre és végrehajtja azokat. Ezen intézkedések érinthetik többek között programok és projektek kialakítását, a növény- és állategészségügyi politikákat, de a tudományos-technológiai kutatás és a termelés modernizációjának kérdéseit is. A régióban forgalmazott mezőgazdasági termékek régión belüli és nemzetközi kereskedelmével kapcsolatban a külkereskedelemért felelős Miniszterek Tanácsával együttműködésben jár el (Guatemalavárosi Jegyzőkönyv, 45. cikk). A Közép-amerikai Mezőgazdasági Tanács Titkárságának jelentőségét mutatja, hogy a Guatemalavárosi Jegyzőkönyv 50. cikkelye jogi személyiséggel is felruházza.

A Guatemalavárosi Jegyzőkönyv 32. cikkelyének megfelelően a SICA országai több olyan stratégiát is kidolgoztak az évek folyamán, melyek részben vagy egészben az integrációs rendszer agrárkörnyezetvédelmi célkitűzéseit részletezik. E dokumentumok rendszerét az alábbi ábra mutatja be:

[128] Secretaría del Consejo Agropecuario Centroamericano (SCA)
[129] órgano técnico administrativo

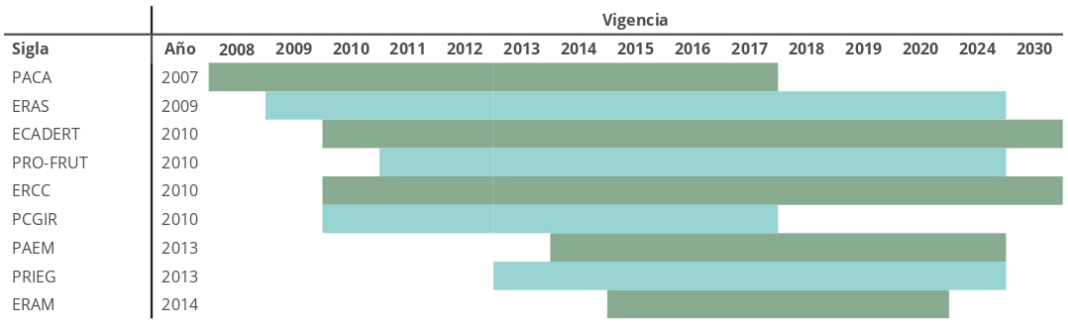

2. ábra: A SICA éghajlatváltozással kapcsolatos regionális tervezési eszközeinek listája és azok érvényességi ideje (forrás: SE-CAC, 2017, p. 27.)

Az ábra alapján látható, hogy a SICA agrárkörnyezetvédelmi politikáját 2026-ban alapvetően két dokumentum, a Közép-amerikai Területi Vidékfejlesztési Stratégia 2010-2030 (ECADERT[130]), ill. a Regionális Éghajlatváltozási Stratégia (ERCC[131]) szabályozza.

Az ECADERT 5. sz. stratégiai komponense foglalkozik agrárkörnyezetvédelemmel és kimondja, hogy oly módon kell ösztönözni a környezeti területgazdálkodás terjedését a társadalmi és intézményi szereplők körében, hogy azok gyakorlataikat az ökoszisztémák megújulási képességéhez és a biodiverzitás megőrzéséhez igazítsák. Ez olyan innovációs folyamatok létrehozását foglalja magában, amelyek: mérséklik az éghajlatváltozás hatásait, alkalmazkodóvá teszik a termelési rendszereket, ellensúlyozzák a talaj nem megfelelő használatát és leromlását, csökkentik az öntözéshez és emberi fogyasztáshoz szükséges vízkészlet hiányát, vagy más társadalmi-környezeti kihívások kezelését célozzák (ECADERT, 2010, 6. old).

Az ECADERT szerint a közép-amerikai térség súlyos környezeti kihívásokkal néz szembe: az éghajlatváltozás, az erdőirtás, a talajromlás, a vízfolyások és víztartó rétegek szennyezése, valamint a természeti erőforrásokra nehezedő növekvő nyomás egyre súlyosabb fenyegetést jelent. Az intézményi gyengeségek, a rendezetlen gazdasági növekedés és az intenzívebbé váló természeti jelenségek pedig még tovább rontják e

[130] Estrategia Centroamericana de Desarrollo Rural Territorial 2010 - 2030
[131] Estrategia Regional de Cambio Climático

helyzetet. E problémák végső soron árvizekhez, a biodiverzitás sérüléséhez, a talaj termőképességének csökkenéséhez és a vízkészletek romlásához vezetnek. A part menti és tengeri ökoszisztémák – például a mangroveerdők és a korallzátonyok – a túlhasználat és a szennyezés miatt szintén veszélyben vannak, holott ezeknek az ökoszisztéma-szolgáltatásokban és a helyi megélhetésben kiemelt szerepük lenne. A nem megfelelő mezőgazdasági gyakorlatok tovább növelik a környezeti és egészségügyi kockázatokat, miközben a vidéki térségek potenciálisan fenntartható módon járulnának hozzá a víz- és energiatermeléshez, a szénmegkötéshez, a biodiverzitás megőrzéséhez és a hagyományos tudás védelméhez (ECADERT, 2010, pp. 37-38.).

Az ECADERT-ben megfogalmazott fenntartható területfejlesztés és a „Jó Élet" (Buen Vivir) filozófiája az emberek és a természet közötti olyan harmonikus kapcsolatra épül, amely a jelen és a jövő generációk jóléte érdekében a természeti erőforrások fenntartható megőrzését, helyreállítását és használatát követeli meg. A környezet és a társadalom együtt egy olyan egységet képeznek, amelyet jóllehet az emberi tevékenység alakít, de az saját, tőlünk független dinamikák is formálják. A klímaváltozás, a biodiverzitás csökkenése, a víz- és talajerózió jelensége rámutat a fenntarthatatlan gazdasági modellek káros következményeire. E folyamatokat megállítani vagy legalább mérsékelni szükséges, miközben a természetierőforrás-gazdálkodásnak inkluzívnak kell lennie, azaz a környezet megóvásában és az erőforrások kezelésében el kell ismernie a vidéki lakosság – különösen az őslakos népek és a nők – szerepét, javítva hozzáférésüket ezekhez. A helyi közösségek által irányított, fenntartható fejlesztés, valamint a termelés diverzifikálása kulcsfontosságú a vidéki területek életminőségének javításához, hiszen a gazdálkodók a jelenkor kihívásaihoz ennek hiányában nem képesek sikeresen alkalmazkodni (ECADERT, 2010, p. 70.).

Az ECADERT szerint az élelmiszerbiztonság, a közegészség és az életminőség javítása érdekében meg kell védeni és fenntartható módon, a lakosság bevonásával hasznosítani szükséges a vidéki területek természeti erőforrásait, különösen a vízkészleteket, az erdőket és a talajminőséget.

Ennek része az erdőirtás és a talajromlás megállítása, a víztermelés, a vízkészletek, és az azokhoz való egyenlő hozzáférés biztosítása, miközben törekedni kell a közösségek által nyújtott környezeti szolgáltatások helyi és nemzetközi piacokon történő elismertetésére (ibid).

Az ECADERT célja a környezetvédelem megerősítése a víz- és hulladékgazdálkodás javítása, a helyi közösségek aktív részvétele és új intézményi megoldások létrehozatala révén. A stratégia a Regionális Agrárkörnyezetvédelmi és Egészségügyi Stratégia (ERAS[132]) öt stratégiai tengelyére épül, melyek: fenntartható földhasználat, klímaváltozás és éghajlati változékonyság, biodiverzitás, agrár-környezetvédelmi vállalkozások, egészséges terek és életmód. Az ECADERT olyan regionális eszközök alkalmazását célozza, amelyek támogatják a klímaváltozáshoz történő alkalmazkodást, a vízgazdálkodás integrált megközelítését, a talajok és erdők helyreállítását, valamint a környezeti katasztrófák kockázatának kezelését (ibid.).

Az ECADERT fent említett 5. stratégiai komponense nyolc intézkedésből áll, ezek:

- **A határokon átnyúló vízgyűjtő területek közös, fenntartható kezelését ösztönző szabályok és mechanizmusok létrehozása**: Ez az intézkedés a határon átnyúló vízgyűjtő területek közös, fenntartható kezelését kívánja erősíteni a helyi közösségek, kormányzatok és regionális együttműködés bevonásával, a megfelelő protokollok, iránymutatások és fenntartható földhasználati gyakorlatok kialakításán keresztül.
- **A vízgyűjtő-terület- és a környezetgazdálkodásban a nők és férfiak kapacitásainak erősítése, különös tekintettel a vízkészletek integrált társadalmi kezelésére és a vidéki területek kockázatainak kezelésére**: A regionális stratégiákkal összhangban az intézkedés célja a klímaadaptáció, a víz- és kockázatkezelés, a talaj-, erdő- és biodiverzitás-védelem, valamint a fenntartható agroökológiai gyakorlatok megerősítése a vidéki

[132] Estrategia Regional Agro-ambiental y de Salud

területeken, a helyi közösségek – különösen a vidéki nők – aktív és kiegyensúlyozott részvétele révén.

- **A föld- és vízpiaci szabályozások és szakpolitikai irányelvek előmozdítása**: A termelési lehetőségek bővítése és a társadalmi inklúzió érdekében a vidéki közösségek – különösen az őslakosok, nők és fiatalok – földhöz jutásának, a fenntartható földhasználat és vízgazdálkodás, valamint a jogbiztonság és a megfelelő infrastruktúrát biztosító szabályozások és piacok kialakításának ösztönzése.
- **Nem hagyományos erdőtelepítés az őslakos népek kisbirtokain és közösségi földjein**: A intézkedés a térségi erdőborítottság növelését és az ökoszisztémák fenntartható kezelését célozza, ideértve a közösségi erdőgazdálkodást, a nem hagyományos erdő-újratelepítést, a szakemberképzést, a helyi közösségek bevonását és a vidéki gazdaságok technológiai fejlesztését.
- **Helyi társulási rendszerek, kollektív környezeti szolgáltatások létrehozásának elősegítésére**: A közösségi környezeti szolgáltatások – például a víztermelés és a szénmegkötés – előmozdítása és az őslakosok, nők és fiatalok bevonása, annak érdekében, hogy a gazdasági haszon közvetlenül a helyi közösségeket segíthesse, és hozzájárulhasson a klímaváltozás mérsékléséhez és az agrárkörnyezetvédelmi folyamatok fenntartható működéséhez.
- **Helyi, önálló környezeti auditálási mechanizmusok**: Ez az intézkedés a helyi közösségek és szervezetek fenntartható környezetgazdálkodásban betöltött vezetői szerepének és részvételének erősítésére törekszik, polgári részvételi mechanizmusok, helyi „környezeti auditok”, tanácsok és stratégiai partnerségek létrehozatala révén, a közjavak felelős használata és a társadalmi-környezeti konfliktusok kezelése érdekében.
- **Zöld vállalkozások**: Az intézkedés célja, hogy a környezeti menedzsment a társadalmilag kívánatos, gazdaságilag életképes és ökológiailag fenntartható fejlődés előmozdítására – különös

tekintettel az erőforrások hatékony felhasználására, az agrárkörnyezetvédelmi és erdőgazdálkodási rendszerek, valamint a klímaváltozáshoz való alkalmazkodás támogatására – törekedjen.

- **„Jó élet" és átfogó egészség**: Az intézkedés célja – az egészséges életmódot támogató agrárkörnyetvédelmi szolgáltatások, a lakosság jóléte, valamint az emberi egészség, és az állategészség támogatása, a környezet és életminőség közötti összefüggések figyelembevétele, ill. képzési, megelőzési és gyors beavatkozási programok révén – a közösségek és az őket körülvevő ökoszisztémák átfogó egészségének előmozdítása (ECADERT, 2010, pp. 72-75.).

Az ECADERT végrehajtásért a SICA keretében a Közép-amerikai Mezőgazdasági Tanács (CAC[133]) felelős, amely a Tegucigalpai Jegyzőkönyv 8. cikkelye alapján az ágazatközötti koordinációt biztosítja, együttműködve más SICA-tanácsokkal. A CAC létrehozza az ECADERT végrehajtásáért felelős Regionális Bizottságot[134], amelyet országonként két képviselő alkot, egy a kormányzati szektorból és egy a civil társadalomból.

A Regionális Bizottságot a CAC Titkársága hívja össze. E fórum készíti el az egyes fejlesztési időszakokra vonatkozó Regionális Cselekvési Tervet[135], bevonva a SICA Tanácsadó Bizottságát (CCSICA[136]) és a további releváns regionális intézményeket. Technikai szinten a CAC Végrehajtó Titkársága[137] végzi az ágazatközötti koordinációt a SICA más szervezeti egységeivel, biztosítva azok tervezési, nyomonkövetési folyamatokba történő integrálását. A közép-amerikai civil társadalom bevonása a tervezésbe és a végrehajtás nyomon követésébe ugyancsak a CAC Végrehajtó Titkársága és a CCSICA koordinációjában, konzultációk és részvételi mechanizmusok útján történik (ECADERT, 2010, pp. 89-90.).

[133] Consejo Agropecuario Centroamericano
[134] Comisión Regional para la ejecución de la ECADERT
[135] Plan de Acción Regional
[136] Comité Consultivo del SICA
[137] Secretaría Ejecutiva del CAC

A Regionális Éghajlatváltozási Stratégia a klímaváltozás globális dinamizmusainak, Közép-Amerikára gyakorolt regionális hatásainak és ezek gazdasági értékelésének hosszas bemutatása után Regionális Éghajlatváltozási Stratégia[138] cím alatt részletezi a Stratégiai Prioritásokat[139] (ERCC, 2010, p. 46.). A Regionális Éghajlatváltozási Stratégia irányelvei – melyek a 2008. májusi San Pedro Sula-i elnöki csúcstalálkozóra kidolgozott irányelveken alapulnak – a következők:

- Osztott, de differenciált nemzeti és nemzetközi szintű felelősségvállalás,
- Környezeti igazságosság és az ökológiai adósság kompenzálása,
- Hozzájárulás a Millenniumi Fejlesztési Célok eléréséhez,
- Transzverzális, ágazatok közötti és interkulturális megközelítések; az egyik legfontosabb, átfogó téma az egyenlőség és a nemek közötti egyenlőség;
- A kormányzási és szolidaritási politikák, az egyenlőség, a nemek közötti egyenlőség és a társadalmi igazságosság koherenciája,
- Annak felismerése, hogy az őslakos közösségek, az afrikai származású lakosság, a vidéki és városi nők, a gyermekek és az idősek, valamint a szegénységben élő családok a régió népességének legkiszolgáltatottabb csoportjai (ERCC, 2010, p. 46.).

Az ERCC stratégiai programterületei[140]:

1. Az éghajlatváltozáshoz kapcsolódó sérülékenység és az ahhoz való alkalmazkodás, valamint kockázatkezelés
2. Mitigáció
3. Intézményi kapacitásépítés
4. Oktatás, tudatosságnövelés, kommunikáció és állampolgári részvétel
5. Technológiatranszfer

[138] Estrategia Regional de Cambio Climático
[139] Prioridades Estratégicas
[140] áreas programáticas estratégicas

6. Nemzetközi tárgyalások és menedzsment (ERCC, 2010, p. 47.)

A mezőgazdaság és az élelmezésbiztonság az ERCC 1. számú stratégiai programterületének 1.2 pontja, melynek stratégiai célkitűzése[141] a mezőgazdaság éghajlatváltozással és -változékonysággal szembeni sérülékenységének csökkentése az adaptáció vonatkozó regionális politikákban történő meghonosítása révén. Az alpont egy operatív célt[142] is megfogalmaz: a Regionális Agrárkörnyezetvédelmi és Egészségügyi Stratégia[143] – különös tekintettel annak a mezőgazdaságban az éghajlatváltozásra és az éghajlat változékonyságára, valamint a fenntartható földgazdálkodásra összpontosító programterülete – végrehajtásának megerősítése.

Jól látható, hogy az ERCC egy igen összetett agrárkörnyezetvédelmi cél- és intézkedésrendszert fogalmaz meg, melyben öt cselekvési irányhoz[144] összesen tizenkilenc intézkedés kapcsolódik. A stratégiai cselekvési irányai:

1. Az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás intézményi kapacitásainak megerősítése, figyelembe véve a helyi szintű sebezhetőségeket
2. A mezőgazdaság technológiai és intézményi alkalmazkodási folyamataihoz szükséges információk előállításának, átadásának és terjesztésének előmozdítása
3. A mezőgazdasághoz és éghajlatváltozáshoz kapcsolódó műszaki és egyetemi képzési központok, valamint a meteorológiai és hidrológiai szolgálatok, továbbá az éghajlatváltozás és az éghajlat változékonysága mérséklésére szolgáló és adaptációs technológiák megerősítése
4. Az éghajlatváltozás mezőgazdasági kockázatainak kezelésére szolgáló pénzügyi mechanizmusok fejlesztése és megerősítése

[141] Objetivo Estratégico
[142] Objetivo Operacional
[143] Estrategia Regional Agroambiental y de Salud
[144] Línea de Acción

5. Az ágazati politikák felülvizsgálata az éghajlatváltozás és az éghajlati változékonyság tükrében

4.4. A Karib-tengeri Közösség keretrendszere

4.4.1. A Karib-tengeri Közösség létrejötte

A Karib-térség a világ egyik legváltozatosabb és legszínesebb régiója. Gyarmati múltjából fakadóan népessége rendkívül heterogén, amit az egyes országok különböző nyelvei, politikai és jogi berendezkedése, kulturális hagyományai is tükröznek. A régióban a Föld legszegényebb országai (például Haiti és Kuba), és a leggazdagabbak közé sorolt területek is (mint Aruba, a Bahamák vagy a Kajmán-szigetek) is megtalálhatók. A legtöbb karibi államok többnyire viszonylag kis népességgel rendelkeznek, bár a térségben több közepes méretű, tízmillió főt meghaladó lakosságú ország is megtalálható, például Kuba, Haiti és a Dominikai Köztársaság (Roseboom et al., 2001, p. 2.).

A térség számos apró szigetállamra tagolódik, amit több kutató is komoly strukturális hátránynak tekint. A brit kormány 1958-ban megpróbálta egyetlen egységbe szervezni karibi gyarmatait, létrehozva a Nyugat-indiai Föderációt. A szövetség azonban rövid életűnek bizonyult, mivel két legnagyobb tagja, Trinidad és Tobago, valamint Jamaica 1962 augusztusában kiváltak és kikiáltották függetlenségüket. Bár ezzel a föderáció megszűnt, a regionális együttműködés iránti igény továbbra is fennmaradt.

Az 1960-as években a karibi, korábban brit fennhatóság alatt álló területek több közös kezdeményezést indítottak, amelyek közül az 1968-ban létrehozott Karib-tengeri Szabadkereskedelmi Szervezet (CARIFTA[145]) emelkedett ki. Ezt 1973-ban a Karib-tengeri Közösség és Közös Piac (CARICOM[146]) váltotta fel, amelynek tagsága ekkor már nem korlátozódott csupán az egykori brit gyarmatokra (Rodeboom et al., 2001, p. 4.). A CARICOM 1973. július 4-én a chaguaramasi szerződés

[145] Caribbean Free Trade Association
[146] Caribbean Community

aláírásával jött létre. A szerződést később azonban módosították annak érdekében, hogy megteremtsék az egységes piac és az egységes gazdaság kialakításának lehetőségét (CARICOM, 2025a).

4.4.2. A Karib-tengeri Közösség célkitűzései

A CARICOM négy fő pilléren nyugszik: gazdasági integráció; külpolitikai koordináció; humán és társadalmi fejlődés; valamint biztonság. E pillérek támasztják ugyanis alá a Karib-tengeri Közösséget létrehozó Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés[147] 6. cikkelyében lefektetett célokat, melyek:

- az élet- és munkakörülmények javítása;
- a munkaerő és más termelési tényezők teljes körű foglalkoztatása, alkalmazása;
- gyorsított, összehangolt és fenntartható gazdasági fejlődés és konvergencia;
- a harmadik államokkal folytatott kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok bővítése;
- a nemzetközi versenyképesség fokozása;
- a termelés és a termelékenység növelésének megszervezése;
- nagyobb mértékű gazdasági befolyás;
- a tagállamok gazdasági befolyásának és hatékonyságának növelése harmadik államokkal, államcsoportokkal és bármely szervezettel való kapcsolataikban;
- a tagállamok kül- és (kül)gazdasági politikájának fokozott összehangolása és
- a funkcionális együttműködés fokozása.

4.4.3. A Karib-tengeri Közösség fő döntéshozó testületei

A felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés 10. cikke meghatározza a Karib-tengeri Közösség fő intézményeit, és létrehozza:

[147] Revised Treaty of Chaguaramas

- a Kormányfők Konferenciáját[148] és
- a Miniszterek Közösségi Tanácsát.[149]

A Miniszterek Közösségi Tanácsa a szervezet második legmagasabb rangú szerve. A fenti szerveket feladataik ellátásában a következő intézmények segítik:

- a Pénzügyi és Tervezési Tanács;[150]
- a Kereskedelmi és Gazdaságfejlesztési Tanács;[151]
- a Külügyi és Közösségi Kapcsolatok Tanácsa[152], és
- az Emberi és Társadalmi Fejlődés Tanácsa[153] (Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés, 10. cikk).

A Közösség legfőbb szerve a **Kormányfők Konferenciája**, mely a tagállamok kormányfőiből áll (Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés, 11. cikk), és meghatározza és biztosítja a Közösség politikai irányvonalait. Alaphelyzetben a Kormányfők Konferenciája köt a Közösség nevében szerződéseket, ill. létesít kapcsolatot más nemzetközi szervezetekkel, államokkal. A Konferencia a Közösség más szerveinek és testületeinek, a Közösség céljainak elérése érdekében követendő politikákkal kapcsolatban, mindemellet olyan általános vagy különleges politikai irányelveket is kiadhat, melyek végrehajtása kötelező. A Konferencia megvizsgálhatja és rendezheti a tagállamok közötti vitákat, továbbá konzultációt folytathat a Karib-térség szervezeteivel vagy más szervezetekkel, és e célokból további, általa szükségesnek vélt mechanizmusokat is létrehozhat. A Konferencia továbbá határozatokat hozhat a Közösség költségeinek fedezéséhez szükséges pénzügyi szabályok megállapítása érdekében, és a Közösség pénzügyeivel kapcsolatban felmerülő kérdésekben ő rendelkezik a végső döntési jogkörrel (Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés, 12. cikk).

[148] Conference of Heads of Government
[149] Community Council of Ministers
[150] Council for Finance and Planning
[151] Council for Trade and Economic Development
[152] Council for Foreign and Community Relations
[153] Council for Human and Social Development

A **Miniszterek Közösségi Tanácsa** alapvetően a Kormányfők Konferenciája üléseinek előkészítő testületeként működik, és a közösségi ügyekért felelős miniszterekből, valamint a tagállamok által saját belátásuk szerint kijelölt bármely más miniszterből áll. A Miniszterek Közösségi Tanácsa a gazdasági integrációval, külkapcsolatokkal, funkcionális együttműködéssel kapcsolatos közösségi stratégiai tervezés és koordináció fejlesztéséért tartozik elsődleges felelősséggel. A Tanács ugyanakkor felelős a közösségi határozatok tagállami végrehajtásának előmozdításáért és ellenőrzéséért is (Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés, 13. cikk).

A **Pénzügyi és Tervezési Tanács**, mely a tagállamok által kijelölt miniszterekből áll, a tagállamok gazdaságpolitikájának koordinációjáért, valamint pénzügyi és monetáris integrációjáért tartozik elsődleges felelősséggel. A Tanács olyan intézkedéseket alakít ki és mozdít elő, melyek összehangolják és közelítik a tagállamok nemzeti makrogazdasági politikáit, valamint biztosítják a külföldi beruházási politika egységes, összehangolt végrehajtását. A Pénzügyi és Tervezési Tanács tevékenységét a később bemutatásra kerülő Központi Bankok Elnökeinek Bizottsága segíti (Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés, 14. cikk).

A **Kereskedelmi és Gazdaságfejlesztési Tanács** ugyancsak a tagállamok által kijelölt miniszterekből áll és a Közösség kereskedelmének és gazdasági fejlődésének előmozdításáért felel. Feladata többek között: az ipari és mezőgazdasági áruk termelésének, minőségellenőrzésének és forgalmazásának fokozására irányuló intézkedések megtétele, előmozdítása és értékelése, azok nemzetközi versenyképességének biztosítása érdekében; az ipari és mezőgazdasági termelés strukturális diverzifikációjának felgyorsítását célzó intézkedések fenntartható és regionálisan integrált alapon történő megtétele és előmozdítása; az energia- és a természeti erőforrások fenntartható fejlesztését célzó intézkedések előmozdítása; illetve a környezet védelmét és megőrzését, valamint a fenntartható fejlődést célzó politikák előmozdítása és kidolgozása (Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés, 15. cikk).

A **Külügyi és Közösségi Kapcsolatok Tanácsa** a tagállamok külügyért felelős minisztereiből áll és a Közösség és más nemzetközi szervezetek, valamint harmadik államok közötti kapcsolatok meghatározásáért felel. A Tanács intézkedéseket hoz a Közösség tagállami külpolitikáinak összehangolására; összehangolja a tagállamok álláspontját a kormányközi szervezetekben; együttműködik a Kereskedelmi és Gazdaságfejlesztési Tanáccsal a Közösség külgazdasági és kereskedelmi kapcsolatainak erősítését célzó politikák előmozdításában és összehangolt fejlesztésében; ill. a tagállamokkal szorosan konzultálva összehangolja a közösségi külpolitikát a tágabb karibi térség államainak politikáival. Tanácskozásain csak azok a tagállamok vehetnek részt, amelyek az adott időpontban tárgyalt ügyekben a szükséges hatáskörrel rendelkeznek (Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés, 16. cikk).

A Közösségben az emberi és társadalmi fejlődés előmozdításáért felelős **Emberi és Társadalmi Fejlődés Tanácsá**t szintén a tagállamok által kijelölt miniszterek alkotják. Az Tanács többek között előmozdítja a közegészség javítását, beleértve hatékony és megfizethető egészségügyi szolgáltatások fejlesztését és szervezését a Közösségben; a Közösségben található oktatási és képzési létesítmények hatékony szervezésével előmozdítja az oktatás fejlesztését; a munkavállalók élet- és munkakörülményeinek javítása érdekében előmozdítja és összehangolt módon fejleszti a vonatkozó politikákat és programokat, elősegíti a munkaügyi és ipari kapcsolatok szervezését és harmonikus fejlesztését; a fiatalok és nők fejlődésének előmozdítására különböző szakpolitikákat és programokat dolgoz ki; továbbá az egészséges emberi környezet megteremtését és fenntartását támogató speciális programokat dolgoz ki és mozdít elő a Közösségben (Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés, 17. cikk).

A felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés 18. cikke három közösségi szervet[154] is meghatároz, ezek:

[154] Bodies of the Community

- a Jogi Bizottság[155]; és
- a Költségvetési Bizottság[156], illetve a
- Központi Bankok Elnökeinek Bizottsága[157].

A szerződés kimondja, hogy a Közösség szervei, szükség szerint, további közösségi szerveket is létrehozhatnak (Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés, 18. cikk).

A **Jogi Bizottság** a tagállamok jogi ügyekért felelős minisztereiből vagy főügyészeiből, vagy mindkettőből áll, és feladata, hogy a Közösség szerveinek és testületeinek szerződésekkel, nemzetközi jogi kérdésekkel, a közösségi jogszabályok harmonizációjával és egyéb jogi ügyekkel kapcsolatban felkérésre vagy saját kezdeményezésére tanácsot adjon (Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés, 19. cikk).

A **Költségvetési Bizottság**, mely megvizsgálja a Közösség Titkársága által készített költségvetési tervezeteket és munkaprogramokat, valamint ajánlásokat nyújt be a Miniszterek Közösségi Tanácsának, a tagállamok magas rangú tisztviselőiből áll (ibid.).

A **Központi Bankok Elnökeinek Bizottsága** a tagállamok központi bankjainak elnökeiből vagy vezetőiből, illetve az ő jelöltjeikből áll. A bizottság ajánlásokat tesz a Pénzügyi és Tervezési Tanácsnak a monetáris együttműködést, a fizetési rendszereket, a tőke szabad mozgását, a tőkepiacok integrációját, a monetáris uniót érintően és a közösségi szervek által hozzá utalt egyéb kapcsolódó ügyekben (ibid).

A felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés 21. cikke a fent bemutatott grémiumokon felül közösségi intézményeket is létrehoz, melyek:

- a Karibi Meteorológiai Intézet (CMI[158]);
- a Karibi Meteorológiai Szervezet (CMO[159]);
- a Karibi Környezetegészségügyi Intézet (CEHI[160]);

[155] Legal Affairs Committee
[156] Budget Committee
[157] Committee of Central Bank Governors
[158] Caribbean Meteorological Institute
[159] Caribbean Meteorological Organisation
[160] Caribbean Environmental Health Institute

- a Karibi Mezőgazdasági Kutatási és Fejlesztési Intézet (CARDI[161]);
- a Karibi Regionális Állategészségügyi és Állatorvosi Közegészségügyi Asszisztensek Oktatási és Képzési Központja (REPAHA[162]);
- a Karibi Közösségi Parlamenti Képviselők Gyűlése (ACCP[163]);
- a Karibi Fejlesztési Igazgatási Központ (CARICAD[164]);
- a Karibi Élelmiszer- és Táplálkozási Intézet (CFNI[165]).

A szerződés kimondja, hogy a Kormányfők Konferenciája további közösségi intézményeket is meghatározhat (Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés, 21. cikk).

A közösségi intézmények mellett a szerződés ugyanakkor olyan társult intézményeket is azonosít, amelyekkel a Közösség olyan fontos, funkcionális kapcsolatokat ápol, melyek szintén hozzájárulnak a Közösség céljainak eléréséhez:

- a Karibi Fejlesztési Bank (CDB[166]);
- a Guyanai Egyetem (UG[167]);
- a Nyugat-indiai Egyetem (UWI[168]);
- a Karibi Jogi Intézet / Karibi Jogi Intézet Központja (CLI/CLIC[169]);
- a Kelet-karibi Államok Szervezetének Titkársága[170].

A Kormányfők Konferenciája további társult intézményeket is kijelölhet (Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés, 22. cikk).[171]

[161] Caribbean Agricultural Research and Development Institute
[162] Caribbean Regional Centre for the Education and Training of Animal Health and Veterinary Public Health Assistants
[163] Assembly of Caribbean Community Parliamentarians
[164] Caribbean Centre For Developmental Administration
[165] Caribbean Food and Nutrition Institute
[166] Caribbean Development Bank
[167] University of Guyana
[168] University of the West Indies
[169] Caribbean Law Institute / Caribbean Law Institute Centre
[170] Secretariat of the Organisation of Eastern Caribbean States
[171] Art. 22. Revised Treaty of Chaguaramas (2001)

Végül, de nem utolsó sorban meg kell említeni a Titkárságot[172] is, mely a Közösség legfőbb igazgatási szerve. A Titkárság egy főtitkárból és a Közösség által igényelt egyéb személyzetből áll (Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés, 23. cikk).

4.4.4. A Karib-tengeri Közösség fő eszközei

Az integrációs szervezet agrárpolitikájával a Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés II. része, az 56-62. cikkek foglalkoznak. A szerződés szerint a Közösségi Agrárpolitika[173] egyik célja a Régió természeti erőforrásainak – beleértve az erdőket és a kizárólagos gazdasági övezet élő erőforrásait – hatékony, de fenntartható kezelése és kiaknázása (Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés, 56. cikk).

A megfogalmazott célok előmozdítása érdekében az illetékes közösségi szervek és testületek részére a szerződés támogató intézkedések megtételét írja elő. A Kereskedelmi és Gazdaságfejlesztési Tanács számára például a fenntartható természeti erőforrás-gazdálkodás területén a nemzeti és regionális képességek korszerűsítése érdekében írja elő intézkedések meghozatalát.

A szerződés értelmében a regionális agrárpolitikák kidolgozása és végrehajtása terén a Közösségnek a tagállamok és az illetékes regionális szervezetek közötti együttműködést kell előmozdítania; továbbá létre kell hoznia egy hatékony rendszert a regionális mezőgazdasági termelés dömpinggel, támogatásokkal és más tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokkal szembeni védelmére is (Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés, 57. cikk). A teljes Közösség számára ezen túlmenően a dedikáltan a természeti erőforrások védelmével foglalkozó 58. cikkely is fogalmaz meg elvárásokat. E passzus a Közösségnek a tagállamok erőforrás-kezelését, ill. a mezőgazdasági ágazat átalakítását és fenntartható fejlődését támogató intézkedések megtételét írja elő. A Közösségnek ily módon intézkedéseket kell elfogadnia a talaj, a levegő és a vízkészletek, a

[172] Secretariat
[173] Community Agricultural Policy

tengerjog szerinti kizárólagos gazdasági övezetek és a tagállamok nemzeti joghatósága alá tartozó összes többi tengeri terület hatékony kezelése; a biológiai sokféleség megőrzése és a tagállamok biológiai erőforrásainak fenntartható felhasználása, különösen a fontos gyógyászati és hagyományos értékkel bíró erőforrások ügyében.

A szerződés ezen túlmenően az agrártermékek forgalmazásával, halgazdálkodással, erdőgazdálkodással kapcsolatban is megfogalmaz intézkedéseket. A halgazdálkodás terén például előírja, hogy a Közösség az illetékes nemzeti, regionális és nemzetközi ügynökségekkel és szervezetekkel együttműködve mozdítsa elő a halászati erőforrások fenntartható fejlesztését, kezelését és védelmét a tagállamokban és a Részes Államok halászati erőforrásainak fenntartható fejlesztése érdekében ösztönözze védett vízi élőhelyek és a kapcsolódó szárazföldi területek és halpopulációk létrehozását. A Közösségnek a tagállamokkal mindemellett a tengerek szennyező anyagoktól és veszélyes hulladékoktól történő megóvásában is együtt kell működnie (Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés, 60. cikk).

Az erdőgazdálkodást illetően a Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés 61. cikke a Közösség számára az illetékes nemzeti, regionális és nemzetközi ügynökségekkel és szervezetekkel együttműködésben a tagállamok erdészeti erőforrásainak fenntartható fejlesztését, kezelését és védelmét írja elő.

Konkrétan környezetvédelemmel a szerződés 65. cikkelye foglalkozik, mely kimondja, hogy a Közösség politikáit, így a II. rész által szabályozott Közösségi Agrárpolitikát is, olyan módon kell végrehajtani, hogy az biztosítsa a tagállamok erőforrásainak körültekintő és ésszerű kezelését. A bekezdés a Közösséget mindezeken felül a környezet minőségének megőrzésére, védelmére és javítására; az emberek, állatok és növények életének és egészségének védelmére és a regionális környezeti problémák megoldása érdekében, közösségi szintű kezdeményezések elfogadására kötelezi.

A környezetvédelemmel kapcsolatos intézkedések kidolgozásakor a Közösség figyelembe veszi: a rendelkezésre álló és hozzáférhető tudományos és műszaki adatokat; a tagállamok környezeti feltételeit; a cselekvés vagy a tétlenség lehetséges költségeit és előnyeit; a Közösség egészének gazdasági és társadalmi fejlődését, valamint a tagállamok kiegyensúlyozott fejlődését; az elővigyázatosság elvét és a megelőző intézkedésekre, a környezeti károk forrásuknál történő elhárítására és a szennyező fizet elvére vonatkozó elveket; továbbá a régió védelmének szükségességét a Közösségen belül vagy azon keresztül szállított, keletkezett, ártalmatlanított vagy veszélyes anyagok káros hatásaitól. A Kereskedelmi és Gazdaságfejlesztési Tanácsnak pedig feladatai ellátása során biztosítania kell az ipari fejlődés követelményei, valamint a környezet védelme és megőrzése közötti egyensúlyt (Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés, 65. cikk). Végezetül mindenképpen említést kell tennünk a szerződés 117-122. bekezdéseiről is, melyek az agrárszubvenciók kérdését szabályozzák. Jelen disszertáció tartalmi kereteire tekintettel e kérdéskör itt nem kerül kifejtésre.

4.4.5. Agrár-környezetvédelem a Karib-tengeri Közösség keretében

A karibi Közösségi Agrárpolitikát bemutató dokumentum (CARICOM Secretariat, 2011), melyet a Kereskedelmi és Gazdaságfejlesztési Tanács mezőgazdaságra fókuszáló 38. ülése 2011-ben fogadott el, a Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés mellett a Jagdeo Kezdeményezést[174], ill. a Liliendaal Nyilatkozatot[175] említi további mérföldkövekként.

Bharrat Jagdeo elnök a 2002-ben tartott karibi kormányfői konferencián egy közös agrárpolitika kidolgozására tett javaslatot. Szerinte ugyanis a mezőgazdasági ágazat a megváltozott globális környezetben *„sem az élelmiszerbiztonságot nem garantálja, és nem nem termel elegendő devizát a térség növekvő élelmiszerimport-számlájának fedezésére sem”*. A fentiek nyomán az Amerikaközi Mezőgazdasági Együttműködési Intézetet (IICA) és az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezetét (FAO) egy, a regionális agrárszektor

[174] Jagdeo Initiative
[175] Liliendaal Declaration on Agriculture and Food Security

újrapozícionálását célzó stratégia kidolgozásába vonta be. Az IICA által elkészített, a karibi mezőgazdaság és vidéki térségek helyzetét és kilátásait bemutató jelentést[176] a mezőgazdasági miniszterek 2004-ben hagyták jóvá.

Ugyanebben az évben, a grenadai kormányfői találkozón Jagdeo bemutatta *A karibi mezőgazdaság újrapozicionálásának keretrendszere*[177] c. című dokumentumot is, amely egy, az élelmiszerbiztonságot és szegénységet mérséklő regionális szakpolitika és stratégia megalkotását helyezte kilátásba. A Keretrendszer többek között kiemeli, hogy a természeti környezet védelmének szerves részét képezi a mezőgazdasági ágazat is (The Private Sector Commission of Guyana Ltd, 2007, p. 2.). A Keretrendszer a „vidéki területek és közösségek kiegyensúlyozott fejlesztése" mellett érvel és a természetes biológiai sokféleség kezelését a vidéki területek és közösségek kiegyensúlyozott fejlődésének követelményei között említi. A hagyományos ismeretek és az agrár-erdészeti termékek, például a gyógynövények kereskedelmi célú felhasználásának fokozása érdekében ezt a dokumentum szerint egy végrehajtható jogi rendszernek kell alátámasztania (The Private Sector Commission of Guyana Ltd, 2007, p. 3.). 2005. januárban Jagdeo elnök javaslata hivatalosan is Jagdeo Kezdeményezés nevet kapta, *„A mezőgazdaság megerősítése a fenntartható fejlődésért"*[178] alcímmel. A programot a mezőgazdasági vállalkozói szektor képviselői, a mezőgazdasági miniszterek fóruma, valamint a 2005-ös kormányfői konferencia egyaránt jóváhagyta.

A Liliendaal Nyilatkozat elismeri a mezőgazdaság multifunkcionális jellegét, és hozzájárulását a Karibi Közösség tagállamainak fenntartható fejlődéséhez, valamint, hogy a természeti sokféleség fenntartható kezeléséhez szükséges készségek megőrzése csakis a vidéki területek és közösségek kiegyensúlyozott fejlesztése révén biztosítható. A Nyilatkozat aláírói vállalják, hogy fenntartható módon növelik a biomasszából származó energia és bioüzemanyagok termelését,

[176] Situation and Outlook Report for Agriculture and Rural Life in the Caribbean
[177] A Framework for the Repositioning of Caribbean Agriculture
[178] ''Strengthening Agriculture for Sustainable Development"

anélkül, hogy az energia-, gazdasági, környezeti és mezőgazdasági szükségleteik kielégítése veszélyeztetné az élelmezésbiztonságot. Az aláírók ezen felül Közösségi Agrárpolitika és Regionális Stratégiai Terv kidolgozásában, ill. egy hatékony egészségügyi és növény-egészségügyi intézkedési rendszer – ideértve egy regionális mezőgazdasági egészségügyi és élelmiszer-biztonsági rendszer – létrehozásában állapodtak meg (CARICOM, 2025b).

A karibi Közösségi Agrárpolitikát bemutató 2011-es dokumentum vegyesen használja a Közösségi Agrárpolitika és a Közös Agrárpolitika kifejezéseket. Így például már Közös Agrárpolitikáról ír, mikor a fenntarthatóságot[179] annak irányadó alapelvei között említi. A politika a fenntartható fejlődés öt területét foglalja magában: gazdasági, társadalmi, környezeti, műszaki és politikai-intézményi (CARICOM Secretariat, 2011, p. 18.). A természeti erőforrás-rendszerek védelme és a fenntarthatóságra törekvés az agrárpolitika víziójában és céljai vonatkozásában is megjelenik. A dokumentum az exportvolumen és a devizabevétel, ill. mind a régión belüli, mind a nemzetközi exportpiacokon, a termelés és a termelékenység növekedését a természeti adottságok fenntartható és racionális felhasználása mellett irányozza elő (CARICOM Secretariat, 2011, p. 19.). A Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződés 56. cikkéhez képest a dokumentum céljai között a fenntarthatóság már valamivel szélesebb körben – az erdők és a kizárólagos gazdasági övezet élő erőforrásai mellett a föld és a vízkészletek vonatkozásában is – nevesített (CARICOM Secretariat, 2011, p. 20.).

A karibi Közös Agrárpolitika öt pillérre épül, melyek közül az egyik a természeti erőforrások fenntartható hasznosítása. E pillér a térség nem megújuló természeti erőforrásainak hatékony és felelős felhasználását, valamint azoknak a termelési rendszerekben történő megfelelő kezelését szorgalmazza. Felöleli az olyan jó mezőgazdasági és élelmiszeripari gyakorlatok alkalmazását is, amelyek biztosítják, hogy a

[179] Sustainability

környezeti erőforrások megújulása a teljes értéklánc mentén úgy legyen megőrizhető, hogy mindeközben a térség élelmiszer-szükségletei fenntartható, környezetbarát termelési módszerekkel kerülnek kielégítésre (CARICOM Secretariat, 2011, pp. 21-22.).

A klímaváltozás – többek között a szélsőséges időjárási és hidrometeorológiai események gyakoribbá válása, az éghajlattal összefüggő katasztrófák erősödése, a mezőgazdasági területek esetleges csökkenése, a tengerszint-emelkedés okozta part menti hatások és az ökoszisztémák sérülékenysége révén – az agrár-élelmiszeripari szektorra és az élelmiszerbiztonságra nézve jelentős kockázat. A klímaváltozás tehát nem véletlenül a szakpolitika egészén átnyúló, horizontális téma. A fenntartható fejlődés egyéb fontos elemei a vízgazdálkodás, a talajvédelem és a területhasználat kérdései, melyek kezelését azonban célszerűbb nemzeti szinten végezni (CARICOM Secretariat, 2011, pp. 21-22.).

A karibi Közös Agrárpolitika egyes pilléreit szakpolitikai célkitűzések támasztják alá. A természeti erőforrások fenntartható hasznosítása pillér alatt a dokumentum a következő szakpolitikai célkitűzéseket fogalmazza meg:

- A fenntartható természeti erőforrás-gazdálkodás előmozdítása a mezőgazdasági ágazatban az alábbiak révén:
    - A környezet minőségének és a természeti erőforrás-bázis javítása;
    - A nem megújuló és a gazdaság belső erőforrásai lehető leghatékonyabb felhasználásának és kezelésének ösztönzése, ill. a Jó Mezőgazdasági Gyakorlatok[180] integrálása a termelési rendszerekbe;
    - A termőterületek vízgyűjtő-gazdálkodásának javítása; és
    - A tagállamokban a mezőgazdasági földterületek fenntartható és hatékony hasznosítását biztosító politikák terjesztésének ösztönzése.

[180] Good Agricultural Practices

- A régió erdeinek megfelelő kezelése és megőrzése révén – az erdőirtás és a szén-dioxid-kibocsátás csökkentése, a vízgyűjtő-gazdálkodás javítása és a szén-dioxid-tározók védelme érdekében – a fenntartható erdőgazdálkodás előmozdítása a Regionális Erdészeti Politikával[181] összhangban. A kibocsátások csökkentése, a megélhetés javítása, stabilitásának biztosítása érdekében a hangsúlyt a fenntartható erdőgazdálkodásra kell helyezni.
- A Regionális Halászati Politikával[182] összhangban a következők révén kell előmozdítani a régió halászati erőforrásainak fenntartható és hatékony fejlesztését és kezelését:
    - Az állami intézmények és a halászszövetségek intézményi képességeinek javítása a halászati erőforrások kezelésében;
    - A halászati termelés fenntartása és a halászközösségek globális felmelegedéstől, éghajlatváltozástól és a természeti katasztrófák hatásaitól történő védelme érdekében a vízi környezet szennyező anyagoktól és veszélyes hulladékoktól való megóvása;
    - Az akvakultúra, beleértve a tengeri kultúrát is, fenntartható fejlesztése a karibi régióban;
    - Hatékony monitoring, ellenőrzési és felügyeleti rendszerek létrehozása és fenntartása a halászatok és az ökoszisztémák védelme érdekében;
    - A fajok és élőhelyek fokozott védelme érdekében az integrált part menti és tengeri ökoszisztéma-gazdálkodás előmozdítása (CARICOM Secretariat, 2011, p. 25.).

A klímaváltozáshoz való alkalmazkodásra a karibi Közösségi Agrárpolitikát bemutató 2011-es dokumentum horizontális, átfogó ügyként tekint (CARICOM Secretariat, 2011, p. 28.). A végrehajtásban a

[181] Regional Forestry Policy
[182] Regional Fisheries Policy

fenntartható mezőgazdasági gyakorlatok és technológiák azonnali prioritásként szerepelnek (CARICOM Secretariat, 2011, p. 38.).

A dokumentum implementációval kapcsolatos fejezetében, a természeti erőforrások fenntartható hasznosításának előmozdítása érdekében kiemelt helyen szerepel a karibi Közösségi Agrárpolitika és a térség fenntartható fejlődést célzó programjainak, környezetbarát mezőgazdasági gyakorlatainak, valamint a Közösség energia- és megújulóenergia-politikájának összekapcsolása.

A dokumentum szerint a fenntartható fejlődés a kis szigetállamok fennmaradásának egyik alapfeltétele, de ugyanígy döntő a kontinensen fekvő országok számára is, amelyek a termelési és alapvető életfeltételek terén a klímaváltozás okán ugyancsak egyre súlyosbodó kihívásokkal szembesülnek. Ennek megfelelően a szektor versenyképességének növeléséhez elengedhetetlen a természeti erőforrások – például a föld, a víz vagy az erdők – fenntartható használata és védelme, a termelés és a megőrzés közötti egyensúly megteremtése, a környezeti szolgáltatások biztosítása, valamint a klímaváltozáshoz való alkalmazkodás és a káros hatások mérséklése. A karibi Közösségi Agrárpolitikát bemutató 2011-es irat szerint mindezek együttesen járulnak hozzá egy hosszú távon életképes és versenyképes agrárszektor kialakításához a CARICOM országaiban (CARICOM Secretariat, 2011, p. 44.).

A dokumentum hangsúlyozza, hogy olyan termelési folyamatokat kell kialakítani, amelyek egyszerre járulnak hozzá az élelmiszerbiztonsághoz, valamint a környezeti, társadalmi és gazdasági fenntarthatósághoz, így támogatva a szegénység csökkentését és az életszínvonal emelését. Ennek érdekében olyan irányelvek és protokollok kidolgozására van szükség, amelyek elősegítik a természeti erőforrások hatékonyabb mezőgazdasági hasznosítását – ideértve például az erdő- és halgazdálkodást, a talaj- és vízvédelmet, valamint a termékenység megőrzését. Mindezt a gazdálkodók megfelelő képzése kell, hogy támogassa, amely kulcsszereppel bír a fenntartható termelési gyakorlatok széles körű elterjesztésében (CARICOM Secretariat, 2011, p. 44.).

A karibi Közösségi Agrárpolitikát bemutató 2011-es irat alapján a CARICOM tagállamok közötti költségmegosztás jelenti a karibi Közösségi Agrárpolitika végrehajtásának alapvető finanszírozási mechanizmusát. A szervezet emellett további forrásokat von be multilaterális és bilaterális nemzetközi fejlesztési partnerektől, nemzetközi pénzügyi intézményektől, ENSZ-szervezetektől és más donoroktól. Az agrárpolitika végrehajtásának stabilitása érdekében a dokumentum a CARICOM éves költségvetési gyakorlatának – az Európai Unió hétéves tervezési és költségvetési rendszeréhez hasonló – többéves, legalább hároméves programozási ciklusra cserélését irányozza elő (CARICOM Secretariat, 2011, pp. 55-56.).

Tekintve, hogy az irat a 2011-2025-ös évekre vonatkozóan fogalmazza meg a karibi Közösségi Agrárpolitika főbb célkitűzéseit, a közeljövőben új stratégiai dokumentum kiadása várható (CARICOM Secretariat, 2011, p. 29.). Természetesen meg kell jegyeznünk, hogy noha egy szakpolitikai dokumentum nem minősül a Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződéshez hasonló jogi eszköznek, a benne megfogalmazott vízió és célok a Közösség közös irányvonalát tükrözik. A dokumentum egy olyan regionális cselekvési alapot teremt, amely kiegészíti és megerősíti a nemzeti beavatkozásokat, egyúttal a Felülvizsgált Chaguaramasi Szerződésben rögzített elvek gyakorlati megvalósításának eszköze is, mivel részletesebben meghatározza ezek tartalmát, szakpolitikákra és intézkedésekre történő alkalmazását.

A karibi Közösségi Agrárpolitikát bemutató 2011-es irat nem hivatkozik rá, hiszen annál később keletkezett, de a Karibi Mezőgazdasági Kutatási és Fejlesztési Intézet 2018-2022-es *„Egy termelékeny és rugalmas regionális agrárszektor kiépítése”* alcímmel ellátott Stratégiai Terve[183] is kiemeli az agrárkörnyezetvédelem fontosságát. A dokumentum a mérhető eredményekre, a tényleges hatásra és az elszámoltathatóságra helyezi a hangsúlyt. Stratégiai célja, hogy innovációk fejlesztésével járuljon hozzá az élelmiszer- és táplálkozásbiztonsághoz, az értékláncok

[183] CARDI Strategic Plan 2018-2022: “Building a productive and resilient regional agricultural sector”

fenntarthatóságához, és klímaállóságához.[184] A terv négy stratégiai programra épül: az értéklánc-szolgáltatásokra, az intézményi kapacitások megerősítésére, a partnerségek és stratégiai szövetségek fejlesztésére, valamint a szakpolitikai érdekképviseletre. E programpontokat olyan horizontális szempontok egészítik ki, mint a fiatalok és a nemek szerepe, a klímaváltozás hatásai, az eredményalapú menedzsment, a befogadás és egyenlőség előmozdítása, az információs és kommunikációs technológiák alkalmazása, a forrásmobilizáció és a pénzügyi fenntarthatóság (CARDI, 2018, p. 5.). A CARDI pedig hatékony partnerségek, kapacitásépítési lehetőségek, valamint információgyűjtés és -terjesztés révén mozdítja elő az éghajlatbarát mezőgazdasági gyakorlatok alkalmazását (CARDI, 2018, p. 22.).[185]

A fent tárgyalt dokumentumokon túlmenően természetesen több további stratégiai anyag foglalkozik a karibi környezetvédelmi politika szabályozásával. Tartalmi korlátaira tekintettel jelen disszertáció csupán azokat a dokumentumokat tárgyalta, melyek fő fókuszában a karibi Közösségi Agrárpolitika áll, így nem veszi górcső alá az agrár-környezetvédelmet érintő egyéb, környezetvédelmi irányultságú iratok körét.[186]

5. Az agrár-környezetvédelmi teljesítmény indikátor-alapú kvantitatív összehasonlító elemzése az Európai Unió és a latin-amerikai integrációs rendszerek esetében

5.1. A tematikus összevetés szerepe a disszertáció kutatási logikájában

A disszertáció egyik központi célja az agrár-környezetvédelem és az agrárkereskedelem kapcsolatának összehasonlító elemzése az Európai

[184] *Contributing to Food and Nutrition Security through the development of innovations that contribute to sustainable, climate resilient value chains.*
[185] CARDI (2018) 22. old.
[186] ld. pl.: CARICOM Implementation Plan for the Regional Framework for Achieving Development Resilient to Climate Change, 2011; Caribbean Community Environmental and Natural Resources Policy Framework 2022-2032, 2025; Climate Change and the Caribbean: A Regional Framework for Achieving Development Resilient to Climate Change (2009-2015), 2009

Unió és a vizsgált latin-amerikai integrációs rendszerek viszonylatában. E cél elérése érdekében egy olyan elemzési keretre van szükség, amely képes kezelni az eltérő intézményi fejlettségű, gazdasági szerkezetű és társadalmi beágyazottságú integrációk közötti különbségeket. A jelen fejezetben bemutatott mutatórendszer és az az alapján elvégzett tematikus a disszertáció szinte valamennyi fejezetére jellemző összehasonlító logikát követi, és kvantitatív jellegű, megerősítő, értelmezési keretként funkcionál.

A negyedik fejezetben bemutatott intézményi és szakpolitikai elemzések, valamint a hatodik fejezetben feldolgozott szakértői interjúk egyaránt kvalitatív megközelítéssel dolgoznak. A jelen fejezetben taglalt tematikus összevetés célja, hogy a különböző empirikus megfigyeléseket és szakértői értelmezéseket egy közös, strukturált, de nem pusztán mechanikus kvantifikációra vagy rangsorolásra törekvő keretbe helyezze.

A fejezetben bemutatott az agrár-környezetvédelem nem egy kompozit mutató, azaz nem egy aggregált indexszám formájában hanem az agrár-környezetvédelem kulcsterületeit felölelő többdimenziós indikátorrendszerként jelenik meg. E megközelítés révén az egyes integrációs rendszerek közötti különbségek nem csupán egyetlen indexszám formájában kerülnek bemutatásra, hanem az indikátorok mentén még inkább értelmezhető válnak az eltérő fejlődési pályák, szakpolitikai prioritások és társadalmi-gazdasági feltételek is. Az egyes tematikus dimenziók kiválasztása alapvetően a releváns statisztikai források rendelkezésre állásán alapult, az részünkről normatív értékítéletet nem jelent, csupán összehasonlító elemzési eszközrendszerként szolgál.

Jelen fejezet célja tehát, hogy egyfajta hidat képezzen a kvantitatív és kvalitatív megközelítések között. Az indikátorok kontextualizálnak: elhelyezik a később bemutatásra kerülő interjúkban megjelenő szakértői állításokat az egyes integrációs rendszerek természeti, gazdasági, társadalmi és egyéb adottságai, körülményei viszonylatában. A mutatórendszer nem az interjúk előzetes „igazolását” célozza, hanem azok értelmezési keretét adja, megtámogatva az eltérő tapasztalatok és

narratívák még jobb összevethetőségét. A jelen szakaszban ismertetésre kerülő indikátorkeret biztosítja, hogy a disszertáció szakértői interjúkra épülő elemzése ne puszta okoskodássá, hanem egy átfogó, módszertanilag megalapozott elemzés, koherens doktori értekezés részévé váljon.

5.2. Az alkalmazott agrár-környezetvédelmi mutatók koncepcionális értelmezése

A disszertációban alkalmazott többdimenziós indikátorrendszer az agrár-környezetvédelem különböző, egymással összefüggő, ugyanakkor önállóan is értelmezhető aspektusait vázolja fel. Az egyes indikátorok eltérő gazdasági és társadalmi kontextusokban eltérő jelentéssel bírhatnak, ezért azok teljes összevonása torz következtetésekhez vezethetne. A disszertáció ezért, ahogy azt korábban is rögzítettük, nem alkalmaz egységes súlyozási rendszert, és nem törekszik az indikátorok numerikus aggregálására egyetlen indexértékké. Ehelyett a mutatórendszer olyan elemzési keretet biztosít, amelyben az egyes dimenziók egymás mellett, nem pedig egymás rovására kerülnek értelmezésre.

Az egyes vizsgált dimenziók összetett elméleti és szakpolitikai megfontolások eredményeként, és az adatok rendelkezésre állásának függvényében kerültek kiválasztásra. Az agrárszennyezéssel, a természeti erőforrás-használattal, a biodiverzitással, az agrár-eredetű kibocsátásokkal, valamint a politikai inputokkal kapcsolatos mutatók együttesen képesek megragadni az agrár-környezetvédelem mind az Európai Unióban, mind a latin-amerikai integrációk esetében releváns kulcsterületeit. E dimenziók ráadásul megfeleltethetők a szakértői interjúk során többször tematizált súlypontoknak is, ezáltal tovább erősítve a kvalitatív és kvantitatív megközelítések közötti kapcsolatot.

A bemutatott indikátorok azonban semmiképpen sem a környezeti „eredményesség” közvetlen mérését célozzák, hanem azokat a környezeti, intézményi és egyéb feltételeket, körülményeket mutatják be, amelyek az agrár-környezetvédelmi politikák és gyakorlatok, valamint a kapcsolódó agrárkereskedelem alakulására hatással vannak. A fentieknek megfelelően

az általunk kidolgozott mutatórendszer alkalmas az egyes integrációs rendszerek közötti eltérő fejlődési pályák bemutatására és értelmezésére is. A mutatórendszer ugyanis konkrét keretet ad annak megértéséhez, hogy az agrár-környezetvédelem és kereskedelem milyen korlátok között és lehetőségek mentén működik az egyes integrációkban, és ezek milyen módon kapcsolódnak a szakértői interjúkban feltárt politikai, gazdasági és társadalmi narratívákhoz.

5.3. Agrárszennyezési dimenzió: inputintenzitás és környezeti terhelés

A mezőgazdasági inputanyagok – különösen a műtrágyák és a növényvédő szerek – felhasználási volumene alkotja az agrárium környezeti lábnyomának egyik legfontosabb indikátorát. E fejezet nem az inputhatékonyság mérését vagy a környezeti teljesítmény közvetlen értékelését, hanem az Európai Unió és a vizsgált latin-amerikai integrációs szervezetek agrár-környezetvédelmi profiljai közötti különbözőségek feltárását célozza. Elemzésünk ugyanakkor az összegyűjtött, aggregált tonnaalapú adatokat óvatosan kezeli: ezek nem tekinthetők a tényleges környezeti terhelés precíz mérőszámainak, ám megfelelőek a termelési lépték, az exportorientáció és az intézményi szabályozás összefüggéseinek elemzéséhez. A műtrágya-felhasználási adatok a 2002-2023 közötti időszakot fedik le (ld. 3. ábra), míg a peszticidhasználati idősorok 1990-től állnak rendelkezésre (ld. 4. ábra).

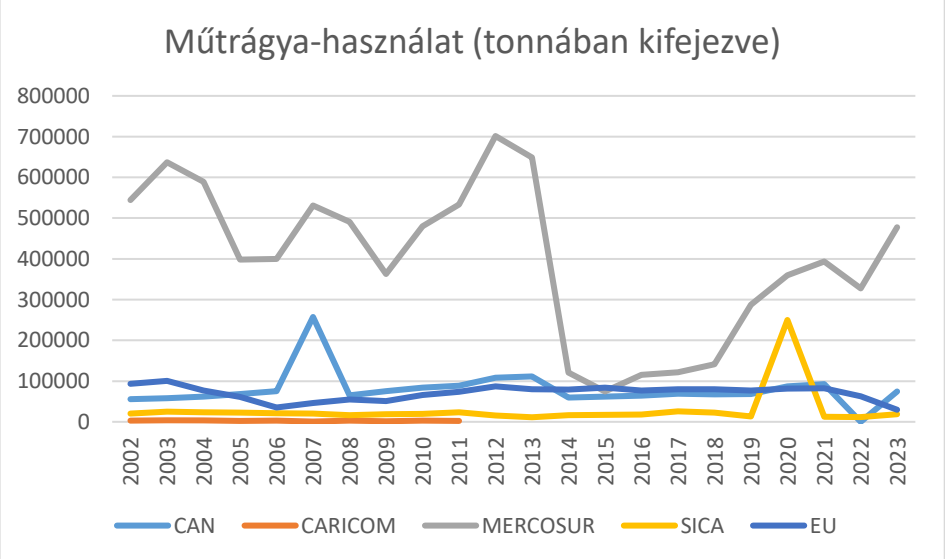

3. ábra: A vizsgált integrációs rendszerek műtrágya használata 2002-2023 között tonnában kifejezve (forrás: FAO, saját szerkesztés)

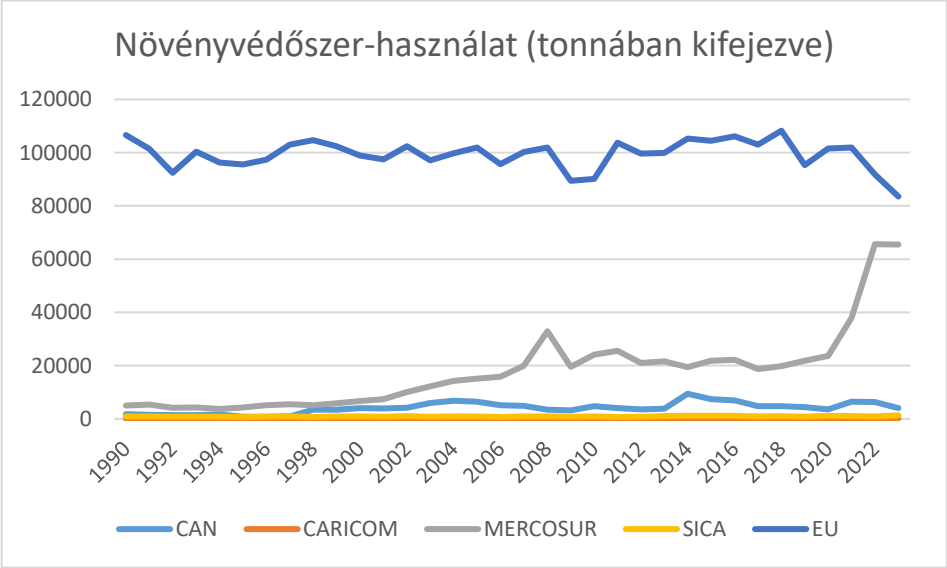

4. ábra: A vizsgált integrációs rendszerek növényvédőszer használata 1990-2023 között tonnában kifejezve (forrás: FAO, saját szerkesztés)

Mindkét adatsor a FAO statisztikai adatbázisából[187] származik. Az aggregált értékek az integrációs szervezetek tagállamainak átlagos éves felhasználását mutatják, tonnában kifejezve. A volumenadatok vizsgálatakor ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy az elemzésbe vont integráció eltérő méretű művelésbe vont területtel, termelési szerkezettel és adatszolgáltatási gyakorlattal rendelkeznek, ami az összehasonlíthatóságot igencsak korlátozza.

A vizsgált időintervallumban az Európai Unió peszticidhasználati mintázata figyelemre méltó stabilitást mutatott: a kilencvenes évek elejétől a 2010-es évek közepéig viszonylag konstans szinten mozgott, majd az elemzésbe vont időszak utolsó éveiben mérsékelt csökkenés volt megfigyelhető. E tendencia vélhetően az uniós agrár-környezetvédelmi politika 3.1. fejezetben bemutatott fokozatos szigorodásával, a Zöld Megállapodás (European Green Deal) célkitűzéseivel magyarázható. Az EU műtrágya-felhasználása ugyancsak visszafogott volt, és a vizsgált időszak végére még tovább is csökkent. A jelek szerint tehát az Unió olyan

[187] https://www.fao.org/faostat/en/#data/RFB (Letöltve: 2025. október 23.); https://www.fao.org/faostat/en/#data/RP (Letöltve: 2025. október 23.)

érett, szabályozásintenzív agrárrendszerrel bír, ahol a környezeti szempontok nem csupán intézményesült formában jelennek meg, hanem azok a termelési döntéseket is komolyan befolyásolják.

A MERCOSUR országokban ezzel szemben drasztikusan nőtt a peszticidhasználat: az 1990-es évek eleji szinthez képest az utóbbi évek értékei nagyságrendileg magasabb tartományba kerültek, több mint megtízszereződtek. Mindez vélhetően a régió agrárexport-orientációjának erősödésével, a szója- és kukoricatermelés kiterjedésével, valamint a nagyüzemi, monokultúrás gazdálkodási modellek térhódításával függ össze. A MERCOSUR műtrágya-felhasználása ellenben jóval volatilisebb pályát követett a vizsgált időszakban, ami feltételezéseink szerint részben a globális nyersanyagárak ingadozásával, részben pedig a termelési területek bővülésével és a művelés intenzifikációjával volt magyarázható.

A peszticidhasználat az Andok Közösségben a vizsgált időszakban, különösen a 2000-es évek elejétől, szintén jelentős növekedést mutatott. Ez nagy valószínűséggel részben a kolumbiai, ecuadori és bolíviai mezőgazdaság exportkapacitásainak bővülésével, részben az olyan exporttermékek, mint a kávé és a banán termelésének intenzifikációjával függhet össze. A műtrágya-felhasználás tekintetében az országcsoport adatai az elemzett időszak végén kiugró értékeket mutatnak, ami adatminőségi kérdéseket is felvet, így erre vonatkozóan nem bocsátkoznánk feltételezésekbe.

A Közép-Amerikai Integrációs Rendszer átlagos inputfelhasználása, vélhetően az országcsoport agráriumának kisebb léptéke okán – viszonylag szerény volument képvisel. A peszticidhasználat enyhén emelkedő tendenciát mutatott, míg a műtrágya-felhasználás, időszakos ingadozásokat követően, az időszak végén mérsékelt szinten stabilizálódott. A visszafogottabb inputvolumeneket a SICA-ban a kis családi gazdaságok dominanciája ugyan részben magyarázza, bár ez persze a környezeti terhelés automatikusan alacsonyabb hektáronkénti intenzitását korántsem jelenti.

A FAO statisztikáiban, kiváltképp a műtrágya-felhasználás tekintetében a Karibi Közösségre vonatkozó adatok, a disszertáció írásakor hiányosak voltak, ami korlátozta azok átfogó értékelését. A rendelkezésre álló peszticidhasználati adatok alapján – vélhetően a szinte kizárólag kis szigetországokat tömörítő integrációs szervezet korlátozott agrárterülete és turizmusorientált gazdasági szerkezete okán – a térség inputfelhasználása az összes vizsgált integrációs szervezet közül a legalacsonyabb volument képviselte.

A vizsgálatba vont inputadatok értelmezésekor mindazonáltal újfent megjegyezzük, hogy a környezeti hatások vagy az agrárpolitikai teljesítmény értékelésére a volumenmutatók önmagukban nem alkalmasak. A magas inputfelhasználás ugyan nagyüzemi, exportorientált termelést tükrözhet, de nem feltétlenül jelent magasabb hektáronkénti terhelést. Ugyanígy, az alacsonyabb érték is jelenthet csupán kisebb termelési léptéket, annak magyarázata nem feltétlenül a fenntarthatóbb gyakorlatban keresendő. Az elemzésbe vont adatok ugyanakkor segítenek megérteni az egyes integrációk agrár-környezetvédelmi modelljeinek sajátosságait, és támpontként szolgálnak a 7. fejezet esettanulmányaihoz is. A 6.2 és 6.3 alfejezetek keretében az agrár-környezetvédelmi előírások összehasonlító elemzése révén látható válik majd, hogy a most bemutatott különbségek mögött milyen politikai és társadalmi tényezők húzódnak meg. A 6.5 szakasz versenyképességi elemzése pedig azt is leírja majd, hogy az inputfelhasználás szintje miképpen befolyásolja az exportpiaci pozíciókat és a kereskedelmi integrációs folyamatokat. A 6. fejezetben, a szakértői interjúk értékelése segítséget nyújt majd a most bemutatott statisztikákért felelős szakpolitikai motivációk és kihívások mélyebb megértéséhez.

5.4. Természeti erőforrások dimenziója: föld- és vízhasználat

Az agrár-környezetvédelmi összefüggések megértéséhez elengedhetetlen ugyanakkor a természeti erőforrások – különösen a földterület és a vízkészletek – használati mintázatainak vizsgálata is. Jelen alfejezet az

erdőterület-változás és a mezőgazdasági vízfelhasználás mutatóit elemzi az Európai Unió és a vizsgálatba vont latin-amerikai és karibi integrációs szervezetek vonatkozásában, az 1990-2025 és 1990-2022 közötti időintervallumokban. Az adatsorok ezúttal is a FAO statisztikai adatbázisából[188] származnak. A most bemutatásra kerülő mutatók az agrárszektor földrajzi terjeszkedését és az ágazat erőforrás-igényességét illusztrálják.

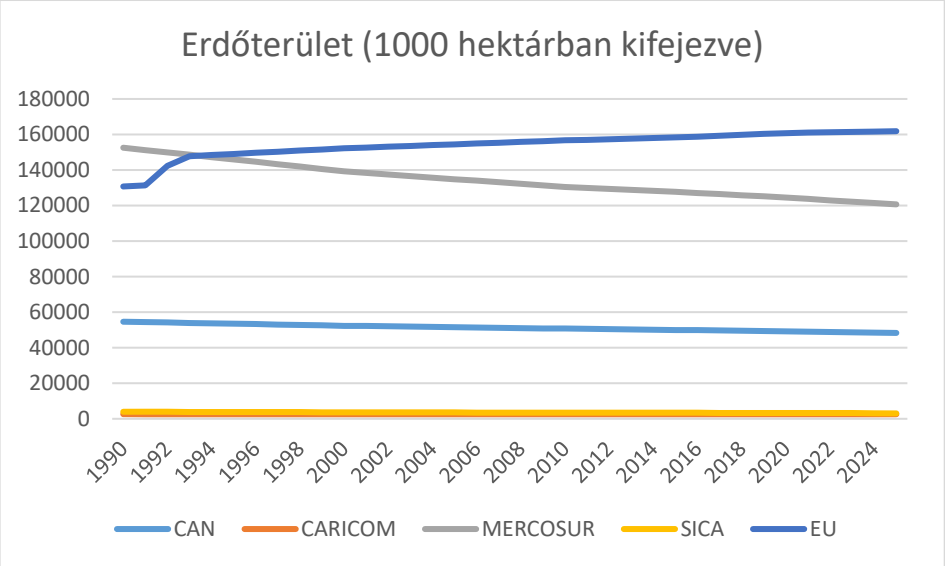

5. ábra: A vizsgált integrációs rendszerek erdőterülete 1990-2025 között 1000 hektárban kifejezve (forrás: FAO, saját szerkesztés)

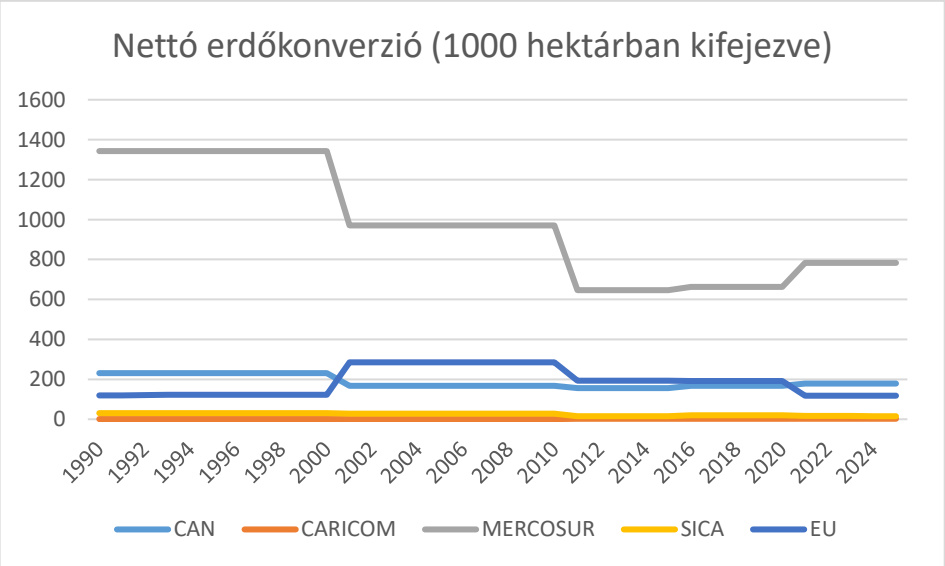

[188] https://www.fao.org/faostat/en/#data/GF (Letöltve: 2025. október 26.) ; https://data.apps.fao.org/aquastat/?lang=en (Letöltve: 2025. október 24.)

6. ábra: A vizsgált integrációs rendszerek nettó erdőkonverziója 1990-2025 között 1000 hektárban kifejezve (forrás: FAO, saját szerkesztés)

Az összegyűjtött erdőterület-változási adatok az integrációs szervezetek országainak átlagos erdőborítottságát ezer hektárban kifejezve (ld. 5. ábra), továbbá a nettó erdőkonverzió éves ütemét (ld. 6. ábra) ölelik fel. A mezőgazdasági vízfelhasználásra vonatkozó adatok pedig a teljes vízfelhasználáson belüli átlagos szektorális arányt fejezik ki százalékban kifejezve. Ezek az adatsorok az agrárszektor vízhasználati súlyát – és nem a hidrológiai stressz abszolút mértékét – mutatják be (ld. 7. ábra).

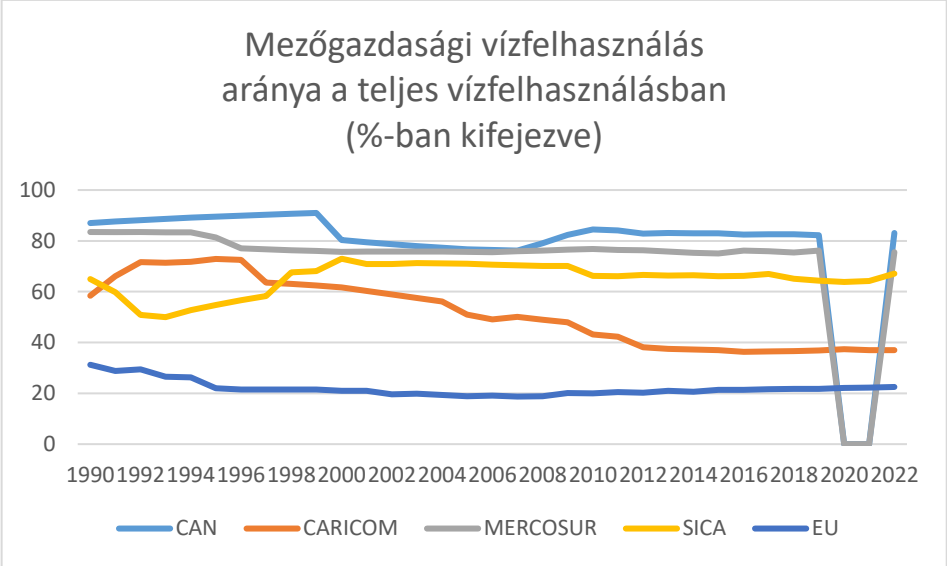

7. ábra: Mezőgazdasági vízfelhasználás aránya a teljes vízfelhasználásban a vizsgált integrációs rendszerekben 1990-2022 között %-ban kifejezve (forrás: FAO, saját szerkesztés)

Az adatok értelmezésekor természetesen, ahogy valanennyi statisztika esetében, most is figyelembe kell venni az eltérő természetföldrajzi adottságokat, éghajlati viszonyokat, valamint az intézményi és statisztikai adatközlési kapacitások heterogenitását. Ezek ugyanis némiképp korlátozzák az összehasonlíthatóságot.

Az uniós erdőterület a vizsgált időszakban folyamatos növekedést mutatott: az 1990-es kiinduló értékhez képest a 2020-as évek közepére mintegy negyedével bővült az erdőborítottság. E tendencia mögött az uniós agrár- és környezetpolitika erdővédelmi komponensei, a közös

agrárpolitika zöldítési elemei, valamint a felhagyott mezőgazdasági területek spontán erdősülés állhatott. A nettó erdőkonverzió üteme az EU-ban mérsékelt és stabil maradt, ez alapján tehát az EU-ban a mezőgazdasági termelésbe vont területek kiterjedése területileg konszolidáltnak mondható. A mezőgazdasági vízfelhasználás szektorális aránya a teljes vízfelhasználásban az EU-ban a legalacsonyabb a vizsgált integrációk között, ráadásul a vizsgált időintervallumban enyhe csökkenést is mutatott. Ez vélhetően részben a kontinens kedvezőbb csapadékviszonyaival, részben a mérsékeltebb öntözési igénnyel, részben pedig a diverzifikáltabb gazdaságszerkezettel magyarázható.

Ezzel szemben a MERCOSUR országcsoportban az átlagos erdőborítottság az elmúlt három és fél évtizedben jelentős mértékben csökkent, ami mögött a művelésbe vont területek terjeszkedése sejthető. A 2000-es évek elejéhez képest ugyanakkor mérséklődött a nettó erdőkonverzió üteme, ami feltételezhetően részben a brazíliai erdővédelmi intézkedések szigorodásával, részben a potenciálisan művelésbe vonható területek már lezajlott konverziójával függ össze. A mezőgazdasági vízfelhasználás szektorális aránya a vizsgált időszakban a MERCOSUR-ban stabilan magas maradt, ami az exportorientált, öntözésigényes növénytermesztés – különösen például a szója és a cukornád – dominanciájára utalhat.

Az Andok Közösség államaiban az erdőterület szintén csökkenő tendenciát mutatott, bár ennek mértéke kisebb volt a MERCOSUR-ban tapasztaltaknál. Az éves erdőkonverzió üteme az elemzett időszakban mérséklődött. A mezőgazdasági vízfelhasználás aránya a tagállamokban a legmagasabb értékeket mutatja, ami az andoki térség sajátos természetföldrajzi adottságai okán alkalmazott termelési módszerekkel – a part menti sivatagi zónák öntözéses gazdálkodásával és a hegyvidéki területek hagyományos vízgazdálkodási rendszereivel – függhet össze.

Az erdőborítottság a vizsgált időszakban számottevően csökkent a SICA területén, és az utóbbi évtizedben a nettó konverzió üteme is mérséklődni látszik. A mezőgazdasági vízfelhasználás szektorális súlya a

SICA-ban az elemzésbe vont időszak elején alacsonyabb, a 2000-es évektől viszont emelkedő volt, ami felételezhetően az öntözéses gazdálkodás térnyerésére utal.

A CARICOM államok erdőborítottsága a vizsgált időszakban csak kis mértékben változott, ami mögött a szigetországok művelésbe vont területeinek kiterjesztése előtt álló konkrét földrajzi korlátok állhatnak. A mezőgazdasági vízfelhasználás szektorális aránya ugyanakkor jelentősen csökkent, ami valószínűsíthetően a turizmus és a szolgáltatószektor relatív térnyerésével, valamint az agrárszektor gazdasági súlyának mérséklődésével indokolható.

A latin-amerikai integrációk erdőborítottság-csökkenése és a mezőgazdasági vízfelhasználás magas aránya a régió exportorientált agráriumának erőforrás-igényességére utal, míg az EU jóval stabilabb adatai az intézményesült, konszolidálódott területhasználat jelei. E különbségek vélelmezhetően a kereskedelmi tárgyalások fenntarthatósági dimenzióira is közvetlenül hatnak. A 6.7. alfejezet a logisztikai és piacra jutási korlátokat vizsgálja majd, ahol többek között szó lesz a fent bemutatott természetföldrajzi adottságokról, művelési szokásokról is. A 6.8. alfejezet pedig a fizetőképes kereslet és a piaci szegmentáció kérdéseit tárgyalja, mellyel összefüggésben az erőforrás-igényes termelési modellek piaci elfogadottsága és a fenntarthatósági standardok kereskedelmi relevanciája kerülnek majd a disszertáció napirendjére.

5.5. Biodiverzitási dimenzió: védett területek

A biodiverzitás-megőrzés és az agrártermelés közötti összefüggések megismeréséhez a védett természeti területek aránya jelenti a rendelkezésünkre álló legjobb mutatót. Az adatsorok ezúttal az IBAT Alliance szervezet statisztikai adatbázisából[189] származnak (ld. 8. sz. ábra).

[189] https://www.ibat-alliance.org/datasets/world-database-on-protected-areas (Letöltve: 2025. október 26.)

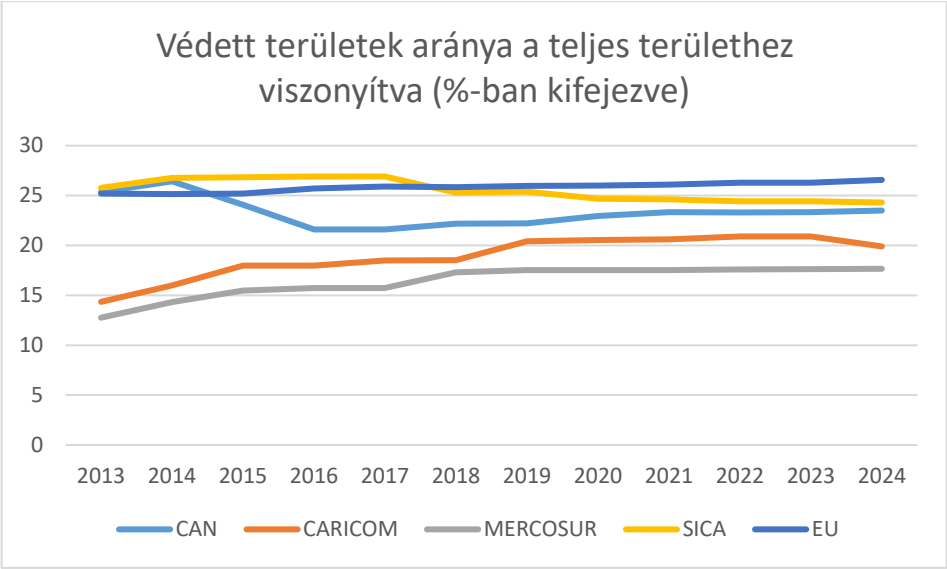

8. ábra: Védett területek aránya a teljes területhez viszonyítva a vizsgált integrációs rendszerekben 2013-2024 között %-ban kifejezve (forrás: IBAT Alliance, saját szerkesztés)

Jelen szakasz a szárazföldi védett területek összes területhez viszonyított arányát vizsgálja az Európai Unióban és az elemzésbe vont latin-amerikai és karibi integrációs szervezetek országaiban 2013-2024 között. Az indikátor jóllehet tükrözi az egyes integrációs rendszerek intézményeinek elkötelezettségét a természetvédelem szabályozására, ám az a védettség tényleges minőségének, a kezelési hatékonyságnak vagy az ökológiai állapotnak a közvetlen értékelésére nem alkalmas. A mutató másik fontos módszertani korlátja, hogy nem tesz különbséget az IUCN védettségi kategóriái, a nemzeti és regionális kezelési szintek, valamint a védelmi intézkedések tényleges érvényesülése között. Ezt azért fontos hangsúlyoznunk, mivel a magas területarány önmagában nem garantálja a biodiverzitás hatékony megőrzését, ahogyan az alacsonyabb érték sem szükségszerűen egyenlő a gyengébb természetvédelmi teljesítménnyel. Az indikátor tehát nem a vizsgált integrációs szervezetek agrár-környezetvédelmi politikáinak eredményességét méri, hanem az egyes országcsoportokban várható kormányzási és szabályozási irányt mutatja meg.

Stabilan magas, és enyhén emelkedő védett területaránnyal jellemezhetőek az Európai Unió tagállamai a vizsgált időszakban: a

szárazföldi terület több mint egynegyede áll valamilyen szintű védettség alatt. Mindez az Unió vonatkozó szabályozásainak (Natura 2000 hálózat, Élőhelyvédelmi Irányelv, stb.) változatlanságát, enyhe szigorodását vetíti előre. A stabilan magas védettségi szint jelentős kormányzási kapacitást és hosszútávú szakpolitikai elköteleződést indikál. Kapcsolódó ágazatként pedig mindez egyúttal az agrár-környezetvédelmi politika számára is kedvező intézményi, szakpolitikai hátteret biztosít.

A Dél-amerikai Közös Piac országaiban a védett területek aránya a vizsgált időszakban dinamikus növekedést mutatott: 2013-2024 között mintegy öt százalékponttal emelkedett. E bővülés hátterében vélhetően részben nemzetközi biodiverzitási egyezmények teljesítéséhez kapcsolódó nemzeti vállalások, részben pedig új természetvédelmi területek – például az Amazonas-medence egyes részeinek – kijelölése állhatnak. A növekedés üteme az utóbbi években mérséklődött, ami feltételezhetően a védett területek expanziója természetes korlátainak, ill. a természetvédelmi és agrárérdekek ütközésének tudható be.

Az Andok Közösségben a védett területek aránya a vizsgált időszakban kis mértékben ingadozott, összességében stagnáló tendenciával. A térség tagállamai igencsak heterogének: egyes országok – különösen Ecuador és Kolumbia – nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő biodiverzitással bírnak. A stagnáló arány hátterében az intézményi kapacitások hiányai és végrehajtási nehézségek állhatnak.

A vizsgált integrációk közül a SICA az egyik legmagasabb védett területaránnyal indult az időszak elején, ám az évtized során enyhe csökkenés volt megfigyelhető. A Közép-amerikai Integrációs Rendszer kiemelkedő biológiai sokfélesége és a térségen áthaladó zöldfolyosók nemzetközi jelentősége ellenére – vélhetően a mezőgazdasági művelés térnyerése nyomán – a védett területek aránya csökkent. A csökkenő tendencia mindazonáltal óvatos értelmezést igényel, és a valós ökológiai állapotváltozásra vonatkozóan sem vonható le belőle egyértelmű következtetés.

A CARICOM-ban a védett területek aránya a vizsgált időszakban jelentősen emelkedett. Az integráció kis területű, de ökológiailag érzékeny gazdaságaiban e tendencia a turizmus és a tengeri erőforrások védelmét célzó stratégiákat, orientációt vetít előre. Az elemzés során ugyanakkor látni kell azt is, hogy az érintett országokban a rendelkezésre álló szárazföldi terület földrajzilag igencsak korlátozott.

A védett területek arányának fenti elemzése az 5.3. és 5.4. alfejezetekben bemutatott input- és erőforrás-használati vizsgálódást egészítette ki. Míg az agrár-inputok volumene és a földhasználati változások a termelési rendszerek közvetlen környezeti lábnyomát jelzik, a védett területek aránya az agrártermeléssel potenciálisan versengő területhasználat kiterjedését mutatja. A jelen mutató ily módon egyfajta földrajzi kontextusba helyezi az agrár-környezetvédelmi politikákat: azon régiókban, ahol a védett területek aránya stabilan magasabb, ott előrehaladottabb agrár-környezetvédelmi politika, fejlettebb intézményrendszer valószínűsíthető.

5.6. Kibocsátási dimenzió: agrár-eredetű ÜHG-k aránya

Jelen fejezetben az agráreredetű üvegházhatású gázkibocsátás olyan szektorális súlymutató, mely az agrárszektornak az egyes integrációs rendszerek kibocsátásában betöltött relatív szerepét indikálja. Az elemzés a Climate Watch adatbázis[190] 1990-2022 közötti idősorára épül, és az összes üvegházhatású gázt aggregáltan, $MtCO_2$-egyenértékben kifejezve, integrációs rendszerek szerinti bontásban foglalja magában (ld. 9. ábra).

[190] https://www.climatewatchdata.org/ghg-emissions?end_year=2022&start_year=1990 ; https://www.climatewatchdata.org/sectors/agriculture (Letöltve: 2025. október 25.)

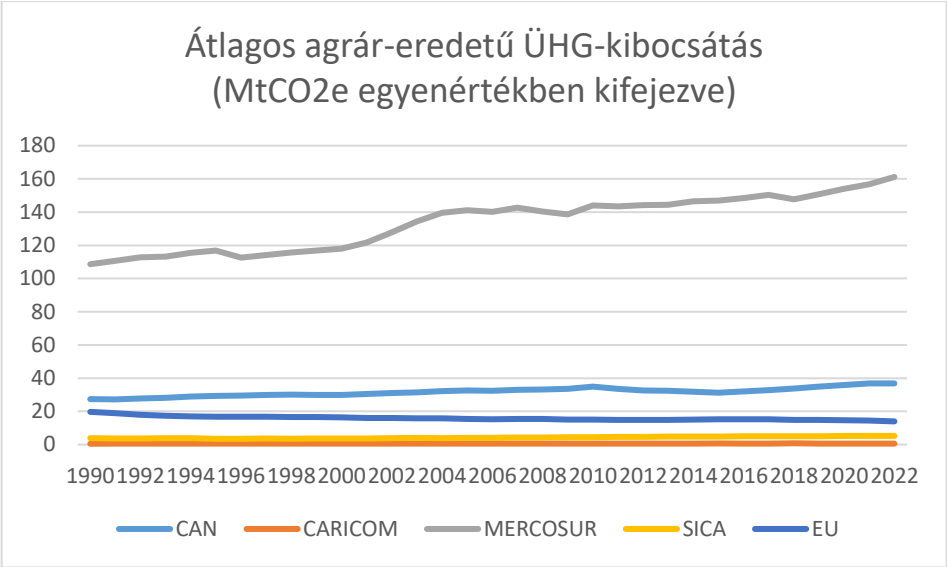

9. ábra: A vizsgált integrációs rendszerek átlagos agrár-eredetű ÜHG-kibocsátása 1990-2022 között MtCO2e egyenértékben kifejezve (forrás: Climate Watch, saját szerkesztés)

Az indikátor nem az agrárszektor klímavédelmi teljesítményének értékelését, hanem sokkal inkább a termelés típusa, az exportorientáció és a kibocsátás közötti összefüggések bemutatását célozza.

Az Európai Unió országainak mezőgazdasági eredetű ÜHG-kibocsátása a vizsgált időszakban folyamatos és jelentős csökkenést mutatott: az agrárszektor üvegházhatású gázkibocsátása az 1990-es évek eleji szinthez képest napjainkra mintegy harmadával lett kisebb. Mindez vélhetően az uniós közös agrárpolitika zöldítési reformjainak, a nitrátirányelvek végrehajtásának, az állattenyésztési technológiák modernizációjának és az üvegházhatásúgáz-csökkentési célkitűzések intézményesülésének tudható be. Az EU-ban egy olyan érett művelési rendszer jelei mutatkoznak meg, ahol a kibocsátáscsökkentési szempontok már beépültek a szakpolitikai keretrendszerbe, és a termelési volumen stabilizálódása mellett a fajlagos kibocsátás is tudott csökkenni.

A MERCOSUR-ban viszont ennek éppen a fordítottja volt tapasztalható: a vizsgált időszakban az 1990-es bázisértékhez képest dinamikusan, mintegy másfélszeresére emelkedett az agráriumból eredő kibocsátás. E növekedés vélhetően a régióból származó agrárexport erősödésével, a szarvasmarha-állomány bővülésével és a szójatermelés

expanziójával függ össze. A MERCOSUR agráriuma globális szinten is jelentős kibocsátó, és tekintve, hogy az emelkedő trend az utóbbi években tovább folytatódott, az adatok egyelőre nem mutatnak az agrár-környezetvédelmi szabályozás szigorodásának irányába.

Ugyancsak növekedett a vizsgált periódusban az Andok Közösség agráreredetű ÜHG-kibocsátása is, bár annak üteme és volumene elmaradt a MERCOSUR-ban tapasztalttól. A növekvő trend feltételezésünk szerint részben az agrártermelés intenzifikációjának, részben a területi expanziónak köszönhető.

A Közép-Amerikai Integrációs Rendszer agráreredetű kibocsátása jóllehet a vizsgált integrációs rendszerek között abszolút értékben a legalacsonyabbak közé tartozik, ám a relatív növekedés mértéke jelentős: az elemzésbe vont időintervallumban közel negyven százalékkal emelkedett. Egy olyan térségben, ahol a klímaváltozás hatásai különösen érzékenyen érintik az agrártermelést, e fokozódó kibocsátás vélhetően komoly szakpolitikai dilemmákat vet fel.

A mezőgazdasági eredetű ÜHG-emisszió a Karibi Közösség államcsoportjában abszolút értékben marginális, és a vizsgált időszakban is csupán mérsékelt növekedést mutatott. Ahogy korábban is írtuk, az alacsony kibocsátási szint eredője vélhetően a szigetországok gazdaságainak korlátozott agrártermelési kapacitása és a gazdaságszerkezet szolgáltatásorientált jellege lehet.

Az agráreredetű kibocsátás elemzése a disszertáció későbbi vizsgálódásainak is fontos megalapozása. Az agrár-környezetvédelmi előírások és a versenyképesség kapcsolatát tárgyaló alfejezetek megértéséhez elengedhetetlen tisztázni, hogy az egyes integrációkban az agráreredetű ÜHG-emisszió miképpen alakul: ahol a mezőgazdaság kibocsátása magas és növekszik, ott szigorúbb környezetvédelmi szabályok előírása potenciálisan nagyobb mértékben érintené a gazdasági érdekeket. A fenti gondolatsor segít megérteni a szakértői interjúknak az agrár-környezetvédelmi politika gyakorlati megvalósíthatóságára és

korlátaira, ill. különös tekintettel az exportorientált agrárpolitika és a klímavédelem közötti feszültségekre vonatkozó kijelentéseit.

5.7. Politikai input dimenzió: agrár célú közkiadások és környezeti hatékonyság

Az agrár-környezetvédelmi politikák helyzetének megértéséhez kiemelten fontos a költségvetési prioritások és a termelési rendszerek környezeti jellemzőinek egyidejű vizsgálata. Jelen alfejezet két, egymást kiegészítő indikátort vesz górcső alá: a központi kormányzati agrár-, erdészeti és halászati kiadások összkiadáson belüli arányát (ld. 10. sz. ábra), valamint az egységnyi mezőgazdasági termelési értékre jutó üvegházhatású gázkibocsátást (ld. 11. sz. ábra). Az első indikátor azt mutatja be, hogy az egyes integrációkban az agrárszektor milyen szintű politikai és költségvetési prioritás, a második pedig a relatív környezeti hatékonyságot illusztrálja. Az adatsorok a FAOSTAT oldalairól[191] származnak.

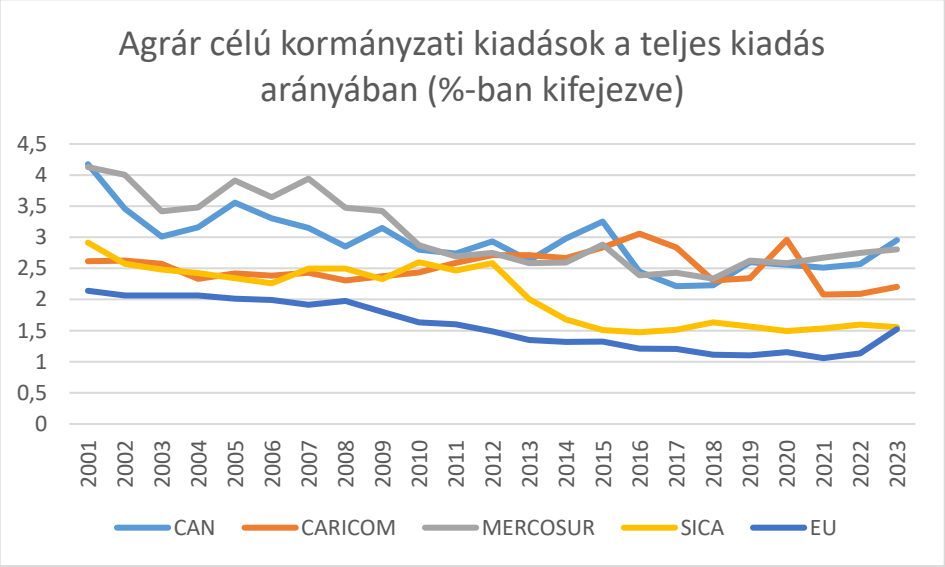

10. ábra: Agrár célú kormányzati kiadások a teljes kiadás arányában a vizsgált integrációs rendszerekben 2001-2023 között %-ban kifejezve (forrás: FAO, saját szerkesztés)

[191] https://www.fao.org/faostat/en/#data/EM ; https://www.fao.org/faostat/en/#data/IG (Letöltve: 2025. október 25.)

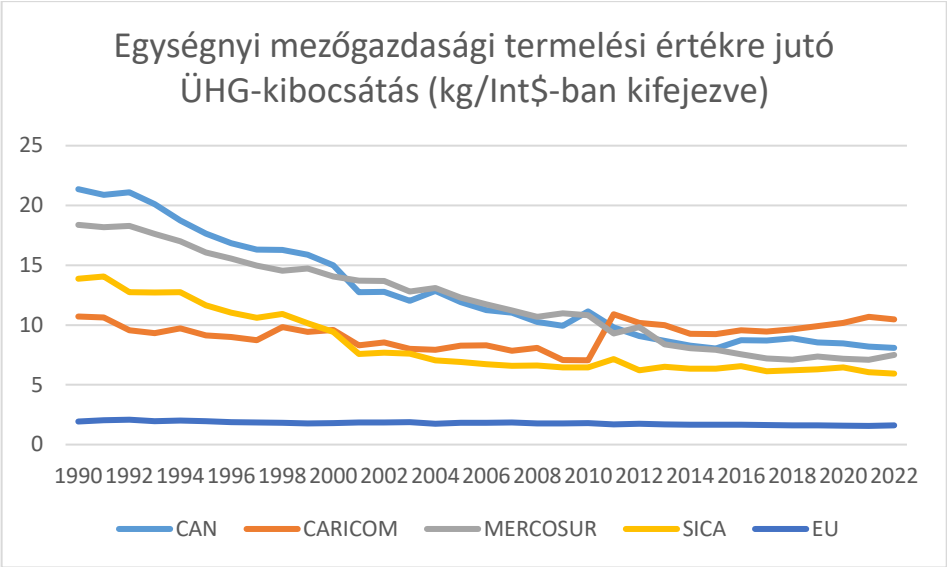

11. ábra: A vizsgált integrációs rendszerek egységnyi mezőgazdasági termelési értékre jutó ÜHG-kibocsátása 1990-2022 között kg/Int$-ban kifejezve (forrás: FAO, saját szerkesztés)

Fontos megjegyezni mindazonáltal, hogy a kormányzati kiadások aránya korántsem méri biztosan az agrár-környezetvédelmi elkötelezettséget: az agrárium magas költségvetési támogatási aránya utalhat pusztán forrásigényes fejlesztési prioritásokra, az ágazat politikai befolyásoltságára vagy pénzügyi függőségére is. Az emisszió/termelési érték mutató sem méri minden kétséget kizáróan a technológiai hatékonyságot, azt a termékszerkezet, az állattenyésztés súlya és a földhasználat egyaránt befolyásolja. A korábbi alfejezetek mutatóihoz hasonlóan az elemzésbe kerülő két indikátor tehát most is csupán értelmezési keretet ad. Célunk pedig most sem az egyes integrációs rendszerek teljesítményének összehasonlító mérése.

Az EU-ban a központi kormányzati agrárkiadások összkiadáson belüli aránya a vizsgált időszakban folyamatos ütemű, jelentős mértékű csökkenést mutatott: az arány a 2000-es évek eleji szintről az évtized végére mintegy negyedével csökkent. Mindezek hátterében a közös agrárpolitika reformjai, nevesen a közvetlen támogatások relatív súlyának csökkenése és a vidékfejlesztési pillér átalakítása, állhatnak. A fentiekkel párhuzamosan megjegyzendő, hogy az emisszió/termelési érték mutató az EU-ban a legalacsonyabb a vizsgált integrációk között, ami a vizsgált

időszak során ráadásul még tovább javult. Mindebből újfent az európai agrár-környezetvédelem nagyfokú előrehaladottságára következtethetünk, hiszen miközben a termelés fajlagos környezeti terhelése változatos költségvetési prioritások közepette is képes volt folyamatosan csökkenni.

A MERCOSUR államcsoportban az agráriumra fordított kiadások aránya a 2000-es évek elején magasabb volt, majd az évtized közepétől egy alacsonyabb szinten stabilizálódott, a vizsgált időszak végén pedig enyhén emelkededő irányt vett. Az emisszió/termelési érték mutató a MERCOSUR-ban a legmagasabb értékeket mutatja a vizsgált integrációk körében, ami vélhetően az állattenyésztés – különösen a szarvasmarha-tartás – dominanciájának és az extenzív földhasználatnak tudható be. A mutató ugyanakkor jelentős javulást mutatott az időszak során, ami részben feltételezhetően a termelési érték növekedésével is magyarázható. Az említett javulás olyan kiemelkedő ütemű volt, hogy a 2010-es évektől kezdődően az Andok Közösség és a CARICOM is rendre magasabb fajlagos kibocsátási értékeket produkált.

Kismértékben, de csökkenő tendenciát mutatott a vizsgált időszakban a kormányzati agrárkiadások összes kiadáson belüli aránya az Andok Közösség országaiban, igaz ezen eredmények összehasonlításban továbbra is a magasabb értékek közé tartoznak. Az emisszió/termelési érték mutató a CAN-ban az időszak elején viszonylag magas volt, ám az egyik legdinamikusabb javulást produkálta, ami a vélhetően a termelési szerkezet átalakulásával függhet össze.

A Közép-Amerikai Integrációs Rendszer államaiban a kormányzati agrárkiadások összkiadáson belüli aránya a vizsgált időszakban, jóllehet komoly ingadozás mellett, de szemmel látható csökkenést mutatott. Az kibocsátás/termelési érték mutató a SICA-ban ugyancsak jelentősen javult, ami vélhetően a termelési hatékonyság növekedésével a termékszerkezet átalakulásával magyarázható.

A kormányzati agrárkiadások összkiadáson belüli aránya a CARICOM-ban a vizsgált időszakban viszonylag stabil maradt, és csak mérsékelt ingadozást mutatott. Az emisszió/termelési érték mutató a

CARICOM-ban a vizsgált időszak elején az integrációs szervezetek között a legalacsonyabb értékeket mutatta, és az időszak során stagnált. Mivel a CARICOM értékei nem javultak, így a 2000-es évek elejétől a SICA, majd a 2010-es évek elejétől az Andok Közösség és a Dél-amerikai Közös Piac országai is kisebb fajlagos környezeti terhelést produkáltak.

A fenti gondolatmenet alapján ahol a kormányzati agrárkiadások aránya csökkenő tendenciát mutat és az emisszió/termelési érték mutató alacsony (EU, SICA, ill. részben a MERCOSUR is), ott az agrár-környezetvédelmi szabályozások bevezetése potenciálisan kisebb költségvetési és gazdasági ellenállásba ütközik. Ugyanígy, ahol az agrárszektor költségvetési súlya továbbra is magas és a fajlagos kibocsátás jelentős (CARICOM), ott az agrár-környezetvédelmi szabályozási reformok politikai és gazdasági elfogadtatása feltételezésünk szerint nagyobb kihívást jelent. Megállapításaink ugyanakkor közvetlenül kapcsolódnak a szabadkereskedelmi megállapodások és a piaci alkalmazkodás kérdésköréhez is: a környezetvédelmi feltételrendszerekkel járó kereskedelmi liberalizáció vélhetően nagyobb mértékben érintik azokat az integrációkat, melyekben az agrárszektor fajlagos ÜHG-kibocsátása magasabb. A szakértői interjúknak az agrár-környezetvédelmi szabályozások gazdasági elfogadhatóságára és versenyképességi hatásaira vonatkozó állításai elemzésekor (ld. 6.5. alfejezet) mindezt figyelembe kell majd venni.

5.8. A mutatórendszer és a szakértői interjúk kapcsolata

Mint azt többször kiemeltük, jelen fejezet elsődleges célja nem az egyes integrációs rendszerek agrár-környezetvédelmi teljesítményének rangsorolása vagy normatív értékelése, hanem egy olyan keret megalkotása volt, amelyben a hatodik fejezetben bemutatásra kerülő szakértői interjúk megállapításai értelmezhetőek. Az elemzésbe vont indikátorok bemutatták az EU és a vizsgált latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek agrár-környezetvédelmi politikáira és

agrárkereskedelmi gyakorlataira leginkább ható természeti és gazdasági körülményeket.

Az input volumenének változása és a mezőgazdasági eredetű kibocsátás szintje az agrártermelés léptékét és intenzitását, a föld- és vízhasználati mutatók az erőforrás-igényességet, míg a védett területek aránya és az agrár célú közkiadások az intézményi és kormányzási környezet sajátosságait igyekeztek illusztrálni. A szakértői interjúk során többször előtérbe kerül az agrár-környezetvédelmi szabályozások gazdasági terheinek, politikai elfogadhatóságának és kereskedelmi hatásainak kérdésköre. A jelen fejezetben bemutatott indikátorok e későbbi kvalitatív vizsgálódásokat alapozzák meg. Mint azt látni fogjuk, míg az interjúk az Európai Uniót gyakran egy erősen intézményesült, szabályozásintenzív agrár-környezetvédelmi modellel azonosítják, addig a MERCOSUR, az Andok Közösség, a SICA és a Karib-tengeri Közösség esetében a szakértők a környezetvédelmi kérdések helyett sokkal inkább a termelési léptéket, az exportorientáció szintjét, valamint a végrehajtási és ellenőrzési kapacitások korlátait firtatják.

6. Az agrár-környezetvédelmi politika összehasonlító elemzése szakértői interjúk alapján

6.1. A szakértői interjúk szerepe az összehasonlító elemzési keretben

A disszertáció hatodik fejezete az Európai Unió, és a vizsgált latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek agrár-környezetvédelmi és agrár-kereskedelmi politikáit félig strukturált szakértői interjúk mentén hasonlítja össze. Vizsgálódásunk célja nem önálló szakértői narratívák bemutatása, hanem a 4. fejezet kvalitatív dokumentumanalízise során tett állítások validálása, kiegészítése empirikus tapasztalatok alapján. A szakértői interjúk nem interjúnkénti bontásban, hanem tematikusan, szintetizálva kerülnek feltárásra. Az interjúalanyok véleményére szinte minden kétséget kizárólag hatással volt a nemzeti és közösségi szintű szakpolitikában, diplomáciában, integrációs szervezeteknél, tudományos és innovációs szereplőknél betöltött vagy korábban ellátott intézményi pozíció, így válaszaik nem egyes országok „hivatalos álláspontját”, hanem

eltérő kormányzati és piaci nézőpontokat tükröznek. A nézőpontok sokszínűsége révén az agrár-környezetvédelemmel és agrárkereskedelemmel kapcsolatos folyamatok így a gyakorlati végrehajtás és a piaci tapasztalatok szempontjából is értelmezésre kerülnek.

Az interjúk elemzése során az összehasonlítás nem egyes országokra, hanem a vizsgált integrációs rendszerekre (Európai Unió, MERCOSUR, Andok Közösség, SICA, CARICOM) fókuszál. Ennek oka egyszer: a disszertáció kutatási kérdései, így konkrétan az interjúk kérdéssorai is elsősorban nem nemzeti szakpolitikák részleteire, hanem az egyes integrációk agrár-környezetvédelmi és kereskedelempolitikai kérdéseire irányultak. A szakértői válaszok ily módon lehetőséget biztosítottak az egyes integrációs szervezetek közötti konvergenciák, illetve törésvonalak azonosítására, különös tekintettel az agrár-környezetvédelem, a gazdasági fejlettség és a piaci alkalmazkodóképesség kérdésköreire. A szakértői interjúk a 4. fejezet kvalitatív dokumentumelemzés során tett állítások gyakorlati kontextusba helyezését és validálását szolgálják. Az interjúk emellett rámutathatnak a hivatalos stratégiák és a tényleges végrehajtás között feszülő gyakorlati korlátokra és ellentmondásokra is olyan területeken, mint például az agrár-környezetvédelmi előírások alkalmazhatósága, a szabadkereskedelmi megállapodások hatása, valamint a termelői és fogyasztói oldal alkalmazkodóképessége.

Az interjúk feldolgozása tematikus, kérdéskörönkénti bontásban történt. E táblázat segédeszközként is szolgál az elemzéshez: lehetővé teszik az egyes kérdéskörök mentén megjelenő szakértői álláspontok gyors összevetését, és ezáltal az integrációk közötti hasonlóságok és különbségek azonosítását. A fejezet alfejezetei ezen összegzésre építve mutatják be az agrár-környezetvédelem politikai és társadalmi megítélését, a fogyasztói magatartás és címkézést, valamint a szabadkereskedelmi megállapodások várható hatásait illetően kapott válaszokat. A szakértői interjúk révén célunk az Európai Unió és a vizsgált latin-amerikai és karibi

integrációs szervezetek agrár-környezetvédelmi és agrárkereskedelmi helyzetének még mélyebb, rendszerszintű megértése.

6.2. Az agrár-környezetvédelem politikai kontextusa

Az agrár-környezetvédelem politikai intézményrendszere az Európai Unió, valamint a vizsgált latin-amerikai és karibi integrációs szervezetek esetében eltérő előrehaladottságú. A szakértői interjúk megállapítható, hogy az egyes integrációk eltérő környezetvédelmi ambíciókkal bírnak, és az agrár-környezetvédelemnek az integrációs folyamat előrehaladása szempontjából különböző mértékű politikai jelentőséget tulajdonítanak.

Az Európai Unióban az agrár-környezetvédelem az agrárpolitika normatív, strukturáló hatású elemévé vált. Ezt jól mutatja, hogy a Közös Agrárpolitika reformjai során a környezetvédelmi és klímavédelmi célok fokozatosan a támogatási és feltételrendszerekbe is beépültek, és az agrár-környezetvédelem nem csupán egy, az agráriumhoz kapcsolódó szakpolitikai részterületek közül, hanem a mezőgazdasági termelés társadalmi legitimációját is biztosítja. A megkérdezett szakértők szerint az uniós szintű szabályozás politikai jelentősége abban áll, hogy a környezetvédelmi célokat jogilag kikényszeríthető módon kapcsolja össze az agrártámogatásokkal, ami még eltérő tagállami végrehajtás mellett is az egységes politikai elkötelezettség jele.

Az agrár-környezetvédelem a MERCOSUR esetében alapvetően az exportorientált termelési modellnek van alárendelve. A szakértők szerint az integrációs szintű környezetvédelmi normák elsősorban akkor kerülnek előtérbe, amikor azok betartatása, különösen az Európai Unióval bonyolított kereskedelmi kapcsolatokban, hatással van az agrárexport külpiacokra jutására. Az agrár-környezetvédelem e politikai kontextusban nem belső prioritásként, hanem sokkal inkább egyfajta külső alkalmazkodási kényszerként jelenik meg, amelyet viszont a MERCOSUR tagállamok gyakran a kereskedelem-korlátozó intézkedésként értelmeznek. Az integrációs intézmények korlátozott végrehajtási kapacitása e fent leírt alkalmazkodási folyamatban – azaz a

környezetvédelmi döntéshozatalban, és az agrár-környezetvédelmi intézkedések finanszírozásában – a tagállami szint dominanciáját erősíti.

A fejlettségi és társadalmi kihívások az agrár-környezetvédelem politikai kontextusát adó tényezők az Andok Közösségben. Az integrációs szintű környezetvédelmi diskurzus a szakertők szerint itt ugyanis gyakran a vidéki szegénység csökkentéséhez, az élelmezésbiztonsághoz és a kisgazdasági struktúrák fenntarthatóságának kérdéséhez kapcsolódik. Az intézményi és pénzügyi kapacitások korlátozott volta miatt azonban az agrár-környezetvédelem gyakran deklaratív szinten marad.

A Közép-amerikai Integrációs Rendszer tekintetében az agrár-környezetvédelem alapvetően egy fejlesztéspolitikai és alkalmazkodási logikába illeszkedik. A szakértői interjúk fényében megállapítható, hogy a környezetvédelmi célok itt a legtöbb esetben nemzetközi támogatási programokhoz, klímaadaptációs projektekhez és vidékfejlesztési kezdeményezésekhez kapcsolódva kerülnek napirendre. A SICA tagállamaiban az agrár-környezetvédelem politikai jelentőségét a térség éghajlati sérülékenysége, a természeti kockázatok adják. Ennek következtében a környezetvédelmi intézkedések inkább pragmatikusak, és elsősorban a kockázatok kezelését szolgálják.

Alapvetően ellátásbiztonsági szempontok formálják ezzel szemben az agrár-környezetvédelem CARICOM-beli politikai keretrendszerét. A térségben az élelmiszer-importfüggőség és a korlátozott természeti erőforrások a leginkább befolyásoló tényezők a szakértők szerint. Az agrár-környezetvédelem szintje is az élelmiszer-önellátás, a termelési kapacitások megőrzése és a természeti erőforrások védelme közötti egyensúly tükrében kerül meghatározásra. Az integrációs szintű környezetvédelmi eszközök itt jellemzően koordinációs jellegűek és ajánlások formáját öltik, kötelező erejük igencsak korlátozott.

Mindent egybevetve kijelenthető, hogy míg az agrár-környezetvédelem az Európai Unióban kötelező erejű, kikényszeríthető eszközökre épül, a MERCOSUR-ban az exportfeltételek teljesítéséhez szükséges alkalmazkodási kényszer által vezérelten, az Andok

Közösségben társadalmi és fejlettségi korlátok által befolyásoltan, míg a SICA és a CARICOM esetében elsősorban a fejlesztéspolitikai, illetve ellátásbiztonsági szempontokhoz kapcsolódóan tűnik fel.

6.3. Az agrár-környezetvédelem társadalmi és fogyasztói elfogadottsága

Azt, hogy a környezetvédelmi célok milyen mértékben képesek túllépni a szakpolitikai deklarációk szintjén, és mennyire tudnak a mezőgazdasági gyakorlatot ténylegesen alakító tényezővé válni, alapvetően befolyásolja az agrár-környezetvédelem társadalmi és fogyasztói elfogadottsága. Az egyes integrációs rendszerekben az agrár-környezetvédelmi intézkedések társadalmi elfogadottságának mértéke jelentősen eltér és ez az intézkedések gyakorlati érvényesülésében is tükröződik, állítják a megkérdezett szakértők.

Az agrár-környezetvédelem társadalmi elfogadottsága, a fogyasztói tudatosság növekedésé okán, viszonylag magas szintű az Európai Unió esetében. A környezetvédelmi és fenntarthatósági szempontok az élelmiszer-fogyasztásban – különösen a magasabb jövedelmű és urbanizált társadalmi csoportok körében – egyre inkább elvárássá válnak – állítják interjúalanyaink. E társadalmi nyomás is közrejátszhat tehát abban, hogy az agrár-környezetvédelmi intézkedések nem csupán a jogalkotó által meghatározott szabályozási kényszerként, hanem össztársadalmilag is legitimált célként lebegjenek.

A MERCOSUR-ban a társadalmi és fogyasztói elfogadottság már lényegesen heterogénebb képet mutat az EU-hoz képest. A szakértők elmondása alapján a környezetvédelmi szempontok elsősorban a városi középosztály fogyasztói választásaiban jelennek meg, míg a vidéki és alacsonyabb jövedelmű csoportok esetében az árérzékenység dominál. Ennek következtében az agrár-környezetvédelem társadalmi legitimitása korlátozott, és gyakran csak az elit részéről érzékelhető. A fogyasztói nyomás hiánya miatt a környezetvédelmi elvárások alapvetően nem belső, hanem külső, exportpiaci kényszer révén fogalmazódnak meg.

A társadalmi elfogadottság az Andok Közösség országaiban igencsak sajátságos indíttatásból eredeztethető. Szakértőink elmondták, hogy a hagyományos és őslakos közösségek mezőgazdasági gyakorlatai gyakran eleve környezetkímélőek, ugyanakkor e praktikák sokkal inkább a megszokáson, mintsem a modern agrár-környezetvédelmi diskurzuson, vagy formális szakpolitikai kereteken alapulnak. A fogyasztók itt is erősen árérzékenyek, e két tényező pedig igencsak korlátozza az agrár-környezetvédelem intézményrendszerének fejlődését, a vonatkozó szabályozás előrehaladását.

A SICA-ban a szakértői interjúk alapján a lakosság jelentős része számára az élelmiszerhez való hozzáférés és a megélhetés biztonsága a legfontosabb szempont, ami a MERCOSUR és az Andok Közösség esetében tapasztaltakhoz hasonlóan háttérbe szorítja a környezetvédelmi megfontolásokat. A klímaváltozás hatásainak közvetlen érzékelése – például extrém időjárási események nyomán – ugyanakkor fokozza bizonyos társadalmi csoportok környezeti tudatosságát. E tudatosság azonban nem éri el a szükséges kritikus tömeget, így ritkán válik kézzelfogható fogyasztói nyomássá.

A CARICOM kis szigetállamaiban a szakértők szerint a környezetvédelmi kérdések napirendre kerülése a fogyasztói körökben ugyancsak eshetőleges, a vásárlói döntéseket itt is legfőképp az árérzékenység befolyásolja. A fenntarthatóság kérdését a szigetországok, klímaváltozásnak való kitettségük okán, valamennyi politikai és nemzetközi fórumon ugyan hangsúlyozzák, az azonban a fogyasztók részéről egyelőre nem jelentkezik elvárásként.

Az egyes integrációs rendszerekben az agrár-környezetvédelem társadalmi és fogyasztói elfogadottsága tehát igencsak eltérő tényezőkből fakad. Míg az EU-ban a szakpolitikai célokat kellő mértékű fogyasztói tudatosság támasztja alá, addig a latin-amerikai integrációk – különösen a SICA és a CARICOM – esetében a környezetvédelmi szempontok egyelőre nem kerülnek kikényszerítésre a szélesebb társadalom részéről, a vásárlói döntést leginkább a termékek ára befolyásolja. Az agrár-

környezetvédelmi intézkedések társadalmi legitimációja az egyes integrációkban tehát igencsak eltérő fokú, és térségenként, országonként némiképp különbözőek a mögöttes motivációk is.

6.4. A címkézési és minősítési rendszerek szerepe a fogyasztói magatartásban és az agrár-környezetvédelemben

A fogyasztói magatartás, valamint a címkézési és minősítési rendszerek vizsgálata ugyancsak elengedhetetlen az agrár-környezetvédelmi célok és a piaci gyakorlatok közötti viszonyrendszer részletes feltárásához. A címkézési és minősítési rendszerek a megkérdezettek szerint egyes országcsoportokban képesek befolyásolni a fogyasztói döntéseket, másutt azonban azok – a 6.2. alfejezetben leírtakhoz hasonlóan – csupán az exportpiacokhoz való hozzáférés érdekében kerülnek kidolgozásra.

Az Unióban a címkézés és a minősítési rendszerek az agrár-környezetvédelem intézményrendszerének szerves részét képezik. Az olyan tanúsítványok, mint az ökológiai gazdálkodásra utaló jelölések, az eredetvédelmi rendszerek vagy az állatjóléti címkék, közvetlenül tudnak hatni a fogyasztói döntésekre. Mindezek nyomán e rendszerek nem csupán információközlésre szolgálnak, hanem végső soron a termelési gyakorlatokat is alakítják a megkérdezett interjúalanyok szerint. Az uniós fogyasztók egy jelentős része hajlandó magasabb árat fizetni a minősített termékekért, ami a termelők számára egyrészt piaci oldalról is ösztönzést jelent az agrár-környezetvédelmi előírások betartására, másrészt egy-egy logó, árujelölés megszerzéséért a termelők akár a minimumkövetelményeken túlmutató zöld gazdálkodási gyakorlatok alkalmazására is vállalkozhatnak.

Ahogy a 6.2. alfejezetben láthattuk, a MERCOSUR-ban a címkézés és a minősítés is elsősorban az exportpiacra jutást szolgálja. A megkérdezettek a MERCOSUR-ban termelt áruk címkézésének hiányosságára panaszkodtak, hozzátéve, hogy a termelők ráadásul gyakran oltalom alatt álló európai eredetmegjelöléseket is használnak. Elterjedtnek mondható a túl sok só, cukor hozzáadásával előállított élelmiszerek

speciális címkézése, viszont olyan alapvető fontosságú információkat illetően, mint pl. a konkrét származási hely, a fogyasztók tájékoztatására vonatkozóan nincsenek biztos jogi keretek. A belső piacokon a fogyasztói kereslet ritkán indokolja költséges környezetvédelmi minősítési rendszerek alkalmazását, így ezek a gyakorlatok sok esetben csak a nagy exportőrök szintjén jelennek meg. A címkézés tehát nem terjed el a termelők széles rétegeiben, hanem csupán az exporthoz szükséges technikai megfelelés érdekében alkalmazott újabb eszközévé válik.

Az Andok Közösség államaiban a bevont szakértők szerint a kisgazdasági struktúra és a hagyományos termelési formák dominanciája miatt a formális tanúsítás sok esetben nem elérhető vagy nem gazdaságos. A helyi piacokra és rövid ellátási láncokra szabva azonban megjelennek alternatív, gyakran közösségi alapú minősítési kezdeményezések. E rendszerek ugyan potenciálisan támogatják a környezetbarát gyakorlatok elterjedését, de nem alkotnak összintegrációs szinten egységes keretet, így hatásuk is korlátozott marad.

Elsősorban fejlesztéspolitikai és kapacitásépítési kérdésként jelenik meg a címkézés és minősítés a SICA országcsoportban. Az interjúk alapján itt – mint azt a 6.2 alfejezetben, a környezetvédelem politikai kontextusa kapcsán is láthattuk – a környezetvédelmi tanúsítások bevezetése is gyakran nemzeti vagy regionális szintű projektekhez, illetve nemzetközi támogatásokhoz kapcsolódik. A SICA tagállamaiban is elmondható, hogy a mezőgazdasági termelés jelentős része kis- és közepes gazdaságokhoz kötődik, amelyek számára a formális minősítési rendszerek adminisztratív és pénzügyi terhei komoly hozzáférhetőségi akadályt képeznek. Ennek következtében a címkézés elsősorban a niche-piacokra – például fair trade vagy bio termékekre – koncentrálódik.

A CARICOM tekintetében a szakértők szerint a fogyasztói magatartást sokkal inkább az árérzékenység, mintsem a környezetvédelmi címkék határozzák meg. Bizonyos magas hozzáadott értékű, exportra készülő termékek – például rum, cukor vagy speciális feldolgozott élelmiszerek – esetében jóllehet megjelennek minősítési

kezdeményezések, ezek viszont inkább márkaépítési célokat szolgálnak, semmint az agrár-környezetvédelmi tudatosság terjesztését.

A címkézési és minősítési rendszerek a fentiek alapján eltérő piaci és társadalmi befolyásoló szereppel bírhatnak. Míg az EU-ban ezek a környezetvédelmi normák piaci érvényre juttatásának központi elemei, addig a MERCOSUR-ban az exporthoz szükséges plusz bürokráciaként értelmezettek. Az Andok Közösségben és a SICA országaiban, ahogy valamennyi agrár-környezetvédelmi intézkedést illetően korábban láthattuk, alkalmazhatóságukat strukturális és pénzügyi kapacitásbeli korlátok csökkentik. A Karib-tengeri Közösség esetében pedig a fogyasztói árérzékenység szab gátat elterjedésüknek, bár márkaépítés részeként előfordulnak.

6.5. Az agrár-környezetvédelmi előírások és a versenyképesség kapcsolata

Az agrár-környezetvédelmi előírások és a versenyképesség közötti kapcsolat az interjúk egyik legvitatottabb kérdése volt. Az Európai Unióban a Közös Agrárpolitika keretében a környezetvédelmi követelményekhez közvetlen támogatási és kompenzációs mechanizmusok kapcsolódnak, amelyek célja a termelők többletköltségeinek részleges ellensúlyozása. Az Unió számára interjúalanyaink szerint az agrár-környezetvédelmi előírások hosszabb távon akár versenyelőnnyé is válhatnak azokon a piacokon, ahol a fogyasztók hajlandók megfizetni a magasabb környezeti, minőségi, biztonsági és fenntarthatósági standardokat.

Az agrár-környezetvédelmi előírások és a versenyképesség viszonya a MERCOSUR-ban ennél lényegesen konfliktusosabb. A lefolytatott interjúk alapján az agrár-környezetvédelmi szabályozás, különösen az árérzékeny tömegtermékek exportja esetében, itt leginkább költségnövekedésként és a piaci hátrányként jelenik meg a politikai diskurzusban. Mivel itt nem állnak rendelkezésre olyan integrációs szintű

kompenzációs mechanizmusok, mint az EU-ban, a környezetvédelmi előírások betartása közvetlenül a termelők költségeit növeli. Ennek következtében, különösen a nagyüzemi, exportorientált gazdaságok részéről, a környezetvédelmi elvárások gyakran politikai ellenállásba ütköznek.

A megkérdezett szakértők szerint az Andok Közösség államaiban jóllehet az alacsony tőkeellátottság miatt a környezetvédelmi előírások betartása közvetlenül érinti a kisgazdálkodók megélhetését, jelen vannak bizonyos tradicionális, alacsony inputigényű, kisebb környezeti hatással járó termelési formák, ez pedig hosszabb távon lehetőséget teremthet a megtermelt termékek különböző piaci szegmensekben történő pozicionálásra. Az integrációs szint azonban nem képes egységes keretet biztosítani e potenciál kiaknázásához.

A SICA tagországaiban a szakértői interjúk szerint az éghajlatváltozás, és a természeti kockázatok befolyásolják leginkább az agrárszektor versenyképességét. A környezetvédelmi és fenntarthatósági intézkedések így itt jóllehet elengedhetetlenek lennének a termelés hosszú távú fenntarthatósága érdekében, a korlátozott pénzügyi és intézményi kapacitások miatt viszont ezek gyakran csak külső támogatások révén indíthatóak el. Mindez erősen korlátozza a versenyképesség környezetvédelmi intézkedések révén történő javításának lehetőségeit.

Az agrár-környezetvédelmi előírások versenyképességi hatása kapcsán a CARICOM tekintetében interjúalanyaink újfent kiemelték, hogy a szigetállamok termőterületei igencsak korlátosak, így mivel amúgy is magas az importfüggőség, itt nem igazán téma az export versenyképessége. A CARICOM-ban tehát a környezetvédelmi előírások betartása leginkább csak költségnövekedést jelent a hazai termelők számára a belföldi piacon, komoly versenyelőnnyel nem igazán kecsegtet.

Míg tehát az EU-ban a szabályozás és a támogatás együttese képes javítani a tagországok versenyképességét, addig a MERCOSUR-ban az export, a CARICOM-ban pedig a helyi piacokon történő értékesítés

számára jelentkezik az agrár-környezetvédelem pusztán költségnövelő körülményként. Bizakodásra ad okot, hogy az Andok Közösségben jelen vannak a tradicionális, környezetkímélőbb termelési módok, és jóllehet a SICA is érzi az agrár-környezetvédelem fontosságát, versenyképesség javító hatását, a kapcsolódó intézkedések bevezetéséhez egyelőre egyelőre külső forrásokra, támogatásra van szüksége.

6.6. Szabadkereskedelmi megállapodások hatása az agrártermelésre és -kereskedelemre

A szabadkereskedelmi megállapodások az Unió számára az agrár-környezetvédelmi normák nemzetközi kiterjesztésének egyik eszközeként jelennek meg. Interjúalanyaink kijelentették, hogy a fenntarthatósági és környezetvédelmi fejezetek az EU kereskedelempolitikájában egyre hangsúlyosabb szerepet kapnak, és ennek célja nem csupán az uniós agrármodell védelme, hanem annak más országokra, országcsoportokra történő kiterjesztése is. A hasonló tárgyalások során az EU az agrár-környezetvédelmi előírások révén a versenyfeltételek esetleges aszimmetriáit is próbálja csökkenteni.

A Dél-amerikai Közös Piac számára épp ellenkező előjellel jelentkezik a kérdéskör: a környezetvédelmi előírások folyton folyvást konfliktusforrássá válnak a tárgyalások során, mivel azokat a versenyképességet korlátozó, nem vámjellegű akadályként értelmezik. Az EU-MERCOSUR megállapodás körüli viták jól illusztrálják mindezt: míg az EU a fenntarthatósági feltételeket a megállapodás integráns részének tekinti, addig a MERCOSUR-országok gyakran szuverenitási kérdést csinálak belőle.

Az interjúalanyok megítélése alapján az Andok Közösség és a SICA államai számára az agrár-környezetvédelmi szempontok az országcsoport által megkötött megállapodásokban gyakran másodlagos szerepet kapnak, de, főképp az Andok Közösség országaiban, bizonyos exportorientált szegmensekben – például egyes növénykultúrák esetében

– valamelyest érzékelhetőek a fenntarthatósági követelményekhez való alkalmazkodás jelei.

A CARICOM-ban a szabadkereskedelmi megállapodások leginkább az importárak csökkenésén keresztül hatnak a fogyasztókra, miközben tovább nehezítik a helyi gazdák versenyhelyzetét. Az agrár-környezetvédelmi előírások a CARICOM esetében nem központi elemei a kereskedelmi tárgyalásoknak, pedig a klímaváltozás okán a természeti erőforrások védelme alapfeltétele lenne a mezőgazdasági termelés hosszú távú fennmaradásának.

6.8. Fizetőképes kereslet és piaci szegmentáció Latin-Amerikában

Az agrár-környezetvédelmi intézkedések piaci ösztönző ereje jelentősen függ a helyi jövedelmi viszonyoktól, a fogyasztói rétegek szerkezetétől és a belső piacok méretétől. A MERCOSUR tagállamaiban a fizetőképes kereslet elsősorban a nagyvárosi középosztály és a magasabb jövedelmű fogyasztói csoportok felől jelentkezik. A fenntartható és minősített agrártermékek iránti kereslet a megkérdezett szakemberek szerint ezekben az országokban elsősorban niche-piacokon érződik. A társadalom szélesebb fogyasztói rétegeit továbbra is az árérzékenység határozza meg, ez pedig gátat szab a környezetbarát termékek tömeges elterjedésének. A fentiek okán a szakértők úgy látják, hogy az agrár-környezetvédelmi előírások jelenleg ritkán találnak belső piaci ösztönzőkre.

A fizetőképes kereslet kérdése az Andok Közösség esetében még összetettebb. A szakértők szerint a jelentős jövedelmi egyenlőtlenségek és a vidéki-városi különbségek miatt a környezetbarát agrártermékek iránti kereslet elsősorban a helyi szintű, gyakran informális piacokon van jelen. A hagyományos és helyi termékek iránti lokális kereslet bizonyos szintig kedvez a fenntartható termelési formáknak, de a MERCOSUR-ban tapasztaltakhoz hasonlóan, szintén ne, jelent elegendő piaci ösztönzést.

A szakértői interjúk szerint a Közép-amerikai Integrációs rendszer országaiban is az élelmiszerár az elsődleges szempont a fogyasztói választásban, ami itt is visszafogja a környezetbarát termékek iránti

keresletet. Megjelennek ugyanakkor olyan egyedi piaci szegmensek – például a *fair trade* vagy bio termékek exportja –, amelyekben a fenntarthatósági szempontok gazdaságilag is értelmezhetővé válnak. Ezek a kialakulóban lévő piaci ösztönzők azonban elsősorban külső kereslethez, nem pedig a belső fogyasztáshoz kötődnek.

A CARICOM államaiban a helyzet hasonló: szakértőink leszögezték, hogy a helyi fogyasztók számára az ár és az elérhetőség meghatározóbb, mint a környezetvédelmi szempontok. A környezetbarát agrártermékek iránti kereslet elsősorban a térségbe érkező turisták részéről jelentkezik, nem pedig a helyi lakosság részéről. Az agrár-környezetvédelmi intézkedések piaci ösztönzést tehát a CARICOM-ban is szinte csak a külső kereslet, nevezetesen a turizmus révén kapnak. Az interjúk alapján tehát kijelenthetjük, hogy a fizetőképes kereslet egyik vizsgált integrációban sem biztosít elégséges ösztönzőt az agrár-környezetvédelmi előírások elterjedéséhez. Az agrár-környezetvédelem így belső piaci ösztönzők hiányában főképp külső elvárások, nyomás révén juthat csak érvényre.

6.9. Összegzés: konvergenciák és törésvonalak az EU, és a vizsgált latin-amerikai integrációs szervezetek között

Az 6. fejezetben alapján láthattuk, hogy az agrár-környezetvédelem és az agrárkereskedelem kapcsolata az Európai Unió, valamint a vizsgált latin-amerikai és karibi integrációs szervezetek esetében igencsak eltérő gazdasági és társadalmi hatások mentén alakul. Az egyes alfejezetek bemutatták az egyes országcsoportok közötti főbb hasonlóságokat és különbözőségeket.

Hasonlóságot jelent, hogy az agrár-környezetvédelem, jóllehet eltérő hangsúllyal és intézményesültségi szinttel, valamennyi vizsgált integrációs rendszerben releváns szakpolitikai kérdés. Míg az EU-ban ez a folyamat normatív és jogilag kötelező keretekben, addig a latin-amerikai és karibi integrációk esetében inkább deklaratív jelleggel, alkalmazkodási kényszerként öltött testet. Hasonlóságokat így – különösen a nemzetközi

kereskedelmi kapcsolatok és a globális környezetvédelmi elvárások témakörében – nem a szabályozás előrehaladottságában, hanem a diskurzus szintjén figyelhetünk meg.

A legmarkánsabb törésvonal tehát egyértelműen az intézményi kapacitások és a végrehajtás szintjén rajzolódik ki. Az Európai Unió integrációs szintű, kikényszeríthető jogi kötőerővel bíró végrehajtási eszközökkel rendelkezik, ami lehetővé teszi az agrár-környezetvédelmi előírások következetes érvényesítését. Ezzel szemben a Dél-amerikai Közös Piac, az Andok Közösség, a SICA és a Karibi Közösség esetében az integráció-szintű intézmények mozgástere jócskán korlátozott, ami az agrár-környezetvédelem tagállami szintre történő „visszacsúszását" eredményezi. További jelentős különbség tapasztalható az agrár-környezetvédelmi előírások és a versenyképesség viszonyrendszereiben is. Míg az Európai Unióban a szabályozás és a támogatás együttesen mérsékli a környezetvédelmi követelmények versenyképességi hatásait, addig a latin-amerikai és karibi integrációk többségében ezen előírások elsősorban költségnövelő tényezőként könyvelődnek el. A vizsgált integrációs rendszerek piaci és társadalmi viszonyai ugyancsak igen eltérőek. Az EU-ban a fogyasztói kereslet és a címkézési rendszerek piaci ösztönzőként támogatják az agrár-környezetvédelmi célok megvalósulását. Ezzel szemben a vizsgálatba vont latin-amerikai és karibi integrációk esetében a fizetőképes kereslet szűk társadalmi csoportokra, egyedi piaci szegmensekre szűkül. A SICA és a CARICOM különösen jól példázza, hogy a keresleti oldal korlátai miként csökkentik a környezetvédelmi intézkedések elterjedését, még akkor is, ha szakpolitikai szinten meg is jelennek ezek az elvárások.

Az agrár-környezetvédelem és az agrárkereskedelem kapcsolata alapján tehát validálható a D (adaptációs) és az E (aszimmetrikus fejlődés) hipotézisünk azaz megállapíthatjuk, hogy a vizsgált latin-amerikai és karibi integrációk nem mechanikusan veszik át az Európai Unió agrár-környezetvédelmi megoldásait. Az EU-tól eltérően Latin-Amerikában és a Karib-térségben nem beszélhetünk egységes, regionális agrár-környezetvédelmi modellről, az egyes integrációs rendszerek között

jelentős különbségek figyelhetők meg az intézményesültség, a szakpolitikai ambíciók és a végrehajtási kapacitások vonatkozásában, nincs egy egységes fejlődési pálya.

7. Esettanulmányok

Amint azt az 1.4 fejezetben is leírtuk a kutatás zárásaképpen esettanulmány-módszert alkalmazunk az agrár-környezetvédelmi politikák konkrét, nemzeti szintű implementációjának bemutatására. Az EU esetében Spanyolország került kiválasztásra mint olyan tagország, amelyet egyszerre érzékeny környezeti adottságok, komoly agrárszektor, és szerteágazó, aktív latin-amerikai és karibi kapcsolatok jellemeznek. A latin-amerikai és karibi térségben az esettanulmányok Argentína (MERCOSUR), Kolumbia (CAN), Panama (SICA) és Belize (CARICOM) példáján keresztül mutatják be az egyes integrációs rendszerek agrár-környezetvédelmi politikáinak tagállami szintű végrehajtását. A kiválasztás elsődlegesen azt tartotta szem előtt, hogy minden vizsgálatba vont integrációs rendszerhez tartozzék legalább egy olyan állam, amely alkalmas az adott integráció agrár-környezetvédelmi megközelítésének illusztrálására. Az egyes országok vizsgálatba szelekciójában további szempont volt, hogy azok különböző birtokszerkezettel, gazdasági, földrajzi adottságokkal bírjanak. A választott államok között globális szinten is jelentős agrárexportőrök és kisebb gazdaságok, trópusi, mediterrán és hegyvidéki államok ugyanúgy megjelennek. A válogatás során döntő aspektus volt az is, hogy az adott országok agrárpolitikája és környezetvédelmi szabályozása kellőképpen dokumentált legyen, azaz elérhetőek legyenek az összehasonlító elemzést lehetővé tevő szakpolitikai dokumentumok, statisztikai adatok és szakértői források is.

7.1. EU: Spanyolország agrár-környezetvédelmi politikája

7.1.1. Helyzetkép

Az agrárium Spanyolországban alapvetően mindig is kiemelkedő szerepet töltött be. Az 1960-as évektől kezdődő gazdasági modernizáció, majd az 1986-os uniós csatlakozás és a technológiai fejlődés nyomán az ország mezőgazdasága igencsak átalakult: míg 1950-ben az agrártermelés a GDP 30%-át adta és a munkavállalók több mint fele a mezőgazdaságban dolgozott, a 2010-es évek második felére ezek az arányok 2,5% illetve 4% alá csökkentek, ugyanakkor a mezőgazdasági szektor jelentős modernizáción és termelékenység-növekedésen ment keresztül (Botella Rodríguez et al., 2017, p. 78.).

Az 1990-es évektől 2015-ig Spanyolország mezőgazdasági termelése, különösen a teljes agrártermelés több mint felét adó növénytermesztés, jelentősen növekedett. Ebben kiemelt szerepe volt a zöldségek, gyümölcsök, gabonafélék termesztésének, az olívaolaj-készítésnek és a borászatnak. Franciaország és Olaszország után Spanyolország az Európai Unió harmadik legnagyobb mezőgazdasági termelője, a közösségi piacra kerülő friss zöldség-gyümölcs több mint 12,5%-át biztosítja. Emellett folyamatosan erősödik a kertészeti termékek exportja is, bár bizonyos gyümölcsféléknél – például az almánál – nőtt az import aránya. A gabonatermelés ezzel szemben hosszú távon visszaesett, és azt láthatjuk, hogy a mezőgazdaság egyre inkább régiónként és művelési módok szerint specializálódik. A termelés 55%-át adó öntözéses gazdálkodás elsősorban a mediterrán térségben meghatározó, de a vízhiány és környezeti előírások a meglévő öntözőrendszerek modernizációját igényelnék (Botella Rodríguez et al., 2017, p. 79.). Spanyolországban 1995 és 2015 között a mezőgazdasági jövedelem többnyire 20 és 30 milliárd euró között mozgott, miközben a termelési költségek 46%-kal nőttek, az ágazat eladósodottsága pedig elérte a 74%-ot. Míg a Spanyolország EU-csatlakozása előtti időszakban a jövedelemnövekedés főként az agrárárak változásából származott, addig az uniós tagságot követően az uniós támogatások és a munkatermelékenység váltak ennek fő mozgatórugóivá. A támogatások

aránya a mezőgazdasági jövedelemben így az 1990-es 2,1%-ról 2008-ra 25,7%-ra emelkedett (Botella Rodríguez et al., 2017, p. 80.).

A spanyol mezőgazdaságban ezzel egyidőben – összhangban az általános európai tendenciákkal – jelentősen visszaesett az agrárnépesség aránya: míg 1950-ben az aktív lakosság fele (több mint öt millió fő) dolgozott a mezőgazdaságban, a 2010-es évek második felére ez az arány mindössze 4%-ra csökkent, jóllehet ez még mindig meghaladja a nyugat-európai átlagot (ibid.). A régiók között azonban nagy különbségeket figyelhetünk meg, hiszen míg a Baszkföldön, Katalóniában és Madridban ez az arány csak 1%, addig Extremadurában és Galíciában a 10%-ot is eléri. Ennek hátterében éghajlati és a természeti adottságok, az eltérő szintű modernizáció, valamint a különböző jellegű gazdálkodási módok állnak (Botella Rodríguez et al., 2017, p. 81.). A mezőgazdaságban foglalkoztatott munkaerő igencsak elöregedett: a dolgozók 40%-a 50 év feletti, a gazdaságok vezetőinek 59%-a pedig már az 55 életévét is betöltötte. A gazdaságok többségében továbbra is a családon belüli munka dominál, ez adja a teljes elvégzett munkamennyiség 73%-át (Eurostat, 2016 in Botella Rodríguez et al., 2017, p. 81.). A fiatal gazdák aránya rendkívül alacsony (4%), ráadásul e csoport mindössze a földterületek 6%-át birtokolja (INE, 2015 in Botella Rodríguez et al., 2017, p. 81.). A mezőgazdasági bérek – különösen a 2006-2007-es időszakban – emelkedtek, és egyre nagyobb a súllyal bír az idénymunka, amely főképp a kilencvenes évektől gyorsuló szerkezetváltásnak, azaz a kis gazdaságok megszűnésének és a megmaradók mérete növekedésének következménye (Botella Rodríguez et al., 2017, p. 81.).

Az elemzett ország Európa legszárazabb és a sivatagosodásnak leginkább kitett államai közé tartozik. Miközben a mezőgazdaság jelentős földterületet foglal el, a megművelt talaj 40-50%-át közepes vagy magas szintű eróziós kockázat fenyegeti. A mezőgazdasági területek 60%-a saját tulajdonban áll, de az utóbbi évtizedekben nőtt a bérleti forma aránya is. A birtokosok döntő része időskorú, a nők pedig átlagosan a területek 23%-át birtokolják, bár egyes régiókban – például Galíciában – ez az arány magasabb. A földárak 1994 és 2007 között emelkedtek, majd

mérséklődtek, miközben a kisgazdaságok gyors ütemben tűnnek el: 1962-ben még közel 3 millió, 2013-ban viszont már csupán 965 ezer gazdaság működött (Botella Rodríguez et al., 2017, p. 82.). A birtokok koncentrációja erősödik: a birtokosok több mint kétharmadát a kis, 10 hektár alatti területen gazdálkodók adják, de ők csupán a földterület 10,5%-át használják, míg a birtokosok 5%-át adó nagyüzemi gazdaságok (100 hektár felett) művelik meg a mezőgazdaságba vont terület több mint felét. E nagygazdaságok leginkább Extremadura, Andalúzia, Salamanca és Kasztília-La Mancha tartományra jellemzőek (Botella Rodríguez et al., 2017, p. 83.).

Az 1960-as évektől kezdődően a spanyol mezőgazdaság gyors modernizáción ment keresztül, amelyet a gépesítés növekedése, a műtrágyák és növényvédő szerek intenzívebb használata, valamint olyan technológiai újítások, mint az üvegházak, a csepegtető öntözés és a fejlett vetőmagok alkalmazásának elterjedése jellemzett. A termelés egyre inkább a köztes termékektől vált függővé, miközben a gépesítés sokszor meghaladta az üzemméret alapján egyébként szükséges szintet. Ennek oka a kevéssé fejlett szövetkezeti együttműködésben keresendő, melynek nyomán a családi gazdaságok szükségszerűen általában saját gépparkkal rendelkeztek (Botella Rodríguez et al., 2017, p. 83.). Noha a koncentráció üteme elmarad az olyan országokétól, mint Hollandia vagy Dánia, a spanyol agrár-élelmiszeripari szövetkezetek mindezen hiányosságaik ellenére jelentős szereplői az uniós piacnak: 1,2 millió taggal rendelkeznek és a teljes spanyol mezőgazdasági össztermelés mintegy 60%-át adják (Arcas et al. 2016 in Botella Rodríguez et al. (2017) p. 84.). A műtrágyahasználat különösen az öntözött területeken nőtt, és a technológiai fejlődés új termesztési módszerek elterjedését is lehetővé tette. Spanyolország EU-csatlakozásával megnyitotta piacait, és mára az Unió vezető gyümölcs- és zöldségexportőre lett: termelésének közel fele exportra kerül, az export értéke pedig 2015-re rekordot döntött. Az export kiemelt termékei az üvegházi zöldségek, citrusfélék (Botella Rodríguez et al., 2017, p. 84.).

7.1.2. Környezeti kontextus

Spanyolország gyors modernizációja az elmúlt évtizedekben jelentős hatást gyakorolt a természeti erőforrások, különösen a víz, a talaj és a levegő állapotára, kezelésére. Mint azt korábban láthattuk, a 90-es évektől kezdve a KAP-reformok fokozatosan integrálták a környezetvédelmi szempontokat: egyrészt a támogatások feltételeként előírt kötelezettségeken („kondicionalitás") keresztül, másrészt a tagállamok által önkéntesen választott, az ökológiai gazdálkodást, az integrált növényvédelmi rendszereket, a hagyományos legeltetést és a Natura 2000 területek jó gyakorlatait ösztönző agrár-környezetvédelmi intézkedések révén (Arregui, 2022, p. 255.).

A víz a spanyol mezőgazdaság egyik kulcsfontosságú erőforrása, mivel, ahogy fent is írtuk, a teljes növénytermesztés több mint felét öntözéses művelés adja. Az EU finanszírozásával végrehajtott beruházások révén a régi öntözőrendszereket hatékonyabb rendszerek váltották fel: a 2014-2020 közötti fejlesztési programok célja az öntözött területek 7,2%-ának korszerűsítése volt. A tápanyag-gazdálkodás, különösen a nitrátokkal kapcsolatos szabályozásnak történő megfelelés ugyanakkor továbbra is kihívást jelent. A nitrátkoncentráció számos területen nőtt, és 2021 végén az EU úgy ítélte meg, hogy több tartományban elégtelenek a spanyol hatóságok erőfeszítései. Mindez az ügy bírósági útra terelését eredményezte. A tápanyag-gazdálkodást a KAP mind szabályozási, mind pénzügyi oldalról igyekszik javítani (Arregui, 2022, pp. 255-256.).

Egy másik jelentős kihívás a mezőgazdasági tevékenységek és a biodiverzitás védelmének összehangolása. Spanyolország rendelkezik ugyanis az EU Natura 2000 hálózatának legnagyobb területi arányával (138 311 km², a teljes uniós Natura 2000 terület 17,6%-a). Az uniós jogszabályok és tervezési eszközök előírásai egyre inkább megkövetelik, hogy a KAP forrásait a spanyol hatóságok oly módon összpontosítsák a biodiverzitás és a környezeti értékek védelmére, hogy eközben biztosítják a mezőgazdaság versenyképességét és a víz- és tápanyag-gazdálkodás hatékonyságát is. A cél egy olyan fenntartható mezőgazdasági modell

kialakítása, amely egyszerre szolgálja a termelést, a környezetvédelmet és a vidéki térségek fejlődését is (Arregui, 2022, p. 256.).

7.1.3. Jogszabályi környezet

Az uniós tagság alapvetően meghatározza Spanyolország agrár-környezetvédelmi intézkedéseit. Az EU tagállamainak KAP stratégiai tervei lehetővé teszi az egyes tagországok számára, hogy a végrehajtásban rugalmasan, de koherens módon, a helyi és vidéki adottságokhoz leginkább illeszkedő intézkedéseket válasszák. Az egyes spanyol tartományok mindezek ellenére saját hatáskörükben sokszor heterogén módon alkalmazták az intézkedéseket, a programok végrehajtása pedig – különösen a 2000-2006 és 2007-2020 közötti időszakban – több esetben elégtelen volt (Oñate et al., 2023, pp. 4-5.). Spanyolország KAP Stratégiai Tervének célja *a mezőgazdaság, az élelmiszertermelés és a vidéki térségek fenntartható fejlődésének biztosítása a társadalom élelmezésbiztonságának garantálása érdekében, egy versenyképes ágazat és élő vidéki térség kialakítása révén* (Resumen PEPAC, p. 8. in Muñoz Amor, 2023, p. 149.). A 2023-2027-es KAP stratégiai tervben a környezeti célok – úgy, mint a biodiverzitás védelme, az agrárkörnyezetvédelmi gyakorlatok, a fenntartható trágyázás, a vizes élőhelyek és lápok védelme, valamint az ökológiai sokféleséget támogató intézkedések – még hangsúlyosabbak. 2024-től mindezeken felül megjelent a társadalmi kondicionalitás, vagyis a munkavállalók biztonságára és egészségére vonatkozó előírások alkalmazása is (Oñate et al., 2023, p. 5.).

A 2020 utáni időszakra összeállított KAP Stratégiai Tervbe Spanyolország olyan, a kötelező környezetvédelmi előírásokon túlmutató agrár-környezetvédelmi programokat (AKG) választott, amelyek igazodnak az ország sajátosságaihoz, és két fő tematikus célkitűzéshez kapcsolódnak: 1. „alacsony szénkibocsátású mezőgazdaság”, melyet talajminőség-javítást, erózió- és sivatagosodáscsökkentést, valamint szénmegkötést támogató gyakorlatok (extenzív legelőgazdálkodás, direktvetés, spontán vagy vetéssel történő növényi talajtakarás, illetve nem

élő (inert) fedőréteg) révén, valamint 2. „ökológiai szemléletű mezőgazdaság", melyet biodiverzitásnövelő és erőforrás-minőség megtartó intézkedések (biodiverzitási szigetek, erőforrás javító növényekből álló vetésforgó, és vízszint-szabályozás) révén kíván megvalósítani. Ezek a gyakorlatok valamennyi művelési ágra kiterjednek, de egyazon hektárra csak egy gyakorlat alkalmazandó, és ennek feltétele, hogy a gazdaság szerepeljen a mezőgazdasági vagy állattartó üzemek hivatalos nyilvántartásában (REA[192] vagy REGA[193]) (Muñoz Amor, 2023, p. 150.).

A kondicionalitás a KAP-támogatásokhoz kapcsolódó, kötelező minimum környezeti, éghajlati, közegészségügyi, növényvédelmi és állatjóléti előírásokat jelenti, amelyeket minden kedvezményezettnek teljesítenie kell. A 2020 utáni spanyol KAP Stratégiai Terv alapján ez 11 db Kötelező Jogszabályi Előírás (RLG[194]) – vagyis uniós jogszabályokhoz kötött követelmény – és 10 db Jó Mezőgazdasági és Környezeti Feltétel (BCAM[195]) teljesítését foglalja magában, melyek együttes betartása biztosítja a kondicionalitásnak történő megfelelést. A korábbi „zöldítésből[196]" további elemek kerültek át, így nőtt a követelmények szintje: a vízvédelmi keretirányelv (RLG 1) és a peszticidek fenntartható használatáról szóló irányelv (RLG 8) immár részét képezi a kondicionalitásnak, míg a BCAM követelmények köre bővült a vizes élőhelyek és lápok védelmével (BCAM 2), valamint a fenntartható trágyázással (BCAM 10) (Oñate et al., 2023, p. 5.). A szabályok megsértése a támogatások csökkentését vagy akár teljes megvonását is eredményezheti, mivel a rendszer célja a jogszabályoknak való megfelelés ösztönzése.

A KAP Stratégiai Terven kívül a 7/2021-es Éghajlatváltozási és Energiaátmeneti Törvény[197] több cikkelye is érinti az agrár-

[192] Registro de Explotaciones Agrarias
[193] Registro General de Explotaciones Ganaderas
[194] Requisitos Legales de Gestión
[195] Buenas Condiciones Agrarias y Medioambientales
[196] greening
[197] Ley 7/2021, de 20 de mayo, de cambio climático y transición energética

környezetvédelmet, jóllehet az elsősorban a hatóságokra ró kötelezettségeket. A 22-25. cikkek előírják, hogy a klímaváltozás szempontjait be kell építeni az élelmiszer-biztonsági és élelmezéspolitikába, a közegészségügybe, a biodiverzitás-védelembe, valamint a vidéki térségek – ideértve a mezőgazdasági, erdészeti és megújulóenergia-politikákat – fejlesztésébe, amelyeket programok és tervek formájában az állami szerveknek kell megvalósítaniuk. A 26. cikk kifejezetten az agrár- és erdészeti ágazattal kapcsolatos feladatokat sorolja fel, így a szénmegkötők feltérképezésének és növelésének előmozdítását, a földtulajdonosok ösztönzését a CO_2-megkötés fokozására, valamint a biomassza és más ökoszisztéma-szolgáltatások fenntartható használatának támogatását (Muñoz Amor, 2023, pp. 152-153.).

A szakirodalom szerint mindazonáltal a 7/2021-es törvény rendelkezéseinek túlnyomó része a kormányzatok és közigazgatások jövőbeli intézkedéseit írja elő, így hatékonysága erősen függ attól, hogy az ezek alapján kidolgozott tervek, stratégiák és intézkedések végül miként kerülnek megvalósításra (Muñoz Amor, 2023, p. 153.). A törvény hosszú, politikai vitákkal kísért előkészítési folyamat révén született, melynek nyomán az egyszerre rendkívül heterogén és ambiciózus, sok területre kiterjedő, ugyanakkor kis kötelező erővel bíró szabályozás lett. A jogszabály széles körben *soft law* eszközöket – például programokat, stratégiákat, pénzügyi és adózási ösztönzőket – alkalmaz, és magára a mezőgazdasági ágazatra vonatkozóan csak kevés konkrét előírást tartalmaz (Muñoz Amor, 2023, pp. 154-155.).

A 1336/2011-es királyi rendelet vezette be országos szinten a mezőgazdasági – pontosabban az agrárszektor – multifunkcionalitásának fogalmát, ezzel előkészítve a galíciai föld-helyreállítási törvény megalkotását. A rendelet indokolása kiemeli, hogy a mezőgazdasági tevékenységeket a lehető legszélesebb értelemben kell felfogni. E tevékenységek ugyanis pozitív externáliák révén gazdasági, társadalmi és környezeti szempontból is javítják a vidéki térségek helyzetét, valamint hozzájárulnak a vidék elnéptelenedésének megfékezéséhez. A rendelet rögzíti a területi megközelítés elvét, mely szerint a mezőgazdaságot a

térség egészének részeként kell kezelni, mert csak így biztosítható a természeti erőforrások megőrzése, az állatjólét, a kulturális és épített örökség védelme, a munkahelyteremtés és a vidéki életfeltételek javítása. A fentiek alapján a rendeletben megjelenő ún. térségi szerződés célja, hogy a gazdaságokat olyan tevékenységek felé irányítsa, amelyek a közérdek számára előnyösek, és előmozdítják a vidéki térségek fenntartható fejlődését, hiszen végsősoron ez az agrárszektor multifunkcionalitásának legfőbb célja (Muñoz Amor, 2023, p. 163-164.).

A galíciai mezőgazdasági földek helyreállításáról szóló 2021. évi 11. törvény abból indul ki, hogy az agrártevékenység multifunkcionális: egyszerre járul hozzá az élelmiszerbiztonsághoz, a vidéki gazdaság megerősítéséhez és a környezetvédelmi célok – így a klímaváltozáshoz való alkalmazkodás és a talajok, tájak megőrzése – eléréséhez. A jogszabály célja a használaton kívüli vagy elhagyott földek újbóli hasznosítása, valamint egy olyan területrendezési keret létrehozása, amely valódi útmutatást ad a gazdálkodóknak a fenntartható, ellenálló és versenyképes termelés mikéntjét illetően (Muñoz Amor, 2023, pp. 164-165.).

A törvény preambuluma összekapcsolja a galíciai vidéki térségek problémáit az európai „Termőföldtől az asztalig" stratégiával. Kiemeli a termőföld szerepét az élelmiszer-termelésben és a klímavédelemben. Négy átfogó prioritást határoz meg: a vidéki gazdaság élénkítését, a klímaváltozás hatásainak mérséklését és a tűzmegelőzést, az élelmiszerbiztonság megerősítését a termőföldek védelmén keresztül, valamint egy ellenálló, fenntartható mezőgazdaságra és erdészetre épülő tájrendezést (Muñoz Amor, 2023, p. 165-167.).

A törvény „eszköztára" több innovatív megoldást kezdeményez: a mezőgazdasági és az erdőgazdálkodásban hasznosított területek katalógusát és a használati térképet mint tervezési eszközt, az ún. Galíciai Földbankot[198], amely közvetít a tulajdonosok és a földet művelni kívánók között, az ún. erdőgazdálkodási poligonokat az elhagyott területek közös

[198] Banco de tierras de Galicia

és rendezett újbóli hasznosítására, valamint a közös földhasználati és gazdálkodási csoportokat, amelyek lehetővé teszik a fenntartható, összehangolt földhasználatot (Muñoz Amor, 2023, pp. 168-177.).

7.2. MERCOSUR: Argentína agrár-környezetvédelmi intézkedései

7.2.1. Helyzetkép

Az argentin gazdaság kialakulása és fejlődése kezdettől fogva szorosan összefonódott a vidéki termeléssel, melyet alapvetően mindig is a nagyvárosok nyersanyag és területigénye befolyásolt (Carrasco et al., 2012, p. 8.). Argentínában az őshonos népek a mezőgazdaság terén a legnagyobb fejlődést az északnyugati területeken (Catamarca, La Rioja, Jujuy, Tucumán, Salta, Santiago del Estero és a Córdoba környéki hegyvidék) és Cuyo térségében (San Juan és Mendoza, San Luis) érték el. A prekoloniális időszakban ugyanis ezek a hegyvidéki területek voltak a legsűrűbben lakottak, és itt kezdetben virágzott az inka kultúrához kapcsolódó mezőgazdaság. A spanyol hódítás után azonban ezek a régiók súlyosan szétzilálódtak, elszegényedtek és túllegeltetés is sújtotta őket (Gallopín, 2004, p. 15.). A pampák gyarmatosítása a tengeri és folyami útvonalakhoz közel eső természeti erőforrások kiaknázásával kezdődött, mivel a nagy távolságok és a magas szállítási költségek miatt a belső területek erőforrásainak hasznosítása nem volt lehetséges. A gyarmatok igazgatására vonatkozó spanyol jogszabályok Argentína területén is egy, a nagybirtokosok érdekeit szolgáló földelosztási rendszert hoztak létre. A földbirtok kevés birtokos kezében összpontosult, így hatalmas nagybirtokok jöttek létre (Carrasco et al., 2012, p. 8.).

A XVIII. század közepén jelent meg a szalámigyártás, ezáltal a szarvasmarha hasznosítása már nem korlátozódott csupán a bőrre, a faggyúra és a zsírra, hanem a húselőállítás is jelentőssé vált. Míg a pampán a gabona-termesztés és a szarvasmarha-tenyésztés eddig elsősorban az önellátást, a szűk helyi piacokat szolgálta, az új iparág megjelenése révén az állattenyésztés kilépett a korábbi lokális keretekből.

A 19. században a Buenos Aires kikötője köré szerveződő gazdaság vált meghatározóvá, amely a szabadon legelő szarvasmarhára épülő, majd a hűtési technológia fejlődésével a nemzetközi piacokra kilépő húsexportra támaszkodott (Gallopín, 2004, p. 16.). A pampákon kívüli területeken ezzel szemben alapvetően önellátó gazdaságok alakultak ki, amelyek többlettermelésüket Felső-Peruban és Buenos Airesben értékesítették. A mezőgazdaság Északnyugaton, Tucumán központtal egyre diverzifikáltabbá vált, és a cukornád-termesztés mellett megjelent a kukorica-, a búza- és a gyapottermesztés, valamint az állattartás is (Carrasco et al., 2012, p. 8.). Cuyo környékén a fő tevékenység a szőlő- és gyümölcstermesztés lett, de a völgyekben idővel a búzatermesztés, továbbá a szarvasmarha-, juh- és lótenyésztés is megjelent. Több régió helyi, specializált gazdasága – például a cukornád-termesztés Tucumánban vagy a korai kézműves-ipari központok Córdobában – máig fennmaradtak, noha sok helyen az ökológiai adottságok nem voltak ideálisnak mondhatóak, ez pedig alacsony hozamokhoz és sérülékeny gazdasági struktúrához vezetett (Gallopín, 2004, p. 16.).

A XIX. század végén, a főként angol tőkéből létrejött hűtőházak megjelenésével, a hús tartósítási rendszerének átalakulása révén a külkereskedelem növekedésnek indult. Az export a Río de la Plata térségéből indult ki, míg a vidéki gazdaságok alapvetően továbbra is önellátásra rendezkedtek be. Az elsősorban mezőgazdasági nyersanyagokat szolgáltató argentin gazdaság csakhamar a nyersanyagokat termelő és exportáló, késztermékeket importáló perifériku országok csoportjába került (Carrasco et al., 2012, p. 10.). A brit tőke beáramlása és a hűtőházak megjelenése révén Argentína mindazonáltal a ’30-40-es évekre a világ három legnagyobb élelmiszerexportőre közé került (Gallopín, 2004, p. 16.).

Idővel a pampák természetes legelői már nem bizonyultak elég táplálónak az állattartás számára, ezért lucernásokat kellett telepíteni. A földműveléshez szükséges szakértelemmel bíró munkaerő iránti igény hatalmas bevándorlást indított el külföldről, de a földosztás ígéretén túlmutató, igazi, központilag meghatározott betelepítési program nem

létezett. A legjobb földeket nagybirtokosok tulajdonolták, emiatt a bevándorlók többnyire csak bizonytalan bérleti rendszerben dolgozhattak. Mindez a földbirtokos elit gazdasági és politikai hatalmát és a bevándorlók létbizonytalanságát növelte tovább. Ez a kiszámíthatatlan földhasználat maradt meghatározó a 20. század első évtizedeiben is, és bár a családi bérlet a gabonatermesztés terjedését segítette elő, a földhasználat továbbra is az állattenyésztésnek volt alárendelve (Carrasco et al., 2012, p. 11.). Mindez a gazdasági növekedés törékenységét és nagy társadalmi egyenlőtlenségeket eredményezett (Llovet, 1988 in Carrasco et al., 2012, p. 11.). A brit tőkéből épült vasút jóllehet csökkentette a szállítási költségeket és erősítette a pampák mezőgazdaságát, előnyei egyenlőtlenül oszlottak meg: a belső régiókat Buenos Airesszel kötötte össze, de a régiók közötti kapcsolatokat alig javította (Carrasco et al., 2012, p. 11.). Ez a Buenos Aires központú, agrárexport helyi monokultúrára támaszkodott, és Chacóban az erdőgazdálkodást és gyapottermesztést, Cuyóban a bortermelést, Misionesben a yerba mate-, Tucumánban és Saltában a cukornád-, a Río Negro völgyében pedig a gyümölcstermesztést ösztönözte (Carrasco et al., 2012, p. 12.).

A ’40-es évek végén Perón politikája védte a bérlőket és támogatta a földtulajdonhoz jutást, az Argentin Promóciós és Kereskedelmi Intézet (IAPI[199]) pedig a külkereskedelem állami ellenőrzésével próbálta védeni a hazai termelést. Ennek köszönhetően megerősödött a kis- és középbirtokosi réteg (Carrasco et al., 2012, p. 13.). Az 1950-es évek második felétől az iparosodás új lendületet kapott, megjelentek a nagy külföldi gépipari beruházások, létrejött az argentin Nemzeti Mezőgazdasági Technológiai Intézet (INTA[200]), elterjedtek a hibrid vetőmagok, és jelentősen fejlődött az ipar – különösen az autó- és gépgyártás –, miközben az Egyesült Államok fokozatosan átvette Nagy-Britannia világpolitikai szerepét. Az agrárszektor és külkereskedelmi pozícióinak megerősödése révén Argentína – Kanadához és Ausztráliához

[199] Instituto Argentino para la Promoción y el Intercambio
[200] Instituto Nacional de Tecnología Agropecuaria

hasonlóan – újból a világ marhahús-, gabona- és napraforgópiacainak meghatározó beszállítójává vált (Carrasco et al., 2012, p. 14.).

A ’70-es évektől kibontakozó argentín agrár-ipari modell lényegében a 19. századi kapitalista szerkezet folytatásának tekinthető. Erősítette a földtulajdon és a jövedelem koncentrációját, a regionális egyenlőtlenségeket és folytatta a vidéki-őslakos közösségek kiszorítását. A 90-es évektől a vetésforgót állandó művelés váltotta fel, ami gyors talajromláshoz, termékenységcsökkenéshez és a kis-közepes gazdaságok sérülékenységének növekedéséhez vezetett (Gallopín, 2004, p. 18.).

A biotechnológiai forradalom – a génmódosított szójafajták, a gyomirtók és a műtrágyák megjelenése – csakhamar multinacionális cégek és nagy élelmiszeripari vállalatok kezébe koncentrálta a haszon nagy részét, miközben súlyos talajpusztulást okozott az évenkénti kétszeri vetés és a folyamatos talajművelés (Carrasco et al., 2012, p. 14.). A magas nyereséggel kecsegtető szója kiszorította a korábbi haszonnövényeket és az állattenyésztést is. A korábbi, extenzív állattartást hízlalótelepek, nagyüzemi rendszer váltotta fel, ami komoly környezeti terheléssel járt.

A szójaexport rohamos növekedése a földtulajdon drasztikus koncentrációjához vezetett. 1988 és 2002 között a 200 hektár alatti kis- és közepes gazdaságok nagy része eltűnt, és mindössze a gazdák 6%-a kezében öszpontosult a termelés több, mint fele (Carrasco et al., 2012, p. 16.). Az ágazat erősen exportorientálttá vált, a feldolgozott szójatermékek (olaj, liszt, biodízel) piacát pedig néhány nagyvállalat uralta. Mindeközben a környezeti terhelés tovább mélyült (Carrasco et al., 2012, p. 17.).

A 21. század elején az ország agrártermelése gyorsan növekedett, különösen a szója-, búza-, olajosmagok termesztése fokozódott, mely kiegészült a bányászat és halászat erősödésével, mindegyikben jelentős nemzetközi vállalati részvétellel. Argentína a világ első GMO-t alkalmazó országai közé került, ami különösen fontossá tette a környezeti és egészségügyi hatások folyamatos monitorozását (Gallopín, 2004, 18-19.).

7.2.2. Környezeti kontextus

A kutatók az 1990-es évektől kezdve vizsgálták a táj átalakulásának és a szójamonokultúra terjedésének a kártevők és természetes ellenségeik ökológiájára kifejtett hatásait. A hetvenes évektől növekvő monokultúra a táj jelentős leegyszerűsödését és sok növényevő rovar – főként pillangók és poloskák – elszaporodását eredményezte. A kutatók ugyanakkor igazolták, hogy a szójaföldeket a fenti rovarok egy sor természetes ellensége – parazitoidok és ragadozó ízeltlábúak – is elkezdte benépesíteni, ez pedig sok esetben hatékonyan csökkentette a kártevők számát. A vegyszerhasználat biológiai védekezéssel vagy integrált növényvédelemmel ekkor még jelentősen csökkenthető lett volna (Carrasco et al., 2012, pp. 25-26.).

A helyzet azonban 1996 után radikálisan megváltozott, ekkor ugyanis engedélyezték a glifozát-toleráns génmódosított szója termesztését. A GM-szója, a totális gyomirtás és a vetésforgó elhagyása óriási, monokultúrás gazdaságok kilakulását eredményezte, miközben a glifozát és más rovarölők (pl. endoszulfán) tömeges alkalmazása csökkentette a kártevők természetes ellenségeinek élőhelyeit és túlélési esélyeit. A parazitoidfajok száma drasztikusan visszaesett, és ez rontotta a kártevők elleni természetes védekezés hatékonyságát. A monokultúra és az intenzív vegyszerhasználat súlyos ökológiai zavarokat idézett elő (Carrasco et al., 2012, pp. 26-27.). A növényvédő szerek túlzott használata mindezeken túlmenően új problémákat is szült: egyre több kártevő és gyomnövény rezisztensé vált a gyomirtókkal szemben, és korábban jelentéktelen fajok – mint az atkák, tripszek és molytetvek – egyre nagyobb számban jelentek meg kártevőkként. Miközben a szója a gazdaság egyik fő pillérévé vált, a termesztéshez kapcsolódó vegyszerhasználat drámai mértékeket öltött. Mindez egy negatív spirált hozott létre: a természetes védekezés visszaszorulása miatt egyre több vegyszerre volt szükség, ami tovább rombolta a védekezéshez szükséges természetes ökoszisztéma szolgáltatásokat és csökkentette a mezőgazdaság fenntarthatóságát (Carrasco et al., 2012, pp. 28-29.).

A fentiek mellett a szójatermesztés gyors terjeszkedése abból a szempontból is problematikus volt, hogy az – különösen az alacsony lejtésű és elegendő csapadékú területeken – jelentős őserdőirtással járt. A ’90-es évektől kezdve az ország történetének egyik legnagyobb tájátalakítása zajlott, amelynek során a mezőgazdasági területek – főként a szójaültetvények – térnyerése példátlan ütemű erdőpusztulást okozott. A FAO szerint Argentína éves erdőirtási rátája (0,8%), kétszerese az Amazonas-medencében tapasztaltaknak. Különösen aggasztó méreteket öltött e jelenség Córdoba tartományban (2,93%), ami 1970 és 2000 között több mint egymillió hektár erdő eltűnését eredményezte. Bár a civil és a tudományos szervezetek az őshonos erdők szigorúbb védelmét szorgalmazták, az agrárérdekek erős nyomására a végül elfogadott tartományi törvény Córdobában jelentősen csökkentette a védett területek kiterjedését, és ráadásul olyan tevékenységeket is engedélyezett, amelyek még tovább veszélyeztetik az amúgy is sérülékeny ökoszisztémát (Carrasco et al., 2012, pp. 28-30.).

A monokultúrás szójatermesztés országos térnyerése tehát nagyarányú erdőirtással, az élőhelyek elvesztésével, a táj és a fajok sokféleségének csökkenésével, valamint az ökológiai hálózatok felbomlásával járt. A természetes élőhelyek feldarabolódása kiváltképp az olyan, nagy területigényű állatfajokat (emlősök, madarak) veszélyezteti, amelyek életciklusuk során változatos környezetben mozognak. A növényzet kiirtása uniformizálja a tájat, és megszünteti azokat a növényfajokat, amelyek amúgy fontos szerepet játszanának az ökoszisztéma-szolgáltatások fenntartásában – például a tápanyagciklusban, a kártevők természetes szabályozásában és a talaj egészségének megőrzésében. A biodiverzitás csökkenése nyomán számos, csak nagy anyagi és környezeti költséggel prótolható ökoszisztéma szolgáltatás elveszett. A természet sokféleségének megőrzése nemcsak a védett területeken, hanem valamennyi gazdálkodási rendszerben alapvető fontosságú lenne (Carrasco et al., 2012, pp. 30-31.). A természetes gyepek esetében a túllegeltetés, az erdőirtás, a tüzek és az elhibázott mezőgazdasági gyakorlatok okán ugyancsak súlyos degradáció

tapasztalható. A növényzet degradációja a legértékesebb fűfajok eltűnésével kezdődik, majd a gyengébb minőségű őshonos fajok terjedésével, a talaj pusztulásával és végül értéktelen, invazív fajok megjelenésével folytatódik (Gallopín, 2004, p. 23.).

Argentínában nagy kiterjedésű, mezőgazdasági szempontból értékes területek termőképességét csökkenti a talajdegradáció, az erózió, a túlzott művelés, a szervesanyag-hiány és a helytelen gazdálkodás. Az erózió következtében megnövekedett felszíni lefolyás a mélyebben fekvő vidékeken árvizeket, vízminőség-romlást és üledékfelhalmozódást okoz. A helyzetet a szélsőséges éghajlati jelenségek – időszakos, súlyos aszályok és hirtelen lehulló nagy mennyiségű csapadék – tovább rontják, elősegítve a szélerózió és a talajok szikesedését. E probléma különösen az öntözéses gazdálkodást folytató régiókban szembeötlő, ahol a rossz vízelvezetés miatt egyes területeken már a földek több mint 60%-a sóval terhelt (Gallopín, 2004, pp. 22-23.).

Bár Argentína – a jó minőségű termőföldek rendelkezésre állása, az alacsony népsűrűség és az intenzív termelés kialakításának lehetősége miatt – más latin-amerikai országokhoz képest sokkal kedvezőbb helyzetben van, az mezőgazdasági termelés expanziója komoly problémát jelent. Sok területet a talaj kimerítése után egész egyszerűen magára hagynak. A leginkább veszélyeztetett térségek a délkeleti és északnyugati szubtrópusi erdők, Corrientes és Entre Ríos tartományok időszakosan elöntött területei, Chaco és Formosa tartományok nyugati félszáraz területei, valamint a patagóniai hegyoldalak (Gallopín, 2004, p. 27.).

Az utóbbi évtizedekben a magas fekvésű vízgyűjtőterületek növényzetének folyamatos átalakítása és az erdőhatár gyors visszahúzódása – súlyos talajeróziót, a víztározók feltöltődését és heves áradásokat okozva – jelentősen csökkentette sok vízgyűjtőterület önszabályozó kapacitását. A gyakori árvizek a közlekedési, energetikai és öntözési infrastruktúrában, valamint a mezőgazdasági termelésben és a lakosság körében is jelentős károkat okoznak. A Rio de la Plata vízgyűjtőjének argentin szakasza különösen sebezhető, mivel a folyó

felsőbb vízgyűjtő területei Brazília, Paraguay és Bolívia részei, és itt igencsak gyors, komoly vízszint-ingadozásokkal járó ökológiai változások zajlanak. A Rio de la Plata rendszerébe tartozó mocsaras, időszakosan elöntött területek lecsapolására tett kísérletek is e területek gyors degradációjához vezettek. Végül, de nem utolsó sorban, a nagyvárosi, ipari és intenzív mezőgazdasági művelésbe vont területeken, valamint a bányászat és olajkitermelés által érintett területeken a felszín alatti vízkészletek fizikai-kémiai és biológiai tulajdonságai is folyamatosan romlanak (nitrátok, vegyi anyagok, sótartalom), veszélyeztetve azok emberi fogyaszthatóságát és mezőgazdasági hasznosíthatóságát (Gallopín, 2004, p. 28.).

7.2.3. Jogszabályi környezet

Az argentin agrárszektort érintő jogi és intézményi környezet jelentős kihívásokkal küzd. A nemzeti és tartományi szabályozások sokfélék és célrendszerük következetlenségeket mutat. Az agráriumot számos, kereskedelemhez, adózáshoz, egészségügyi előírásokhoz, szerződéses kapcsolatokhoz és modern agrár-környezetvédelmi kihívásokhoz kapcsolódó nemzeti és tartományi jogszabály szabályozza. Argentína kivételes természeti adottságokkal rendelkezik, ami szinte valamennyi kívánt agrártermék előállítását lehetővé teszi, de az állam képtelen az agrár-, és élelmiszeripari szereplők számára tartósan stabil versenyelőnyöket, jogbiztonságot és kiszámítható hosszútávú befektetési feltételeket teremteni. A fenntartható nemzetközi piaci jelenlét és a magasabb hozzáadott érték elérése érdekében pedig elengedhetetlen lenne egy, az agrárszektor fejlődését ösztönző, az ország átfogó társadalmi-gazdasági fejlődéséhez hozzájáruló hosszútávú, következetes politikai, gazdasági és társadalmi stratégia kialakítása (Acuña, 2023, p. 410.).

Az argentin agrár-környezetvédelmet meghatározó főbb jogszabályok:

- A 22428-as talajvédelmi törvény[201], mely ugyan már több mint három évtizede hatályos, és célja a talajok termőképességének megőrzése és helyreállítása köz- és magánjellegű intézkedésekkel, a ’90-es évek állami reformjai óta a finanszírozás megszűnése miatt gyakorlatilag hatástalan. Bár a legtöbb tartomány csatlakozott hozzá, a szükséges tartományi ösztönzők hiányoznak, így az elérni kívánt hatásokat nem biztosítja. A törvény ráadásul frissítésre szorulna, hiszen azt az időközben igencsak meghaladta a tudományos-technológiai fejlődés és érvényre juttásához szükség lenne egy új, jogszabályban rögzített (például az agrárexport-vámok egy részének célzott felhasználásával megvalósuló) finanszírozási rendszer létrehozására is. Ha ez megtörténne, akkor hatékony keretet biztosíthatna a köz- és magánszféra együttműködéséhez. Egyes jogszabályi javaslatok a talajvédelemmel kapcsolatos szabályokat is az alapvető környezetvédelmi normák közé emelnék, ám ennek hatásossága vitatható lenne, hiszen az alapvető környezetvédelmi normák Argentínában csak az általános alapelveket rögzítik, és ezek már most is meghatároznak bizonyos minimum irányelveket e területen. Ha a talajvédelem, olyan intézmények bevonásával, mint az INTA és a tartományi szakmai szervezetek, megfelelő finanszírozást kapna, úgy a jogszabály alapvetően már most, eredeti formájában is alkalmas lenne legalább a modern talajtérképezés és kutatás feltételeinek rögzítésére (Acuña, 2023, p. 411.).
- A 25688-as vízgazdálkodási törvény[202] lefekteti a vizek megőrzésére és ésszerű használatára vonatkozó környezeti minimumkövetelményeket. Ezek kiterjednek valamennyi felszíni, felszín alatti és mesterséges vízre, miközben a mezőgazdasági és egyéb vízhasználat szabályozására a tartományok is alkothatnak saját törvényeket, működtethetnek hatóságokat is. Bár az országos

[201] Ley N.º 22.428 – Fomento a la Conservación de los Suelos
[202] Ley N.º 25.688 – Régimen de Gestión Ambiental de Aguas.

törvény helyesen a vízgyűjtőket tekinti alapegységnek, a jogszabály gyakorlati alkalmazása nehézkes, mivel a vízgyűjtők sokszor több, eltérő szabályozási és igazgatási elveket követő tartományon haladnak át. A koordináció hiányosságai miatt a vízhez kapcsolódó országos és tartományi döntéseket, különösen vízhiány vagy túlcsapadék esetén, a Szövetségi Vízügyi Tanács[203] sem képes megfelelőképpen összehangolni (Acuña, 2023, pp. 411-412.).

- A 27279/2016. számú, minimális környezetvédelmi előírásokat rögzítő törvény[204] szabályozza Argentínában a növényvédő szerek alkalmazását. Az országban jelentős konfliktusok alakultak ki a földi és légi permetezés szabályozása körül, mivel a védőtávolságokat a városkörnyéki térségekben a tartományi jogszabályok, önkormányzati rendeletek és bírósági döntések gyakran egymásnak ellentmondóan, sokszor szakmai megalapozottság nélkül, közösségi percepciókra építve határozzák meg. A tartományok hatáskörét sok esetben különböző tiltások és korlátozások írják felül, eltérő "védelmi zónákat" létrehozva, noha a tényleges kockázat főként a helytelen permetezési gyakorlatból ered.
- Az argentin nemzeti és tartományi agrár-vészhelyzeti törvények a gazdálkodók számára elvileg segítséget nyújtanának – például adókedvezmények, adóhalasztások, végrehajtások felfüggesztése vagy kedvezményes hitelek formájában –, ám ezek a támogatások többnyire csupán jelképesek, mert a bürokratikus eljárások és a lassú ügyintézés miatt azok nem érhetőek el a kellő időben. E vészhelyzeti rendszerek így a gyakorlatban szinte teljesen működésképtelenné váltak.
- **A vidéki bérleti és részesművelési jogviszonyokat szabályozó 1948. évi 13.246-os törvény**[205] a földtulajdonos és a termelő közti

[203] Consejo Hídrico Federal
[204] Ley N.º 27.279 – Presupuestos Mínimos de Protección Ambiental para la Gestión de los Envases Vacíos de Fitosanitarios
[205] Ley N.º 13.246 – Arrendamientos y Aparcerías Rurales

használati szerződések formáit rögzíti. A törvényben foglalt formákon felül később ugyanakkor számos új, jogilag nem szabályozott, de az adóhatóság által elismert szerződéstípus is elterjedt. A pampákon a megművelt területek 40-60%-ára ilyen, legtöbbször rövid, egyéves időtartamú szerződések vonatkoznak. Pusztán szakmai szempontból nézve mindez kedvezőtlen, mert akadályozza az egy éven túlnyúló talajmegőrző gyakorlatokat, például a vetésforgót vagy a megfelelő tápanyagutánpótlást. A rövidtávú szerződések rendszere tehát végső soron a talajállapot romlásához vezethet, így a fenntartható gazdálkodás érdekében indokolt lenne visszaállítani a hosszabb – legalább ötéves – minimális időtartamot, illetve ösztönzőkkel támogatni a tartós szerződéseket és talajhasználati-tervek alkalmazását. Uruguayban például a bérleti viszonyokra is kötelezően kiterjednek a közérdekű talajvédelmi előírások (Acuña, 2023, pp. 415-416.).

7.2.4. Intézményi háttér

A szövetségi tanácsok[206] első formái az 1950-es évekre nyúlnak vissza. Létrehozásuk célja a központi állam és a tartományok közötti kormányzati együttműködés megszervezése volt különféle szakterületeken. 1990-ben a 23.843-as törvény[207] hozta létre a Szövetségi Agrártanácsot (CFA[208]), majd 2008-ban a 26.438-as törvény[209] létrehozta a Szövetségi Vízügyi Tanácsot (CO.HI.FE[210]). A Szövetségi Környezetvédelmi Tanács (COFEMA[211]) egy Szövetségi Megállapodással[212] jött létre, saját Alapító Okiratában[213] szabályozva működését. A Tanács közvetlen előzményének az 1993-as Szövetségi Környezetvédelmi Paktum[214] tekinthető, amelyre az 1992. június 3-14. között Rio de Janeiróban megtartott ENSZ Környezet

[206] Consejos Federales
[207] Ley N.º 23.843 – Creación del Consejo Federal Agropecuario
[208] Consejo Federal Agropecuario
[209] Ley N.º 26.438 – Ratificación del Acta Constitutiva del Consejo Hídrico Federal
[210] Consejo Hídrico Federal
[211] Consejo Federal de Medio Ambiente
[212] Acuerdo Federal
[213] Acta Constitutiva
[214] Pacto Federal Ambiental

és Fejlődés Konferencia nemzetközi környezetvédelmi akcióterve (Agenda 21) is hatással volt. Továbbra is várat magára azonban e Szövetségi Tanácsok funkcionális megerősítése, hogy azok ne csupán tanácsadó vagy konzultatív szerepet töltsenek be, hanem tényleges jogkörökkel is rendelkezzenek. Egy lehetséges megoldás egy Szövetségi Agrár-környezetvédelmi Bizottság[215] létrehozása lenne, amely a COFEMA, a CO.HI.FE és a CFA együttműködésére épülhetne (Acuña, 2023, pp. 416-417.).

7.3. Andok Közösség: Kolumbia agrár-környezetvédelmi politikája

7.3.1. Helyzetkép

Kolumbia az egyetlen dél-amerikai ország, amely az Atlanti- és a Csendes-óceánnal is határos, területe 1,1 millió km², jelentős mezőgazdasági művelésre alkalmas földállománnyal és édesvízkészlettel, rendkívüli biodiverzitással, ásványi és fosszilis erőforrásokkal.

A mezőgazdaság Kolumbiában továbbra is kulcsfontosságú ágazat. 2023-ban a foglalkoztatottság 14,4%-át és a GDP 8,7%-át adta, miközben a földtulajdon erős kettősséget mutat, egyszerre vannak jelen a hagyományos önellátó farmok, és a nagyüzemi gazdaságok. Az agrárium és az élelmiszeripar jelentős szerepet játszanak a külkereskedelemben is, 2023-ban az export közel egyötödét (19,9%) adták (OECD, 2025, p. 266.). Az ország GDP-je 2024-ben 1,8%-kal nőtt, a foglalkoztatás szintje azonban a pandémia utáni fellendülést követően 2024-ben ismét romlott, a munkanélküliségi ráta így 11,1%-ra rúgott, miközben az infláció 6,61%-ra mérséklődött (OECD, 2025, p. 267.). Kolumbia továbbra is nettó exportőr az agrár- és élelmiszeripari termékek terén: 2023-ban 750 millió USD értékű külkereskedelmi többletet ért el. Az élelmiszer-export 58%-a végső fogyasztásra kerül, 42%-a pedig feldolgozóipari alapanyagként szolgál. Az import döntő része (67%) ezzel szemben köztes termék, amely aztán belföldön feldolgozásra kerül (OECD, 2025, p. 268.).

[215] Comisión Federal Agroambiental

Az ország gazdasági növekedésében meghatározó szerepet játszott a mezőgazdaság. A szektor az 1960-as évektől kezdődően ugyanis gyors bővülésnek indult, amit az állami ösztönzők, a gépesítés, a modern inputanyagok használata és az importtal szembeni védelem tovább erősítettek. Az ’70-es, ’80-as években a kávé világpiaci árának többszöri emelkedése nyomán növekedett az ország gazdasága. Az 1990-es évek elején a kereskedelem liberalizációja, a piacok megnyitása okán csökkent az állami szerepvállalás, ám a kialakult helyzethez a termelők nem alkalmazkodtak megfelelő gyorsasággal, ami válságot idézett elő. A kormány a kilencvenes évek végén a fentiek hatására új jövedelem-védelmi és stabilizáló eszközöket (árfolyosók, árstabilizációs alapok) vezetett be. A kormány, a paramilitáris szervezetek és a gerilla csoportok közötti 2016-os békemegállapodás utat nyitott egy hosszútávú, a föld- és vízhasználat szabályozására, a termelékenység fokozására, az infrastruktúra javítására és intézményi reformokra összpontosító vidékfejlesztési vízió megvalósítása előtt. A fentiek nyomán 2022 óta a hangsúly egyre inkább a földreformra, a fenntartható termelésre és a vidéki szolgáltatások fejlesztésére helyeződött (OECD, 2025, p. 271.).

7.3.2. Környezeti kontextus

Kolumbiában a mezőgazdaság számít a fő vízfelhasználónak. Az ágazat 2023-ban a teljes vízfelhasználás 59,4%-áért volt felelős, ami igencsak meghaladja az OECD 49,5%-os átlagát. Ugyanebben az évben a mezőgazdaság felelt továbbá az üvegházhatású gázok kibocsátásának 31,4%-áért is, ami az OECD 10%-os átlagát ugyancsak jelentősen meghaladja (OECD, 2025, pp. 270-271.).

A talajerózió Kolumbiában súlyos, akár a terméshozamok 50%-át is elérő termelési veszteségekhez vezethet (Borrelli et al., 2017 in MADR, 2024, p. 14.). Kolumbiában a mezőgazdasági művelésbe vont területek mintegy 40%-át, több mint 45 millió hektárnyi területet érint valamilyen mértékű erózió, valamivel több mint 3,3 millió hektáron, különösen La Guajira térségében pedig súlyos vagy nagyon súlyos a károsodás. Ez

komoly veszélyt jelent az élelmiszer-termelés fenntarthatóságára is (IDEAM & UDCA, 2015 in MADR, 2024, p. 14.). Ezzel párhuzamosan drasztikus biodiverzitás-vesztéshez is vezetett a mezőgazdaság néhány növényre és fajtára való specializációja. Kolumbiában a biodiverzitás csökkenése, főként az élőhelyek átalakulása és az intenzív mezőgazdaság okán, az őshonos fajok közel 18%-át érinti. A helyzetet tovább súlyosbítja a génmódosított növények – elsősorban a GMO-kukorica – terjedése, amely már több tucat őshonos faj genetikai szennyeződéséhez vezetett, növelve az ország agrobiodiverzitását és élelmezésbiztonságát fenyegető kockázatokat (MADR, 2024, p. 14.).

A Hidrológiai, Meteorológiai és Környezettudományi Intézet (IDEAM[216]) becslése szerint Kolumbiában a mezőgazdaság, az erdőgazdálkodás és az egyéb kapcsolódó földhasználati formák az ország üvegházhatású gázkibocsátásának 59,1%-áért felelősek. A kibocsátás fő forrásai a legelők, az erdők legelővé alakítása (azaz az 5.4 fejezetben bemutatott nettó erdőkonverzió), az állattenyésztésből származó metánkibocsátás (mellyel átfogóbban az 5.6 fejezetben foglalkoztunk), valamint a természetes erdők más földhasználati formákban történő hasznosítása (MADR, 2024, p. 15.).

Az 1970-80-as évektől kezdődően az agrár-környezetvédelem kialakulását és fejlődését Kolumbiában több, egymással összefüggő tényező ösztönözte. Ezek közé tartozott az addig megszokott termelési modelleket bíráló környezetvédelmi és alternatív fejlődési irányzatok megerősödése, továbbá az ökológiai és bio termékek iránt megnyíló új piacok és az ezeket támogató politikai-jogi lépések is. Az alternatív gazdálkodási formák – köztük az ökológiai gazdálkodás – részben az ipari mértékű mezőgazdaság által okozott társadalmi-gazdasági válságra és környezeti károkra adott válaszként jelentek meg (León-Sicard et al., 2015, pp. 40-41.).

A környezeti tudatosság egyre meghatározóbb társadalmi jelenséggé vált a térségben, és Kolumbiában számos olyan szervezet is

[216] Instituto de Hidrología, Meteorología y Estudios Ambientales

létrejött, amelyek a hagyományos paraszti gyakorlatokat vagy az akkoriban terjedő ökológiai szemléletet próbálták előmozdítani. A létrejövő alternatív farmgazdaságok egy része teljesen elutasította a szintetikus vegyszereket, mások korlátozott mértékben elfogadták azok használatát. A gazdaságok sokféleségét jól mutatja, hogy ugyanazt a gazdálkodási stílust különböző régiókban biológiai, organikus és ökológiai mezőgazdaságnak egyaránt nevezték (León-Sicard et al., 2015, p. 41.).

7.3.3. Jogszabályi és programstruktúra

A kolumbiai alkotmány[217] (1991) rögzíti az állam felelősségét az élelmiszer-termelés és az élelmiszer-szuverenitás védelmében, valamint a földhöz, vetőmagokhoz, természeti erőforrásokhoz és a biológiai sokféleséghez való hozzáférést, emellett alkotmányos rangra emeli a vonatkozó nemzetközi egyezményeket is. Az 1994-es 160. sz. törvény[218] és az azt részleteiben szabályozó 1777/1996-os rendelet[219] létrehozta a paraszti agrárreform és vidékfejlesztés rendszerét, valamint a Paraszti Tartalékzónákat. Ezek célja a fenntartható paraszti gazdaság megerősítése, a földek koncentrációja és a mezőgazdasági terjeszkedés szabályozása, a társadalmi konfliktusok csökkentése, valamint a béke, a társadalmi igazságosság és a közösségi részvételen alapuló területi fejlődés előmozdítása volt. A 2017-es 464. számú határozat[220] a paraszti, családi és közösségi mezőgazdasági politikában az agrár-környezetvédelmi gyakorlatok, tudás, a részvételi garanciarendszerek, a vetőmagok és a helyi élelmiszer-beszerzés előmozdítását ún. stratégiai tengelyek mentén rögzíti. A 2017-2027-es PECTIA[221] stratégiai terv[222] családi

[217] Constitución Política de Colombia
[218] Ley 160 de 1994 – Por la cual se crea el Sistema Nacional de Reforma Agraria y Desarrollo Rural Campesino, se establece un subsidio para la adquisición de tierras, se reforma el Instituto Colombiano de la Reforma Agraria y se dictan otras disposiciones.
[219] Decreto 1777 de 1996 – Por el cual se reglamenta parcialmente el Capítulo XIII de la Ley 160 de 1994, en lo relativo a las Zonas de Reserva Campesina.
[220] Resolución 464 de 2017 – Por la cual se adoptan lineamientos para la implementación del Sistema de Información de Tierras y se dictan otras disposiciones.
[221] Plan Estratégico de Ciencia, Tecnología e Innovación Agropecuaria en Colombia - Kolumbia Tudományos, Technológiai és Mezőgazdasági Innovációs Stratégiai Terve
[222] Plan Estratégico de Ciencia, Tecnología e Innovación Agropecuaria en Colombia – PECTIA. 2017. 2017–2027. Colombia.

mezőgazdaságra fókuszáló alfejezete a munkát és a jövedelmeket a nemi egyenlőség szempontjából vizsgálja, és támogatja a fenntartható mezőgazdasági gyakorlatokra irányuló kutatást és technológiai fejlesztést. A 2018-as 3934. sz. CONPES[223] dokumentum[224] előirányozza egy agrár-környezetvédelemre és az ökológiai mezőgazdaságra vonatkozó közpolitika kidolgozását, a fenntartható földhasználat és az agrár-környezetvédelmi gyakorlatok agrárinnovációba történő beépítését, valamint a mezőgazdaság fenntarthatóságát támogató pénzügyi eszközök megerősítését. A 2020. évi 2046. sz. törvény[225] elősegíti a kistermelők és a paraszti, családi és közösségi mezőgazdaság részvételét a közétkeztetési piacokon, és lehetővé teszi, hogy a közbeszerzések során a technikai követelmények előnyben részesítsék az ökológiai termelésből származó élelmiszereket. A 2020. évi 006. számú határozattal[226] elfogadott Nemzeti Terv[227] a paraszti, családi és közösségi gazdaság termelésének piacra jutását támogatja, erősíti a területi szintű, alternatív értékesítési csatornákat és az ökológiai, illetve ökológiai termelést segítő részvételi garanciarendszerek (SPG[228]) alkalmazását. A 2022. évi 2183. sz. törvény[229] létrehozza a nemzeti agrárinput-rendszert és az ehhez kapcsolódó politikát és pénzügyi alapot. A törvény kiemelten ösztönzi a bio inputanyagok, az organikus-ásványi keverékek és egyéb biokészítmények használatát az élelmiszer-termelési költségek csökkentése, az élelmiszer-biztonság javítása és a természeti erőforrások

[223] Consejo Nacional de Política Económica y Social - Kolumbiai Gazdaság- és Szociálpolitikai Tanács
[224] CONPES 3934 de 2018 – Política Nacional de Desarrollo Rural, Reforma Agraria y Gestión Integral de Tierras.
[225] Ley 2046 de 2020 – Por la cual se establecen mecanismos para promover la participación de pequeños productores locales agropecuarios y de la agricultura campesina, familiar y comunitaria en los mercados de compras públicas de alimentos.
[226] Resolución 006 de 2020 – Por la cual se adopta el Plan Nacional para la Promoción de la Comercialización de la Producción de la Economía Campesina, Familiar y Comunitaria, formulado en cumplimiento de lo establecido en el Punto 1.3.3.4 del Acuerdo Final.
[227] Plan Nacional
[228] Sistemas Participativos de Garantías
[229] Ley 2183 de 2022 – Por medio del cual se constituye el Sistema Nacional de Insumos Agropecuarios, se establece la Política Nacional de Insumos Agropecuarios, se crea el Fondo de Acceso a los Insumos Agropecuarios y se dictan otras disposiciones.

megőrzése érdekében. A 2023. évi 01. számú alkotmánymódosítás[230] különleges, alkotmányos szintű védelemben részesítette a parasztságot, elismerve annak az élelmiszer-szuverenitásban betöltött szerepét, valamint az állam kötelezettségét a földtulajdonhoz való általános hozzáférés előmozdítására. A 2023. évi 2294. törvény[231] a 2022-2026-os Nemzeti Fejlesztési Terv[232] keretében előírta az élelmiszerhez való emberi jog biztosítását, az agroipari láncok fejlesztését fenntartható technológiák és közösségi részvétel révén, továbbá tudáscserét az agrár-környezetvédelem, az őshonos vetőmagok, és a vízgazdálkodás területén. Ezen felül ökológiai átmenetet hirdetett a termőföld termelékenységének növelése, a környezeti degradáció csökkentése és az éghajlati reziliencia erősítése érdekében. A 2024-es 780. rendelet[233] szabályozza a „Territorios Campesinos Agroalimentarios"[234] (TECAM) létrehozását, amelyek olyan vidéki területek, ahol történelmi idők óta olyan családok, közösségek laknak, parasztszervezetek működnek, melyek célja a helyben maradás, a közjavak védelme, a méltó élet, az élelmiszer-szuverenitás, az agrár-környezetvédelem, valamint a gazdasági, társadalmi, kulturális, politikai és egyéb környezeti dimenziók védelme, egyben a vidéki földtulajdon sokszínű társadalmi megoszlásának, hasznosításának biztosítása (MADR, 2024, pp. 27-30.).

A kormányzati intézményi keretek között Kolumbiában kifejezetten az agrár-környezetvédelem támogatását vagy ösztönzését célzó szakpolitika sokáig nem létezett. Az alternatív mezőgazdasági formák láthatóbbá válásával azonban megszületett az 1995-ös 544. számú agrárminisztériumi határozat, amely a szintetikus vegyszerek használatát

[230] Acto Legislativo 01 de 2023 – Por medio del cual se reconoce al campesinado como sujeto de especial protección constitucional.
[231] Ley 2294 de 2023 – Por el cual se expide el Plan Nacional de Desarrollo 2022-2026 "Colombia Potencia Mundial de la Vida".
[232] Plan Nacional de Desarrollo 2022 – 2026 "Colombia Potencia Mundial de la Vida"
[233] Decreto 780 de 2024 – Por el cual se adiciona el Título 26 a la Parte 14 del Libro 2 del Decreto 1071 de 2015, Decreto Único Reglamentario del Sector Administrativo Agropecuario, Pesquero y de Desarrollo Rural y se establecen los ajustes normativos para simplificar y agilizar los procedimientos de constitución, reconocimiento y formalización de Territorios Campesinos Agroalimentarios -TECAM, en desarrollo del artículo 359 de la Ley 2294 de 2023.
[234] Paraszti Agrár-élelmiszeripari Területek

mellőző termelés esetében jogilag is létrehozta az „ökológiai", „organikus" és „biológiai" termékek kategóriáját. Ez a szabályozás ugyanakkor főként az export erősítése érdekében született, és a szabályozási hatáskört nagyrészt a tanúsító szervezetek kezébe adta (Rivera, & León, 2013 in MADR, 2024, p. 16.). Ugyanebben az időszakban jött létre a Kolumbiai Mezőgazdasági Technológiatranszfer Program (PRONATTA[235]), amely tudásátadás és vidéki projektek támogatása révén – bár agrár-környezetvédőnek magát konkrétan sohasem titulálva – jelentős mértékben segítette az agrár-környezetvédelmi szemlélet terjedését (MADR, 2024, p. 16.).

A szabályozási környezet a 2000-es évek elején tovább fejlődött: a 2002-es 074. számú határozat[236] a Kolumbiai Normalizációs, Tanúsítási és Metrológiai Rendszeren[237] belül fektette le az ökológiai termékek tanúsításának alapjait. A 2006-os 0187. számú határozat[238] meghatározta az ökológiai termelés, feldolgozás, címkézés, ellenőrzés és kereskedelem általános rendszerét, mely az „ökológiai", „organikus" és „biológiai" fogalmakat egymással egyenértékűként kezelte. Emellett új kapcsolódó programkezdeményezések is megjelentek, például az Alexander von Humboldt Kutatóintézet[239] biokereskedelmi programja, a Környezetvédelmi Minisztérium[240] Nemzeti Zöld Üzletek Programja[241], valamint a Kolumbiai Tanulási Szolgálat[242] országos agrár-környezetvédelmi szakképzései.

Az akadémiai szférában szintén megerősödött az agrár-környezetvédelem. Az 1990-es évek végétől egyre több alapképzés, majd

[235] Programa Nacional de Transferencia de Tecnología Agropecuaria
[236] Resolución 074 de 2002 – Por la cual se establece el reglamento para la producción primaria, procesamiento, empacado, etiquetado, almacenamiento, certificación, importación y comercialización de productos agropecuarios ecológicos.
[237] Sistema Nacional de Normalización, Certificación y Metrología
[238] Resolución 0187 de 2006 – Por la cual se adopta el Reglamento para la producción primaria, procesamiento, empacado, etiquetado, almacenamiento, certificación, importación, comercialización y se establece el Sistema de Control de Productos Agropecuarios Ecológicos.
[239] Instituto de Investigaciones "Alexander von Humboldt"
[240] Ministerio del Ambiente y Desarrollo Sostenible
[241] Programa Nacional de Negocios Verdes
[242] Servicio Nacional de Aprendizaje

szakirányú továbbképzés, mester- és doktori program indult, amelyek célja a kolumbiai agrár-környezetvédelem tudományos és gyakorlati fejlődésének hosszú távú irányítására képes szakmai és kutatói bázis létrehozása volt (MADR, 2024, pp. 16-17.).

Kolumbia agrárpolitikája a Nemzeti Fejlesztési Terv (PND[243]) mezőgazdasági és vidékfejlesztési pilléreire épül. A 2022-2026-os PND (alcím: „Kolumbia, az élet világhatalma”[244]) legfőbb céljai: a fenntartható vidékfejlesztés, a földtulajdon rendezése és a földreform, az agrártervezés megerősítése, a termelési tényezőkhöz – például öntözéshez, finanszírozáshoz, technológiához – való hozzáférés és a konnektivitás javítása, a kistermelők társulásainak és társadalmi befogadásának ösztönzése, az ellátási láncok rövidítése, valamint a klímaváltozáshoz alkalmazkodó, klímatudatos mezőgazdasági stratégiák kialakítása. A gazdálkodók a Mezőgazdasági Ágazatfinanszírozási Alapon[245] keresztül jutnak kedvezményes hitelkonstrukciókhoz, míg a Nemzeti Agrárhitel Bizottság[246] az ágazat finanszírozási irányait, így a kisgazdaságok számára elérhető speciális hitel- és mikrohitel-programokat, beruházási ösztönzőket, továbbá az erősen támogatott agrárbiztosítási rendszert határozza meg (OECD, 2025, p. 264.).

Az állami támogatások – többek között az Integrált Agrárfejlesztési Projektek, a Termelői Szövetségek és az Agrárfejlesztési Alap[247] révén – kiterjednek az inputanyagokra, a gazdaságfejlesztési beruházásokra, a technikai tanácsadásra, valamint a kutatásra és technológiatranszferre is. Az ár- és jövedelemstabilizálást szolgálja a 4.2.4. alfejezetben ismertetett Andoki Ársávrendszer (SAFP[248]) is, amely vámokkal védi a belföldi termelőket a nemzetközi árkilengésektől egyes alapvető termékek esetében. Mindezen túlmenően az állami beruházások a mezőgazdaság szerkezetátalakításával, kutatással, ellenőrzési rendszerekkel és a vidéki

[243] Plan Nacional de Desarrollo
[244] "Colombia, potencia mundial de la vida"
[245] Fondo para el Financiamiento del Sector Agropecuario
[246] Comisión Nacional de Crédito Agropecuario
[247] Fondo de Fomento Agropecuario
[248] Sistema Andino de Franjas de Precios

közszolgáltatások bővítésével is rendre foglalkoznak. A 7.3.1. fejezetben említett békemegállapodás révén pedig az ország komoly előrelépést érhetett el a földtulajdon szabályozása, az öntözés fejlesztése és a szaktanácsadás kiterjesztése terén is (OECD, 2025, pp. 264-265.).

7.3.4. Konkrét agrár-környezetgazdálkodási eszközök

Kolumbiában az agrárkörnyezetvédelmi kezdeményezések túlnyomó többsége az ország alapvető élelmiszer-ellátásának egyik fő pillérét jelentő, ún. paraszti, családi, etnikai és közösségi alapú mezőgazdasághoz (ACFEC[249]) kötődik. A Vidéki Mezőgazdasági Tervezési Egység (UPRA[250]) becslése szerint több mint 1,4 millió az ACFEC kritériumainak megfelelő, az agrár-környezetvédelem előmozdítására alkalmas mezőgazdasági termelőegység (UPA[251]) létezik. Bár az agrár-környezetvédelmi folyamatokról nincs átfogó adatbázis, a PND értékelése szerint a korábbi programok jelentős hatásokat mutatnak. Több tízezer hektáron, tízezres nagyságrendű paraszti, afro-kolumbiai és őslakos család részvételével működnek agroökológiai rendszerek, amelyek hozzájárultak az élelmezésbiztonság és az élelmiszer-önrendelkezés erősítéséhez. Az önellátás és a helyi piacra termelés révén e gazdaságok működése a teljes nemzetgazdaság számára előnyös volt (MADR, 2024, p. 18.).

2024-ben a kolumbiai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium (MADR[252]) a FAO-val együttműködve frissítette az ország agrár-környezetvédelmi projektjeit feltérképező adatgyűjtést. Ez jelentős növekedést mutatott az azonosított projektek számában, a 2020-as 128-ról a vizsgálat lefolytatásának időpontjáig 714-re nőtt ezek száma. A 2023-2024-es felmérés során ebből 589 db újonnan került azonosításra. A projektek végrehajtói igencsak heterogének voltak, a felmérés civil szervezeteket, állami intézményeket, magánvállalatokat és magánszemélyeket egyaránt tartalmazott. Így további, helyszíni

[249] Agricultura Campesina, Familiar, Étnica y Comunitaria
[250] Unidad de Planificación Rural Agropecuaria
[251] Unidades de Producción Agropecuaria
[252] Ministerio de Agricultura y Desarrollo Rural

ellenőrzésre lenne szükség annak igazolására, hogy valóban tartós agrár-környezetvédelmi intézkedésekről vagy csupán átmeneti folyamatokról van-e szó. A felmérés így inkább csak egy általános, feltáró jellegű, a kolumbiai agrár-környezetvédelem helyzetéről csupán közelítő képet nyújtó áttekintésnek tekinthető (MADR, 2024, p. 18.).

A bio inputanyagok nemzeti szintű minőségi szabványainak kidolgozása érdekében, az MADR már az 1990-es évektől kezdődően együttműködött a mezőgazdaság és az állattenyésztés egészségügyi, minőségi és technikai felügyeletéért felelős Kolumbiai Mezőgazdasági Intézettel[253] és a nemzeti szabványokért és tanúsításért felelős szervezettel, a Kolumbiai Műszaki Szabványügyi és Tanúsítási Intézettel[254]. Már ekkor megkezdődött az agrár-környezetvédelem intézményi hátterének erősítése: 1994-től kezdve a Corporación Colombia Internacional megkezdte az ökológiai termelés tanúsítását, majd 1998-ban, az export és a tanúsítás egyszerűsítése érdekében elindult Kolumbia „harmadik országként" történő uniós elismerése is (León-Sicard et al., 2015, pp. 50-51.). A minisztérium támogatta a társadalmi részvételt és a tudásmegosztást is. Országos ökológiai mezőgazdasági leltárak készültek (1997, 1998), létrejöttek a megyei ökológiai mezőgazdasági bizottságok, valamint olyan kezdeményezések is elindultak, mint a Bio Inputanyagok Kamarája[255], az Ökológiai Kávétermesztés Technikai Útmutatója[256], az ökológiai kávétermesztés ellenőreinek képzési rendszere és a nemzeti ökológiai termelési védjegy (2004).

Kutatói oldalról az Alexander von Humboldt Kutatóintézet és a Kolumbiai Mezőgazdasági Kutatóintézet[257] 2005-ben átfogó értékelést készítettek az andoki térség ökológiai termelési rendszereiről, a vizsgálat során különös figyelmet fordítva a biodiverzitás-megőrzésre is. Az agrár-környezetvédelemmel kapcsolatos képzésben kiemelkedő szerepet játszott

[253] Instituto Colombiano Agropecuario
[254] Instituto Colombiano de Normas Técnicas y Certificación
[255] Cámara de Bioinsumos
[256] Guía Técnica para la Caficultura Ecológica
[257] AGROSAVIA Corporación Colombiana de Investigación Agropecuaria

a Kolumbiai Tanulási Szolgálat[258], amely kompetenciaalapú technikus és technológus képzéseket, valamint rövid online kurzusokat indított több regionális központban is (León-Sicard et al., 2015, p. 51.).

Intézményi szinten a Patrimonio Natural szervezet vezetésével, a fenntartható agrárpolitika, a biodiverzitás szakpolitikába történő integrálása, a hitelezés és a termelés átalakítása terén 2007-ig számos szakpolitikai javaslat, program és ösztönzőeszköz született. 2012-ben azonban egy ökológiai agrár-értéklánc kezdeményezés végül nem kapott hivatalos elismerést a minsztériumtól. León-Sicard et al. (2015) szerint megállapítható, hogy bár számos agrár-környezetvédelmi, ökológiai kezdeményezés indult, ezek többsége érdemben nem tudta megerősíteni az agrár-környezetvédelmet. A szerző szerint mindez az egyértelmű politikai akarat hiányának köszönhető, amely nélkül az agrár-környezetvédelmi fókuszú mezőgazdaság Kolumbiában egyelőre nem válhatott meghatározó stratégiai fejlesztési iránnyá (León-Sicard et al., 2015, pp. 51-52.).

2024-ben Kolumbiában számos előrelépés történt az agrár-környezetvédelmi politika terén. Létrejött az Agroökológiai Technikai Titkárság[259], kidolgozták a regionális egyeztetések módszertanát, valamint elindult a Nemzeti Agroökológiai Program[260] és a Gazdaságszintű Agroökológiai Tervezési Eszköz[261].

2024-ben azonban a környezeti fenntarthatóság javítása érdekében további projektek is lezajlottak. Az Orinoquía Biokarbon Projekt[262] a Világbank támogatásával például a fenntartható mezőgazdasági tervezést és az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentését célozta. A projekt keretében tanulmányok készültek többek között a földhasználat-tervezés, az erdőirtás elleni küzdelem, a fenntartható talajhasználat és a kibocsátáscsökkentési rendszerek kapcsán. Az ország emellett a jelentős nemzetközi pénzügyi támogatásnak köszönhetően komoly előrelépéseket

[258] Servicio Nacional de Aprendizaje
[259] Secretaría Técnica de la Mesa Nacional de Agroecología
[260] Política Nacional de Agroecología
[261] Instrumento Predial para la Planificación Agroecológica
[262] Proyecto Biocarbono Orinoquía

tett a klímaadaptáció terén. A Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium együttműködési és hitelmegállapodást kötött a Latin-amerikai és Karibi Fejlesztési Bankkal[263], valamint klímaintelligens mezőgazdasági kezdeményezések megvalósítására partnerséget alakított ki a 4.4.1. alfejezetben bemutatott Nemzetközi Trópusi Mezőgazdasági Központtal (CIAT[264]) is.

7.4. SICA: Panama agrár-környezetvédelmi intézkedései

7.4.1. Helyzetkép

A panamai gazdaság 2018-2023 között átlagosan évi 5,19%-kal növekedett, míg a mezőgazdasági szektor – amely magában foglalja a növénytermesztést, állattenyésztést, erdőgazdálkodást és halászatot – ennél lassabban, csak 4,4%-os ütemben bővült, és mindössze 2,6%-kal járult hozzá az ország GDP-jéhez (MIDA, 2024, p. 22.). A mezőgazdaság különösen a hátrányos helyzetű tartományokban és az őslakos közösségek körében bír kiemelkedő fontossággal. A fogyasztói árak 2022-2023-ban emelkedtek, a munkanélküliségi ráta pedig a 2020-as 18,5%-os csúcsról 2023-ra 7,4%-ra csökkent. A foglalkoztatás szerkezete átalakulóban van: a primer szektor részesedése hosszú távon csökken, míg a szolgáltatási szektor dominanciája erősödik (MIDA, 2024, p. 23.).

A mezőgazdasági termelésen belül az alapélelmiszerek közül a rizs vetésterülete az elmúlt években növekedett, ezzel szemben a kukorica termesztése kedvezőtlenül alakult. Ennek hátterében vélhetően éghajlati okok és a más haszonnövények nyomán jelentkező versenyhelyzet állhatott. A gyenge termelékenység és a lassú növekedés következtében a hazai mezőgazdaság nem képes teljes mértékben kielégíteni a belföldi keresletet, ami az élelmiszer-import gyors bővüléséhez vezetett. Az import értéke az elmúlt években évi 20%-ot meghaladó ütemben nőtt, elérve az 550 millió amerikai dollárt (Bolaños Benavides et al., 2022, p. 15.). Az állattenyésztésben míg a szarvasmarha-állomány hosszabb távon

[263] CAF | Banco de desarrollo de América Latina y El Caribe
[264] Centro Internacional de Agricultura Tropical

csökkenő tendenciát mutat, addig a sertés- és baromfiágazat dinamikusan bővül. Ez különösen a baromfi-állomány esetében szembeötlő, amely a növekvő beruházások és kereslet okán 2023-ra meghaladta a 30 millió szárnyast (MIDA, 2024, p. 23.).

Az agrárexport kulcsszerepet játszik a gazdaságban, a legfontosabb exporttermékek a banán, a cukor, a görögdinnye, a pálmaolaj, a garnélarák és a kávé. Ha összevetjük a 2014-2018 és a 2019-2023 közötti időszakokat, akkor azt láthatjuk, hogy a pálmaolaj és a banán exportja jelentősen nőtt, míg a cukor, a garnélarák és a görögdinnye volumene visszaesett. Az importfüggőség erősödésével párhuzamosan az élelmiszerárak éves átlagban 7% feletti ütemben emelkedtek (Bolaños Benavides et al., 2022, p. 15.). Bár az exportárak többsége hosszabb távon emelkedett, néhány termék – például a fagyasztott garnélarák – árazása kivételt képezett. A pandémia utáni kilábalás és az exporttermékek árnövekedése bizakodásra ad okot, azonban a szektor fenntartható fejlődése szempontjából a diverzifikáció továbbra is elengedhetetlen (MIDA, 2024, p. 24.).

7.4.2. Környezeti kontextus

Panamát 2000 és 2012 között gyors, előzetes stratégiai tervezést nélkülöző gazdasági növekedés jellemezte, ami jelentős környezeti terhelést eredményezett (FAO, 2015, pp. 3-4.). Az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezményéhez benyújtott második nemzeti jelentés szerint az ország súlyos környezeti problémákkal küzd. Gondot okoz többek között az erdőirtás, a biodiverzitás csökkenése, a mezőgazdasági talajok degradációja, valamint a felszíni és parti vizek szennyeződése. A 2000–2008 közötti időszakban az erdőborítottság 45%-ról 42%-ra csökkent, a biodiverzitás közel fele elveszett. A szárazság és elsivatagosodás által érintett területek aránya 2004 és 2013 között 20%-ról 28%-ra nőtt, és a vízgyűjtő területek jelentős részén folyamatosan romlik a vízminőség (FAO, 2015, 4. old). A mezőgazdasági szektor gyengesége, alacsony termelékenysége szintén fokozza annak környezetre kifejtett nyomását, mivel a termelők egy része a hatékonyság hiányát a természeti erőforrások

túlhasználatával ellensúlyozza. A földért és a vízért a mezőgazdaság egyre élesebb versenybe kerül más gazdasági ágazatokkal (FAO, 2015, p. 4.). Az éghajlatváltozás hatásai – mint a gyakoribb aszályok, az erózió, a hőmérséklet-emelkedés és a kártevőkkel szembeni ellenálló képesség csökkenése – mindeközben tovább rontják a természeti erőforrások állapotát, csökkentve a mezőgazdasági termelés fenntarthatóságát (FAO, 2015, pp. 4-5.).

7.4.3. Jogszabályi környezet

Panama alkotmánya külön fejezetben szabályozza az ökológiai és az agrárszektorral kapcsolatos kérdéseket. Az alkotmány az állam alapvető kötelességeként rögzíti az egészséges, szennyezésmentes környezet biztosítását, és az ökológiai egyensúly megőrzése érdekében a természeti erőforrások védelmét, fenntartható és racionális hasznosítását. A 118-121. cikk kifejezetten rögzíti, hogy az államnak garantálnia kell az olyan környezetet, amelyben a levegő, a víz állapota és az előállított élelmiszerek minősége az emberi élet egészséges fejlődéséhez szükséges feltételeknek megfelel. A környezetszennyezés megelőzését, az ökológiai egyensúly fenntartását és az ökoszisztémák pusztulásának elkerülését az állam és az állampolgárok közös kötelességként azonosítja (Peña Chacon, 2015, pp. 164-165.). A fentiekkel összhangban az agrárszabályozás a mezőgazdasági ágazat átfogó fejlesztését, a földbirtokok optimális, megfelelő elosztását, a termőföld megfelelő használatát és megőrzését írja elő. A szabályozás értelmében a termőföld helyes használata nemcsak jog, hanem társadalmi kötelezettség is, amelyet az állam ökológiai szempontok alapján törvényileg szabályoz és ellenőriz a természeti erőforrások hosszú távú megőrzése érdekében (FAO, 2015, p. 5.). Az alkotmány felhatalmazza az államot arra is, hogy jogszabályok útján szabályozza és ellenőrizze az erdők, vizek, a talaj és az állatvilág hasznosításba vonását, biztosítva azok megőrzését, megújulását és fennmaradását. Rögzíti, hogy a nem megújuló természeti erőforrások hasznosítása nem járhat társadalmi, gazdasági és környezeti károkkal (Peña Chacon, 2015, p. 165.). A Nemzeti Élelmiszer- és Élelmezésbiztonsági Politikát szabályozó 2011.

évi 55. törvény környezetkárosító tevékenységnek minősít minden olyan mezőgazdasági tevékenységet, amely negatívan hat a környezetre vagy veszélyezteti az emberi, állati és növényi egészséget. A jogszabály a fenntartható talajhasználatot a területrendezési politikákkal és környezetvédelmi normákkal összhangban határozza meg (Hermosillo Hernández (2023) p. 32.). A fenti jogszabályok tehát megteremtik az agrár-környezetvédelem alkotmányos és jogi alapjait a vizsgált országban. A diffúz környezeti érdekek a szabályozás révén a bíróságokon is érvényesíthetőek, összhangban a nemzetközi környezetvédelmi egyezményekkel, így például a Ramsari Egyezménnyel[265] (Peña Chacon, 2015, pp. 165-166.).

Panamában a területrendezés fogalma a 20. század közepén, kezdetben elsősorban a városi növekedés kordában tartása céljából jelent meg. Az első komolyabb jogszabályok a lakás- és városfejlesztésre koncentráltak. Az 1990-es évektől a gyors ingatlan- és turisztikai fejlesztések hatására erősödött a közép- és hosszú távú tervezés, a földhasználat racionális szabályozása iránti igény (FAO, 2015, pp. 5-6.). A 2000-es évektől kezdődően egyre inkább kibővült a jogi és intézményi eszközök köre, és a területrendezés hatásköre kiterjedt az egész országra, beleértve a vidéki térségeket is (FAO, 2015, p. 6.). E folyamatot erősítette az a jogi szemlélet is, amely szerint a földhasználatnak, összhangban a fenntartható fejlődés elveivel, nemcsak gazdasági, hanem környezeti és társadalmi követelményeknek is meg kell felelnie (Hermosillo Hernández, 2023, p. 32.).

Az 1998-as környezetvédelmi törvény révén a szabályozás részévé vált környezeti területrendezés az ökológiai adottságokhoz igazodó térhasználatot helyezte előtérbe. A törvény nyomán kerültek megalkotásra a vízgyűjtő-gazdálkodási szabályok és a 2003-ban elfogadott Országos Indikatív Környezeti Területrendezési Terv (PIGOT[266]). A városi és a környezeti megközelítés ugyanakkor párhuzamosan érvényesült, és a

[265] Ramsar Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat
[266] Plan Indicativo General de Ordenamiento Territorial Ambiental

gyenge koordináció a területrendezési eszközök széttagoltságához és korlátozott hatékonyságához vezetett (FAO, 2015, p. 6.).

Noha egyre erősebb igény mutatkozik egy egységes, hosszú távú országos „mesterterv" és integrált területrendezési rendszer iránt, a területrendezési tervek területi hatálya és érvényessége jelenleg hiányos. A fő kihívás a természeti erőforrások fenntartható használatának és megőrzésének összehangolása a mezőgazdaság, a városfejlesztés és más gazdasági ágazatok érdekeivel. Ennek megvalósításához jogharmonizációra, intézményi együttműködésre, részletes földhasználat-rendezésre, valamint az agrár-környezetvédelmi szempontok területrendezési döntésekbe történő következetes integrálására van szükség (FAO, 2015, p. 7.). A jelenlegi szabályozás egyik hiányossága, hogy – a mexikói gyakorlathoz hasonlóan – nem létezik külön környezeti peres eljárás, így az agrár-környezeti jogviták rendes agrárjogi eljárás keretében kerülnek elbírálásra (Hermosillo Hernández, 2023, pp. 32-33.).

Panama alkotmánya kimondja, hogy az állam nem tűri a műveletlen vagy spekulációs célból tartott földeket. A magántulajdon társadalmi funkcióhoz kötött, amely funkció indokolt esetben a kisajátítást is lehetővé teszi. Ezen elvek alapján született meg az 1962-es Agrárkódex[267], amely jóllehet eredetileg átfogó földreformot és a parlagon hagyott földek felszámolását célozta, a gyakorlatban végül a mezőgazdaság megfelelő ökológiai kontroll nélküli terjeszkedését eredményezte. A kódex hozzájárult a mezőgazdasági művelésbe vont területek expanziójához, az erdők pusztulásához és a sérülékeny területek degradációjához, mivel a talaj művelésre való alkalmasságát és az ökoszisztéma-szolgáltatásokat nem vette kellő mértékben figyelembe (FAO, 2015, p. 36.).

A korábban már említett 2011. évi 55. törvény ezzel szemben egyértelműen a fenntarthatóság elvét helyezi előtérbe, és az agrártevékenységet szorosan összehangolja a környezet- és

[267] Ley N.º 37 de 21 de septiembre de 1962 – Por la cual se aprueba el Código Agrario de la República.

egészségvédelemmel. Bevezeti a föld társadalmi, gazdasági és környezeti funkcióinak hármas rendszerét, előírja a természeti erőforrások megóvását, valamint a fenntartható földhasználatot és termelést. A környezeti funkció teljesítéséért az állam az intézményeket és a földtulajdonosokat közösen teszi felelőssé, és ösztönzi a környezetbarát mezőgazdasági gyakorlatokat (FAO, 2015, p. 36-37.). A termelőt a 2011. évi 55. törvény arra kötelezi, hogy tevékenységét a környezettel összhangban, a szerves trágyákat és a talajt, illetve az emberi, állati és növényi egészséget nem károsító inputanyagok használatát előnybe részesítve végezze. Az államot a törvény a környezetvédelmi normák érvényesítésének garantálójaként azonosítja (Hermosillo Hernández, 2023, p. 32.). A természeti erőforrások védelme szempontjából a végrehajtás és az ellenőrzés hiányosságai ugyanakkor továbbra is komoly kihívást jelentenek (FAO, 2015, pp. 36-37.).

A növényvédelem fő kerettörvénye a Panamai Növényegészségügyi Törvény[268], amely célul tűzi a növényvédelmi problémák integrált megelőzését és ellenőrzését, valamint a növényvédelmi állapot fenntartását és a kártevők terjedésének megakadályozását. Állami hatóságként a jogszabályok végrehajtásáért, a növényegészségügyi politikák érvényesítéséért és a környezet- és egészségvédelem elősegítéséért a MIDA Növényegészségügyi Igazgatósága (DSV[269]) felelős. Panama ratifikálta a veszélyes növényvédő szerekről szóló Rotterdami Egyezményt is (FAO, 2015, p. 49.).

A DSV és a MIDA több projektet is indított a növényvédelmi ellenőrzés és a környezetvédelmi szabályozás fejlesztésére. A 42/2011. sz. határozat[270] például a peszticid-használat optimális szabályozását és jó mezőgazdasági gyakorlatok alkalmazását írta elő. A korábban nem kimutatható mezőgazdasági vegyszerek azonosíthatósága érdekében a MIDA fejlesztette laborfelszereléseit, és a FAO támogatásával aktualizálta

[268] Ley N.º 47 de 9 de julio de 1996 – Por la cual se dictan medidas de protección fitosanitarias y se adoptan otras disposiciones.
[269] Dirección de Sanidad Vegetal
[270] Resuelto 42 del 2011

a peszticid-regisztrációs eljárásokat, ill. azokhoz technikai kézikönyv is készült (FAO, 2015, p. 50.).

Az ökológiai mezőgazdaság a közép-amerikai országokhoz képest Panamában viszonylag fejletlen. Mindössze körülbelül 4.560 hektárnyi termőterület, 1.460 termelő rendelkezik ökológiai tanúsítással és a kapcsolódó feldolgozó- és kereskedőpartnerek száma is korlátozott. A tanúsításra és a felügyeletre a MIDA 2005-ben a DSV-t jelölte ki, míg a fejlesztésért a Mezőgazdasági Igazgatóság felel. A DSV keretében a Spanyol Együttműködési Ügynökség[271] támogatásával létrejött az Országos Ökológiai Tanúsító Hatóság[272], mely nagymértékben csökkentette a nemzetközi tanúsítás költségeit a kistermelők számára. Az országban ez volt az első kísérlet a nemzeti öko-címkézés piacra vitelére, ami a helyi ökológiai mezőgazdaság fejlesztésének történetében is fontos mérföldkő (FAO, 2015, p. 51.).

7.4.4. Intézményi háttér és programstruktúra

Az agrárszektor irányító szerve, a Panamai Mezőgazdasági Fejlesztési Minisztérium (MIDA[273]), eredetileg erősen termelésközpontú szemlélettel működött, de az elmúlt évtizedekben intézményi struktúrájába fokozatosan a környezeti dimenziót is beépítette. Bár a MIDA szervezeti felépítése összetett, és a tárcához számos háttérintézmény is kapcsolódik, a fenntarthatóság és a természeti erőforrás-gazdálkodás a fő szakmai fókuszú szervezeti egységek illetékességi területei között csak korlátozottan jelenik meg. A környezeti szempontok érvényesítésének fő letéteményese az Agrárkörnyezetvédelmi és Klímaváltozási Ügyekért Felelős Egység[274], amelynek feladata a fenti aspektusok integrálása az agrárpolitikába, és az ahhoz kapcsolódó projektekbe. Az egység koordinációs szerepet tölt be az éghajlatváltozással, kockázatkezeléssel és nemzetközi környezetvédelmi kötelezettségekkel kapcsolatos

[271] Agencia de Cooperación Española
[272] Autoridad Certificadora Orgánica Nacional
[273] Ministerio de Desarrollo Agropecuario
[274] Unidad Agroambiental, Variabilidad y Cambio Climático

kérdésekben (FAO, 2015, pp. 38-40.). Feladata, hogy a termelés biztonságának és a versenyképesség megőrzése mellett elősegítse a természeti erőforrások fenntartható használatát, valamint a MIDA politikáiba, terveibe és programjaiba integrálja az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás és a negatív hatások mérséklésének kérdését. Az egység egyszerre lát el szakmai tanácsadó, koordinációs és szabályozás-előkészítő funkciókat, miközben összekötő kapocsként működik más állami intézményekkel és – nemzetközi környezetvédelmi folyamatok esetében – más országokkal (https://mida.gob.pa/unidades/unidad-agroambiental-variabilidad-y-cambio-climatico/).

A Panamai Nyilvános Agrárrendszer (SPAP[275]) öt fő intézményből áll, amelyek a MIDA irányítása alatt végzik munkájukat. A Panamai Mezőgazdasági Kutatóintézet (IDIAP[276]) felel az agrárkutatásért, feladata új technológiák és tudás létrehozása, adaptálása, validálása és terjesztése az agrárszektor vonatkozó stratégiái és irányelvei mentén. A Mezőgazdasági Marketing Intézet (IMA[277]) a mezőgazdasági termékek marketingjét és kereskedelmét támogatja, elősegítve a termelők piaci hozzáférését és az ágazat fejlődését. A Mezőgazdasági Fejlesztési Bank (BDA[278]) különösen a kis- és közepes termelők mezőgazdasági és agroipari tevékenységeihez biztosít pénzügyi és technikai segítséget, mikrohiteleket. A Mezőgazdasági Biztosítási Intézet (ISA[279]) a mezőgazdasági, állattenyésztési és erdészeti ágazat számára kínál biztosítási szolgáltatásokat. A MIDA a rendszer stratégiai irányítását végzi, felügyelve az intézmények közötti koordinációt, valamint a politikai és szakmai programok végrehajtását (FAO, 2015, pp. 51-53.).

A Genetikai Erőforrásokkal és Biodiverzitással Kapcsolatos Kutatási és Innovációs Igazgatóság [280] az őshonos erdőfajok védelmére és hasznosítására, a Családi Gazdálkodással Kapcsolatos Kutatási és

[275] Sistema Público Agropecuario Panameño
[276] Instituto de Investigaciones Agropecuarias de Panamá
[277] Instituto de Mercadeo Agropecuario
[278] Banco de Desarrollo Agropecuario
[279] Instituto de Seguro Agropecuario
[280] Dirección de Investigación e Innovación en Recursos Genéticos y Biodiversidad

Innovációs Igazgatóság[281] pedig a kakaó szaporítóanyagának diverzifikációjára és a szegény vidéki területeken élő családi gazdaságok termelési rendszereinek fejlesztésére fókuszál. Jóllehet az SPAP többi intézménye, mint az IMA, a BDA és az ISA, a termelőknek elsősorban pénzügyi, kereskedelmi és biztosítási támogatást nyújt, a kistermelők hitelekhez és technikai támogatáshoz való hozzáférése továbbra is jelentős kihívást jelent (FAO, 2015, pp. 52-54.).

Az elmúlt években az agrárkörnyezetvédelmi irányítás és a reziliencia erősítése érdekében a MIDA több intézményközi bizottságot is újraaktivált, így például a korábban öt évig inaktív Nemzeti Klímaváltozási Bizottságot (CONACCP[282]), ami 27 intézmény részvételével célul tűzte egy, az éghajlatváltozásról szóló Párizsi Megállapodáshoz igazodó klímastratégia kidolgozását is. Emellett újraindult a Panamai Erdőtelepítési Alap bizottsága[283] is, amely vissza nem térítendő finanszírozást biztosít egyéni és közösségi erdősítési és egyéb környezeti kezdeményezésekhez (MIDA, 2024, p. 83.).

A MIDA környezetvédelmi projektjei közül kiemelkedik a Nemzeti Agroökológiai Zónázási Projekt[284], valamint a meteorológiai megfigyelőhálózat bővítése. Annak érdekében, hogy a kiterjedt, de csak a termelők kis részét elérő tanácsadói hálózat hatékonyabban terjessze az agrár-környezetvédelmi gyakorlatokat a termelők körében, frissítésre került a területi alapú szaktanácsadás módszertana is. A mezőgazdasági kockázatok kezelésére indított Kockázatkezelési Projekt (GIR[285]) a technikai személyzet – különösen a szaktanácsadók – felkészítésére irányult. A közép-amerikai reziliencia-fejlesztési kapacitásépítési rendszer létrehozására és intézményesítésére szolgáló regionális projekt[286] a MIDA részvételével, a CAC és FAO támogatásával a térségi tudásmegosztást erősítette. A környezeti szempontok intézményesítését szolgálta a

[281] Dirección de Investigación e Innovación de la Agricultura Familiar
[282] Comité Nacional de Cambio Climático de Panamá
[283] Comité "Fondo Reforesta Panamá"
[284] Proyecto Nacional de Zonificación Agroecológica
[285] Gestión Integral de Riesgos
[286] Proyecto regional de Establecimiento e Institucionalización de un Sistema de Formación de capacidades en Resiliencia en Centroamérica

Környezeti Útmutatók[287] agrár- és sertéságazatban történő validálása, valamint a Klímaadaptációs és -Mitigációs Terv[288] kidolgozásának 2014-es megkezdése a Nemzeti Klímatanács[289] keretében.

A mezőgazdasági szektor éghajlatváltozáshoz történő alkalmazkodását és a kibocsátások mérséklését több, a Környezetvédelmi Minisztériummal (MiAMBIENTE[290]) közösen megvalósított nagyléptékű projekt is támogatja. Ezek közül kiemelkednek a Chiriquí Viejo, Santa María és La Villa folyók vízgyűjtő területein elindított, fenntartható földhasználatot és tájrehabilitációt célzó programok. A MiAMBIENTE projektjei a klímatudatos mezőgazdasági és állattenyésztési gyakorlatok elterjesztésére fókuszálnak, és jelentős nemzetközi, vissza nem térítendő finanszírozást biztosítanak. A projektek közvetlen haszonélvezői a termelői közösségek. A fentieket egészíti ki a Közép-amerikai Gazdasági Integrációs Bank[291] és a Zöld Éghajlatvédelmi Alap[292] által finanszírozott, ökoszisztéma-alapú alkalmazkodási program, amely a sérülékeny vidéki lakosság és termelők hosszútávú rezilienciáját erősíti, és amelyből Panama célzott forrásokat kap (MIDA, 2024, pp. 83-84.).

A fent felsorolt programok mellett a Vidékfejlesztési Igazgatóság[293] által Veraguas tartományban működtetett agrár-környezetvédelmi fókuszú *Proterritorios* kezdeményezésről, valamint a szintén az igazgatósághoz kapcsolódó Állandó Növénytermesztési Programról[294] és a Családi Agroökológiai Kertek Programjáról[295] is érdemes említést tennünk. A MiAMBIENTE egy másik szervezeti egysége az Állattenyésztési Igazgatóság[296] mindeközben kidolgozta a Fenntartható Állattenyésztés Helyes Gyakorlatainak Indikatív

[287] Guías Ambientales
[288] Plan de Adaptación y Mitigación al Cambio Climático
[289] Comité Nacional de Cambio Climático
[290] Ministerio de Ambiente
[291] Banco Centroamericano de Integración Económica
[292] Fondo Verde para el Clima
[293] Dirección de Desarrollo Rural
[294] Programa de Cultivos Permanentes
[295] Programa de Huertas Familiares Agroecológicas
[296] Dirección de Ganadería

Útmutatóját[297], a Mezőgazdasági Igazgatóság[298] pedig 2015-ben elindította az Erdőirtás Gyümölcsfákkal Történő Rehabilitációjával Kapcsolatos Nemzeti Programot[299]. Az Élelmiszeripari Igazgatóság[300] pedig elindította a Tisztább Termelés Kezdeményezést[301], ill. pilot jelleggel készített egy klímaváltozásra való érzékenységgel kapcsolatos elemzést is.[302] Az Állategészségügyi Igazgatóság[303] az állattenyésztés nyomon követhetőségének kérdésére fókuszált, továbbá létrehozta az agroturizmus fejlesztésével kapcsolatos *Proagrotur*, ill. a környezettudatos és fenntartható termelést támogató *PRORURAL* és *PARTICIPA* elnevezésű programokat (FAO, 2015, pp. 46-48.). A klímakockázatok gyakorlati kezelését, a szükséges megelőző intézkedések időbeni meghozatalát szolgálták az ún. Agroklimatikus Technikai Kerekasztal-beszélgetések[304] is, amelyek regionális szintű párbeszédet teremtettek a termelők, szakemberek és meteorológiai intézmények között. Végül, de nem utolsó sorban, említést kell tennünk az olyan kisebb léptékű, kiegészítő jellegű kezdeményezésekről is, mint a „Bambú Panamá" projekt, mely a bambusz felhasználását népszerűsíti az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás és mitigáció, a vízgyűjtő-területek védelme, a vidéki megélhetés és az ökoturizmus erősítése érdekében (MIDA, 2024, p. 84.).

7.5. CARICOM: Belize agrár-környezetvédelmi politikája

7.5.1. Helyzetkép

Belize Közép-Amerika karib-tengeri partvidékén található, kis, felső közepes jövedelmű állam, lakossága 410 000 fő, egy főre jutó nemzeti jövedelme (GNI) 6 630 USD. Az ország Guatemalával és Mexikóval határos, nyugati határát nagyrészt sűrű erdők alkotják, ami korlátozza

[297] Guía Indicativa de Buenas Prácticas para la Ganadería Sostenible
[298] Dirección de Agricultura
[299] Programa Nacional de Rehabilitación de Áreas Deforestadas con Árboles Frutales
[300] Dirección de Agroindustrias
[301] Iniciativa de Producción Más Limpia
[302] FAO (2015) 46-48. old.
[303] Dirección de Sanidad Animal
[304] Mesas Técnicas Agroclimáticas

szárazföldi exportját, mely így hagyományosan tengeri útvonalak igénybevételével a Karib-térség felé irányul (Foster et al., 2017). Az ország területének mintegy 56%-át erdők borítják, 7%-a pedig mezőgazdasági hasznosításban van (FAO (2022) in Gachot et al., 2024, p. 8.). A mezőgazdaság ugyanakkor alulteljesítő ágazatnak számít: a potenciálisan művelésbe vonható földterületnek csupán körülbelül egynegyedét hasznosítják (Foster et al., 2017, p. 9.), noha az ország területének 38%-a alkalmas lenne mezőgazdasági művelésre (IICA, 2023, p. 1.). Ennek okai elsősorban az elégtelen infrastruktúrában (közlekedés, energia, öntözés), a gyenge intézményi támogatásban, szakpolitikában, valamint a drága és korlátozott hitelhez jutásban keresendők (Foster et al., 2017, p. 9.). A kistermelők számára további, fejlődést gátló akadályt jelent az alacsony megtakarítási szint, a hitelkockázatok és a bizonytalan tulajdonviszonyok. A mezőgazdasági termelékenység alacsony, az egy főre jutó hozzáadott érték jóval elmarad a latin-amerikai és karibi átlagtól. A termelés 90%-a ráadásul csapadékfüggő, ami az éghajlatváltozásból eredő kockázatokat még tovább fokozza (IICA, 2023, 1. old). Mivel a statisztikai adatgyűjtési rendszer igencsak gyenge, a mezőgazdasági adatok megbízhatósága erősen korlátozott. Ez nehezíti a termelés, a jövedelmek és a termelékenység pontos értékelését (Martin & Mazano, 2010 in Foster et al., 2017, p. 10.).

A belizei-i agrárium három fő alrendszerre osztható: az elsősorban exportpiacokra termelő szegmensre (banán, citrusfélék, cukor); a helyi fogyasztást szolgáló, önellátó, kistermelői szektorra; valamint egy nagyobb, vertikálisan integrált, állattenyésztést és gabonatermelést egyaránt folytató alágazatra, amely belföldi fogyasztásra és külpiacokra is termel. Belize a kukorica, bab, rizs és zöldségtermesztésben, baromfi, tojás, marha- és sertéshús előállításban egyre inkább önellátó (IICA, 2023, p. 1.). A mezőgazdaságban dolgozók körülbelül 75%-a kisbirtokos, akik 10 hektár alatti földeken főként helyi fogyasztásra rizst, babot és zöldséget termesztenek (Foster et al. (2017) in Gachot et al., 2024, p. 8.). A nagyobb farmok ezzel szemben főként cukrot, banán- és citrusféléket termelnek, amit aztán belföldi és exportpiacokon értékesítenek. 2015 és 2022 között

a mezőgazdaság a munkaerő 17%-át foglalkoztatta, a GDP-hez való átlagos hozzájárulása pedig 8,4% volt. A szektor a fenti időszakban mindeközben, főként az állattenyésztés bővülésének köszönhetően, 25%-os növekedést ért el (Gachot et al., 2024, p. 9.). 2022-ben az ország legfontosabb mezőgazdasági termékei a finomított cukor, kukorica, banán, narancs és baromfihús voltak (Gachot et al., 2024, p. 10.).

2022-ben az agrártermékek dominálták Belize áruexportját, és a turizmus után az élelmiszerexport a második legfontosabb devizabevételi forrás volt (ibid.). Az ország mezőgazdaságból származó jövedelme azonban rendkívül ingadozó, ami egy kis, természeti kockázatoknak – például hurrikánoknak – kitett, néhány exportterméktől erősen függő ország esetében talán nem is annyira meglepő (Foster et al., 2017, p. 11.). Az export még a régió államaival összevetve is igencsak kevés termékből állt össze. Az alacsony komplexitást az akadémiai és az ipari szektor gyenge együttműködése, az alacsony technológiai és innovációs képesség, valamint a szűk belső piac magyarázza, miközben az importált feldolgozott termékek gyakran versenyképesebbek. A mezőgazdasági diverzifikációt, különösen a kistermelők körében, jelentősen akadályozza a tudáshiány és az információhoz való korlátozott hozzáférés. Ők ugyanis elavult technológiákat használnak, és nehezen jutnak új piacokhoz. A bonyolult importadókra és engedélyezésre épülő rendszer ugyan védi a hazai termelőket, de torzítja a piacot és visszafogja a beruházást. Az exportot tovább nehezíti, hogy bár a később bemutatásra kerülő Belize-i Mezőgazdasági Egészségügyi Hatóság (BAHA[305]) szakmailag felkészült, kapacitásai korlátozottak, és ez gyakran gátolja az exporthoz szükséges ellenőrzések lefolytatását. Az export diverzifikációjához az agrár-feldolgozóipar fejlesztésére lenne szükség, kiváltképp a hús-, baromfi-, méz-, valamint tengeri és növényi termékek terén. Ugyan a kormány nyújt bizonyos pénzügyi ösztönzőket, a külpiacokhoz való hozzáférés továbbra is kihívást jelent (IICA, 2023, pp. 1-2.).

[305] Belize Agriculture Health Authority

A fő exportcikkek a cukor (33%), banánfélék (16%), tengeri termékek (11%) és narancskoncentrátum (5%) voltak, miközben egyes „nem hagyományos” termékek, például homár, kagyló és állati takarmány exportja is növekszik (Gachot et al., 2024, p. 10.). Belize CARICOM-tagként hozzáfér a közösségi piacokhoz, ám a CARICOM-ba irányuló export a teljes áruexport mindössze 18%-át tette ki. Az ország legnagyobb exportpiacai az Egyesült Királyság (24%), az Egyesült Államok (20%) és az Európai Unió (18%) voltak (Gachot et al., 2024, p. 12.). Az ország élelmiszer-szükségleteinek 40%-át importból biztosítja. A behozatal növekszik, különösen a feldolgozott élelmiszerek esetében, ami hozzájárul az egészségtelen étrendhez és egyes kapcsolódó betegségek terjedéséhez (FAO, 2022, in Gachot et al., 2024, p. 12.). Nemzetközi összehasonlításban Belize élelmiszerimport-függősége nem kirívó, az importot pedig elsősorban nem a devizahiány, hanem a magas külső eladósodottság korlátozza. A kereskedelmi és az adórendszer ugyanakkor összetett, torz ösztönzőket teremt. Túlzottan sokféle adónem, kedvezmény és egyéb, kereskedelemhez kapcsolódó költség létezik, ami nehezíti az átláthatóságot és hátráltatja a gazdálkodókat döntéseik pénzügyi értékelésében (Foster et al., 2017, p. 15.). 2019-ben a külkereskedelmi mérleg hiánya megközelítette az 0,52 milliárd amerikai dollárt, miközben a külső adósság tartósan magas volt, meghaladta a GDP 95%-át (Catzim, 2022, p. 18.). Az ország fiskális pozíciója 2021-ben javult, a költségvetési egyenleg pozitívvá vált, és az államadósság aránya is mérséklődött, bár továbbra is magas szinten maradt, ami Belize gazdasági stabilitása szempontjából hosszabb távon is kihívást jelent (IMF, 2022 in Catzim, 2022, p. 19.).

7.5.2. Környezeti kontextus

Belize-ben – többek között a csapadékhiány, a növekvő hőmérséklet és napsugárzás, az eltolódó esős évszakok, az egyre intenzívebb viharok, valamint a kártevők és növényi betegségek terjedése nyomán – az éghajlatváltozás jelei egyértelműen érzékelhetőek (Drexler, 2020 in Drexler, 2021, p. 84.). A fenti kísérőjelenségeket tovább erősítik az olyan

folyamatok, mint az erdőirtás, a vegyszerhasználattal járó mezőgazdasági tevékenység, a biodiverzitás csökkenése, a szegénység, a talajromlás és a leromlott földeken folytatott gazdálkodás (Drexler, 2020; Flint, 2015; Oremo, 2013; Young, 2008; Meerman & Cherrington, 2005 idézi: Chicas, Omine, & Ford, 2016; Young, 2008 in Drexler, 2021, p. 84.).

Az ENSZ Éghajlat-változási Keretegyezménye (UNFCCC) keretében 2022-ben benyújtott Negyedik Nemzeti Jelentés szerint, Belize elsősorban kiterjedt erdeinek köszönhetően, összességében nettó üvegházhatású gáz-elnyelő országnak számít. 2019-ben az erdők és vizes élőhelyek együttesen mintegy 13 871 Gg szén-dioxidot nyeltek el, miközben az ország teljes kibocsátása körülbelül 6 406 Gg CO_2-egyenérték volt. A kibocsátások legnagyobb része földhasználat-változáshoz kapcsolódott: a teljes kibocsátás 46%-át gyepterületté alakítás, 33%-át pedig szántóterületté alakítás adta. Az ÜHG-kibocsátáshoz emellett természetesen, bár kisebb mértékben, de az energiaágazat, a mezőgazdaság, az ipar és a hulladékgazdálkodás is hozzájárult. Az éghajlatváltozás hatásainak Belize mindazonáltal rendkívül kitett, a klímakockázati rangsorban globálisan a 8. helyen áll. Az egyre gyakoribb aszályok veszélyeztetik a mezőgazdasági termelést, és súlyosbítják az országot érintő egyéb természeti kockázatokat, úgy mint a viharokat, hurrikánokat és árvizeket (Gachot et al., 2024, pp. 55-56.).

7.5.3. Jogszabályi és programstruktúra

Belize mezőgazdasági stratégiájának fő dokumentuma a Belize Nemzeti Mezőgazdasági és Élelmezési Politikája (2015-2030)[306], amelynek célja, melynek *átfogó célja, hogy kedvező környezetet teremtsen egy versenyképes, diverzifikált és fenntartható mezőgazdasági és élelmiszeripari ágazat fejlődéséhez, fokozza az élelmezésbiztonságot és az ellátást, valamint járuljon hozzá Belize társadalmi-gazdasági fejlődési céljainak eléréséhez* (Ministry of Agriculture, 2015, p. 48.). A stratégia öt pillérre épül:

[306] National Agriculture and Food Policy of Belize 2015 to 2030

1. a fenntartható termelés, a termelékenység és a versenyképesség erősítésére;
2. a piacfejlesztésre és a piaci hozzáférés és penetráció javítására;
3. a nemzeti élelmezés- és ellátásbiztonságra, valamint a vidéki megélhetés támogatására;
4. a fenntartható mezőgazdaságra és kockázatkezelésre; továbbá
5. a kormányzás elszámoltathatóságának, az átláthatóság és az intézményi koordináció javítására.

Intézményi szinten a Mezőgazdasági, Élelmezésbiztonsági és Vállalkozásfejlesztési Minisztérium[307] felelős a mezőgazdaság fejlesztését célzó politikák, programok és projektek kidolgozásáért és végrehajtásáért (Gachot et al., 2024, p. 12.). A minisztériumon belül a Mezőgazdasági Főosztály[308] működésének központi feladatai a szaktanácsadás és adatgyűjtés, a kutatás-fejlesztés (többek között akvakultúra, állattenyésztés, kertészet és öntözés területén), valamint egyéb kapcsolódó egységek, például a Nemzeti Élelmezés- és Ellátásbiztonsági Bizottság[309] és a vízgazdálkodással és klímaváltozással foglalkozó részleg irányítása (Gachot et al., 2024, pp. 12-13.). Munkáját a szaktárca átfogó támogató egységei – a projektvégrehajtásért, a monitoringért és értékelésért, valamint a köz- és magánszféra közötti kapcsolattartásért felelős szervezeti egységek – segítik. Az agrárszektorban továbbá három, a minisztérium felügyelete alá tartozó önálló állami intézmény, nemzeti ügynökség is működik:

- **Belize-i Mezőgazdasági Egészségügyi Hatóság** (BAHA): Belize mezőgazdasági egészségügyi és élelmiszerbiztonsági kérdéseiért felel.
- **Belize-i Marketing Fejlesztési Vállalat** (BMDC[310]): Feladata Belize gazdasági fejlődésének elősegítése az élelmezésbiztonság garantálása, a termékfejlesztés fokozása, és a kis mezőgazdasági

[307] Ministry of Agriculture, Food Security and Enterprise
[308] Department of Agriculture
[309] National Food Security and Nutrition Security Commission
[310] Belize Marketing Development Corporation

vállalkozások számára marketing szolgáltatások nyújtása, valamint környezetbarát, fenntartható és hosszú távon életképes belső működés révén. A szervezet ugyanis pénzügyileg független, önállóan, a belize-i kormány pénzügyi támogatása nélkül működik.

- **Belize-i Növényvédőszer-ellenőrző Testület** (PCB[311]): A növényvédő szerek ellenőrzéséről szóló törvény rendelkezéseinek végrehajtásáért felel.

7.5.4. Konkrét agrár-környezetgazdálkodási eszközök

Belize-ben az agrár-környezetvédelmi gyakorlatok – például a köztes termesztés, a szerves tápanyagok visszaforgatása, a vetésforgó és az öntözés – hozzájárulnak az erdőirtás mérsékléséhez, és eközben növelik a belföldi élelmiszer-termelést is. Az olyan módszerek, mint a polikultúrák, az erdőgazdálkodás, az őshonos vetőmagok használata, a kártevők elleni természetes védekezés, valamint a komposzt és zöldtrágya alkalmazása javítják a talaj termékenységét, biológiai aktivitását és vízmegtartó képességét (Altieri & Toledo, 2011, p. 588. in Drexler, 2020, p. 87.).

Belize mezőgazdasági eredetű ÜHG-kibocsátásának fő forrása az állattenyésztés, különösen a szarvasmarha-ágazat, ugyanakkor gazdasági jelentősége miatt az itt rejlő kibocsátáscsökkentési lehetőségek korlátozottak (BNCCO, 2021b, in Catzim, 2022, 50. old.). Az ország közép- és hosszútávú fejlesztési stratégiái a mezőgazdaságot – és ezen belül a szarvasmarha-tenyésztés bővítését – a gazdasági növekedés egyik kulcstényezőjeként határozzák meg. Ez egyértelműen ellentétes a klímacélokkal. A kormány ugyanakkor, az ellentmondást felismerve, a termelők számára a *DFC*[312] *Climate Resilient Cattle Loans* elnevezésű programon keresztül olyan, alacsony kamatozású finanszírozást biztosít, amely a szarvasmarha-tartás gyakorlatainak javításával a gazdasági és éghajlatvédelmi célokat igyekszik összehangolni (Catzim, 2022, 50. old.). A program kis-, közepes és nagyüzemi állattartók számára nyújt hiteleket

[311] Belize Pesticide Control Board
[312] Development Finance Cooperation

az éghajlatváltozás hatásainak mérsékléséhez és az azokhoz történő alkalmazkodás érdekében. A program a termelékenység növelését jobb szarvasmarha-fajták, legelők és a gazdasági infrastruktúra fejlesztésén keresztül kívánja elérni, és támogatást nyújt klímatudatos gyakorlatok és technológiák bevezetéséhez is (Catzim, 2022, 52. old.).

A esettanulmányok alapján láthattuk, hogy az agrár-környezetvédelmi politikák konkrét megvalósulása jelentősen függ az adott ország intézményi, gazdasági és természeti adottságaitól. Párhuzamosságot láthattunk abban, hogy a fenntartható mezőgazdaság és a természeti erőforrások megőrzésének szakpolitikai jelentősége valamennyi országban növekszik. Az agrár-környezetvédelmi eszközök intézményesültségében, a szakpolitikai ambíció szintjében, valamint a végrehajtási kapacitásokban azonban markáns különbségek voltak megfigyelhetőek.

Az országelemzések a 6. fejezethez hasonlóan ugyancsak validálják a D (adaptációs) és – noha korántsem teljes bizonyító erővel – az E (aszimmetrikus fejlődés) hipotéziseket. Ahogy a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek, úgy Argentína, Kolumbia, Panama és Belize sem veszi át mechanikusan az Európai Unió agrár-környezetvédelmi megoldásait. Jóllehet országcsoportonként csupán egy-egy államot vettünk górcső alá, így azokból nem következtethetünk a teljes integrációs rendszerekre, azt azért leszűrhettük, hogy Latin-Amerikában és a Karib-térségben, mint globális geopolitikai régióban egységes agrár-környezetvédelmi modellről nem beszélhetünk. Az egyes vizsgált országok között az intézményesültség, a szakpolitikai ambíciók és a végrehajtási kapacitások vonatkozásában ugyanis jelentős differenciák voltak megfigyelhetők, nem volt beazonosítható egy egységes fejlődési pálya.

A disszertáció zárófejezete most a fenti eredményekre is építve foglalja össze a kutatás főbb megállapításait, értékeli a megfogalmazott hipotéziseket, valamint megfogalmazza az Európai Unió és a latin-

amerikai és karibi integrációs rendszerek agrár-környezetvédelmi politikáinak összehasonlításából levonható tágabb következtetéseket.

8. Következtetések és ajánlások

8.1. A kutatási kérdésekre adott válaszok

A disszertáció azt kívánta bemutatni, hogy az agrár-környezetvédelmi politika milyen módokon jelenik meg regionális integrációs keretek között az Európai Unióban, valamint a latin-amerikai és karibi térség meghatározó integrációs rendszereiben. Írásunk vizsgálta továbbá azt is, hogy ez utóbbi integrációs rendszerek, és összességében Latin-Amerika és a Karib-térség, mint geopolitikai világrégió számára az Európai Unió gyakorlata milyen mértékben értelmezhető referenciakeretként. A kutatás összehasonlító, kvalitatív és kvantitatív módszereket ötvöző módszertana révén az agrár-környezetvédelmi politikák intézményi, jogi, szakpolitikai és empirikus dimenziói egyaránt górcső alá kerültek.

Az agrár-környezetvédelmi intézkedéseknek a vizsgált latin-amerikai és karibi integrációs rendszerekben létrejött intézményi és jogi formájára irányult az első kutatási kérdésünk. A 4. fejezet alapján azt láthattuk, hogy az agrár-környezetvédelem regionális szintű szabályozása a vizsgált latin-amerikai és karibi integrációkban elsősorban stratégiai jellegű dokumentumok, együttműködési programok és koordinációs mechanizmusok formáját ölti. Viszonylag ritka a jogilag kötelező erejű, egységesen alkalmazandó szabályozás. Míg itt az agrár-környezetvédelmi intézkedések döntő többsége továbbra is nemzeti szakpolitikai keretek között valósul meg, addig az Európai Unió közös agrárpolitikája olyan intézményesült szakpolitikai rendszert képez, amelyben a környezeti szempontok nem pusztán deklaratív formában, hanem kötelező erejű jogi és pénzügyi eszközök révén is jelen van.

Kutatásunk második kérdése arra kereste a választ, hogy a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerekben mennyire alakultak ki közös célok, eszközök és végrehajtási mechanizmusok, és ezek mennyiben tekinthetők valódi regionális politikáknak. A disszertáció szerint, főképp a

6. fejezet interjúi, de a 4. fejezet dokumentumelemzése alapján is, noha a vizsgált integrációk szakpolitikai diskurzusában növekszik az agrár-környezetvédelem jelentősége, a közös célok gyengék, a létrehozott végrehajtási eszközök hatásossága pedig igencsak korlátozott marad. Az eszközök ugyanis alapvetően projektalapúak (ld. pl. a kolumbiai PRONATTA, a „Somos Mercosur" társadalmi részvételi kezdeményezés, az Andoki „José Celestino Mutis" Mezőgazdasági, Élelmezésbiztonsági és Környezetvédelmi Rendszer akciói) így az agrár-környezetvédelem regionális szinten végső soron inkább egyfajta koordinációs keret, mintsem önálló szakpolitika formáját ölti. Ez egy lényeges különbség az Európai Unió gyakorlatához képest, ahol a közös szabályozás és finanszírozás révén az agrár-környezetvédelem tényleges közösségi politika.

Hármas számú kutatási kérdésünk az Európai Unió és a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek agrár-környezetvédelmi intézkedései közötti hasonlóságokat és különbségeket firtatta. Elemzésünk alapján a célkitűzések konvergálnak, e tekintetben valamennyi vizsgált integrációs rendszerben kiemelt figyelmet kap a fenntartható mezőgazdaság, a természeti erőforrások védelme és a klímaváltozáshoz való alkalmazkodás. Az intézményesültség, a jogi kötelezőerő és a végrehajtási kapacitás tekintetében azonban, ahogy fentebb is írtuk, számottevő különbségek mutatkoznak. Az EU-ban az agrár-környezetvédelmi célokhoz stabil pénzügyi háttér és fejlett monitoring-rendszerek társulnak, míg a latin-amerikai és karibi térségben ezek alapvetően hiányoznak.

Az EU agrár-környezetvédelmi politikáját a disszertáció negyedik kérdése abból a szempontból vizsgálta meg, hogy az a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek esetében mennyire tekinthető referenciakeretnek vagy követendő modellnek. A vizsgálat alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy az EU elsősorban normatív és diskurzív szinten gyakorol hatást. Az uniós tapasztalatok és célkitűzések megjelennek ugyan a vizsgált latin-amerikai és karibi integrációk regionális stratégiáiban és szakpolitikai dokumentumaiban (ld. pl. a

MERCOSUR-ban Környezetvédelmi Keretmegállapodás, az Andok Közösségben a 182. számú határozat az Andoki „José Celestino Mutis” Mezőgazdasági, Élelmezésbiztonsági és Környezetvédelmi Rendszerről, a SICA-ban az ERAS, a CARICOM-ban pedig a Jagdeo Kezdeményezés és a Liliendaal Nyilatkozat), azonban ezek átvétele nem jár együtt az EU-s közös, kötelező érvényű szabályozás meghonosításával. A latin-amerikai és karibi integrációk számára az Unió inkább inspirációt, referencia-keretet, mintsem közvetlenül követendő modellt jelent.

Végül, de nem utolsó sorban, az ötös számú kutatási kérdés a két geopolitikai világrégió közötti politikai transzfer formáit és az autonóm szakpolitikai megoldások kialakításának lehetőségeit vizsgálta. A elemzés alapján azt láthatjuk, hogy több csatornán keresztül is megvalósul politikai transzfer. Ennek jellemző formái a nemzetközi együttműködési programok, a szakértői hálózatok és a kereskedelmi kapcsolatokhoz kötődő normatív elvárások. A latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek ugyanakkor inkább egyedi, a helyi gazdasági és ökológiai feltételekhez igazodó megoldásokat alakítanak ki. A politikai tanulás és adaptáció jóllehet fontos szerepet játszik, de a vizsgált integrációk vonatkozó szakpolitikai fejlődése a latin-amerikai és karibi világrégió szintjén nem tart egy egységes agrár-környezetvédelmi modell kialakulásához.

8.2. A hipotézisek vizsgálata

A hipotézisek vizsgálata mentén most pedig értékeljük, hogy az elméleti előfeltevéseinknek a regionális agrár-környezetvédelmi politikák milyen mértékig feleltek meg. A hipotézisek tesztelésének eredménye nem kizárólag igazolás vagy cáfolat, hanem – összhangban a disszertáció összehasonlító jellegével, vegyes módszertanával – akár részleges megerősítés, részleges cáfolat is lehetett.

Hipotézis jele és megnevezése	**Kiinduló feltevés**	**Empirikus eredmény**	**Értékelés**	**Fő példák**

A – Normatív transzfer hipotézis	Az EU agrár-környezetvédelmi normái és diskurzusa hatással vannak a latin-amerikai és karibi integrációk szakpolitikáira, de ez főként deklaratív marad	Az EU-hoz köthető fenntarthatósági célok megjelennek regionális stratégiákban, ugyanakkor a kötelező jogi és végrehajtási mechanizmusok átvétele korlátozott	Részben igazolt	MERCOSUR Környezetvédelmi Keretmegállapodás; Andoki 182. határozat; SICA ERAS; CARICOM Jagdeo-kezdeményezés
B – Intézményi fragmentáció hipotézis	A latin-amerikai és karibi integrációk agrár-környezetvédelmi politikái alacsonyabb fokú intézményesültséggel rendelkeznek, mint az EU KAP	A döntéshozatal konszenzusos, a közös intézmények hatásköre korlátozott, az eszközök projekt- és koordináció-jellegűek	Egyértelműen igazolt	PRONATTA; „Somos Mercosur”; Andoki „José Celestino Mutis” Rendszer
C – Gazdasági prioritások dominanciája hipotézis	A termelékenységi, export- és versenyképességi célok háttérbe szorítják a környezeti szempontokat	A környezeti célok kiegészítő jellegűek; a kereskedelmi logika meghatározó marad	Nagyrészt igazolt	MERCOSUR Keretmegállapodás (szabad áramlás elsődlegessége); Andoki Ársávrendszer
D – Adaptációs hipotézis	Az EU szakpolitikai megoldásait a régió integrációi saját feltételeikhez	Nem mechanikus átvétel, hanem szelektív szakpolitikai tanulás és	Alapvetően igazolt	MERCOSUR környezeti együttműködés információcsere-jelleggel; REAF létrehozása

	igazítva alkalmazzák	helyi adaptáció figyelhető meg		
E – Aszimmetrikus fejlődés hipotézis	Nem létezik egységes agrár-környezetvédelmi modell Latin-Amerikában és a Karib-térségben	Az intézményi mélység, prioritások és végrehajtási kapacitások között jelentős különbségek vannak	Kifejezetten igazolt	EU KAP vs. SICA programalapú együttműködés (ECADERT, ERAS)

2. táblázat: Hipotézisvizsgálat (saját szerkesztés)

Az A jelű, normatív transzfer hipotézis azt feltételezte, hogy a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek politikáira az EU agrár-környezetvédelmi normái és szakpolitikai diskurzusa kimutatható hatást gyakorolnak, de e hatás elsősorban deklaratív jellegű marad. E hipotézis kutatásunk fényében korlátozott mértékben nyert csak igazolást. A vizsgált integrációs rendszerek stratégiai dokumentumaiban és szakpolitikai célkitűzéseiben – különösen a klímavédelem, a biodiverzitás megőrzése és a fenntartható termelési rendszerek ösztönzése terén – valóban megjelennek az EU-hoz köthető fenntarthatósági diskurzus elemei. A jogilag kötelező erejű szabályozás és az egységes végrehajtási mechanizmusok átvétele azonban csak korlátozott mértékben figyelhető meg. E jelenség értelmezhető a globális szakpolitikai diskurzusokhoz való igazodásként a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek részéről, melyek számára az Unió agrár-környezetvédelmi politikája referenciapontként szolgálhat. A vizsgálat azonban nem támasztja alá egyértelműen, hogy ez a hatás minden esetben közvetlen uniós mintakövetés eredménye lenne, mivel hasonló célkitűzések más nemzetközi szervezetek – például a FAO vagy az ENSZ fenntartható

fejlődési keretrendszere – révén is megjelenhetnek a regionális szakpolitikai gondolkodásban.

Az Európai Unióhoz képest a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek agrár-környezetvédelmi politikáinak alacsonyabb fokú intézményesültségét feltételezte az institucionális fragmentáció hipotézis (B). Kutatásunk eredményei ezt a hipotézist egyértelműen bizonyították. A latin-amerikai és karibi integrációk döntéshozatali mechanizmusai ugyanis jellemzően konszenzuson alapultak, közös intézményeik hatásköre pedig korlátozott volt. A végrehajtási eszközök itt, ahogy azt fent, a második kutatási kérdés vizsgálatánál is kifejtettük, projektalapúak, koordinációs jellegűek. Az agrár-környezetvédelmi politika jelentős része így továbbra is a nemzeti szintre tolódik, az egységes integrációs szintű szakpolitikák hiányoznak.

A gazdasági prioritások dominanciája hipotézis (ld. C jellel) azt valószínűsítette, hogy a termelékenység, az export és a versenyképesség növelésével kapcsolatos célok elsődlegessége a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek agrárpolitikájában háttérbe szorítja a környezeti szempontokat. Az értekezés empirikus eredményei alapján e hipotézis nagyrészt igazolást nyert. Az agrár-környezetvédelmi intézkedések elsősorban csak kiegészítő jelleggel vannak jelen, és a szakpolitikai döntéshozatalban a gazdasági racionalitás rövid távú szempontjai általában meghatározóbbak. Erre jó példa a MERCOSUR 2001-es Mercosur Környezetvédelmi Keretmegállapodása, mely ugyan célként deklarálja a fenntartható fejlődést, kimondja, hogy a környezetvédelmi intézkedések nem akadályozhatják a javak és szolgáltatások szabad áramlását. Hasonlóképpen kifejezetten piaci-gazdasági logika mentén szerveződik az Andoki Ársávrendszer is, mely a mezőgazdasági importárak stabilizálását, a termelők versenyképességének védelmét szolgálja, miközben környezeti cél nem jelenik meg benne. Az agár-környezetvédelemhez az Andoki „José Celestino Mutis” Rendszerben csak egyetlen cél kapcsolódik közvetlenül, és a MERCOSUR 8. munkacsoportjában is csupán egy a sok téma közül. Ugyanakkor bizonyos integrációs rendszerekben – különösen a klímaváltozáshoz való alkalmazkodás és az erdővédelem területén (ld.

pl. SICA) – a környezeti célok fokozatosan erősödő szerepe is megfigyelhető.

A latin-amerikai és karibi integrációk nem mechanikusan, hanem saját társadalmi, gazdasági és ökológiai feltételeikhez igazítva veszik át az EU agrár-környezetvédelmi megoldásait – feltételezte a D jelű adaptációs hipotézis. Elemzésünk ezt a hipotézist alapvetően igazolta. A vizsgált szakpolitikai eszközök és intézményi megoldások egyszerre mutatták a nemzetközi szakpolitikai tanulás hatását és helyi adottságokhoz való alkalmazkodást.

Végezetül az aszimmetrikus fejlődés hipotézis (E) abból indult ki, hogy Latin-Amerikában és a Karib-térségben nem beszélhetünk egységes agrár-környezetvédelmi modellről, hanem az egyes integrációs rendszerek között jelentős különbségek vannak. Írásunk empirikus eredményei ezt a hipotézist kifejezetten megerősítik. Az agrár-környezetvédelmi politikák intézményesültsége, a szakpolitikai prioritások és a végrehajtási kapacitások tekintetében markáns eltérések vannak, és ezek eltérő fejlődési pályákról tanúskodnak. A regionális integráció mélysége és az agrár-környezetvédelmi politika fejlettsége között nem áll fenn automatikus kapcsolat. Míg az Európai Unió esetében az agrár-környezetvédelem az integráció mélyítésének egyik meghatározó területe, addig a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerekben csupán a szakpolitikai tanulás, együttműködés terepe.

8.3. Elméleti hozzájárulás: a politikai transzfer működése az agrár-környezetpolitika területén EU vs Latin-Amerika és Karib-térség kontextusban

A disszertáció egyik fő célja az volt, hogy az agrár-környezetvédelmi politika példáján keresztül interpretálja a politikai transzfer és a regionális integráció kapcsolatát. Vizsgálódásunk alapján az agrár-környezetvédelem az integráció mélységére, az intézményi kapacitásokra és a gazdasági fejlettség különbségeire különösen érzékenyen szakpolitikai területnek tekinthető. A fentiek okán e terület analízise

nyomán elméleti szempontból is releváns következtetéseket vonhatunk le a regionális integrációk működésének és határainak általános elemzéséhez. A disszertáció egyik fontos elméleti konklúziója, hogy a politikai transzfer az agrár-környezetvédelem területén nem egy lineáris, egyirányú folyamat. A KAP agrár-környezetvédelmi gyakorlata ugyan szolgálhat referenciakeretként más régiók számára, azonban az átvétel és adaptáció minden esetben az adott integrációs rendszer intézményi struktúrájának, döntéshozatali mechanizmusainak és gazdasági prioritásainak függvénye. A politikai transzfer normatív és kognitív folyamat, amely elsősorban a szakpolitikai diskurzusokban, a stratégiai célkitűzésekben és a nemzetközi együttműködési programokban fejeződik ki.

A politikai transzfer sikerességét nem kizárólag az átadott szakpolitikai eszközök minősége vagy komplexitása határozza meg, hanem az függ az adott célrégióban azok befogadásához szükséges intézményi és társadalmi feltételek rendelkezésre állásától is. A latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek esetében gyakran olyan környezetben születnek agrár-környezetvédelmi normák, ahol az agrárium gazdasági szerepe kiemelkedő, a környezeti szabályozás intézményi keretei viszont kevésbé fejlettek. A fentiek nyomán a szakpolitikai tanulás folyamata szelektív és adaptív jellegű, azaz az egyes eszközök és célkitűzések a helyi körülményekhez igazítottan kerülnek alkalmazásra, megfogalmazásra. Erre példaként említhető, hogy a Mercosur környezetvédelmi együttműködése elsősorban információcserére és ajánlásokra épül, nem pedig kötelező agrár-környezetvédelmi eszközök átvételére. Ugyancsak adaptív megoldásnak tekinthető a családi gazdaságok bevonását célzó REAF létrehozása, illetve az Andoki Ársávrendszer alkalmazása, amely a régió saját piaci és strukturális kihívásaira reflektál. Elemzésünk nyomán az agrár-környezetvédelem területén a politikai transzfer egy sajátos, többszintű modellje körvonalazódik. E modellben az Európai Unió elsősorban normatív és szakpolitikai inspirációt nyújt, míg a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek autonóm módon alakítják ki saját szakpolitikai megoldásaikat.

A transzfer így nem automatikus intézményi konvergenciához, hanem változó, párhuzamos fejlődési pályák kialakulásához vezet. Amint azt az E jelű (aszimmetrikus fejlődés) hipotézis tesztelésénél láttuk, a szakpolitikai integráció mélysége és a politikai transzfer intenzitása között szükségszerű kapcsolat nem áll fenn.

További elméleti következtetésként megfogalmazhatjuk, hogy az agrár-környezetvédelmi politika a regionális integráció „lakmuszpapírjaként" értelmezhető. Olyan szakpolitikai területről van ugyanis itt szó, ahol igencsak ütköznek a gazdasági érdekek, a környezeti célok és a politikai kompromisszumok. Az agrár-környezetvédelem tehát kiváló fokmérője annak, hogy az egyes integrációs rendszerek ténylegesen hogyan működnek, milyen korlátjaik vannak, és mennyire képesek közös szakpolitikai megoldások kialakítására. Amennyiben e területen valódi, kötelező érvényű és hatékony közös szakpolitikák alakulnak ki, az az integráció mélyülésének és működőképességének fontos jele. Ezzel szemben, ha az agrár-környezetvédelmi intézkedések inkább koordinációs vagy projektjellegű megoldásokra korlátozódnak, az rendszerint a közös döntéshozatal korlátaira, a gazdasági érdekek dominanciájára és az intézményi integráció alacsonyabb fokára utal. Mindezt jól példázza az Európai Unió esete, ahol a Közös Agrárpolitika keretében egységes jogi szabályozás, központi költségvetési források és kötelező érvényű környezeti követelmények (például a „zöld architektúra", az ökorendszerek, stb.) alakultak ki. Az integráció itt magas fokú intézményi mélységet ért el, és még olyan konfliktusos területeken is, mint a mezőgazdasági termelés és a környezetvédelem viszonya, képes közös szakpolitikai kompromisszumok kialakítására. Ellenpéldaként a Közép-amerikai Integrációs Rendszer esetében az agrár-környezetvédelmi együttműködés jól láthatóan regionális programokhoz kötődik (ld. ECADERT, ERAS). Ezek az eszközök regionális koordinációt és szakpolitikai tanulást tesznek lehetővé, ugyanakkor egységes, kötelező agrár-környezetvédelmi szabályozást nem hoznak létre a tagállamok számára. Mindebből az integráció kezdetlegesebb állapotára, lazább, felületesebb együttműködésre következtethetünk.

8.4. Gyakorlati implikációk: regionális együttműködés, fenntartható fejlődés, EU vs Latin-Amerika és Karib-térség kapcsolatok

A regionális együttműködés és a fenntartható gazdálkodás területén kutatásunk eredményei alapján azonban nemcsak elméleti, hanem gyakorlati következtetéseket is levonhatunk.

A latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek számára az egyik legfontosabb gyakorlati tanulság az, hogy az agrár-környezetvédelem regionális szintű megerősítése révén elősegíthető a mezőgazdasági termelés hosszú távú fenntarthatósága. Közös szakpolitikai célok megfogalmazása, közös koordinációs mechanizmusok létrehozása közelebb viheti az országokat a természeti erőforrások hatékonyabb kezeléséhez, és csökkentheti az egyes államok közötti környezeti és gazdasági különbségeket. Eredményeink azonban arra is figyelmeztetik ezen országokat, hogy a regionális szakpolitikák kialakítása önmagában még nem elegendő. Mindez ugyanis csak abban az esetben lehet sikeres, ha az együttműködés valós végrehajtási eszközökkel és megfelelő finanszírozással párosul. Az agrár-környezetvédelmi intézkedések meghozatalakor különösen fontos, hogy azok az uralkodó gazdasági és társadalmi körülményeket is vegyék figyelembe. Az elemzés során láthattuk, hogy a latin-amerikai és karibi térségben a mezőgazdaság a foglalkoztatásban, az exportban és a vidéki térségek fejlődésében kiemelt szereppel bír, ezért itt a környezeti szabályozás hatásai a gazdasági versenyképességet és a társadalmi stabilitást jóval közvetlenebbül befolyásolják. A disszertáció által leírtak alapján megállapíthatjuk, hogy a környezeti szempontok hatékony meghonosítása érdekében a vizsgált latin-amerikai és karibi integrációkban mindenképpen olyan szakpolitikai megoldásokra lenne szükség, amelyek a termelők alkalmazkodási képességét, a piaci feltételeket és a birtokrendszer sajátosságait egyaránt figyelembe veszik.

Megítélésünk szerint az Európai Unió és a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek közötti együttműködés elsősorban a szakpolitikai tapasztalatcsere és a technikai támogatás területén lehetne eredményes. Az

uniós agrár-környezetvédelmi politika közvetlen exportja vagy mechanikus átvétele sem reális, sem kívánatos eljárásnak nem lenne tekinthető, mivel az eltérő gazdasági és intézményi környezet az egyes szakpolitikai eszközök eredményességét jócskán befolyásolja. Ezzel szemben a helyi igényekhez igazított, szakpolitikai tanulást és kapacitásépítést támogató együttműködési formák mindkét geopolitikai régióban hozzá tudnának járulni a fenntartható mezőgazdaság térhódításához.

A globális agrárpiacok és a környezeti kihívások fokozódó összekapcsolódása új típusú szakpolitikai koordinációt tesz szükségessé. A klímaváltozás, a biodiverzitás csökkenése és a természeti erőforrások túlhasználata olyan problémák, amelyek kezelése nem korlátozódhat nemzeti szintre. A regionális integrációk a jövőben kulcsszerepet játszhatnak a mezőgazdasági termelés környezeti hatásainak csökkentésében, a fenntartható fejlődési célok összehangolt módon történő elérésében.

8.5. Az EU és a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek közötti együttműködés lehetőségei

A globális agrárpiacok egyre erősebb összefonódása, valamint a klímaváltozás és a természeti erőforrások megőrzésének közös kihívásai okán az Európai Unió és a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek közötti szakpolitikai párbeszéd és koordináció egyre fontosabbá válik.

Ahogy azt a 3.1. fejezetben láthattuk, az EU agrár-környezetvédelmi politikája hosszabb intézményi fejlődési folyamat eredményeként alakult ki, amely során a környezeti szempontok fokozatosan, csak az integrációs folyamat későbbi szakaszaiban, váltak a közös agrárpolitika eszközrendszerének részévé. Ezen évtizedes tapasztalatok, különösen a monitoring-mechanizmusok, a pénzügyi ösztönzők és a több szintű kormányzás területén, a latin-amerikai és karibi integrációs rendszerek számára is releváns tanulságokkal szolgálhatnak.

A két globális régió közötti együttműködés további lehetséges területe a kutatás-fejlesztés és innováció. A fenntartható mezőgazdasági technológiák, a klímaadaptációt támogató gazdálkodási gyakorlatok és a digitális megoldások területén megvalósuló közös projektek ugyanis szintén hozzájárulhatnak az agrár-környezetvédelmi célok hatékonyabb eléréséhez. Az ehhez hasonló együttműködések révén nemcsak a szakpolitikai kapacitások fejleszthetők, hanem azok révén a tudományos és intézményi hálózatok is bővülhetnek.

Fontos együttműködési területet jelenthet továbbá a kereskedelempolitika is. Amint azt a 6. fejezet interjúi alapján is láthattuk, a fenntarthatósági követelmények, a termelési rendszerek környezeti teljesítménye és az ellátási láncok átláthatóságának kérdésköre a nemzetközi agrárkereskedelemmel kapcsolatos tárgyalások keretében egyre gyakrabban jelennek meg. Az EU és a latin-amerikai és karibi országok közötti megállapodások ily módon a környezeti normák fokozatos közelítését és a fenntartható termelési gyakorlatok elterjedését is ösztönözhetik.

A fenti együttműködési lehetőségek sikeressége azonban alapvetően a nagyrégiók közötti gazdasági és intézményi aszimmetriák kezelésétől függ. Az agrár-környezetvédelmi követelmények túl gyors vagy egyoldalú átültetése versenyképességi feszültségeket eredményezhet, és csökkentheti a szakpolitikai együttműködés társadalmi elfogadottságát. Ennek elkerülése érdekében olyan partnerségeket célszerű létrehozni, amelyek tekintettel vannak az eltérő fejlettségi szintekre, és az érintett szereplők számára fokozatos alkalmazkodási lehetőséget biztosítanak.

8.6. További kutatási irányok

Az agrár-környezetvédelmi politika regionális szintű vizsgálata mind az összehasonlító agrárpolitika, mind a regionális integráció elméleti és empirikus elemzése számára számos további, új kutatási lehetőséget nyit meg.

Az egyik lehetséges kutatási irány az agrár-környezetvédelmi teljesítmény mérésére alkalmazott indikátorok körének bővítése és finomítása. A jövőbeni vizsgálatok során célszerű lehet olyan mutatók bevonása, amelyek a talajminőség változását, a vízhasználat hatékonyságát vagy az ökoszisztéma-szolgáltatások gazdasági értékét még részletesebben ragadják meg.

További kutatási lehetőséget kínál az agrár-környezetvédelmi politika és a kereskedelempolitika kapcsolatának mélyebb vizsgálata. E kérdéskörrel a szerző az elmúlt években maga is előszeretettel foglalkozott (ld. Báló, 2022; Báló, 2024a; Báló, 2024b; Báló, 2025). A nemzetközi agrárkereskedelem környezeti feltételrendszerének erősödése, a fenntarthatósági követelmények beépülése a kereskedelmi megállapodásokba olyan folyamatok, amelyek vizsgálata révén ugyanis jobban megérthetjük, hogy a környezeti normák milyen módon befolyásolják a regionális integrációk gazdasági stratégiáit és versenyképességét.

A politikai transzfer dinamikáit ugyancsak érdemes lenne tovább kutatni. Jelen írás elsősorban a regionális integrációs rendszerek szintjén vizsgálta a szakpolitikai tanulás és adaptáció folyamatait, azonban a jövőbeni kutatások kiterjeszthetők lennének a nemzeti és helyi kormányzás szintjére is.

Érdemes lenne továbbá a társadalmi és gazdasági szereplőknek – különösen a termelőknek, az élelmiszeripari vállalatoknak és a fogyasztóknak – az agrár-környezetvédelmi politika formálásában betöltött szerepét is mélyebben górcső alá venni. A fenntartható mezőgazdasági gyakorlatok elterjedése nagymértékben függ a piaci ösztönzőktől, a fogyasztói preferenciáktól és a társadalmi elfogadottságtól, ezért a fenti szereplők vizsgálata közelebb vihet a szakpolitikai eszközök hatékonyságának jobb megértéséhez is.

Végül, de nem utolsó sorban további kutatási irányt jelenthetne más regionális integrációk – például afrikai vagy ázsiai együttműködések – bevonása az összehasonlító elemzésbe. Ilyen, még átfogóbb

vizsgálódások révén ugyanis megismerhető lenne, hogy a regionális integráció különböző modelljeihez és fejlődési pályáihoz az agrár-környezetvédelmi politika pontosan miképpen is kapcsolódik.

9. Irodalomjegyzék

- Acuña, J.C. 2023. Realidad de las reglas de juego: marco jurídico-normativas básicas para construir el derecho al desarrollo agrario sustentable. 408-418.
- Aguirre Ochoa, J. 2014. La Comunidad Andina: un paradigma de integración económica en Latinoamérica. Revista Electrónica de Investigación en Ciencias Económicas 2(3). 1-27.
- Alblas, E., van Zeben, J. 2023. Collaborative agri-environmental governance in the Netherlands: A novel institutional arrangement to bridge social-ecological dynamics. Ecology and Society 28(1).
- Andersson, M., Palacio, A. 2019. The revival of agriculture and inclusive growth during the commodity boom in Latin America? Lund Papers in Economic History. Development Economics No. 2019:208. 1-32.
- Andean Subregional Integration Agreement – Cartagena Agreement. 1969.
- Anido, J.D. 2008. La política agraria común andina: ¿a la sombra o en la senda de la política agraria común de la Unión Europea? Documentos de Trabajo-CIAAL No. 2. 2-41.
- Arregui, J. (szerk.) 2022. La europeización de las políticas públicas en España: oportunidades y desafíos. McGraw-Hill.
- Báló, A. 2022. A magyar agrárexport fejlesztési irányai az Andok Közösség és a Dél-amerikai Közös Piac országaiban. Külügyi Műhely 4(2). 69-100.
- Báló, A. 2024a. A magyar agrárinnovációs tudás-transzfer fejlesztési lehetőségei a Közép-amerikai Integrációs Rendszer és a Karib-tengeri Közösség országaiban. Falu 39(4). 17-40.

- Báló, A. 2024b. Olcsó húsnak híg a leve? Az Európai Unió és a Dél-amerikai Közös Piac agrár-környezetvédelmi modellje az EU–Mercosur szabadkereskedelmi megállapodás tükrében. Studia Mundi – Economica 11(4). 5-18.
- Báló, A. 2025. A magyar agrárexport és agrárinnovációs tudástranszfer fejlesztési irányai Latin-Amerika vezető államaiban. Falu 40(3). 5-30.
- Barton, D.N., Benavides, K., Chacon-Cascante, A., Le Coq, J.F., Quiros, M.M., Porras, I., Primmer, E., Ring, I., Santos, R. Payments for ecosystem services as a policy mix. Environmental Policy and Governance 27(5). 404-421.
- Bastidas-Orrego, L.M., Gómez-Gómez, Y., Rueda-García, M., Hernández-Chica, M. A systematic review of the evaluation of agricultural policies. Heliyon 9(10).
- Bathaei, A., Štreimikienė, D. 2023. A systematic review of agricultural sustainability indicators. Agriculture 13.
- Bazzan, G., Daugbjerg, C., Tosun, J. 2023. Attaining policy integration through new policy instruments. Applied Economic Perspectives and Policy 45(2). 803-818.
- Behr, D.M. 2019. Enabling regulations in the agricultural sector: A perspective on Latin America and the Caribbean. Indicators Group Research Note No. 3.
- Bethwell, C., Sattler, C., Stachow, U. 2022. Governance and ecosystem services in agricultural landscapes. Ecosystem Services 53.
- Bolaños Benavides, M.M., Jaramillo Noreña, J.E., Ropero Barbosa, L., Peña Holguin, A.C., Montes, M.L., Leon, R.I., Bareño Rojas, F., Villagran Munar, E.A., Ramirez Matarrita, R., Amet Barba Alvarado, A., Martinez Mateo, C., Lopez, G., Yau, J.A. 2022. Innovaciones para la horticultura en ambientes protegidos. FONTAGRO.
- Borniotto, D., Antier, C., Baret, P.V. 2025. A governance perspective on agri-environmental schemes. Ambio 54.

- Botella Rodríguez, E., Heredia, J.J., Kindelán Velasco, G. Seguridad alimentaria en la Unión Europea, América Latina y el Caribe. Fundación EU-LAC.
- Buizer, M., Arts, B., Westerink, J. 2016. Landscape governance as policy integration 'from below'. Environment and Planning C 34.
- Cancillería de Colombia. 2022. Webes forrás.Letöltés helye: https://www.cancilleria.gov.co/international/regional/can (Letöltve: 2022. június 30.)
- Caribbean Agricultural Research and Development Institute (CARDI). 2018. CARDI Strategic Plan 2018–2022: Building a Productive and Resilient Regional Agricultural Sector.
- Caribbean Community (CARICOM). 2025. Caribbean Community Environmental and Natural Resources Policy Framework 2022–2032.
- Caribbean Community (CARICOM). 2025a. Who We Are. Webes forrás. https://caricom.org/our-community/who-we-are/ (Letöltve: 2025. november 24.).
- Caribbean Community (CARICOM). 2025b. Liliendaal Declaration on Agriculture and Food Security. Webes forrás. https://caricom.org/liliendaal-declaration-on-agriculture-and-food-security/ (Letöltve: 2025. november 25.).
- Caribbean Community (CARICOM). 2011. Implementation Plan for the Regional Framework for Achieving Development Resilient to Climate Change.
- Caribbean Community. 2001. Revised Treaty of Chaguaramas Establishing the Caribbean Community Including the CARICOM Single Market and Economy.
- Caribbean Community Climate Change Centre (CCCCC). 2009. Climate Change and the Caribbean: A Regional Framework for Achieving Development Resilient to Climate Change (2009–2015).
- CARICOM Secretariat. 2011. Caribbean Community Agricultural Policy. Georgetown, Guyana.
- Carrasco, A.E., Sánchez, N.E., Tamagno, L.E. 2012. Modelo agrícola e impacto socio-ambiental en la Argentina. AUGM.

- Casis, J., Wolf, S.A., Forester, J. 2023. Ecosystem services valuation in watershed management planning. Socio-Ecological Practice Research 5.
- Catzim, N. 2022. Consistency case study: actions supporting Article 2.1c of the Paris Agreement in Belize. Climate Works Foundation.
- Chaudhary, S., McGregor, A. 2018. A critical analysis of global ecosystem services (Paristhitiki sewa) discourse in Nepal. Land Use Policy 75. 364–374.
- Chivers, C.-A., Barkley, L., Short, C. 2025. Agonistic pluralism for enhancing the co-design of agri-environmental policy. Ambio 54. 1414–1430.
- Climate Watch Data. 2025a. Adatbázis. Letöltés helye: https://www.climatewatchdata.org/ghg-emissions?end_year=2022&start_year=1990 (Letöltve: 2025. október 25.)
- Climate Watch Data. 2025b. Adatbázis. Letöltés helye: https://www.climatewatchdata.org/sectors/agriculture (Letöltve: 2025. október 25.)
- Consejo Agropecuario Centroamericano (CAC). 2009. Estrategia Regional Agroambiental y de Salud (ERAS).
- Consejo Agropecuario Centroamericano (CAC). 2010. Estrategia Centroamericana de Desarrollo Rural Territorial (ECADERT) 2010–2030.
- Comisión Centroamericana de Ambiente y Desarrollo (CCAD). 2010. Estrategia Regional de Cambio Climático.
- Comunidad Andina. 2021. Webes forrás. Letöltés helye: http://www.comunidadandina.org/Seccion.aspx?tipo=QU (Letöltve: 2021. szeptember 10.)
- Commission of the Andean Community. 1974. Decision No. 76.
- Commission of the Andean Community. 1977. Decision No. 121.
- Commission of the Andean Community. 1983. Decision No. 182.
- Commission of the Andean Community. 1994. Decision No. 371.
- Commission of the Andean Community. 2002. Decision No. 515.

- Dabène, O. 2009. The Politics of Regional Integration. Palgrave Macmillan.
- Dobšinská, Z., Balíková, K., Jarský, V., Hríb, M., Štifil, R., Šálka, J. 2024. Evaluation analysis of the compensation payments schemes for ecosystem services: The case of Czech and Slovak Republic. Forest Policy and Economics 163. 103202.
- Drexler, K.A. 2020. Government extension and sustainable food systems in Belize. Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development 9(3).
- Drexler, K.A. 2021. Planetary perspective of Earth systems sustainability. Space Education and Strategic Applications Journal 2(1).
- Duarte, H. F. S., Schmidt, A., Wahl, S. 2021. Addressing coca-related deforestation in Colombia. Journal of Illicit Economies and Development 3(1).
- Dumanski, J. 2015. Evolving concepts and opportunities in soil conservation. International Soil and Water Conservation Research 3. 1–14.
- Dunlap, A., Sullivan, S. 2020. Accumulation-by-alienation in environmental governance. Environment and Planning E 3(2).
- Enrici, A., Hubacek, K. 2019. Stakeholder experiences of REDD+. Human Ecology 47.
- Estados de Centroamérica. 1993. Protocolo al Tratado General de Integración Económica Centroamericana. Guatemala City.
- European Commission. 2024. CAP post-2020: Environmental benefits and simplification. Brussels. European Commission.
- FAO. 2015. Fortalecimiento de las políticas agroambientales en los países de América Latina y el Caribe. Proyecto GCP/RLA/195/BRA. Análisis y diagnóstico de políticas agroambientales en Panamá. 1-76.
- FAO. 2025a. Adatbázis. Letöltés helye: https://www.fao.org/faostat/en/#data/RFB (Letöltve: 2025. október 23.)
- FAO. 2025b. Adatbázis. Letöltés helye: https://www.fao.org/faostat/en/#data/RP (Letöltve: 2025. október 23.)

- FAO. 2025c. Adatbázis. Letöltés helye: https://www.fao.org/faostat/en/#data/GF (Letöltve: 2025. október 26.)
- FAO. 2025d. Adatbázis. Letöltés helye: https://data.apps.fao.org/aquastat/?lang=en (Letöltve: 2025. október 24.)
- FAO. 2025e. Adatbázis. Letöltés helye: https://www.fao.org/faostat/en/#data/EM (Letöltve: 2025. október 25.)
- FAO. 2025f. Adatbázis. Letöltés helye: https://www.fao.org/faostat/en/#data/IG (Letöltve: 2025. október 25.)
- Fisher, J.A., Brown, K. 2014. Ecosystem services concepts in conservation. Ecological Economics 108.
- Forney, J., Rosin, C., Campbell, H. (eds.) 2018. Agri-environmental governance as an assemblage. Routledge.
- Foster, W., Valdés, A., Martel, P., De Salvo. C.P., 2017. Analysis of agricultural policies in Belize. Agricultural Policy Reports, 1-54
- Gachot, S., Carcamo, R., Rondione, G., De Salvo, C.P. 2024. Analysis of agricultural and fisheries policies in Belize: quantification of support and its relationship to greenhouse gas emissions in 2015-2022. Agricultural Policy Reports, 1-73
- Gharsallah, O., Gandolfi, C., Facchi, A. 2021. Methodologies for the Sustainability Assessment of Agricultural Production Systems, with a Focus on Rice: A Review. Sustainability, 13(19)
- Hermosillo L, (2023). Necesidad de replantear la jurisdicción ambiental en México. Derecho Global. Estudios sobre Derecho y Justicia, VIII (24)
- Huck, C., Gobrecht, A., Salou, T., Bellon-Maurel, V., Loiseau, E. (2024). Environmental assessment of digitalisation in agriculture: A systematic review. Journal of Cleaner Production, 472
- IBAT Alliance. 2025. Adatbázis. Letöltés helye: https://www.ibat-alliance.org/datasets/world-database-on-protected-areas (Letöltve: 2025. október 26.)

- IICA. 2023. Building climate resilient agriculture in Caribbean countries: Belize, 1-4
- Jat, M.L., Dagar, J.C., Sapkota, T.B., Singh, Y., Govaerts, B., Ridaura, S.L., Saharawat, Y.S., Sharma, R.K., Tetarwal J.P., Jat, R.K., Hobbs, H., Stirling, C. 2016. Climate Change and Agriculture: Adaptation Strategies and Mitigation Opportunities for Food Security in South Asia and Latin America. Advances in Agronomy, 1-109
- Jenne, N., Urdinez, F. 2017. Of words and deeds: Latin American declaratory regionalism, 1994-2014. Cambridge Review of International Affairs 30/2-3., 195-215
- Leimona, B., van Noordwijk, M., de Groot, R., Leemans, R. 2015. Fairly efficient, efficiently fair: Lessons from designing and testing payment schemes for ecosystem services in Asia. Ecosystem Services 12. 16–28.
- León-Sicard, T., Sánchez de Prager, M., Rojas, L.J., Ortiz, J.C., Bermúdez Alviar, J.A., Acevedo Osorio, A., Angarita Leiton, A. 2015. Hacia una historia de la agroecología en Colombia. Agroecología 10/2., 39–53.
- Malamud, A., Gardini, G. K. 2012. Has Regionalism Peaked? The Latin American Quagmire and its Lessons, The International Spectator: Italian Journal of International Affairs 47:1, 116-133
- Manjula, M., Venkatachalam, L., Mukhopadhyay, P., Kumar, L. 2019. Ecosystem services approach for revitalizing agriculture in India. Current Science 116(5). 723–727.
- McCarthy, J., Bonnin, C., Meredith, D. 2018. Disciplining the State: The role of alliances in contesting multi-level agri-environmental governance. Land Use Policy 76. 317–328.
- McCarthy, J., Meredith, D., Bonnin, C. 2021. Actor motivations to engage with collaborative agri-environmental policy: An assemblage based exploration. Journal of Rural Studies 87. 88–98.
- March, A., Failler, P., Bennett, M. 2023. Caribbean fishery and aquaculture financing needs in the Blue Economy: Identifying opportunities and constraints in Barbados, Grenada, and St. Vincent and the Grenadines. Journal of Sustainability Research 5(1).

- Meyer, C., Chen, C., Matzdorf, B. 2018. Qualitative comparative institutional analysis of environmental governance: Implications from research on payments for ecosystem services. Ecosystem Services 34. 169–180.
- de Miguel, C., Sánchez, J. 2023. Environment and sustainable development: contemporary challenges for ECLAC and Latin America and the Caribbean. CEPAL Review No. 141, 121-146
- Martín-Retortillo, M., Pinilla, V., Velazco, J., Willebald, H. 2021. Is there a Latin American agricultural growth pattern? Factor endowments and productivity in the second halg of the 20th century. Revista de Historia Económica / Journal of Iberian and Latin American Economic History, 1-36
- MERCOSUR. 2022. Webes forrás. Letöltés helye: https://www.mercosur.int/quienes-somos/paises-del-mercosur/ (Letöltve: 2022. június 30.)
- Ministerio de Agricultura y Desarrollo Rural (MADR). 2024. Política Pública de Agroecología. Documento Técnico, 1-68
- Ministerio de Desarrollo Agropecuario (MIDA). 2024. Memoria.
- Ministerio de Desarrollo Agropecuario (MIDA). 2025. Webes forrás. Letöltés helye: https://mida.gob.pa/unidades/unidad-agroambiental-variabilidad-y-cambio-climatico/ (Letöltve: 2025. december 21.)
- Montecinos, V. 1996. Ceremonial regionalism, institutions and integration in the Americas. Studies In Comparative lnternational Development 31/2.,110-123
- Mukherjee, I., Howlett, M. 2016. An Asian perspective on policy instruments: Policy styles, governance modes and critical capacity challenges. Asia Pacific Journal of Public Administration 38(1). 24–42.
- Muñoz Amor, M.M. 2023. La multifuncionalidad de la actividad agropecuaria. Su papel en la protección de la salud, en la lucha contra el cambio climático y en la dinamización rural. Revista Española de Estudios Agrosociales y Pesqueros 260, 114-184
- Naime, J., Angelsen, A., Molina-Garzón, A., Carrilho, C. D., Selviana, V., Demarchi, G., Duchelle, A. E., Martius, C. 2022.

Enforcement and inequality in collective PES to reduce tropical deforestation: Effectiveness, efficiency and equity implications. Global Environmental Change 74. 102520.

- Nassary, E.K. 2025. PRISMA-ScR: A scoping review of rooted resilience in advancing climate-adaptive agriculture for soil health and security. Soil Security 20, 1-17
- Nota, P., Curzi, D., Olper, A. 2025. Democratization drives the adoption of national agri-environmental policies. Environmental Research Letters 20. 124028.
- OECD. 2025. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2025. OECD Publishing, Paris, 3-716
- Öhlund, E., Zurek, K., Hammer, M. 2015. Towards sustainable agriculture? The EU framework and local adaptation in Sweden and Poland. Environmental Policy and Governance 25(4). 270–287.
- Oñate, J. J., Acebes, P., Olea, P. P. 2023. Aprender del pasado para afrontar el futuro. Desafíos ambientales de la agricultura española en el siglo XXI: una mirada desde el legado de Fernando González Bernáldez. Ecosistemas 32(Núm. especial). 2495.
- Peña Chacón, M. (ed.) 2015. El principio de no regresión ambiental en Iberoamérica. UICN.
- PRISMA flow diagram URL Webes forrás. https://www.prisma-statement.org/prisma-2020-flow-diagram (Letöltve: 2025. október 27)
- Puntigliano, R., Briceño Ruiz, A. J. szerk. (2013). Resilience of Regionalism in Latin America and the Caribbean: Development and Autonomy. New York: Palgrave Macmillan.
- Quiliconi, C., Salgado Espinoza, R. 2017. “Latin American Integration: Regionalism à la Carte in a Multipolar World?”. Colombia Internacional 92., 15-41
- Ramírez-Mejía, D., Zinngrebe, Y., Ellis, E. C., Verburg, P. H. 2025. Land-use spillovers from environmental policy interventions. Global Environmental Change 92. 103013.
- Reunión de Presidentes. 1991. Protocolo de Tegucigalpa a la Carta de la Organización de Estados Centroamericanos (ODECA).

- Reyer, C.P.O., Adams, S., Albrecht, T., Baarsch, F., Boit, A., Canales Trujillo, N., Cartsburg, M., Coumou, D., Eden, A., Fernandes, E., Langerwisch, F., Marcus, R., Mengel, M., Mira-Salama, D., Perette, M., Pereznieto, P., Rammig, A., Reinhardt, J., Robinson, A., Rocha, M., Sakschewski, B., Schaeffer, M., Schleussner, C.-F., Serdeczny, O., Thonicke, K. 2015. Climate change impacts in Latin America and the Caribbean and their implications for development. Reg Environ Change (2017) 17:1601-1621
- Robson-Williams, M., Small, B., Robson-Williams, R., Kirk, N. 2021. Handrails through the swamp? A pilot to test the Integration and Implementation Science framework in complex real-world research. Sustainability 13(10). 5491.
- Röder, N., Gocht, A., Münch, A., Grajewski, R., Lakner, S., Rehburg, L., Wiegmann, K., Früh-Müller, A., Runge, T. 2024. Assessing the Common Agricultural Policy (CAP) of the European Union: Environmental ambition and implementation challenges. Journal of Environmental Management. 1–11.
- Rojas Aravena, F. 2013. 'Regionalismo e lntegración Regional' in Legler, T., Santa Cruz, A., Zamudio González, L. (szerk.) Introducción a Las Relaciones Internacionales: America Latina y La Política Global (Oxford: Oxford University Press), 158-171. Colección Ciencias Sociales
- Roseboom, J., Cremers, M., Lauckner, B. 2001. Agricultural R&D in the Caribbean. ISNAR Research Report No. 19. 1-74.
- Runge, T., Münch, A., Röder, N., Gocht, A. 2025. Are the Eco-Schemes a Step Towards a Greener EU Agriculture Policy or Do They Only Add to Its Complexity? EAAE Congress Paper. 1–24.
- Saint-Ville, A.S., Hickey, G.M., Locher, U., Phillip, L.E. 2016. Exploring the role of social capital in influencing knowledge flows and innovation in smallholder farming communities in the Caribbean. Food Security 8/3., 535-549
- Santos Duarte, H. F., Schmidt, A., Wahl, S. 2021. Addressing coca-related deforestation in Colombia: A call for aligning drug and

environmental policies for sustainable development. Journal of Illicit Economies and Development 3(1). 10-21.

- Santos, L. B., Beltrão, N. E. S., Oliveira, R. R. S. 2025. Serviços ecossistêmicos na Floresta Amazônica: Análise sistemática, lacunas de pesquisa e implicações para a sustentabilidade. Revista Brasileira de Geografia Física 18(6). 4799–4824.
- Sattler, C., Barghusen, R., Bredemeier, B., Dutilly, C., Prager, K. 2023. Institutional analysis of actors involved in the governance of innovative contracts for agri-environmental and climate schemes. Global Environmental Change 80. 102668.
- Secretaría Ejecutiva del Consejo Agropecuario Centroamericano (SE-CAC). 2017. Estrategia de Agricultura Sostenible Adaptada al Clima para la Región del SICA (2018–2030).
- Segrelles Serrano, J.A. 2004. Agricultura y territorio en el Mercosur. Universidad de Alicante.
- SICA. 2025. Webes forrás. Letöltés helye: https://www.sica.int/integracion/5datos (Letöltve: 2025. november 17.)
- SICA. 2025a. Webes forrás. Letöltés helye: https://www.sica.int/sica/resena_sica (Letöltve: 2025. november 17.)
- SICA. 2025b. Webes forrás. Letöltés helye: https://www.sica.int/pilares/inicio (Letöltve: 2025. november 17.)
- Soulé, E., Michonneau, P., Michel, N., Bockstaller, C. 2021. Environmental sustainability assessment in agricultural systems: A conceptual and methodological review. Journal of Cleaner Production Volume 325
- Splinter, M.A.B.S., Dries, L.K.E. 2024. A conceptual framework for measuring transaction costs in agri-environmental schemes: An application to the Dutch collective scheme. Journal of Environmental Planning and Management 67(13). 3217-3243.
- Šumrada, T., Lovec, M., Juvančič, L., Rac, I., Erjavec, E. 2020. Fit for the task? Integration of biodiversity policy into the post-2020 Common Agricultural Policy: Illustration on the case of Slovenia. Journal for Nature Conservation 54. 125804.

- Targetti, S., Schaller, L. L., Kantelhardt, J. 2021. A fuzzy cognitive mapping approach for the assessment of public-goods governance in agricultural landscapes. Land Use Policy 107. 103972.
- The Private Sector Commission of Guyana Ltd. 2007. Jagdeo Initiative.
- Thompson, B. S., Harris, J. L. 2021. Changing environment and development institutions to enable payments for ecosystem services: The role of institutional work. Global Environmental Change 67. 102227.
- Tussie, D. 2009. 'Latin America: Constrasting motivations for regional projects'. Review of International Studies 35/1, 169-188
- Urzedo, D. I., Neilson, J., Fisher, R., Junqueira, R. G. P. 2020. A global production network for ecosystem services: The emergent governance of landscape restoration in the Brazilian Amazon. Global Environmental Change 61. 102059.
- Van Hecken, G., Bastiaensen, J., Huybrechs, F. 2015. What's in a name? Epistemic perspectives and Payments for Ecosystem Services policies in Nicaragua. Geoforum 63. 55–66.
- Velten, S., Schaal, T., Leventon, J., Hanspach, J., Fischer, J., Newig, J. 2018. Rethinking biodiversity governance in European agricultural landscapes: Acceptability of alternative governance scenarios. Land Use Policy 77. 84–93.
- Westerink, J., Jongeneel, R., Polman, N., Prager, K., Franks, J., Dupraz, P., Mettepenningen, E. 2017. Collaborative governance arrangements to deliver spatially coordinated agri-environmental management. Land Use Policy 6 176-192
- Zarate S, Cimadori I, Jones M.S., Roca M.M., Barnhill-Dilling, S.K. 2023. Assessing agricultural gene editing regulation in Latin America: an analysis of how policy windows and policy entrepreneurs shape agricultural gene editing regulatory regimes. Front. Bioeng. Biotechnol. 11:1209308. 1-14